

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка

Рада молодих науковців

LITTERIS ET ARTIBUS: НОВІ ГОРИЗОНТИ

Випуск VIII

Кременець 2023

Litteris et Artibus: Нові горизонти : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Випуск VIII / за заг. ред. О. В. Тригуби. Кременець : КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2023. 335 с.

*Друкуються згідно з рішенням Ради молодих науковців
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка (протокол № 10 від 7 листопада 2023 р.).*
Для внутрішнього використання.

Збірник містить тези молодих науковців, представлені в рамках роботи VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців «Litteris et Artibus: Нові Горизонти».

Редакційна колегія:

Тригуба О. В., кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри біології, екології та методик їх навчання КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Швець О. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики дошкільної та початкової освіти КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Саланда І. П., кандидат технічних наук, доцент кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій КОГПА ім. Тараса Шевченка;

Яловський П. М., доктор філософії, старший викладач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання КОГПА ім. Тараса Шевченка.

Дизайн: Киричок С. В.

Верстка: Горголь В. А., Старух П. В.

Відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, імен, а також за відсутність явищ плагіату несуть автори публікацій.

ISSN 2521-1021
© Автори тез, 2023

<i>Litteris et Artibus:</i>	ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ	<i>нові горизонти</i>
-----------------------------	-------------------------------------	-----------------------

УДК 159.923.5:316.752

Лазарук Андрій, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет

ВЧИНКОВИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну, триваюча соціальна нестабільність та поглиблення кризових явищ в суспільстві провокують перебування багатьох людей у ситуації невизначеності. Проявами такого стану є зміна ціннісних орієнтацій й активізація моральних принципів як дієвих регуляторів соціальної активності особи. При цьому людина розглядається як свідомий суб'єкт, відповідальний за наслідки своїх дій, а її поведінка і діяльність трактується в рідкісній концепції самодетермінації (самоспричинення). Найбільш же яскравим способом самовизначення та вираження власне людського в людині постає вчинок, який об'єднує ситуацію, мотиви, дії, психіку, діяльність, особистість, культуру в єдину систему.

Проблема вивчення вчинкової активності особистості та її професійного самовизначення в українській психологічній літературі останнім часом є доволі актуальною. Так, проблеми професійного самовизначення особи розглядали М. Корольчук, Ю. Дроздова, В. Корольчук, В. Осьодло, А. Сипливий [3] та ін. Вчинкова активність людини стала предметом дослідження О. Киричука [1], П. М'ясоїда [2], В. Роменця [1; 4-5], В. Татенка, Т. Титаренко [6], Анатолія А. Фурмана, Анатолія В. Фурмана [7] та ін. Проте спеціальних досліджень професійного самовизначення майбутніх психологів на основі вчинкового підходу в результаті здійснених пошукувань нами не виявлено.

Формулювання цілей тез (постановка завдання). *Мета статті* – обґрунтувати вчинковий підхід до професійного самовизначення майбутніх психологів.

Короткий виклад основного матеріалу дослідження. Професійне самовизначення – одне з найважливіших рішень у житті кожної людини, що особливо актуалізується на етапі її освітньо-

професійної підготовки у закладі вищої освіти. Професійне самовизначення особи є динамічним процесом, який починається із вибору професії, наповнюється відповідними знаннями, переконаннями, принципами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, проте не завершується досягненням стабільного становища у певній професійній сфері, а з деякими перервами триває усе її соціальне життя. Враховуючи складність, полідетермінованість та проблемність аналізованого феномену, професійне самовизначення доцільно розглядати в рамках вчинкового підходу.

Констатуємо, що основи вчинкового підходу до трактування професійного самовизначення закладено у працях українських психологів В. Роменця, В. Киричука та ін. У ХХІ столітті проблеми вчинкового підходу розробляли О. Киричук, П. М'ясоїд, В. Татенко, Т. Титаренко, Анатолій А. Фурман, Анатолій В. Фурман та ін.

Аналіз наукової літератури показує, що існує кілька підходів у вивченні феномену вчинку. Так, у науковому доробку В. Роменця «вчинок у його психологічній структурі виступає безпосереднім «механізмом» моральної творчості» [4, с. 193], є вузловим осередком психічного та постає не тільки предметом, а й методичною основою для вивчення психіки [2]. За словами вченого, вчинок являє собою єдність ситуаційної, мотиваційної, дійової та рефлексивної сторін. О. Киричук вважає, що вчинок є способом існування особистості у світі, загальним філософським принципом, що допомагає тлумачити природу людини й світу у різноманітних зв'язках і відношеннях. Психологічно зріла особистість власним учинком демонструє своє ставлення до іншої людини як особистості. Вчинок може розглядатися як універсальний засіб самовиявлення, самовдосконалення, самотворення і самоспостереження людини в суспільстві [1]. На думку В. Татенка, онтологічне узагальнення феноменів вчинковості наближає до розуміння людського життя як вчинку, як свідомого та відповідального процесу творення індивідом свого життєвого світу і себе в ньому, дотримуючись законів істини, добра, любові й краси [6].

Відтак, у психології вчинок розглядається як унікальний і специфічний вид розумової активності і вольової дії, як необхідна складова життєдіяльності людини, прояв її поведінки і діяльності. Сказане стосується і професійного самовизначення. Можна стверджувати, що, оскільки вчинок самовизначення людини є підсумковим актом фахового вибору, він репрезентує усвідомленість себе як суб'єкта певної професійної діяльності. Факт професійного самовизначення відбувається у процесі здійснення суб'єктом вчинку,

до того ж проявляється та закріплюється в ньому. Здійснення вчинку самовизначення забезпечується відповідною мотивацією, відбувається у певній ситуації, реалізується певною дією і осмислюється механізмами рефлексії (післядії).

Так, вчинок професійного самовизначення відбувається у певній ситуації (ситуаційний компонент вчинку). На цьому етапі в результаті здійснення особою професійного вибору відбувається прийняття рішення про вступ до закладу вищої освіти. В основі професійного вибору постають знання про професії, наявність відповідних здібностей і задатків, бажання, нахили, соціальна цінність обраного фаху, спонукання батьків та інших значущих дорослих. Важливо проаналізувати, чи був студент самостійний у своєму професійному виборі.

Основою вчинку професійного самовизначення є його мотиваційна основа (мотиваційний компонент вчинку). На думку В. Роменця, сутність мотиваційного принципу у вивченні вчинкової природи психічного в тому, що рушійні сили людської поведінки полягають не в «пануванні фаталістичної сторони ситуації, а в тому, що людина сама себе утверджує і цим визначає свою долю» [5, с. 14]. Відтак, вчинок професійного самовизначення розгортається за умови, що людина виявиться здатною утверджувати себе і визначати свою долю. Мотивом вчинку професійного самовизначення завжди є спонукання, укорінені в глибинних прошарках свідомості на рівні почуттів, переконань, вірувань, потреб, інтересів, цілей та ін. До них належать громадянські, пізнавальні, соціальні, матеріальні та інші мотиви. При цьому саме особистісно-цінні мотиви надають професійному самовизначенню особи суб'єктивного сенсу. Усвідомлення молодого людиною мотивів професійного самовизначення, надання їм сенсу призводить до добровільного прийняття відповідальності за власний професійний вибір.

Важливим елементом вчинку професійного самовизначення є вчинкова дія (дійовий компонент вчинку), в якій знаходить своє відображення зміст прийнятого особою рішення щодо здійсненого фахового вибору. При цьому вчинкова дія знаходить своє безпосереднє відображення у певній послідовності реально-практичних діянь, актів, операцій, алгоритм її завжди індивідуально-неповторний, навіть якщо реалізується за усталеним стереотипом, а результатом (продуктом) є відповідне свідоме вольове рішення. В контексті нашого дослідження позитивний сенс указаної вчинкової дії виражається у рішенні оволодіти професійною діяльністю як екзистенційною і важливою для власного життя, а негативний – у

намаганні припинити освітньо-професійну підготовку у закладі вищої освіти чи здійснювати її формально, «заради диплома».

Заслугує уваги й аналіз такого сутнісного аспекту вчинку професійного самовизначення, як оцінка (рефлексивний компонент вчинку). Саме рефлексія (післядія) вчинку, здійснена на основі низки суб'єктивних чи об'єктивних критеріїв, фіксує особистісну цінність для людини здійсненого професійного самовизначення. Під час рефлексивного аналізу особа урахує прагматизм здійсненого професійного вибору, коли оцінюються лише відповідні утилітарні наслідки, – або бере до уваги цінності добра, краси, істини, мотиви й наміри. Для належної оцінки важливо не просто визначити адекватність професійного самовизначення з погляду суспільної чи особистої значущості, а й з'ясувати його відповідність власній системі цінностей та смислів і, відтак, визначити, чи був здійснений вчинок конструктивним, таким, який підносить особу на вищий духовний рівень, або деструктивним, що призводить чи призведе до особистісної деградації. Окрім того, в основі рефлексії учинку – не лише детермінованість його особистими мотивами, цінностями й намірів, але й прагнення якомога точніше передбачити об'єктивний результат професійного самовизначення, його реальне особисте й суспільне значення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, вивчення внутрішньої діалектики вчинку професійного самовизначення є важливим і перспективним, оскільки дає змогу прогнозувати продуктивність особистості в її фаховій діяльності. Сутнісними ознаками вчинку професійного самовизначення визначимо: цілісність та завершеність конкретного акту професійного самовизначення; добровільність і самостійність професійного вибору; особистісно-цінна мотивація; прийняте особою рішення оволодіти професійною діяльністю; здійснений рефлексивний аналіз особистісної цінності професійного самовизначення; відповідність здійсненого вчинку професійного самовизначення особистісним вартостям і сенсам.

Перспективами подальших досліджень є емпіричне обґрунтування особливостей самовизначення майбутніх психологів на засадах вчинкової парадигми.

Список використаних джерел

1. Основи психології : підручник / за ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Київ : Либідь, 1999. 632 с.

2. Психологія вчинку: шляхами творчості В. А. Роменця : зб. ст. / упоряд. П. А. М'ясоїд ; відп. ред. А. В. Фурман. Київ : Либідь, 2012. 296 с.

3. Психологія професійного самовизначення особистості : монографія / М. С. Корольчук, Ю. В. Дроздова, В. М. Корольчук, В. І. Осьодло, А. М. Сипливиий ; за заг. ред. М. С. Корольчука. Київ : КНТЕУ, 2018. 280 с.

4. Роменець В. А. Психологія творчості: навч. посіб. Київ : Либідь, 2001. 288 с.

5. Роменець В. Предмет і принципи історико-психологічного дослідження. *Психологія і суспільство*. 2013. № 2. С. 6-27.

6. Татенко В., Титаренко Т. Канонічна психологія Володимира Роменця : вчинок, історія, особистість. *Психологія і суспільство*. 2011. №2. С. 22-38.

7. Фурман А. А., Фурман А. В. Вчинкова буттєвість особистості : від концепту до метатеорії. *Психологія і суспільство*. 2018. №1-2. С. 5-26.

УДК159.9

**Долга Тетяна, кандидат психологічних наук,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Психолінгвістичні спостереження слугують засобом модифікації існуючих моделей реалізації перекладацької діяльності. Психолінгвістичний аналіз та структурування набувають досить важливого значення для розвитку перекладацької компетенції особистості, яка є одним з провідних факторів активної перекладацької діяльності. Зв'язок психолінгвістики та перекладацької діяльності реалізується у формуванні, зміні та актуалізації перекладацьких парадигм відповідно до потреб соціуму [1].

Психолінгвістичними особливостями перекладу семантичних одиниць займалася Ю. М. Крилова-Грек. Ці особливості, вважає

дослідниця, полягають в урахуванні: національно-етнічних та культурних особливостей мови, на які спирається подальший розвиток та використання семантичної одиниці; внутрішньої та зовнішньої форми семантичної одиниці, що впливають на утворення образу, почуттів та думки, які виражаються певною семантичною одиницею; змісту та обсягу семантичної одиниці, що знаходить своє відображення в основному сенсі, сутності; властивостей семантичної одиниці у певному контексті (полісемія, конотативність, емоційно-експресивне забарвлення, вжиток слова у прямому чи переносному значенні); зміни значення семантичної одиниці та сфери її вживання у ході суспільно-історичного розвитку; урахування предметно-логічного та конотативного значення співвідносних слів тексту [2].

Дослідниця проаналізувала психолінгвістичні особливості перекладу слів-понять, зокрема, зазначила, що семантична одиниця, яка втілює узагальнене знання про предмет, явище, дію тощо є формою існування поняття. Розуміння та переклад понять щільно пов'язані з мисленням та його основними операціями – порівнянням, аналізом, синтезом і узагальненням.

Ю. Крилова-Грек визначила, що адекватний переклад слів-понять передбачає: порівняння семантичного змісту слів-понять у різних мовах; розрізнення повсякденних та наукових понять; розрізнення об'єктивних та суб'єктивних властивостей понять; розуміння семантичного контексту. Дослідниця розглянула психолінгвістичні особливості перекладу слів-понять, які не мають повного відповідника в іншій мові. Переклад такого слова-поняття передбачає розгортання його системою суджень.

Символи є згустками певної культури, людських стосунків певного часу. Переклад слів-символів потребує чіткого розуміння та виділення ознак, які вони уособлюють, на основі розумових операцій аналізу, синтезу та узагальнення.

Відрізняючи символ від іншої семантичної одиниці, суб'єкт перекладу краще розуміє сенс думки, уникає стратегічних помилок. Розуміння образу-символу є найвищим рівнем пізнання та мислення [2].

Ю. Крилова-Грек виокремлює психолінгвістичні та психофізіологічні механізми перекладацької діяльності [2]. Психолінгвістичні механізми характеризується переходом від цілісних, синкретичних форм знакової поведінки до більш аналітичних. При цьому з цілісною структурою тексту пов'язаний комунікативний аспект мовленнєвої діяльності, з аналітичною розчленованістю – когнітивний [2].

Психофізіологічною основою процесів сприймання та породження текстів є взаємодія півкуль головного мозку людини. В комунікативній діяльності беруть участь обидві півкулі, кожна з яких вносить свій внесок в процес спілкування. Скоординована робота півкуль постає важливою умовою розуміння світу. Вона забезпечує семантичну адекватність мовленнєвої поведінки людини. Ліва (домінантна півкуля) відповідає за мовленнєву функцію в цілому. Модель світу лівої півкулі вміщує набір аксіом здорового глузду та тавтології [2]. Модель світу правої півкулі базується на почуттєво-конкретному, образному сприйнятті інформації. Права (недомінантна) півкуля пов'язана з такими компонентами перекладацької діяльності, як образність, розуміння метафоричного значення, конотативних значень, емоційне забарвлення висловлювання. Таким чином, когнітивні та комунікативні складові перекладацької діяльності забезпечуються особливими механізмами. Психолінгвістичний механізм зводиться до переходу з цілісних форм мовленнєвої поведінки до аналітичних. Психофізіологічний механізм пов'язується зі спільною роботою півкуль мозку: домінантного, який відповідає за мовленнєву функцію, та недомінантного, який керує конотативними значеннями [2].

Загалом психолінгвістичні дослідження стосуються таких аспектів перекладацької діяльності:

1. Трансформаційна граматики Н. Хомського.
Трансформаційний аналіз – це аналіз синтаксичних структур шляхом їх перетворення з глибинних у поверхові. Глибинні структури – це знання і розуміння мови, закладені у людині від народження, і які відображаються через поверхневі структури – усне мовлення або письмовий текст. Тобто, глибинна структура формує зміст думки, а поверхнева – є її графічним або звуковим відображенням. Текст розкриває глибинний семантичний зміст через одиниці, які його складають.

2. Дослідження психолінгвістичних особливостей окремих жанрів або творів певних авторів. В більшості випадків такі дослідження виконуються шляхом контрактивного (порівняльного) аналізу оригіналу з різновидами перекладу. Розглядається залежність семантичних трансформацій тексту перекладу від психофізіологічних особливостей перекладача (Скиба К. М.)

3. Теоретико-практичний підхід В. Льошера про існування загальних процесів мислення (алгоритм мислення), які відбуваються у процесі перекладу; вивчення залежності функціонування та порядку складових розумового процесу вивчення, обумовленість

перекладеного тексту суб'єктивними характеристиками перекладача [4].

4. Розгляд психолінгвістичних процесів, пов'язаний із мовленнєво-розумовими процесами білінгвів (Дж.Б.Глісон, Л.Кац, Ч.Кліфтон, Д.Крол та інші).

5. Розгляд психолінгвістичних процесів, пов'язаний із засвоєнням іноземної мови (Л.В.Засєкіна, І.О.Зимня, Л.Тонеллі та інші).

Існуючі психолінгвістичні підходи не розглядають переклад як процес оволодіння та передачі смислу засобами рідної мови, шляхом розкодування та переведення інформації з однієї системи мови на іншу; не враховують залежність відповідної передачі смислу від розуміння внутрішньої смислової структури тексту. В той же час, відповідний переклад передбачає глибоке розуміння тексту, яке можливе лише за умови проникнення у глибинну семантику повідомлення, виявлення його внутрішньої смислової структури.

Список використаних джерел

1. Засєкіна Л. В. Особливості формування професійно-творчого мислення майбутнього фахівця іноземної мови : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Луцьк, 2000. 206 с.

2. Крилова-Грек Ю. М. Психолінгвістичні особливості перекладу семантичних одиниць іншомовних текстів : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.01 / Київ, 2007. 196 с.

3. Скиба К. М. Психолого-педагогічні умови розвитку лінгвістичного мислення майбутніх перекладачів : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Хмельницьк, 2008. 200 с.

4. Lörscher W. The Translation Process : Methods and Problems of its Investigation. *Les Presses de l'Université de Montréal 'Processus et cheminements en traduction et interprétation*. Avril 2005. Volume 50, numéro 2.

5. Stolze R. Grundlagen der Textübersetzung. Heidelberg, 1982. P. 163-164.

УДК37.013 Терпелюк Володимир, кандидат педагогічних наук, доцент, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси у розвитку сучасного українського суспільства характеризуються зміною цінностей, що визначають сутність буття особистості, відбувається переосмислення духовних цінностей, суспільних норм, ідеалів та ідей.

Проблема формування ціннісних орієнтацій молодих людей на найвищі національно-патріотичні цінності набуває загальнодержавного та загальнолюдського значення в сучасних умовах російської агресії. Важливим є визначення ціннісних орієнтацій молоді, якими вона послуговується сьогодні і які складають її внутрішній світ та формують ставлення до навколишнього світу.

Сьогодні стан духовної культури і моралі суспільства, як у світі, так і в Україні, викликає занепокоєння. Корозія усталених духовних цінностей є наслідком прагматизації життя, пропаганди насилля, нехтування правових, моральних, соціальних норм і за своїми масштабами становить глобальну соціальну проблему.

Духовні чесноти українського народу втрачають свою дієвість. Зруйновано традиційні для українців цінності, які гармонізують відносини людини з суспільством. Соціальні умови, що продукують цинізм, призводять до деформації системи цінностей у доволі значній кількості громадян України.

Мета дослідження – визначити стратегію і технологію виховання людини громадянського суспільства та відповідної йому моральної культури особистості, орієнтованої на найдосконаліші соціокультурні стандарти, загальнолюдські та національні цінності.

Результати дослідження. Ціннісні орієнтації є важливим елементом духовної визначеності особи. Обираючи ту чи іншу цінність, людина формує свого роду довгостроковий план поведінки

й діяльності. Якщо мотивація дає відповідь на питання чому людина діє певним чином, то ціннісні орієнтації висвітлюють те, заради чого вона діє, чому присвячує свою діяльність [1, с. 19].

Цінності особистості утворюють систему її ціннісних орієнтацій, тобто сукупність найважливіших якостей внутрішньої структури особистості, що є для неї особливо значущими. Крім того, ціннісні орієнтації утворюють певну вісь свідомості і поведінки особистості та безпосередньо впливають на її розвиток. Система ціннісних орієнтацій виступає регулятором особистісного становлення, слугує критерієм норм і правил поведінки особистості.

Відомо, що одиницею виміру духовності є ціннісні орієнтації, що безпосередньо чи опосередковано пов'язані з моральністю. Тому, саме мораль, внутрішні інстанції особистості є тим еталоном, за допомогою якого можна визначити рівень духовності. Чим тісніший зв'язок ціннісних орієнтацій з моральністю, категорією добра, тим вищий рівень духовності. І навпаки: відсутність такого зв'язку свідчить про бездуховність.

У психологічно-педагогічній літературі проблема ціннісних орієнтацій особистості висвітлюється в працях відомих вітчизняних психологів: Б. Г. Ананьєва, А. А. Бодалева, Л. С. Виготського, О. М. Леонтьєва, В. М. Мясіщева, С. Л. Рубинштейна, Д. Н. Узнадзе. Ряд важливих висновків із проблеми розкривається в роботах К. А. Абульханової-Славської, Г. М. Андрєєвої, Л. І. Божович, Б. С. Братуся, А. Г. Ковальова, В. А. Крутепкого, І. С. Кона, А. М. Матюшкіна, В. С. Мерлина, Б. Ф. Ломова, В. М. Асєєва, В. К. Вилюнаса, Б. І. Додонова, К. М. Волкова, Л. М. Фридмана й ін.

В дослідженнях цих авторів встановлено, що ціннісні орієнтації є найважливішим структурним компонентом особистості, її «ядром», що характеризує не тільки засоби, за допомогою яких досягається мета, але і саму мету людської діяльності, його життєву позицію, її основний зміст.

На думку цих авторів процес становлення ціннісних орієнтацій безперервний і пов'язаний із розвитком потребо-мотиваційної сфери людини. Виявляються ціннісні орієнтири в ситуації вибору, коли вчинок не пов'язаний із щохвилинними цілями, змістом, справами, а за своїм характером здатний змінювати все життя людини, його уявлення про самого себе.

Формування системи цінностей, як педагогічна проблема, має сприйматися як цілісність, усвідомлена в ході внутрішнього діалогу, під час якого відбувається роздвоєння на підсуб'єкти в процесі сполучення духовних позицій. Слід відзначити, що внутрішній діалог є основою усвідомлення змісту життя, а його усвідомлення – це,

насамперед, відпрацювання головного змісту концептуального ядра самосвідомості, яка є розумінням і переживанням сенсу власного життя, що, у суті своїй, є ключовою цінністю особистості.

Отже, саме під впливом цінностей індивід стає особистістю. Тобто утворює себе через втілення об'єктивного змісту світу в своєму власному змісті, оскільки розуміння і осмислення явищ і процесів, які він пізнає, є проявом ціннісного ставлення до них.

Педагогічний словник трактує, що «ціннісні орієнтації – відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, націлена (вибірково) на ті чи інші аспекти соціальних цінностей. Домінуючими цінностями особистості є матеріальні умови життєдіяльності, а також індивідуально- типові риси, нахили, здатності й здібності людини. Ціннісні орієнтації впливають на стиль життя і мислення людини і формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його трудового життя, виконання соціальних ролей» [2, с. 51].

Нам відомо, що ціннісні орієнтації аналізуються у зв'язку з життєдіяльністю особистості, її статусу в соціальній структурі суспільства, у зв'язку з формуванням ціннісного ставлення і професійної спрямованості, духовних цінностей, сімейно-шлюбних відносин. Зміст ціннісних орієнтацій аналізується у різних сферах діяльності (мистецтво, дозвілля, сім'я, спілкування тощо).

Щодо проблеми виховання ціннісних орієнтацій у процесі навчання, то вона висвітлюється різними авторами тільки побічно, у процесі вирішення суміжних питань, таких як:

- виховання інтересу (Ш. А. Амонашвілі, Є. М. Ільїн і ін.);
- формування моральної свідомості підлітків (Ю. І. Бабанський, М. І. Боришевський, Н. Г. Дайрі, В. Т. Лихачов і ін.);
- виховання морально-естетичного ідеалу учнів (А. І. Бурова, Н. С. Витковська, В. І. Горинь та ін.);
- виховання моральної культури особистості (В. П. Андрущенко, В. Г. Кремінь, П. В. Сохань, І. В. Надольний і ін.)

Досліджуючи структуру ціннісних орієнтирів особистості, І. Бех підкреслює, що необхідно виходити з принципу єднання їх динамічного і змістовного напрямків. Змістовний напрямок особистісних цінностей свідчить про відстоювання позиції, яка передбачає науково-обґрунтовану впевненість у людському розумі, людській свідомості. Структура людських цінностей формується на основі свідомого, осмисленого відображення людської реальності. Перспективним є підхід, згідно з яким в основу структури цінностей покладаються генетично пізні утворення, які в генетичному плані є

«вторинними», а у структурному – «первинними». Тому одним із чинників формування особистісних цінностей є свідомо інтелектуальна робота людини щодо ґрунтового та широкого відображення дійсності [1, с. 17].

Ціннісні орієнтації формуються у ході соціалізації шляхом проникнення соціальної інформації в індивідуально-психологічний світ індивіда. При первинній соціалізації набувається колективний досвід попередніх поколінь, передаються соціально схвалені стереотипи поведінки, дії, орієнтовані на певні історично зумовлені соціокультурні цінності. При вторинній соціалізації набувається власний соціальний досвід, який допомагає індивіду адаптуватися у конкретному мікросередовищі, групі, колективі.

Система ціннісних орієнтацій, будучи психологічною характеристикою зрілої особистості, одним з центральних особистісних утворень, висловлює змістовне ставлення людини до соціальної дійсності і в цій якості визначає мотивацію її поведінки, робить істотний вплив на всі сторони діяльності людини. Як елемент структури особистості ціннісні орієнтації характеризують внутрішню готовність до здійснення певної діяльності щодо задоволення потреб та інтересів, вказують на спрямованість її поведінки [3, с. 38].

Орієнтація на цінність – це ставлення підлітка до зовнішніх настанов старших, педагогів, а також суспільних норм і звичаїв. Ціннісні орієнтації – це внутрішній чинник формування їхньої свідомості, духовного світогляду та відношення до життя і, як наслідок, бачення себе в цьому житті і суспільстві. Як і цінності, вони відіграють активну роль у формуванні та розвитку особистості

Відомо, що кількість цінностей обмежена для сприймання й усвідомлення особистістю, а внутрішній світ дитини – своєрідний і багатий. Тому мета педагогічного впливу полягає в прилученні дитини до тих християнських цінностей, які мають універсальне гуманістичне значення, абсолютний характер і, що найважливіше для виховання, позитивну спрямованість.

Психологічні механізми саморегуляції поведінки особистості підлітка є структурним утворенням самосвідомості, що інтегрує у собі здатність визначати ціннісні орієнтації, здібність досягати мети адекватно внутрішнім потенціалам, можливість самоконтролю, прагнення до успіху (самореалізації), потребу просоціального самоствердження та визнання [4, с. 87].

Отже, досліджуючи структуру ціннісних орієнтацій особистості необхідно виходити з принципу єднання їх динамічного і змістовного напрямків. Змістовний напрямок особистісних цінностей свідчить

про відстоювання позиції, яка передбачає науково-обґрунтовану впевненість у людському розумі, людській свідомості.

Висновки. Проаналізувавши поняття «ціннісні орієнтації» у науковій літературі, ми схиляємось до визначення В. В. Драченка, що ціннісні орієнтації – це спрямованість інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих моральних цінностей, які становлять основну мету життя й засоби її досягнення, а також виконують функцію найважливіших регуляторів поведінки індивідів.

Ціннісні орієнтації є вищим рівнем диспозиційної структури особистості, основою якої є ідеали, життєва мета, світоглядні основи й моральні цінності, тому виховання ціннісних орієнтацій – одне з першочергових завдань духовно багатой особистості, для якої суспільні ідеали та цінності є смисложиттєвими.

Все вище сказане дозволяє нам зробити висновок, що ціннісні орієнтації – це складна інтегративна мотиваційно-сміслова структура особистості, що характеризує її цілісність і спрямованість та виражається в усвідомленні, переживанні свого ставлення до світу, до інших людей, до самого себе.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ-Чернівці : «Букрек», 2018. 320с.
2. Волошина Н. В., Бондар І. В., Шахіб О. В. Ціннісні орієнтації сучасних керівників в умовах трансформації українського суспільства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2017. Вип. 3. Т. 1. С. 51-56.
3. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка : монографія. Київ : НПУ імені М.П.Драгоманова, 2003. 338с.
4. Кириченко Т. В. Передумови розвитку саморегуляції поведінки підлітків. *Гуманітарний вісник*. 2016. Вип. 3. С. 79-87.

УДК373.2.015.31:392

Банько Світлана, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї

Постановка проблеми. Процес взаємодії сім'ї та педагогів дошкільного навчального закладу спрямований на активне залучення батьків до освітнього процесу та організації дозвілля дітей. Патріотизм – одне з найглибших громадянських почуттів, адже його змістом є любов до Батьківщини, відданість своєму народові та гордість за досягнення національної культури. Важливу роль у формуванні патріотичної особистості відіграють народні традиції та обряди. Вони спрямовують увагу дітей дошкільного віку на цінності предків, формують позитивні установки, розкривають основи правомірної поведінки та вчать толерантного ставлення до всього живого. Важливість патріотичного виховання зумовлена також процесом становлення України як єдиної політичної держави. В умовах багатонаціональної держави метою є утвердження цілісності та єдності України, що лежить в основі національної ідеології України. Водночас для відбудови держави, розбудови та вдосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства важливо, щоб єдність різних етнічних груп і регіонів України базувалася на демократичних цінностях, які мають бути покладені в основу патріотичного виховання. Слід зазначити, що цілісна система формування свідомих громадян, які є патріотами своєї країни, на даному етапі не є повністю сформованою. Виникає низка питань щодо змісту патріотичного виховання, методів його реалізації та інтеграції сучасних дошкільних закладів у систему освіти.

Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні [1] визначено, що основою патріотичного виховання в дошкільних навчальних закладах є моральне, естетичне, трудове і духовне виховання

молоді. Саме в процесі такого комплексного виховання зароджуються перші паростки духовно-морального патріотизму.

Аналіз останніх досліджень з даної проблеми. Питання національного виховання розглядається у працях видатних класиків вітчизняної педагогіки, таких як І. Бех [3], Г. Ващенко [4], І. Огієнко [9], С. Русова [10], та інших, які широко представлені у своїх працях, де ідея народності у патріотичному вихованні на Батьківщині є важливим питанням, а педагоги надають пріоритет рідній мові, народним традиціям і звичаям.

Проте аналіз наукової літератури свідчить про недостатню кількість досліджень, присвячених національно-патріотичному вихованню дітей дошкільного віку у партнерстві з родиною. Взаємодія з батьками є важливою педагогічною умовою виховання характеру дітей дошкільного віку. Оскільки розвиток національного характеру є системним процесом, сім'я є активним і важливим учасником цієї взаємодії.

Мета статті – науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами партнерської взаємодії з родиною.

Виклад основного матеріалу дослідження Одним із найважливіших виховних завдань Закону України «Про дошкільну освіту» [6] є виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до своєї родини, поваги до національних традицій і звичаїв, поваги до державної, регіональних мов і мов національних меншин, рідної мови та етнічних цінностей українського народу, цінності інших національних та етнічних груп; виховувати у них свідоме ставлення до себе, свого оточення та довкілля.

Сучасні події, жорстока пропаганда, насильство в засобах масової інформації та соціально-економічні проблеми негативно впливають на моральний світогляд молодого покоління. Тому розвиток патріотизму є особливо важливим питанням.

Дошкільний вік – найкращий час для емоційного та психологічного впливу на дітей. Тому справжніх патріотів, які люблять свою країну, найкраще виховувати з раннього віку, і цей процес формується шляхом виховання любові до своєї країни з дошкільного віку.

Для патріотичного виховання дітей дошкільного віку важливо правильно визначити вік, в якому у них можна буде активно формувати патріотичні почуття. Найбільш вдалий час для початку систематичного патріотичного виховання – середній дошкільний

період, коли інтерес дітей до суспільства та суспільних явищ особливо сильний [7].

Очікуваний ефект забезпечується розумним поєднанням різних форм діяльності. Досвід показує, що в роботі з батьками слід уникати заздалегідь сформованих оціночних суджень про догляд за дитиною і допомагати батькам розвивати вміння особисто спостерігати за своєю дитиною і відкривати в ній нові якості та особливості.

Інтерес батьків до питань виховання дитини дошкільного віку можна підвищити, пропонуючи їм обговорювати конкретні проблеми на батьківських зборах, даючи їм домашні завдання зі спостереження, залучаючи їх до участі в гуртках, іграх, заняттях та екскурсіях з дітьми, дозволяючи їм допомагати в рольових та ділових іграх.

Серед різних напрямів виховання особливої уваги потребує патріотичне виховання. Ми вважаємо, що це стратегічний напрямок для нашої країни і що вкрай важливо побудувати таку взаємодію між батьками та освітою, яка б враховувала всі фактори, в тому числі і співпрацю, її реалії та можливості для виховання майбутніх патріотів. Враховуючи сучасну тенденцію зростання інтересу дослідників до проблеми патріотичного виховання, вважаємо, що вивченню цього питання слід приділити увагу.

Висновки. Отже, для того, щоб зрозуміти взаємодію батьків і вихователів дошкільних навчальних закладів в цілому, необхідно розглядати її як систему.

Застосовуючи це поняття до патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку, необхідно розробити систему взаємодії батьків і вихователів. Це дає підстави для висновку, що досліджуваний нами процес є системною сукупністю послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату.

Для нас важливими є характеристики системної сукупності послідовних дій: цілеспрямованість, стратегічність, нормативність, програмованість, технологічність і поступовість. Тільки на основі системного підходу батьківсько-педагогічна взаємодія може стати стимулюючим і творчим комунікативним процесом, який взаємно збагачує педагогів і батьків через спільну участь у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку.

Основним структурним елементом узагальненого поняття «батьківсько-виховна взаємодія» є поняття «інтерація», яке можна трактувати як рівнозначний процес взаємного впливу між суб'єктами діяльності для досягнення певної мети [3].

На основі теоретичного аналізу визначено сутність поняття «батьківсько-виховна взаємодія» стосовно патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Це поняття розглядається як основний чинник при здійсненні освітньої діяльності з виховання патріотизму дітей старшого дошкільного віку, основними суб'єктами якої є вихователі, батьки та вихованці дошкільних навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (2021). URL : <https://ezavdnz.mcfrr.ua/book?bid=37876> (дата звернення: 09.04.2023)
2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 11.04.23 р.)
3. Бех І. Виховуємо патріотизм як почуття. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 6. С. 4–8.
4. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини. <http://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/12319/file.pdf%20> (дата звернення: 20.03.2023).
5. Гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в контексті інноваційної педагогічної діяльності : монографія / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська, Л. І. Врочинська, Ю. О. Глінчук, О. А. Козлюк та ін. / За наук. ред. Т. І. Поніманської, І. М. Дичківської. Рівне : Волинські обереги, 2012. 218 с.
6. Закон України «Про дошкільну освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 03.04.2023)
7. Лист Міністерства освіти і науки «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання». URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pronacionalnopatriotichne-vihovannya-u-zakladah-osviti-u-20192020-navchalnomu-roci> (дата звернення: 30.08.2023).
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. URL : http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf (дата звернення 05.04.2023).
9. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства : факс. вид. 1936 р. Київ : Обереги, 1994. 72 с.
10. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори : У двох книгах. Кн. 2. Київ : Либідь, 1997. с. 272-320.

**УДК 373.3.018.1 Боцюк Мирослава, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ВПЛИВ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Сьогодні в Україні зростає роль морального чинника на підростаюче покоління. Саме сім'я відіграє важливу роль у вихованні дитини, становленні особистості, функціонуванні суспільства. Як провідний інститут соціалізації, сім'я взаємодіє із суспільством й сприяє розвитку її членів, допомагаючи при цьому, задовільняти їхні власні потреби у відносинах з іншими людьми, породжує почуття безпеки і захищеності. Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головною умовою сімейного виховання є міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їхнього виховання, материнському покликанні жінки, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Метою дослідження є питання пошуку шляхів і засобів впливу сімейних стосунків на формування системи моральних цінностей особистості молодшого школяра.

Варто зазначити, що час життя дитини від 6 до 10 (11) років називається молодшим шкільним віком. У нашому дослідженні звернемося насамперед до основ сімейної педагогіки В. Сухомлинського, який не відділяв шкільне виховання від сімейного і вважав, що «немає складнішої мудрості, ніж батьківська і материнська мудрість вихователів людини» [4]. За переконаннями видатного українського педагога В. Сухомлинського дитинство є одним із найважливіших періодів людського життя для формування базового уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, щирість і лицемірство, прекрасне і потворне. Яскрава уява, розвиненість емоційної пам'яті, полярність уявлень

про людські вчинки зумовлюють дієвість батьківського впливу на дитину.

Переважає більшість людей, незалежно від віку, місця проживання, освіти, фаху, на запитання, що для них найважливіше, відповідають: «Добра і щаслива сім'я, виховання дітей» [2]. Ця відповідь свідчить, що сім'я – це щось важливе, цінне, варте нашої турботи і старанності.

Процес морального становлення дитини має специфічні особливості на кожному віковому етапі. Молодший шкільний вік є найбільш сенситивним періодом для розвитку наявних соціально-значущих якостей особистості й формування нових. Підґрунтям для цього твердження можуть бути такі особливості дітей зазначеного віку, як підвищена емоційність, чутливість, сприйнятливність, розвиток позитивних потреб та інтересів у поєднанні з певною пластичністю. Головна особливість розвитку особистості в цьому віці – зміна соціальної позиції. Дитина приступає до систематичного навчання, стає членом шкільного і класного колективу, змінюються її взаємини з дорослими. Головним авторитетом для молодшого школяра здебільшого стають учитель, вихователь, які формують у нього позицію учня, підводять до розуміння нових обов'язків. Вхідження в нові колективи змінює і поглиблює систему взаємин дитини з навколишньою дійсністю, впливає на характер і зміст дитячих емоцій: вони стають тривалішими, стійкішими і глибшими. Формуються такі якості, характерні для початківців, як організованість, дисциплінованість, ініціативність, відповідальність, активність [3].

Пізнання навколишнього світу у молодших школярів відбувається крізь призму численних «навіщо?», «чому?», «як?». Тому, за умови правильного педагогічного спрямування їхньої діяльності, вона стає для них не тільки джерелом знань і вироблення вмінь, а й ефективним засобом набуття досвіду моральної поведінки. Однак, варто враховувати і той факт, що прагнення дітей цього віку часто відзначаються ситуативністю, поведінка характеризується нестійкістю, їм притаманна швидка зміна настрою. Вони прагнуть долучатися до виконання будь-якої роботи, намагаються брати участь у багатьох заходах, хоча енергія їхніх бажань часто не відповідає наявним можливостям. Тобто, система моральних якостей, які складають морально-духовне «Я» молодшого школяра, ще недостатньо стабільна: «ті чи інші властивості не набули достатньої ролі, коли виникає ситуація, в якій поведінка суспільно засуджується» [1, с. 2].

Розвиток у молодших школярів чутливості до стану оточуючих, навчання їх правильно розпізнавати переживання іншого можливе лише у процесі певної системи роботи [6, с. 43].

Структурними компонентами моральної вихованості молодших школярів є моральні знання, моральні переконання, моральні почуття, моральні цінності, моральна спрямованість поведінки, моральні звички, моральні якості, моральна свідомість та моральна культура. Всі вони взаємопов'язані, оскільки, моральні переконання формуються лише на основі засвоєних моральних знань, а моральні почуття є головною умовою для становлення моральної свідомості у дітей. Необхідною умовою формування моральної вихованості є врахування вікових та індивідуальних особливостей їхнього розвитку. При цьому, слід наголосити на важливості особистісно-орієнтованого та системного підходу, коли в центрі виховного процесу знаходяться інтереси дитини, її потреби та можливості.

Однією з важливих передумов виховання в сім'ї є підвищення педагогічної культури батьків. Самоосвіта слугує підвищенню педагогічної культури батьків. Важливим у сімейному вихованні є те, наскільки родина живе інтересами всього народу, інтересами держави. Діти прислухаються до розмов батьків, є свідками їхніх вчинків, радіють їхнім успіхам чи співчують невдачам. Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й позанавчальною діяльністю своїх дітей. За таких умов інтереси сім'ї збігаються з інтересами суспільства, формується свідомий громадянин країни. Гармонійна взаємодія об'єктивних і суб'єктивних чинників є передумовою формування і розвитку досконалої особистості.

Сімейне виховання повноцінне лише за розумного поєднання виховного впливу першовихователів – батьків, а також помічників й радників – дідусів і бабусь, які багаті на життєвий досвід. Саме дідусі й бабусі допомагають вирішити таку моральну проблему, як виховання у дітей чуйного, уважного ставлення до людей похилого віку. Адже, людяність виховується тільки на прикладі батьків [5].

Можемо зауважити, що молодший шкільний вік – це особливий етап у формуванні ставлення людини до навколишнього світу. Цей вік сприятливий для формування у дітей основ культури поведінки: вони схильні до наслідування, вірять дорослим. Тому, основними рушійними силами морального виховання школярів є школа і родина. Лише у дружній співпраці вони можуть порозумітися і досягти очікуваного результату. Необхідно пам'ятати, що поведінка самих батьків є вагомим прикладом для дитини у наслідуванні. Дотримуючись моральних цінностей, діти можуть формувати

хороший характер і позитивні особистісні якості. Адже, саме моральні цінності є важливими складовими, які допомагають визначати правильне й неправильне, хороше і погане.

Наше завдання полягає у формуванні позитивних моральних якостей особистості, яке слід розпочинати з перших кроків життя дитини, кожної миті пам'ятаючи про моральні знання, які треба дати дітям, і про суму позитивних моральних звичок, без яких немислиме становлення особистості. На підтвердження нашої позиції процитуємо думку В. О. Сухомлинського, який, звертаючись до батьків, писав: «Я переконаний твердо в тому, що сім'я – це та казкова піна морська, з якої народжується краса, і якщо немає таємничих сил, що народжують цю людську красу, функція школи завжди зводиться до перевиховання» .

Список використаних джерел

1. Бех І. Науковий підхід – запорука виховного успіху педагога. *Початкова школа*. 2019. № 11-12. С. 2-5.
2. Мандруючи до зрілості: Виховання для життя в сім'ї, для молоді / за ред. Терези Круль, Марії Рись (пер. з польськ. З. Городенчук). Львів : Свічадо, 2006. 256 с.
3. Моральні переконання та особливості їх формування у дітей молодшого шкільного віку. URL : <https://sno.udpu.edu.ua/naukovo-metodychna-robota> (дата звернення: 20.10.2023).
4. Сухомлинський В. О. Про вплив сімейних стосунків на формування позитивних моральних якостей особистості молодшого школяра. URL : <https://www.cuspu.edu.ua/en/konferenc-19-20/vyvchennia-i-vprovadzhennia-v-navchalno-vykhovnyi-protses-serednoi-ta-vyshchoi-shkoly-pedahohichnykh-idei-vasylia-sukhomlynskoho-2019-rik/sektsiia-5/10229-v-o-sukhomlynskyi-pro-vplyv-simeynykh-stosunkiv-na-formuvannya-pozytyvnykh-moralnykh-yakostey-osobystosti-molodshoho-shkolyara> (дата звернення: 25.10.2023).
5. Формування позитивних міжособистісних стосунків... URL : <https://vseosvita.ua/library/embed/0100cquq-3653.docx.html> (дата звернення : 25.10.2023).
6. Шевченко. М. Духовно-моральна культура молодшого школяра – фундамент формування учня як особистості. *Збірник наукових праць : Педагогічні науки*. 2017. Випуск LXXVI. Т. 2. С. 40-45.

УДК 373.2

Буян Аліна, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КОМУНІКАЦІЇ ДИТЯЧОГО СПІВТОВАРИСТВА

Постановка проблеми. Характер сучасних трансформаційних процесів в Україні, їх масштабність та глибина, суперечності складного періоду соціально-економічних змін останніх років зумовлюють загострення інтересу суспільства до проблеми соціалізації особистості. Виключно важливого значення вона набуває на етапі дошкільного дитинства, адже, дошкільний вік виступає початковим етапом формування вихованця як активного суб'єкта діяльності, спілкування та пізнання. Це зумовлено тим, що вже в передшкільному віці особистість включається у важливі сфери життя суспільства. У цей період найбільш активно взаємозбагачуються взаємовідносини особистості з іншими людьми, відбувається засвоєння елементарних понять, формування умінь і навичок рольової поведінки, що імітують суспільні відносини. Саме тому проблема соціалізації дітей, зокрема, старшого дошкільного віку, набуває особливої актуальності. Виникає нагальна потреба в осучасненні змісту, обґрунтуванні та експериментальній перевірці перспективних форм, методів і власне засобів забезпечення в ЗДО важливого поетапного процесу соціалізації старших дошкільників та його систематичного вдосконалення [1].

Заклад дошкільної освіти як потужна соціально-педагогічна система входить до складу соціального інституту неперервної освіти і, виступаючи його важливою ланкою, покликаний ефективно вирішувати проблему соціалізації дітей старшого дошкільного віку, а саме, надання дитині допомоги в процесі засвоєння соціального досвіду і входження в систему соціальних стосунків.

Мета дослідження. Головною домінантою дошкільної освіти є соціалізація особистості дитини як результат її соціального розвитку та виховання, досягнення оптимальної форми соціальної активності

та компетентності, що дає змогу дитині бути активним перетворювачем власного життя та довкілля, мати право свободи вибору і ставати суб'єктом власної життєдіяльності. У зв'язку з цим закладу дошкільної освіти відводиться особлива роль – спільно з сім'єю стати провідною соціальною інституцією соціалізації, яка забезпечує запровадження соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості у дошкільному дитинстві, спрямовує на розвиток соціально та індивідуально значущих рис особистості та її успішне функціонування як суб'єкта власної життєдіяльності у суспільному довкіллі.

Результати дослідження. У розробленні проблеми соціалізації, її сутнісної характеристики та змістовного наповнення значний внесок зробили іноземні і вітчизняні фахівці: Э. Дюркгейм, Т. Парсонс, Д. Дьюї, Ф. Знанецький, Дж. Мід, У. Томас, Ч. Кулі, Дж. Хоуманс.

Не менш важливими є напрацювання вітчизняних науковців: І. Беха, О. Сухомлинської (щодо соціального виховання і духовного розвитку особистості); А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, Т. Піроженко (щодо всебічного розвитку особистості дошкільника); К. Карасьова, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір (щодо гри як провідної діяльності в дошкільному віці); І. Рогальська, С. Савченко, С. Харченко (розроблено концепції соціалізації особистості); О. Кононко, С. Курінна, О. Рейпольська (визначено соціальну компетентність особистості на ранніх етапах соціалізації); С. Кулачківська, С. Ладивір, Т. Титаренко (щодо проблеми внутрішніх механізмів виховання моральних якостей і моральної поведінки дошкільників) [3].

В основу організації дослідної роботи спрямованої на сприяння соціалізації дітей старшого дошкільного віку, покладено ідею дитиноцентризму та гуманістичного підходів, які згідно Конвенції про права дитини захищають самобутність і неповторність дитинства. Ефективність запропонованих змісту, форм і методів організації освітнього процесу та життєдіяльності старших дошкільників у ЗДО в цілому, сприятливих для забезпечення соціалізації дітей, визначається об'єднанням зусиль сім'ї та дошкільного закладу в досягненні достатнього рівня соціалізованості як результату цілеспрямованого соціального виховання. Принципового значення набуває надання пріоритету збагаченню соціального досвіду дітей над формуванням у них соціальних уявлень [1].

Висновки. Збагачення соціального досвіду в освітньому процесі має відбуватися в різних видах дитячої діяльності через часткове

делегування старшим дошкільникам повноважень в організації групи/підгрупи ровесників на виконання спільного завдання, розподілу доручень, реалізації соціальних ролей тощо. Формуванню соціальних уявлень сприяє застосування інтерактивних методів навчання, що гарантує їх свідоме засвоєння дітьми і перенесення у власну практику соціальних відносин.

Важливою умовою забезпечення ефективності соціалізаційних процесів є змінна позиція дорослих (батьків і педагогів), пов'язана з поступовим розширенням, збагаченням соціального досвіду старших дошкільників для формування в них готовності самостійно діяти, приймати рішення і нести відповідальність за наслідки своїх дій в межах вікових можливостей. Таким чином, цілеспрямоване соціальне виховання дітей старшого дошкільного віку в дошкільному закладі як системний процес зв'язків, взаємодій і взаємовпливів способів та засобів регуляції життєдіяльності сприяє актуалізації їхнього особистісного ресурсу.

Список використаних джерел

1. Діти і соціум : монографія / за ред. А. М. Богуш. Луганськ : Альмамастер, 2006. 503 с.
2. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
3. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш та ін.; за ред. О. Рейпольської. Київ-Кропивницький, 2018. 280 с.

УДК 373.2

Волошина Віта, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ НЕГАТИВНИХ ОСОБИСТІСНИХ УТВОРЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Особистість – це індивід, який має свідомість, самосвідомість, активно пізнає і перетворює навколишній світ відповідно до людських потреб. Людина як соціальна та біологічна істота є носієм особистості. Кожна людина являє собою конкретну особистість, для якої характерне те чи інше ставлення до себе оточуючих людей, явищ, предметів, певна поведінка в межах життєвих ситуацій. Наділена від народження відповідними біологічними якостями (тобто нормальним людським організмом, включаючи мозок, що здатний до подальшого розвитку), людина стає особистістю по мірі засвоєння соціального досвіду у всіх його проявах: способів і засобів виробництва, духовної культури, прийомів чуттєвого пізнання, абстрактного мислення тощо. Особистість формується в процесі взаємодії людини з іншими людьми, навчання, виховання та самовиховання [1].

Суспільство є інститутом, який завжди продукує образ особистості, процес розвитку якої спрямований на досягнення соціуму, його предметів і відношень, історично вироблених форм і способів спілкування з природою і норм людських взаємин. Однак дитина самореалізується, коли стає особистістю, носієм соціально-людської діяльності у результаті її здійснення.

Дошкільний вік є початковим етапом формування особистості. У дітей виникають такі особистісні новоутворення, як супідрядність мотивів, засвоєння моральних норм та формування довільної поведінки. Поступово в процесі сумісної діяльності дошкільників у дитини формуються і суспільно значимі мотиви, що виражаються в формі бажання зробити щось для інших людей.

У дошкільному віці дитина починає керуватися в своїй поведінці моральними нормами. Засвоєння дитиною норм та правил, уміння спів віднести свої вчинки з цими нормами поступово призводить до формування перших проявів довільної поведінки, тобто такої поведінки, для якої характерні неситуативність, стійкість, відповідність зовнішніх вчинків внутрішній позиції. Підвищенню цілеспрямованості дій сприяє усвідомлення дітьми обов'язковості завдань і вимог, що ставлять дорослі.

Мета дослідження. У дошкільному віці з'являються передумови для формування особистісного самовизначення. До кінця дошкільного дитинства дитина усвідомлює себе як член суспільства, здатна аналізувати свою поведінку і співвідносити її з діями оточуючим, може самостійно вибирати собі друзів, з впевненістю говорити про те, що їй подобається, а що – ні. В той же час, у старшому дошкільному віці починають з'являтися негативні особистісні утворення, які використовуються дітьми як механізми покращення свого місця в дитячому колективі, як засоби досягнення дошкільником бажаного результату.

Результати дослідження. Незважаючи на істотне зростання кількості досліджень, присвячених проблемі особистості, у вітчизняній психології зберігається значний розрив між теоретико-методологічними засадами, їх експериментальною реалізацією і технологічним забезпеченням. Лишаються нечітко визначеними зміст і структура поняття «особистісне становлення»; практично відсутні спроби вивчити феномен позиції як елементарної в дошкільному віці форми самовизначення, системи ціннісних ставлень дитини до праці, партнерів по спілкуванню та самої себе.

Порушення дошкільником моральних норм може бути свідомим і несвідомим. Під час несвідомого порушення дитина діє під впливом ситуативних бажань. Така поведінка є її віковою особливістю, що свідчить про несформованість механізмів моральної поведінки, а також про те, що норма ще не стала її внутрішньою психологічною інстанцією, а є лише зовнішньою вимогою. Дитина, опиняючись під владою миттєвих бажань, вдається до негативних вчинків, не замислюючись про наслідки [2].

Свідоме порушення моральної норми означає, що малюк розуміє суперечність між своєю поведінкою і соціально схваленим зразком. Однак вдається до пустощів, скоює проступки.

Між пустощами і проступками існує суттєва різниця. *Пустощі* характеризуються доброзичливим ставленням до людей, під час них дитина виявляє свою активність, ініціативність, винахідливість, позитивні емоції, безкорисливість. У ранньому віці

пустощі є самоціллю, джерелом бурхливих позитивних емоцій. У них сюжет використовується як фон, своєрідне виправдання дій і їх наслідків. Так триває приблизно до 5-ти років. Пізніше мотивом пустощів стає питання: «Що станеться, якщо ... відкрити кран і закрити пальцем струмінь води?». Їх джерелом є пізнавальне ставлення до предметів і явищ, прагнення досліджувати їх. До таких пустощів найчастіше вдаються активні, ініціативні, допитливі діти. Нерідко пустощі, мотивовані питанням «Що я можу?», межують із бешкетуванням. Їх джерелом є розвиток самостійності. Відбуваються вони за такою схемою: дитина порушує правила і чекає реакції дорослого. Так вона перевіряє свою силу, стверджує своє Я, намагається окреслити межі дозволеного.

Проступок – вчинок, що порушує норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок; провина. Здебільшого вони виникають через невміле, але дуже сильне прагнення захистити своє «Я» від переживань та образ.

Спричиняють проступки часті покарання, немотивовані заборони, окрики, образливі прізвиська, насмішки, недостатність любові і спілкування з дорослими й однолітками, відчуття покинутості і непотрібності. Вони є наслідком неможливості дитини позитивно самостверджуватися через неправильне ставлення до неї дорослого. Проступки, які повторюються, закріплюються і перетворюються на звичку, формують негативні риси характеру [2].

Найпоширенішим проступком дитини є брехня – навмисне викривлення істини. Вона завжди має корисливу мету і цим відрізняється від фантазії. Спричиняють її страх перед покаранням, негативний приклад дорослого. Діти вдаються до неї, коли починають розуміти необхідність виконання певних правил, а тому опиняються в ситуаціях подвійної мотивації. Домагаючись визнання дорослих, дитина, яка порушила правило, знаходить вихід у брехні, що може бути також наслідком недостатньо розвиненої вольової сфери дитини, нездатності знайти в собі сили для досягнення результату.

На практиці боротьба з брехнею часто зводиться до звинувачень дорослими дитини: «Ти брехун!». Однак грубе звинувачення у брехні як засобу домагань на визнання не матиме позитивного результату. Краще, якщо дорослий, виявивши довіру до дитини, висловить упевненість, що вона ніколи не принижуватиме себе брехнею. Отже, у вихованні дитини необхідно правильно спрямовувати розвиток потреби у визнанні. Брехня починає розвиватися, коли в дитини не сформувалася потреба у ставленні

до інших людей на засадах правди, коли чесність не стала якістю, яка підвищує значущість дитини в очах інших людей.

У дошкільному віці при реалізації домагань на головну роль у грі, на перемогу у спортивних змаганнях та інших ситуаціях у дітей може проявитися *заздрість* – почуття роздратування, досади, викликане перевагою, вищістю, добробутом іншого. У дошкільників вона з'являється у зв'язку з домінуванням зовнішніх (ієрархічних) стосунків («хто головніший»). Заздрісній дитині важко співпереживати, радіти успіхам. Щоб зашкодити іншим у цьому, вона може навіть вдатися до своєрідних символічних дій [3].

Висновки. Гіперактивні діти часто проявляють забіякуватість, оскільки не знаходять іншого застосування своєї енергії, не вміють спілкуватися, встановлювати позитивні стосунки з ровесниками. Така їх поведінка нерідко поширюється не лише на «кривдників», а й на маленьких, слабких, беззахисних. Вони знаходять задоволення в тому, що їх бояться. Відчуття сили спричинює ще більшу забіякуватість, ускладнюючи стосунки. Вона може бути породженням культу сили в сім'ї, неправильної позиції дорослих («Дай здачі!», «Поважають тільки сильних» тощо). Цими проявами перелік негативних особистісних утворень у дошкільників не вичерпується. Усі вони є наслідком незнання особливостей внутрішнього світу дитини, неправильної взаємодії з ними дорослих, неграмотних, неефективних педагогічних впливів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 342 с.
2. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід : монографія. Київ : Міленіум, 2008.
3. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Н. Гавриш та ін.; за ред. О. Рейпольської. Київ-Кропивницький, 2018. 280 с.

УДК 373.2.015.31-042.65 (075.8)

Головчак Людмила, здобувачка
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ СПІВПРАЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї

Постановка проблеми. Організація співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї пов'язана із актуальною проблемою сучасності – вихованням дітей. Сьогодні проблему виховання дітей старшого дошкільного віку обговорюють педагоги, психологи, соціологи і батьки. Роль сім'ї постає у введенні дитини в соціум так, щоб вона розвивалася відповідно до культури країни. Саме в сім'ї розвивається і формується особистість дитини, триває опанування нею соціальних ролей, необхідних для адаптації її у суспільстві. Безпосередня функція сім'ї як соціального інституту – навчання і виховання дитини, зокрема навчання її соціального досвіду, накопиченого людством, формування знань про культуру країни, її соціокультурних норм, звичаїв і традицій. Відтак, проблема удосконалення форм співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї є важливою.

У психолого-педагогічній науці та освітній практиці накопичено значний матеріал з проблеми співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї, причому проведені дослідження торкаються різних аспектів проблеми. Так, сутність співпраці батьків і дітей стали предметом наукових пошукувань Л. Акопян [1], А. Богуш [2], Л. Варениця [2], Л. Велітченко [3], І. Зверєва [7], Н. Козак [5], М. Машовець [8], І. Молодушкіна [4], Н. Ольшанська [6], О. Рудік [4] та ін. Проте проблема використання сучасних підходів до співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї залишається недостатньо дослідженою.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови використання інноваційних форм співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї.

Основне поняття дослідження – «педагогічні умови використання інноваційних форм співпраці закладу дошкільної

освіти і сім'ї». Досліджуючи педагогічні умови використання інноваційних форм співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї, під поняттям «педагогічні умови» розуміємо сукупність взаємопов'язаних умов, необхідних для забезпечення ефективного виховного й освітнього процесу. При цьому вихователями використовуються сучасні педагогічні засоби й технології, що забезпечують формування особистості, наділеної певними якостями.

Аналіз педагогічної літератури з предмета дослідження дає підставу виділити у використанні інноваційних форм співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї сукупність таких педагогічних умов:

1. Організація співпраці батьків та вихователів закладу дошкільної освіти на засадах інноваційності.

2. Врахування батьками і вихователями вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку.

3. Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із родинними звичаями і традиціями в умовах закладу дошкільної освіти.

4. Цілеспрямоване формування педагогічних знань та вмінь у батьків дітей старшого дошкільного віку.

Охарактеризуємо виділені педагогічні умови використання інноваційних форм співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї.

Перша педагогічна умова – організація співпраці батьків та вихователів закладу дошкільної освіти на засадах інноваційності.

Сучасне життя спонукає до урізноманітнення форм співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї. Практиками напрацьовано чимало інноваційних форм роботи закладу дошкільної освіти з родиною: проектування або метод проектів (сімейні проекти), створення батьківської кімнати для зустрічей з батьками, випуск на допомогу батькам електронного журналу, обладнання куточка «Для дбайливих батьків та допитливих дітей», залучення батьків до проведення різних видів діяльності з дітьми (ранкова гімнастика, будівельні ігри, праця на майданчику, заняття з художньої праці), зустрічі за круглим столом з фахівцями в формі запитань і відповідей, проведення свят і днів народження спільно з родинами, перегляди батьками роботи з дітьми у групах, домашні завдання батькам, облаштування вдома куточків художньої творчості та ін., які допомагають батькам побачити світ з позиції дитини, перемогти власний авторитаризм, відноситись до неї як до рівної [4].

Значного поширення в сучасний період набувають творчі форми роботи закладу дошкільної освіти з батьками, у яких беруть участь діти, інші педагоги. Також батькам часто «цікаво не тільки

спостерігати за дитиною під час її співпраці з дорослими не в домашніх умовах, а й самим виступити в новій ролі (зокрема, в театралізованій виставі, спортивному змаганні, конкурсі, засіданні дискусійного клубу та ін.)» [1, с. 5]. Очікувану від цієї роботи ефективність забезпечує раціональне поєднання різних форм співпраці. Вихователі намагаються уникати готових оцінних суджень про виховання, допомагаючи їм виробити вміння особисто спостерігати за власною дитиною.

Друга педагогічна умова – врахування батьками і вихователями вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку.

Так, батьки і вихователі повинні досконало знати психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку. Цей вік є дуже важливим у розвитку пізнавальної, інтелектуальної та особистісної сфер дитини. В цей період в дитині закладаються багато особистісних аспектів, опрацьовується специфіка становлення «Я»-концепції. Старший дошкільний вік є базовим у формуванні особистості, світосприймання дитини. Сприймання дійсності починається із вражень, які дитина отримує від спілкування з дорослими. Важливою особливістю віку 5-6 років є оцінне ставлення дошкільника до себе та інших людей. У цьому віці діти можуть критично ставитися до своїх недоліків, також можуть давати морально-особистісні характеристики одноліткам, аналізувати сутність взаємин між дорослим і дорослим чи дорослим й дитиною. Батьки, залишаючись прикладом для дітей, повинні нести позитивну інформацію. Якщо в дитини нема тривоги, страху, образи, то будь-яку особистісну та інтелектуальну інформацію можна закласти у її душу[2].

Третя педагогічна умова – ознайомлення дітей старшого дошкільного віку із родинними звичаями і традиціями в умовах закладу дошкільної освіти.

Ознайомлюючи дітей із поняттями «сім'я» та «родинні традиції», вихователь повинен допомагати зрозуміти значення слів «родина», «сім'я», називати імена батьків, дідусів, бабусь, братів, сестер, знати своє ім'я, прізвище, вік, запам'ятовувати всіх членів своєї родини. Дитина також має мати уявлення про роль кожного члена сім'ї. Виховуючи повагу до рідних, слід розучувати коліскові пісні, ознайомлювати дітей із загальноприйнятими формами звертання, вітання, пошани, подяки, розповідаючи, що до старших осіб та своїх батьків на знак поваги звертаються на «Ви» [5].

У контексті співпраці з сім'єю слід залучати батьків вихованців закладу дошкільної освіти до активної співпраці, використовуючи

при цьому різні форми роботи: спільні вікторини, свята, розваги, конкурси; батьківські збори, дні відкритих дверей. Також слід інформувати батьків про зміст роботи з дітьми в закладі дошкільної освіти. Можна проводити «круглі столи», консультації, диспути на різні теми за інтересами батьків. Вихователі можуть спонукати батьків брати участь в освітньому процесі, використовуючи ігри, дитячий туризм, розповіді, прогулянки, екскурсії та ін., намагаючись установлювати партнерські взаємини з сім'ями вихованців закладу дошкільної освіти [9].

Четверта педагогічна умова – цілеспрямоване формування педагогічних знань у батьків дітей старшого дошкільного віку.

Важливою складовою роботи із батьками є педагогічний всеобуч, форми якого різноманітні. Це і методичні консультації, батьківські лекторії, батьківські конференції й батьківські дні. Цікавою, але складною в реалізації є «університети педагогічних знань», які працюють на громадських засадах у закладах дошкільної освіти. Основною метою таких форм роботи є активізація виховної функції батьків та їх педагогізація. Остання відбувається через батьківські збори, практикуми, тренінги, консультації, бесіди (консультативну діяльність), всеобучі, конференції, батьківські лекторії, педагогічні читання (лекційно-просвітницьку діяльність), а також через залучення батьків до освітнього процесу (участь у проведенні свят і розваг, деяких занять, у «Дні відкритих дверей», в оснащенні освітнього процесу, а також в упорядкуванні приміщень, території разом з дітьми і педагогами)[3]. Важливо, щоб педагогізація батьків ґрунтувалася на навчанні батьків правильної співпраці з дітьми.

Висновки. Отже, аналіз педагогічної літератури з предмета дослідження та вивчення актуального стану співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї дає підставу виділити у використанні інноваційних форм співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї сукупність таких педагогічних умов: організації співпраці батьків та вихователів закладу дошкільної освіти на засадах інноваційності; урахуванні батьками і вихователями вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку; ознайомленні дітей із родинними звичаями і традиціями в умовах закладу дошкільної освіти; цілеспрямованого формування педагогічних знань та вмінь у батьків дітей старшого дошкільного віку.

Перспективами подальших досліджень є упровадження виділених педагогічних умов використання інноваційних форм співпраці з сім'єю у практику роботи закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Акоюн Л. Програма взаємодії з родиною. *Початкове навчання і виховання*. 2019. № 11. С. 4-16.
2. Богуш А. М., Варениця Л. О. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ : Альма-матер, 2006. 236 с.
3. Велітченко Л. К. Психолого-педагогічний практикум у системі підготовки вихователів до педагогічної взаємодії. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 4. С. 12-16.
4. Взаємодія ДНЗ та сім'ї / уклад. О. А. Рудік, І. В. Молодушкіна. Харків : Вид. група «Основа», 2013. 222 с.
5. Козак Н. Робота з батьками : нові підходи. *Психолого-педагогічні науки*. 2020. № 7. С. 14-15.
6. Ольшанська Н. Спілкування педагога з батьками. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2017. №10. С. 32-37.
7. Основи батьківської компетентності : навч. посіб. / за ред. І. Д. Звереві. Київ : Наук. світ, 2006. 156 с.
8. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку : навчально-методичний посібник / уклад. М. А. Машовець. Київ : Логос, 2019. 128 с.

УДК 372.833

Гончарук Валентина, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АКЦЕНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Нині однією з актуальних проблем є реформування в галузі вищої освіти та створення міжнародної привабливості вітчизняної освіти. У межах Болонського процесу відбувається формування зв'язків, які надалі дадуть змогу зміцнити пов'язаність інтегрованих систем в єдине ціле. У ХХІ ст. Україна розглядає приєднання до європейського простору вищої освіти як

частину стратегії реформування національної системи вищої освіти. Стратегічна мета полягає саме в підвищенні конкурентоспроможності фахівців та зростанні якості освіти для подальшого нарощування експорту освітніх послуг, а також забезпечення країн висококваліфікованими кадрами [6].

Аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує, що для системи вищої освіти перевагою є підготовка фахівця, що ґрунтується на формуванні у нього світоглядних позицій, переконань, творчих резервів, професійної гнучкості, а орієнтація сучасної вищої освіти на формування фахівця інноваційного типу, професійно-творчої особистості, яка спроможна реалізовувати освітні стандарти та впроваджувати нові освітні технології, вимагає організації цілісної професійної підготовки в умовах закладів вищої освіти, оновлення змісту фахової підготовки педагогів, знаходження доцільних засобів, методів та форм його реалізації. Значущу роль у цьому відіграє запозичення зарубіжного досвіду підготовки фахівців для дошкільної галузі.

Мета дослідження – проаналізувати євроінтеграційні акценти підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти.

Результати дослідження. Підготовка фахівців за спеціальністю 012 Дошкільна освіта в Україні здійснюється на таких рівнях освіти: фахова передвища освіта; початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень вищої освіти; другий (магістерський) рівень вищої освіти.

Систему вимог до професійної кваліфікації майбутніх фахівців дошкільної освіти передбачено Стандартом вищої освіти галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка» спеціальності 012 «Дошкільна освіта», за першим (бакалаврським) рівнем освіти, який базується на таких нормативних документах: Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Закони України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», «Про освіту» [4].

На основі аналізу наукових праць авторів (А. Аніщук [1], О. Біндас, О. Будник, С. Вавренюк, О. Галус, І. Дичківська, Л. Зданевич, Л. Карташова, К. Котун, О. Локшина, Н. Мельник, М. Сассілотто-Василенко та інших) можемо зазначити, що підготовка педагогічних кадрів зарубіжних країн – це відкрита, динамічна, гнучка система, яка є складовою частиною єдиного європейського освітнього простору. Так, у різних країнах розробляються та реалізуються освітні програми, впроваджується двоступенева структура, реалізується система залікових одиниць, є програми з навчання та стажування іноземних студентів, із підвищення кваліфікації викладачів, проводиться неперервна робота з

підвищення якості освіти, а також підвищується престиж освіти шляхом розроблення навчальних планів, співробітництва між освітніми закладами, спільних програм навчання та проведення наукових досліджень.

З початку здобуття незалежності Україна була залучена до системи європейської економічної, науково-технічної й освітньо-культурної співпраці. В нашій державі поступово формується законодавство у сфері інтеграції з європейськими країнами. Для євроінтеграції в освіті найбільш важливою є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Фахівцями МОН підготовлена і введена в дію Стратегія розвитку вищої освіти на 2021-2031 рр., котра також спрямована на забезпечення умов інтеграції у європейський та світовий науково-освітній простір, інтернаціоналізацію науково-освітнього процесу та активного залучення іноземних студентів до навчання в Україні [5].

Стратегічні вектори фахової підготовки в Україні узгоджуються з європейськими і спрямовані на: формування і розвиток у здобувачів вищої освіти академічної доброчесності; інтеграцію змісту навчальних дисциплін; посилення етико-естетичної складової фахової підготовки, практико-орієнтованість навчання; технологізацію та інформатизацію освітнього процесу; орієнтованість методів викладання на розвиток лідерських якостей, критичного мислення, відповідальності й самостійності студентів у процесі здобуття освіти, формування готовності до життя в постійно змінюваних умовах соціуму [2].

Ці стратегічні євроінтеграційні напрями реалізовано в освітній програмі 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім.Тараса Шевченка. Зокрема, реалізація освітньої і науково-дослідної діяльності здобувачів вищої освіти в академічному середовищі при здійсненні наукової, освітньої, інноваційної і творчої діяльності для забезпечення високого рівня довіри до результатів освітнього процесу, наукових і творчих досягнень опирається на принципи академічної доброчесності. Нормативні питання академічної доброчесності регламентовано у внутрішніх документах закладу: Стратегії реформування і розвитку Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім.Тараса Шевченка; Положенні про запобігання плагіату та впровадження практики належного цитування у навчальному процесі КОГПА ім. Тараса Шевченка; Положенні про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин у Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка; Положенні про внутрішню систему

забезпечення якості вищої освіти.

У навчальні плани підготовки майбутніх вихователів введено інтегровані навчальні дисципліни: «Теорія та технології розвитку дитячої художньої творчості», «Теорія та методика розвитку рідної мови (дошкільна лінгводидактика, методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей, методика ознайомлення дітей з суспільним довкіллям)», «Управління в системі дошкільної освіти», «Інноваційні педагогічні технології в дошкільній освіті». У кожній з цих навчальних дисциплін інтегровано від двох до чотирьох фахових методик, об'єднаних спільною дидактичною метою. У змісті інтегрованих курсів передбачено ознайомлення студентів з альтернативними освітніми системами, педагогічними інноваціями, напрацюваннями вітчизняної та зарубіжної науки.

Аналіз освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» дозволяє стверджувати про посилення етико-естетичної складової фахової підготовки (через деякі модулі освітніх компонентів «Вступ до спеціальності», «Педагогіка загальна», «Педагогічна творчість», «Педагогіка дошкільна (Історія дошкільної педагогіки)», «Порівняльна дошкільна педагогіка», «Культура мовлення та виразне читання», «Художня праця та основи дизайну», «Етика й естетика», фахові методики дошкільної освіти, у яких певною мірою порушуються питання етико-естетичної складової професійної підготовки) та практико-орієнтованість навчання (педагогічна практика має неперервний характер і проводиться на другому, третьому, четвертому курсах, її проходження є обов'язковим для всіх студентів спеціальності).

Висновки. Таким чином, визначені тенденції, які реалізуються в освітньому середовищі Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім.Тараса Шевченка за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, форми й методи роботи із здобувачами вищої освіти, взаємодія навчального і позанавчальних процесів сукупно зумовлюють розв'язання важливого соціального завдання – підготовку ініціативних, самостійних, відповідальних фахівців, які здатні до ефективної діяльності в різних умовах суспільного розвитку а також є конкурентоспроможними за кордоном.

Список використаних джерел

1. Аніщук А. М. Професійна підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Наукові записки*. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2020. № 4. С. 59-67.
2. Беленька Г. Підготовка вихователів дітей дошкільного віку:

вектор євроінтеграції. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2021. № 35. С. 30-35.

3. Мкртчян О. Інтегрований підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної ланки освіти. *Педагогіка та психологія*. 2018. Вип. 59. С. 93-100.

4. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 012 Дошкільна освіта. Київ, 2019. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/11/22/2019-11-22-012doshkiilna-B.pdf> (дата звернення: 12.05.2023 р.).

5. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozv-itku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 12.05.2023 р.).

6. Худавердієва В. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи. *Наукові часописи Університету*. Серія 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Спецвипуск, Т. 2 . 2022. С. 458-516.

УДК 373.8

Данилюк Ілона, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Особистість людини є складним утворенням, процес розвитку, становлення і формування якого залежить від багатьох чинників: біологічних, природного і соціального середовища, виховання і навчання, власної активності дитини. Передшкільна ланка займає фундаментальне місце у розвитку особистості дитини. Підґрунтям для формування відповідального та свідомого ставлення до своєї поведінки, стилю життя, готовності до ефективної взаємодії з природним та соціальним довкіллям є уроджена активність дітей, їх бажання брати

участь у колективній діяльності, небайдужість та емпатія [4].

На самоцінності дошкільного дитинства наголошують сучасні науковці Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, З. Борисова, Н. Гавриш, О. Кононко, Г. Костюк, В. Кузь, В. Кузьменко, О. Рейпольська, Л. Токарева і ін. На думку багатьох учених саме в дитячому віці у людини формується самосвідомість і закладаються перші ставлення до себе, утворюються стійкі форми міжособистісної взаємодії, моральні риси і соціальні норми. Особливості розвитку особистості дошкільника в сучасному соціопросторі висвітлено в роботах О. Байєр, Г. Беленької, О. Косенчук, В. Кузьменко, С. Ладивір, Т. Піроженко, Т. Поніманської та ін.

У Державному стандарті дошкільної освіти стверджується, що необхідним для повноцінного розвитку дошкільника є визнання самоцінності передшкільного дитинства, його особливої ролі в розвитку особистості; збереження дитячої субкультури; створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей; надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними; створення у дітей цілісної, реалістичної картини світу, основ світогляду [2].

Одним із ведучих напрямів Державного стандарту дошкільної освіти України є «Особистість дитини» [1]. Показником опанування його змісту є сформованість у дитини здоров'язбережувальної, рухової та особистісної компетентностей дітей дошкільного віку. Особистісна компетентність дитини є одним із показників її особистісної зрілості, а от недостатньо сформована особистісна компетентність гальмує розвиток життєвої компетентності дитини [5].

Мета дослідження - виявити особливості прояву особистісної компетентності старших дошкільників.

Результати дослідження. Задля реалізації мети ми провели експериментальне дослідження на базі ЗДО №3 м. Кременець Тернопільської області, у якому взяли участь 50 дітей 5-6 років.

Експериментальне дослідження передбачало виконання дітьми перевірних завдань за розробленими С. Курінною вправами («Сходинки», «Який ти?», «Що ти знаєш про себе?», «Гарний чи поганий», «Три головних слова про себе», «Похвали») [3]. Зазначимо, що, крім спеціальних опитувань, індивідуальних занять, бесід, вправ, було організовано спостереження за дітьми, як вони проявляють свій настрій, усвідомлюють і виражають емоції. Експериментатор пропонував

дітям щодня відмічати свій настрій на «Екрані настрою» (він висів в кожній групі) за допомогою умовних позначень, пропонував поговорити, проаналізувати причини того, що гнітить дитину, визначити те, що сприяє відчуттю благополуччя.

З огляду на значення самооцінки для визначення свого місця в соціумі, встановлення взаємин дитини з оточуючими, ставлення її до світу, ми вибрали діагностичні завдання, спрямовані на виявлення особливостей ставлення дітей до соціуму, рівня самооцінки, об'єктивної оцінки себе та інших.

У результаті виконання дітьми діагностичних завдань було виявлено особливості особистісної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Так, переважна більшість продемонстрували достатні знання про соціальні норми, давали повні відповіді на поставлені запитання, пояснюючи їх поширеними реченнями, правильно визначали свою статеву та соціальну приналежність. Водночас, не могли об'єктивно оцінити позитивні та негативні риси свої та інших людей. Щодо наявності у словнику дітей характерологічної лексики, то шестилітки легко добирали шість-сім слів, що характеризують особистість. Під час відповідей ніхто з дітей не використовував емоційно забарвлену лексику. Значно важче дітям було добирати влучні вирази для комунікації, доведення власної думки, що, на нашу думку, пов'язано з тим, що вихователі недостатньо уваги приділяють роботі в цьому напрямі. Відповіді деяких дітей були однослівними, мовлення характеризувалося перевагою слів негативного забарвлення.

Додатково нами проводилось систематичне спостереження за дітьми під час різних видів діяльності та спілкування. Для більшої валідності проводились бесіди з вихователями та батьками.

Узагальнені результати діагностичних методик дозволили нам визначити три рівні особистісної компетенції дітей старшого дошкільного віку: високий (18%), середній (52%), низький (30%).

Висновки. Отже, переважання дітей з середнім і низьким рівнем особистісної компетентності зумовили розробку формувального етапу експериментального дослідження означеного явища. Це і є перспективою наших подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.21 р. № 33. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 08.06.2023).

2. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / упор.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
3. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко; Наук.ред. А. М. Богуш. Луганськ : Альма-матер. 2006. 368 с.
4. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід). Київ : Стило, 2000. 336 с.
5. Освітній напрям «Особистість дошкільника». URL : <https://ezavdnz.mcfr.ua/867844> (дата звернення: 23.06.2023 р.).

УДК 373.2

Козогін Мар'яна, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО

Постановка проблеми. Реформування системи здобуття вищої освіти в Україні здійснюється в аспекті інтеграції вищої освіти у європейський освітній простір. Це зумовлює акцент на підготовці у сучасних закладах вищої освіти конкурентоспроможного людського капіталу, здатного забезпечити високотехнологічний та інноваційний розвиток країни, сприяти самореалізації особистості з метою забезпечення потреб держави у висококваліфікованих фахівцях [1].

У контексті означених запитів суспільства виникає потреба зміни основних концептуальних засад діяльності вищої школи в умовах сьогодення. Сучасна парадигма вищої освіти проголошує як визначальні у підготовці майбутніх фахівців ідеї студентоцентрованого навчання; компетентнісного підходу у побудові та реалізації навчальних програм; навчання, орієнтованого на вихід та результат [2].

Таким чином, загострюється потреба докорінної зміни освітніх стратегій у вищій освіті, впровадження ідей діяльнісного підходу у

активну практику сучасної вищої школи. Найбільш виразною у цьому аспекті є потреба докорінної зміни методів роботи із студентською молоддю, забезпечення можливості оволодіння комплексом необхідних компетентностей та результатів навчання, які забезпечать сучасному випускнику можливість бути конкурентоспроможним у своїй професії, реалізувати та найбільшою мірою розвинути власний професійний потенціал.

Мета дослідження. У процесі підготовки фахівців для дошкільної освіти, як і інших спеціальностей, доцільно змінювати концептуальні підходи до організації процесу фахової підготовки студентів. Організація навчання, орієнтованого на засвоєння і відтворення книжкових знань, яка на сьогодні є превалюючою у фаховій підготовці, зводить процес освіти до запам'ятовування певного комплексу теоретичних знань, однак не забезпечує творчого розвитку особистості майбутнього фахівця, його здатності до творчого осмислення та використання набутих у процесі навчання знань, умінь та навиків.

Як засвідчують результати наукових досліджень, серед чинників професійного зростання є активні методи навчання, які мають значно вищий розвивальний потенціал у порівнянні з традиційною системою здобуття освіти. Психологічна теорія навчання у вітчизняній психології почала розроблятися на початку 30-х років і була вперше сформульована Л.С.Виготським як проблема співвідношення навчання і розвитку, знайшла своє продовження у теоріях П. Я.Гальперіна, Д. Б.Ельконіна та інших вчених [3].

В означеному аспекті вихідними у підготовці фахівців є проблеми розвивального навчання та вибору відповідних методів організації навчальної діяльності. Активні методи організації навчальної діяльності студента передбачають перетворення засвоєних знань на матеріал та засіб його мислительної діяльності. В.Я.Ляудіс виділяє такі групи активних методів навчання: методи програмованого навчання, методи проблемного навчання та інтерактивні методи навчання. Особливий інтерес у студентів викликає використання інтерактивних методів організації навчальної діяльності, до яких відносять евристичну бесіду, метод дискусії, метод «ділової гри», «круглого столу», конкурси практичних робіт тощо. Вони покликані конструювати навчальну діяльність студентів і перетворюють її у навчально-виховну.

Оцінка проблеми активних методів навчання і дидактичних принципів з психологічної точки зору включає, крім розвитку психічних процесів, ще і формування досвіду, знань, навичок, практичних умінь. Мета навчання, зміст навчання і методи

досягнення визначених цілей – це і є, як переконує досвід навчання й освіти, ті вихідні категорії, що забезпечують успіх процесу навчання. Методи навчання – це основні шляхи, способи освітньої роботи вихователя та студентів, за яких набуваються певні знання, вміння й навички. Методи навчання мають дуже широку сферу застосування у галузі як професійної, так і непрофесійної педагогіки. Навчають і навчаються усі й завжди. При цьому свідомо або несвідомо застосовуються найрізноманітніші методи навчання.

Ідея визначальної ролі активності особистості у її власному розвитку і необхідності стимулювання активності у процесі освіти стала загально визнаною. Здобувачем освіти рухають внутрішні спонукання до навчання, дій або навчальної діяльності в цілому, тобто мотиви. Мотив – це внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності (діяльність, спілкування, поведінка) пов'язане із задоволенням певної потреби. У ролі мотивів можуть виступати ідеали, інтереси, переконання, установи, цінності, оскільки за ними завжди стоять потреби особистості: базові, життєві, біологічні, соціальні.

Ще одним активним мотиваційним стимулом до якісного навчання є цікавість, евристичність, яскравість подачі викладачем матеріалу. Слід частіше пропускати через практику, тобто активні методи навчання те, що вивчили. Активні методи навчання – це навчання діяльністю. Саме в активній діяльності, студенти опановують необхідні для їхньої діяльності знання, уміння, навички, розвиваються творчі здатності. В основі активних методів лежить діалогічне спілкування як між викладачем і студентом, так і між самими студентами. А в процесі діалогу розвиваються комунікативні здатності, уміння вирішувати проблеми колективно, і головне – розвивається мова, як діалогічна, так і монологічна. Активні методи навчання спрямовані на залучення до самостійної пізнавальної діяльності, викликати особистісний інтерес до рішення яких-небудь пізнавальних завдань, можливість застосування отриманих знань на практиці [4].

Оволодіння навчальним матеріалом, розвиток і виховання особистості в освітньому процесі відбувається лише за умови прояву її високої активності у навчально-пізнавальній діяльності. Організована діяльність, у якій студент бере участь без бажання, практично не розвиває. Роль активних методів навчання у освітньому процесі не можливо переоцінити тому, що вони зв'язані з питанням особливості формування позитивних навчальних мотивів, особистих якостей студентів, дійових цілей.

Отже, мета навчання, зміст навчання і методи досягнення визначених цілей – це і є, як переконає досвід навчання й освіти, ті вихідні категорії, що забезпечують успіх процесу навчання. Активні методи навчання – це навчання діяльністю. Саме в активній діяльності, студенти опановують необхідні для їхньої діяльності знання, уміння, навички, розвиваються творчі здатності. В основі активних методів лежить діалогічне спілкування як між викладачем і студентом, так і між самими студентами.

Ляудіс В. Я. пропонує виділити серед сучасних активних методів навчання три групи, які використовуються «з метою спрямованого формування різних видів пізнавальної діяльності та форм мислення». Ними є такі: методи програмованого навчання, методи проблемного навчання, методи інтерактивного (комунікативного) навчання. Ляудіс В. Я. наголошує, що кожний з методів виникав як «спроба подолання обмеженості традиційних методів навчання, а також і тих обмежень, які породжувалися активним методом». Вона виділяє також «інструментарій дій», які, на її думку, виражають сутність даного методу та окреслюють межі його впливу як засобу управління процесом розвитку пізнавальної діяльності студентів. Так, метод програмованого навчання характеризується дозованим кроком, програми, алгоритмом; проблемного навчання – проблемною ситуацією, типами проблемних ситуацій, евристичною програмою; методам інтерактивного навчання властиві колективні дискусії, навчально-ділові ігри, сценарії та партитури діалогів та полілогів у процесі колективного вирішення проблем.

Лозова В. І., Золотухіна С. Т., Гриньова В. М. вважають диспут, дискусію, мозкову атаку, аналіз конкретних педагогічних ситуацій, рольові та ділові ігри активними методами навчання у педагогіці вищої школи. Методом «мозкової атаки», якого не торкалися вище згадані класифікації, вони називають «спосіб колективного продукування ідей, який формує вміння зосереджувати увагу на якійсь вузькій меті. Використовуючи метод мозкової атаки, студенти працюють як «генератори ідей», при цьому вони не стримуються необхідністю обґрунтування своїх позицій та позбавлені критики, адже за цих умов немає «начальників» і «підлеглих», є лише експерти в кожній групі студентів, які фіксують, оцінюють та вибирають кращі ідеї [4].

Висновки. Отже, методи активного навчання використовуються для тренування та розвитку творчого мислення студентів, формування в них відповідних практичних умінь та навичок. Вони стимулюють і підвищують інтерес до занять, активізують та загострюють сприймання навчального матеріалу, виступаючи

провідними чинниками професійного зростання майбутнього вихователя ЗДО.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 1 липня 2014 року/ Відомості Верховної Ради. 2014. № 37-38.
2. Андросова Н. Проблема поєднання методів навчання у педагогічній теорії і практиці : дослідження методів навчання. *Рідна школа*. 2017. № 3-4. С. 41-45.
3. Бугайова Т. І. Позиційне навчання як спосіб активізації студентів на занятті. Київ : Інститут інновац. технологій і змісту освіти МОН України, 2011. Вип. 71. С. 26-29.
4. Набока О. Професійно-орієнтоване навчання як інноваційна технологія підготовки майбутніх педагогів: технології навчання. *Рідна школа*. 2014. № 3. С. 11-14.

УДК 373.2.035

Коротаєва Анастасія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку нашого суспільства успіх кожної людини залежить від її ініціативності, самостійності, здатності до вдосконалення, наполегливості, дисциплінованості, відповідальності, тобто від ряду лідерських якостей. Ці якості допомагають дитині відповідати за свої вчинки і за свою поведінку, а також дозволяють навчитися без сторонньої допомоги керувати своїм життям.

В сучасному світі лідери виконують провідну соціальну роль, демонструючи високий показник творчої самореалізації. Але помилково вважати, що кожен лідер – це, безумовно, керівник фірми або директор компанії. Лідерські якості в першу чергу необхідні особистості для досягнення її власних цілей, контролю емоцій і дій,

формування правильної, аргументованої точки зору тощо. На лідера завжди можна покластися у скрутну хвилину, до думки лідера хочеться прислухатися, тому що лідер: харизматичний, спонукає до дій, використовує творчий підхід для досягнення цілей, послідовний, вміє цінувати людей тощо. Всі ці задатки і звички людини – родом із дитинства. А це означає, що розвиток лідерських якостей необхідно розпочинати з дошкільного віку, бо саме в цей період закладається фундамент майбутньої особистості.

Тема лідерства привертала увагу представників різних напрямків на протязі багатьох століть. В таємницю цього явища намагалися проникнути Конфуцій, Аристотель, Платон, Н. Макіавеллі, Г. Лебон, Г. Тард, М. Вебер, Г. Лассуелл, З. Фрейд і багато інших.

Поняття «лідер» розглядається в психолого-педагогічній літературі як високоавторитетна особистість, за якою група визнає право приймати відповідальні рішення в значущих для неї ситуаціях; особистість, що реально зображає центральну роль в організації спільної діяльності та в реалізації взаємин у групі [4].

Лідерські якості – це збірне, комплексне явище, що характеризує особистість лідера. Їх на сьогодні науковцями виділено досить багато. При цьому також ведуться активні суперечки з приводу того, які з них є найбільш важливими.

О. Тихомирова поділяє лідерські якості на загальні та специфічні. До загальних належать ті, якими володіють як дійсні лідери, але й ті, хто хоче ними стати: 1) працездатність; 2) організованість; 3) компетентність; 4) наполегливість; 5) активність; 6) ініціативність; 7) самостійність; 8) самовладання; 9) товарищескість; 10) спостережливість; 11) кмітливість. Специфічні лідерські якості – це своєрідні індикатори суто реальних лідерських здібностей: 1) організаторська проникливість; 2) здатність до активного психологічного впливу; здатність до організаторської роботи, лідерської позиції, потреба в тому, щоб брати відповідальність на себе [6].

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми формування та прояву лідерських якостей дитини передшкільного віку.

Результати дослідження. Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволяє розкрити питання дитячого лідерства, особливостей формування та прояву лідерських якостей.

Так, дослідниця В. Іванова, вивчаючи взаємовідносини дітей в закладі дошкільної освіти, вказувала, що дитячі лідери іноді більшою мірою, ніж педагог, задають тон життя дітей у групі та сила впливу

лідера, його авторитет часто перевершують вплив дорослих. Дослідниця основною лідерською якістю вважала ініціативність і наголошувала, що дитина не тому стає лідером, що її полюбила маса, а маса полюбила її за те, що вона стала її лідером: сила лідера полягає в тому, що він «живить» дитячу активність і сам «користується» нею [2].

Основними особистісними рисами дитини-лідера А. Залужний вважав активність, досвідченість, високий рівень розумового розвитку. Дитина з високим рівнем розумового розвитку проявляє себе як ініціативний лідер, якого інші діти вважають за краще вибирати її в якості партнера по іграх і заняттях[1].

Т. Сенько відзначає, що діти передшкільного віку з хорошою успішністю в пізнавальній діяльності, як правило, мають сприятливу позицію в групі – входять до категорії лідерів або осіб, яким віддається перевага. Проте актор вказує і на те, що діти з високою успішністю мають шанс потрапити також в категорію неприйнятих. Статус цих дітей залежить як від особистісних якостей, так і від поведінки, але переважно визначається завданнями, цілями й успішністю спільної діяльності. Тому в одних випадках діти з високим рівнем інтелектуального розвитку користуватимуться симпатією серед інших дітей й будуть популярними, а в інших – ні [5].

Я. Коломінський припустив, що вибір бажаного товариша дитина здійснює шляхом порівняння образу однолітка з наявним у неї ідеалом. Своєрідний на кожному віковому етапі еталонний зразок, або «ідеальна модель», формується у дитини в процесі трансформації пропонованих до неї вимог у вимоги, які вона адресує ровесникам [1].

Також в процесі досліджень Я. Л. Коломінський виявив цікавий факт, що для того, щоб завоювати сприятливе положення серед однолітків і педагогів, дитині необхідно володіти багатьма позитивними якостями; для того ж, щоб потрапити в число ізольованих дітей, їй часто достатньо володіти однією-двома негативними рисами [1].

Існує напрямок досліджень, у яких аналізується дитяче лідерство з точки зору потреби в спілкуванні та ступеня задоволення цієї потреби. Роботи Т. Антонової, Є. Кульчицької, В. Мухіної, Р. Смірнові базуються на положенні М. Лісіної про те, що в основі формування міжособистісних відносин лежить задоволення комунікативної потреби, яка являється однією з провідних соціогенних потреб особистості [4].

Дослідники Н. Мельник та М. Мельник вважають, що «лідерські якості залежать від виховних впливів, що сприяють, насамперед, набуттю дитиною віри в себе, формують адекватну самооцінку, оптимістичний погляд у майбутнє» [3].

Можна відзначити, що формування лідерських якостей дитини напряду залежить від її минулого досвіду, вікових особливостей, оцінки дорослими її успіхів і невдач тощо. З приводу цього О. Венгер наголошує, що «самооцінка дітьми власних учинків, умінь та інших якостей формується на основі оцінних суджень дорослих. Діти спершу просто повторюють думку дорослих про себе, а потім асимілюють її настільки, що вона стає їхньою власною оцінкою, зберігаючи у своїй основі першоджерело» [4].

Схиляємося до думки, що в передшкільному віці лідерські якості здебільшого є неусвідомлюваними самою дитиною, адже в цьому віці відбувається активний розвиток і результат багато в чому залежить від оточення дитини, до якого входять батьки, вихователі, однолітки, знайомі тощо. Тому важливо в цьому віці вірити в дитину, підтримувати її, підбадьорювати, хвалити як педагогам, так і батькам.

Також можемо зазначити, що багато дослідників єдині в тому, що лідерські якості у дошкільному віці можна розвинути різними видами діяльності: трудовою, пізнавальною, ігровою (сюжетно-рольові ігри, рухливі ігри, дидактичні ігри, ігри-змагання на прогулянках).

Висновки. Отож, аналіз досліджень, присвячених дитячому лідерству, особливостям формування та прояву лідерських якостей показує, що в основу цього явища вчені ставлять найрізноманітніші особистісні характеристики: високий рівень прояву ініціативи і старанності, високий рівень розумового розвитку, організаторську активність в різних сферах групової життєдіяльності, здатність задовольняти комунікативну потребу ровесників, високий рівень розвитку моральних якостей особистості, успішність протікання спільної ігрової діяльності тощо.

Також ряд науковців одностайні в тому, що формування лідерських якостей дитини напряду залежить від її вікових особливостей, минулого досвіду, оцінки дорослими її успіхів і невдач тощо.

Таким чином, лідерські якості є фундаментом успіху дитини в майбутньому, тому їх формування є важливим та сприяє цілеспрямованому розвитку необхідних соціально значущих особистісних рис і якостей кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Вид. 2-ге, доповн. та переробл. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
2. Іванова В. В. Проблема лідерства в колективі дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка, соціальна робота*. 2014. Вип. 32. С. 78-81.
3. Мельник Н. І., Мельник М. А. Особливості формування лідерських якостей у дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2018. № 1. С. 3-7.
4. Педагогіка : навч. посібник / укл. І. М. Богданова, З. Н. Курлянд, ін. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2001. 356 с.
5. Сенько Т. В. Залежність статусу дошкільників в групі однолітків від форм їх особистісної поведінки. *Питання психології*. 1991. № 5. С. 23-28.
6. Тихомирова О. Виховання лідера. *Шкільний світ*. 2009. Вип. 8. С. 19- 23.

УДК 373.2.018

Ломакович Іванна, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. У період воєнного стану питання безпеки в освітньому просторі має найважливіше значення, а сучасна безпекова ситуація передбачає можливість здобуття дошкільної освіти за альтернативними формами. Це можна здійснювати за допомогою дистанційних форм організації освітнього процесу, в групах короткотривалого перебування, організувавши сімейне, індивідуальне виховання та розвиток дитини, педагогічний патронаж, мобільний дитячий садок, за допомогою вебсайтів та ін. [4]. Застосування альтернативних форм організації освітнього

процесу дозволить збільшити відсоток охоплення дітей дошкільною освітою.

Мета дослідження: охарактеризувати особливості організації дистанційної освіти дітей передшкільного віку.

Результати дослідження. Наразі низка закладів дошкільної освіти через різні політичні, економічні або соціальні чинники впроваджують дистанційне навчання. Кожен з них розробив свій алгоритм, намагаючись якнайефективніше забезпечити право дитини на здобуття дошкільної освіти.

У статті 9 Закону України «Про освіту» дистанційна форма здобуття освіти визначається, як «індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [9].

Перевагами дистанційного навчання Л. Ахунова визначає «доступність, безперервність освітнього процесу, опанування новими технологіями, можливість здобуття знань в кризових та несприятливих умовах» [1]. Авторка зауважує, що при організації такої форми роботи з дошкільниками можуть виникати і негативні аспекти: «необхідність дотримуватись конкретного часу занять, небажання дитини займатися з батьками, забагато фото-звітувань про виконану роботу, псування зору дітей тощо» [там саме].

Основні вимоги до організації освітнього процесу в дистанційній формі визначено в листах МОН «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023/2024 навчальному році» №1/12490-23 від 21 серпня 2023 р., «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні» №1/3845-22 від 02.04.2022 р., «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів» №1/8820-23 від 20.06.2023 р. та інші нормативно-правові документи.

У процесі організації освітньої діяльності в дистанційному форматі Л. Зімакова та Л. Жданюк рекомендують звернути особливу увагу на такі аспекти: організація навчання педагогічних працівників щодо дистанційної роботи з дітьми та надання їм методичної підтримки; забезпечення педагогів необхідним обладнанням та доступом до інтернету; організація психолого-педагогічної підтримки та супровід усіх учасників освітнього процесу; систематичність організації освітнього процесу з дітьми раннього та дошкільного віку [5].

На сайті Міністерства освіти і науки України [4] рекомендується використовувати такі інструменти спілкування при дистанційному навчанні: **електронна пошта, форум, чат, відеоконференція, блог, соціальні мережі** Telegram та Viber та інші.

У наукових працях К. Крутій, І. Романюк, Н. Гавриш наголошено, що в практиці дошкільної освіти найпоширенішим є «створення в соціальній мережі груп для батьків та надання рекомендацій щодо здійснення освітньої роботи за окремими темами (фото-, аудіо-, відео-, письмово тощо) та отримання фотозвітів. Практикується також надсилання посилань на сторінки з розвиваючими завданнями, аудіоказками, піснями, поробками, фізичними вправами в мережі Інтернет, надсилання відео-роликів за темами занять. Результативним є проведення конкурсів, марафонів, флешмобів, он-лайн спілкування з дітьми, відео-конференції з групою дітей, створення та використання Ютуб-каналів» [6].

Освітню роботу в умовах дистанційного навчання здійснюють не лише вихователі. До цієї роботи долучаються вчителі-логопеди, інструктори з фізкультури, музичні керівники, практичні психологи тощо.

Важливо наголосити, що діти дошкільного віку мають характерні вікові особливості, які варто враховувати при проведенні онлайн-занять, щоб навчально-пізнавальна діяльність була ефективною та цікавою. Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів [8] акцентує увагу учасників на дотримання санітарно-гігієнічних норм - це належне освітлення, температурний режим, провітрювання кімнати тощо. Слід взяти до уваги, що найпродуктивнішим часом для навчання є перша половина дня, тому заняття варто проводити саме в цей час. Рекомендується мати сталий розклад занять, а перед початком роботи необхідно усунути фактори, що можуть відволікати дитину від навчання. Оптимальна тривалість онлайн-заняття - 30 хв.

Фахівці наголошують, що обов'язковим компонентом навчально-пізнавальної діяльності є фізкультхвилинки, руханки, пальчикові ігри, вправи для збереження зору та ін.. Їх потрібно проводити через кожні 10-15 хв онлайн-заняття або при виявленні перших ознак втоми. Фізкультхвилинки знімають втому, покращують функціонування мозку, нормалізують увагу й активність, відновлюють тонус м'язів, знімають напругу з органів зору та слуху, з втомлених від письма пальців, відновлюють сили й робочий настрій, додають бадьорості.

В умовах дистанційного навчання особливу увагу слід приділити співпраці з батьками, оскільки саме вони організовуватимуть

навчання своїх дітей. Завданням педагога стає необхідність отримати підтримку батьків. Для цього необхідно створити комфортні умови і для них. Варто продумати роботу так, щоб батьків зацікавила можливість виконувати завдання у зручний час, надання можливості дитині поспілкуватися з друзями, підвищення інтересу малюка до знань запропонованою цікавою добіркою завдань тощо [7].

У Положенні про дистанційне навчання звзначено, що «основна вимога до організації освітнього процесу в умовах дистанційного навчання полягає у дотриманні принципу здоров'язбереження, запобігаючи емоційному, ментальному та фізичному перевантаженню дитини. Тому важливо чітко спланувати оптимальну кількість та обсяг завдань, вправ та ігор, а також їх періодичність» [7].

Отже, правильна організація дистанційної форми здобуття дошкільної освіти забезпечує право дитини на освіту; об'єднує педагогів, дітей та дорослих, які доглядають за ними; забезпечує формування особистісних якостей суб'єктів освітнього процесу та допомагає переключити увагу з стресових факторів сьогодення.

Список використаних джерел

1. Ахунова Л. Дистанційний зв'язок із вихованцями під час карантину. *Дитячий садок*. 2020. № 9. С. 22-23.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33.
3. Борлак Л. Дистанційна освіта як спосіб удосконалення професійних навичок. *Дитячий садок*. 2022. № 3. С. 26-35.
4. Дистанційна освіта. Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/distancijna-osvita> (дата звернення: 23.09.2023 р.)
5. Зімакова Л., Жданюк Л. Дистанційне навчання дітей дошкільного віку на засадах партнерської педагогіки під час воєнного стану. *Педагогічні науки*. 2022. № 79. С. 45-52.
6. Крутий К., Романюк І., Гавриш Н. Проблеми дистанційної освіти дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2020. № 5. С. 21-23.
7. Положення про дистанційне навчання : наказ МОН № 466 від 25.04.2013 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 23.09.2023 р.)
8. Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів : Наказ МОН від 24.03.2016 № 234. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text> (дата звернення: 23.09.2023 р.).

9. Про дошкільну освіту : Закон України від 11.07.2001 №2628-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 19.09.2023 р.).

**УДК 373.2.013 Мартинюк Владислава, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Приймас Наталія, кандидат педагогічних наук,
доцент, Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса Шевченка**

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА С. Ф. РУСОВОЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. У сучасному світі дошкільна освіта є однією з найважливіших сфер, яка визначає майбутнє наших дітей. Розвиток дітей у цьому віковому періоді потребує особливого підходу та використання ефективних педагогічних принципів та методів. У цьому контексті велике значення має педагогічна спадщина видатної вченої С. Ф. Русової.

Проблема, яка буде розглянута в даних тезах, полягає в тому, що незважаючи на значний вплив педагогічної спадщини Софії Федорівни на розвиток дошкільної освіти, ця спадщина досі не отримала достатнього визнання в сучасному педагогічному середовищі.

Ця проблема обумовлена тим, що деякі з педагогічних ідей Русової залишаються недостатньо вивченими та недостатньо використовуються в практиці дошкільної освіти. Таким чином, метою тез є висвітлення значення педагогічної спадщини С. Ф. Русової для сучасної дошкільної освіти та розгляд питання про необхідність використання цих ідей у практиці дошкільної освіти.

Мета дослідження. Дослідити проблему педагогічної спадщини С. Ф. Русової в контексті розвитку сучасної дошкільної освіти та проаналізувати спадщину С. Ф. Русової та визначити її значущості для розвитку сучасної дошкільної освіти. Дана проблема є актуальною, оскільки використання педагогічної спадщини С. Ф. Русової в сучасній дошкільній освіті України потребує

подальшого дослідження та оцінки її впливу на практику та професійний розвиток вихователів.

Результати дослідження. Сучасна дошкільна освіта є однією з найважливіших галузей педагогіки, оскільки вона формує основи знань, навичок та цінностей у молодших дітей. Історія педагогіки показує, що кожне покоління має своїх видатних педагогів, чиї ідеї та методи впливають на розвиток сучасної освіти. Одним з таких видатних педагогів є Софія Федорівна Русова.

С. Ф. Русова була видатною педагогинєю, яка присвятила своє життя розвитку та підвищенню якості дошкільної освіти. Її підходи та принципи виховання та навчання дітей дошкільного віку були революційними для свого часу і мають значне значення для сучасної дошкільної освіти.

Один з ключових принципів, який Русова впроваджувала у своїй роботі – це ігровий підхід до навчання. Вона вважала, що гра є основним способом, через який дитина вчиться і розвивається. Вона активно використовувала різноманітні ігрові ситуації, завдання та матеріали для стимуляції розвитку дітей. Ігровий підхід Русової спрямований на розвиток фізичних, розумових, емоційних та соціальних навичок дітей.

Ще одним ключовим принципом, яким керувалася Софія Федорівна, був індивідуальний підхід до кожної дитини. Вона вірила, що кожна дитина має свої унікальні особливості та потреби, і виховання та навчання повинні бути адаптовані до цих особливостей. Вона рекомендувала надавати індивідуальну підтримку та стимулювати самостійність і творчість кожної дитини.

Також, Русова акцентувала увагу на розвитку емоційної і соціальної сфери дитини. Вона вважала, що виховання моральних цінностей та етичних норм є невід'ємною частиною процесу навчання та виховання. А також підкреслювала про велике значення формування в дитини емоційної інтелігентності, емоційної стійкості та соціальної компетентності.

Загалом, підходи та принципи С. Ф. Русової виховання та навчання дітей дошкільного віку мають велике значення для сучасної дошкільної освіти. Вони сприяють розвитку комплексного потенціалу дитини, стимулюють її творчість, самостійність та соціальну адаптацію. Використання цих принципів у сучасній практиці дошкільної освіти може покращити якість навчання та виховання, а також підвищити ефективність роботи педагогічного персоналу, який працює з дітьми дошкільного віку.

Принципи та техніки Софії Федорівни Русової можуть бути успішно застосовані на уроках в закладах дошкільної освіти. Одним

із основних принципів Русової є поєднання академічних та неакадемічних занять з метою забезпечення всебічного розвитку дітей. Це означає, що на уроках можна поєднувати академічні предмети, такі як математика та мова, з неакадемічними заняттями, такими як музика, малювання та фізична активність.

Софія Федорівна також підтримувала використання природних матеріалів в навчальному середовищі. Вона вважала, що діти повинні мати можливість досліджувати та вчитися шляхом взаємодії з природою. Такі матеріали, як пісок, вода, рослини, каміння та інші природні об'єкти, можна використовувати для сприяння розвитку сенсорних навичок, творчого мислення та загального пізнання світу.

Використання цих принципів сприяє розвитку органічного сприйняття світу, творчого мислення та загальної культури дітей. У заняттях в закладах дошкільної освіти застосування цих принципів допомагає розвивати чуттєві навички, творче мислення та загальний кругозір. Важливо також створити сприятливу та стимулюючу навчальну атмосферу для дітей, що сприяє розвитку їх потенційних здібностей, соціальної взаємодії та творчого мислення. Ці принципи та техніки залишаються актуальними в сучасному світі дошкільної освіти.

Висновки. Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити такий висновок, що педагогічна спадщина С. Ф. Русової має велике значення в контексті розвитку сучасної дошкільної освіти. Принципи та прийоми, розроблені нею, сприяють створенню сприятливої та стимулюючої навчальної атмосфери для дітей, розвитку їх потенційних здібностей, підтримці соціальної взаємодії та творчого мислення, а також сприяють гармонійному особистісному розвитку. Використання цих принципів та технік може бути ефективним на різних уроках для розвитку сенсорних навичок, соціальної взаємодії та творчого мислення дітей. Ці принципи та прийоми залишаються актуальними в сучасному світі дошкільної освіти.

Список використаних джерел

1. Кравець В. П., Мешко О. І. Хрестоматія з української класичної педагогіки. Київ : Грамота. 2008. 768 с.
2. Русова С. Дошкільне виховання. Катеринослав, 1918. 126 с.
3. Русова С. Нові методи дошкільного виховання. Прага, 1927. 111 с.
4. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта. 1996. 304 с.

5. Слюсаренко В. Г., Проскура О. В. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта. Київ, 1998. 124 с.

6. Чепіль М. М. Дитина як суб'єкт виховання у педагогічній спадщині Софії Русової. *Наука і освіта*. 2017. № 2. С. 20-24.

7. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція : Наказ МОН 12.01.2012. року. № 33. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 10.10.2023)

УДК 316.6

**Моніч Ольга, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Психологічна служба системи освіти є важливою складовою державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України і діє з метою виявлення і створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості. Особливо ця функція служби важлива в умовах складної соціально-політичної ситуації в країні [7].

В Україні потреба в психосоціальній підтримці відчутно зросла від початку повномасштабного вторгнення, адже наші співвітчизники стикнулися з такими кризовими подіями, які складно передбачати та проживати. Багато людей втратили рідних, житло, були роз'єднані з близькими чи вимушено залишили власні домівки, перебували під обстрілами чи тимчасовою окупацією. Все це позначається на їхньому стані, викликаючи дистрес, що в подальшому може призвести до проблем із психічним чи фізичним здоров'ям.

Так само значна кількість учасників освітнього процесу отримала психологічні травми різного ступеня, які часто призводять до посттравматичного розладу, потребують постійної психологічної підтримки та допомоги. Саме тому вагомим значенням в сучасних

умовах розвитку системи освіти набувають питання забезпечення: психологічно комфортного освітнього середовища для всіх здобувачів освіти; якісного освітнього процесу для дітей та підлітків, які мають психологічну травму; набуття педагогічними працівниками компетентностей щодо роботи з дітьми, які тримали психологічну травму; соціо-емоційної підтримки педагогічних працівників.

Попри масштабність і складність усіх цих викликів система освіти має великі можливості допомагати учасникам освітнього процесу. Професійний та організаційний ресурси, якими вона володіє, здатність до широкого соціального впливу сприяють комплексному та системному підходу до всіх освітян.

У системі освіти України відповідно до ст. 76 Закону України «Про освіту» (від 05.09.2017 № 2145-VIII) діє психологічна служба, що забезпечує своєчасне та систематичне вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки та діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, ґендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяє створенню умов для соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога здобувачам освіти та їхня емоційна підтримка. Психосоціальну допомогу в закладі освіти можуть надавати як педагогічні, так і інші працівники, які знають та вміють застосовувати алгоритм першої психологічної допомоги.

Психосоціальна допомога спрямована на психологічну підтримку в складних і кризових ситуаціях, які викликають психологічний дискомфорт та емоційну нестабільність; на сприяння ефективній адаптації до соціального середовища, до мінливих соціальних умов як окремих особистостей, так і груп населення.

Основні завдання психосоціальної допомоги у практиці соціальної роботи – розширення діапазону соціальних і особистісних ресурсів особи для самостійного вирішення проблем, які виникають, для подолання труднощів, актуалізації її творчих, інтелектуальних, особистісних, духовних і фізичних можливостей, необхідних для виходу з кризового стану, стимулювання самоповаги і впевненості у власних силах.

Також важливо враховувати, що проживання кризових ситуацій, зокрема в умовах війни, може мати негативний вплив і на соціо-емоційне здоров'я самих фахівців, які надають допомогу

постраждалим. Відповідальне надання допомоги також означає турботу про власне здоров'я та благополуччя.

Саме тому одним із пріоритетних завдань у системі освіти є питання підвищення професійної компетентності педагогічних працівників для оволодіння сучасними технологіями психосоціальної допомоги та методами самодопомоги й відновлення в кризових ситуаціях [3].

Для відновлення нормального психологічного стану дитини після пережитих подій велике значення має психокорекційна робота із сім'єю в цілому. Унаслідок травми порушуються нормальні дитячо-батьківські зв'язки, виникають симбіотичні або вимушено дистантні відносини між дитиною і батьками.

Якщо психологічну травму пережили і батьки, і дитина (що типово для сучасної соціально-політичної ситуації), то темпи відновлення їх психологічного стану істотно змінюються. Зазвичай діти швидше повертаються до нормального емоційного рівня завдяки більшій психічній гнучкості і адаптивним можливостям[7].

Одним із дієвих способів установлення безпечного, комфортного середовища у закладах освіти, вирішення учнівських конфліктів є впровадження програм примирення серед однолітків (коло цінностей, медіації). Шкільні служби порозуміння сприяють покращенню загального мікроклімату, зниження кількості конфліктів і випадків прояву насильства серед учнів, посилення ролі та участі батьків у процесі виховання дітей. Головною перевагою вказаних програм є формування відповідальності людини і громади за власну поведінку та поведінку інших, готовність прийти на допомогу, розв'язати конфлікт.

Ситуація вимушеного переселення, яка супроводжується невизначеністю на новому місці, призводить до сильного стресу. Психологічний захист включається автоматично і є неусвідомленим механізмом збереження психічної рівноваги в тяжкій життєвій ситуації.

Зазначимо, що сім'я є важливим фактором психологічного благополуччя дитини. Вона здатна надати дитині підтримку, вселити в неї почуття захищеності та впевненості. Сім'я служить ніби «амортизатором» проти всіх зовнішніх небезпек, що загрожують дитині [5].

Одночасно перед психологами стоїть «приховане» завдання – спрямувати дорослих на те, аби вони усвідомили значення своєчасного включення власних індивідуальних особистісних ресурсів для повернення втраченого психологічного здоров'я. Слід врахувати, що у кожної людини є ресурс для подолання стресових

ситуації – головне, щоб фахівець ззовні допоміг вчасно зорієнтуватися в навколишньому новому середовищі[4].

Сучасні науковці працюють в напрямку розробки навчальних педагогічних дисциплін з акцентом на роботі в посттравматичний період для студентів вищих закладів освіти. Так, Оверчук В., Васюк К., Кушнір Ю. розроблено освітньо-професійну програму «Реабілітаційна психологія в надзвичайних ситуаціях (Rehabilitation psychology in emergency situations)», що має на меті формування наукових уявлень про природу психіки, про психологічні складові частини перебігу відновлення, компенсації, реадaptaції чи адаптації людини в травмівних умовах надзвичайних ситуацій. Програма націлена на розвиток здатності до застосування психологічних знань фахівців психологів в умовах професійної діяльності [1].

Психологічна підтримка передбачає першу психологічну допомогу та розвиткові заняття спрямовані на розвиток психосоціальної стійкості до стресу у дітей, зокрема: посилення ролі позитивних активностей, розвиток навичок керування психологічними реакціями, пропагування позитивного мислення та відновлення підтримуючих соціальних зв'язків[6].

У ситуації військового конфлікту актуальності набуває своєчасно надана перша психологічна допомога. Така допомога пропонується людям, які тільки що або нещодавно зазнали травмуючих подій та знаходяться у важкому психічному стані. Фахівці зазначають, що таку допомогу можуть надавати всі, хто знаходиться поряд, а не лише спеціалісти через фахові консультації. Перша психологічна допомога включає в себе надання постраждалій особі емоційної, фізичної, соціальної підтримки, посилення відчуття безпеки [2].

Висновки. Отже, за результатами практичної роботи з сім'ями зазначеної категорії на перший план має виходити інформаційно-профілактична робота у напрямку підвищення довіри до психологів та більшої поінформованості дорослих щодо ознак посттравматичного стресового розладу у дітей та дорослих, профілактичних засобів збереження психічного здоров'я та прийомів розвитку психологічного благополуччя. Загальноновизнано, що зростаючі проблеми воєнного стану в країні мають пряму або опосередковану психологічну зумовленість. Підвищення рівня психологічного здоров'я людей і суспільства в цілому має стати не тільки завданням гуманізації соціальних відносин і нормалізації якості життя внутрішньо переміщених осіб, а загалом умовою національного буття та перспектив державного розвитку.

Список використаних джерел

1. Реабілітаційна психологія в надзвичайних ситуаціях (Rehabilitation psychology in emergency situations) : освітньо-професійна програма. Рада з якості вищої освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса, протокол № 1 від 01 травня 2022 р.

2. Перша психологічна допомога : посібник для працівників на місцях. Київ : Унів. Вид-во ПУЛЬСАРИ, 2017. 64 с. ; з іл.

3. Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу : навчально-методичний посібник. / Андрєєнкова В. Л. та ін. Київ, 2023. 149 с.

4. Каменщук Т. Роль і місце психологічної допомоги для внутрішньо переміщених сімей в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2022. Вип. 1. DOI : <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2022-1.04> **УДК 376.42** (дата звернення: 15.10.2023)

5. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. Київ : Агентство «Україна», 2015. 176 с.

6. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / заг. ред. Панок В. Г., Левченко К. Б. Київ : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.

7. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. Київ : МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.

УДК 373.2

Олійник Надія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ЗНАЧЕННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У ФОРМУВАННІ МОДЕЛІ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Життєдіяльність як дорослої людини, так і дитини перебігає у постійних контактах з іншими людьми, предметами та явищами навколишньої дійсності. До всього, що оточує людину, вона виявляє певне ставлення, яке проявляється у різноманітних емоціях. Це ставлення може бути позитивним, негативним або нейтральним. Нейтральне ставлення не пов'язане з виникненням емоцій. Якщо предмети, явища відповідають потребам, можливостям людини, вони викликають позитивне ставлення та виникнення позитивних емоцій (задоволення, радості, захоплення, тощо). У протилежному випадку виникає негативне ставлення та відповідні емоції (страх, образа, туга, сум, пригніченість, збентеженість, схвилюваність, тощо).

Емоції впливають на перебіг різних психічних процесів – сприймання, пам'яті, уяви, мислення, зумовлюють формування певних рис характеру особистості. Емоційний тон присутній уже в відчуттях, які можуть бути приємними та неприємними, викликати позитивні та негативні емоції [1].

Позитивні емоції покращують процеси пам'яті, мислення. Так, виявлено певні закономірності зв'язку емоційних станів з інтелектуальними процесами: стан радості, захоплення сприяє успішному виконанню пізнавальних, проблемних завдань, тоді як негативні емоції, стани гальмують їх виконання. Позитивні емоції активізують різні види діяльності людини, негативні зменшують активність.

Мета дослідження. Оскільки перед шкільний вік є визначальним у формуванні особистості і соціальним середовищем дитини виступає сім'я, то модель поведінки батьків стає основою поведінки дітей. Особливо значущі взаємовідносини батьків та дітей

для формування стійкої спрямованості поведінки у ситуаціях вибору, які передбачають активну дію. Важливим є вміння вирішувати конфлікти, обирати стратегію їх розв'язання. Прояви агресії у поведінці батьків можуть стати основою моделі поведінки дітей у майбутньому.

Результати дослідження. Агресивна поведінка - один з яскравих показників соціальної дезадаптованості дитини. Елементарні ознаки агресії можна спостерігати в дітей уже в молодшому віці. В результаті соціалізації дитина вчиться контролювати свої агресивні імпульси, що необхідно для життя в суспільстві. У деяких дітей агресія залишається несоціалізованою і знаходить вихід у фізичному насиллі [3].

Досвід роботи підтверджує досвід колег і дозволяє виділити три найважливіші характерологічні особливості в структурі особистості дітей, вихованців:

1. Мають високий рівень особистісної тривожності.
2. Мають неадекватну самооцінку.
3. Почуваються знедоленими, позитивно ставляться до агресії, тому що через агресію одержують почуття власної значимості й сили.

Нині відомо, що певні умови виховання сприяють виникненню і закріпленню агресивних ознак. На моральні цінності дитини суттєво впливає турбота, яку дитина отримала від дорослих у дитинстві, емоційний розвиток взаємин між дитиною і дорослими в перші роки життя. Ці фактори визначають формування у дитини потреби в емоційних контактах з іншими людьми, розвитку в неї здібностей до співпереживання. Більшість дітей з асоціальним типом поведінки - це діти з родин з нестійким типом виховання.

Відомо, що негативна поведінка дітей підсилюється внаслідок несприятливих відносин з педагогами. В поведінці дітей упадають в око агресивність, прагнення звинувачувати оточуючих, невміння і небажання визнати свою провину. Чому потрібно боротися з агресією? Агресія руйнує стосунки з оточенням, завдає шкоди здоров'ю дитини.

Агресія (від лат. «aggredi» – напад) – специфічна форма деструктивної поведінки, яка характеризується завданням шкоди предмету чи предметам, людині чи групі людей. Чим відрізняється агресія від агресивності?

Агресивність - це відносно стійкий емоційний стан, властивий особистості, який виявляється у гніві, злості, роздратованості і є передвісником агресії. Отже, агресивність - це емоційний стан, а агресія - це форма поведінки. Рівень агресивності дитини може

змінюватися відповідно до ситуації. Причин виникнення агресивності багато: становище дитини в колективі, ставлення до неї оточення, взаємини з іншими, неправильне суб'єктивне розуміння поведінки оточення, (інтерпретація її ж ворожої, культивування агресії в засобах масової інформації), несприятлива сімейна ситуація [4].

Причини агресивності у дітей:

- травматичні переживання, порушення автономії дитини в ранньому віці;

- різні види страху: страх перед розлукою, страх втрати батьківської любові, страх перед тілесним пошкодженням;

- пережиті негативні відчуття.

А. Реан та С. Костроміна причинами агресивної поведінки дітей вважають;

- копіювання поведінки батьків;

- наування агресії в процесі безпосереднього набуття негативного досвіду; участь, а не пасивне спостереження;

- надмірне захоплення відео, телебаченням, комп'ютерними іграми.

Тонкова-Ямпольська вважає причинами агресивної поведінки:

- вроджені передумови для так званої дитячої нервозності й спадкову схильність до певного типу нервової системи, що характеризується нестійкістю, легкою збудливістю нервової системи;

- відсутність умов для активної діяльності, перевтому, хронічну втому;

- будь - які стресові чинники;

- захворювання;

- нездоровий психологічний клімат у сім'ї.

Види агресії:

1. *Фізична агресія* - використання фізичної сили одним з учасників конфлікту проти іншого.

2. *Непряма агресія* - злобні плітки, жарти, а також агресія, яка ні на кого не спрямована, - спалах люті, який виявляється у формі крику, тупання ногами, стукання кулаками по столу.

3. *Роздратованість* - схильність до провокування конфлікту, готовність при найменшому збудженні до виявлення запальності, різкості, грубощів.

4. *Негативізм* - опозиційна форма поведінки, спрямована проти авторитетів або керівництва, може розвиватися від пасивного опору до активної боротьби проти встановлених звичаїв і законів.

5. *Образа* - заздрість і ненависть до оточення, обумовлена почуттям гіркоти та гніву на весь світ.

6. *Підозрілість* - недовіра та обережність щодо людей, заснована на переконанні, що оточення хоче завдати шкоди.

7. *Вербальна агресія* - вираження негативних почуттів через сварку, вереск, крик, погрози, прокляття, грубощі.

8. *Почуття провини* - наявність внутрішньо-особистісного конфлікту та докорів сумління, які виражаються у переконанні дитини, що вона є поганою, чинить зло [2].

Тривале накопичення агресивності спричиняє в організмі дитини хвороби або вірогідність раптового виплескування негативних емоцій у невідповідний момент, руйнує людську психіку. Невміння конструктивно долати агресивність призводить до руйнування стосунків дитини з іншими, прирікає її на самотність, як наслідок - можливе вживання негативних проявів в підлітковому віці.

Висновки. Важливість корекційної програми обумовлюється тим, що на сучасному етапі з'являється все більше дітей, які мають потребу в опіці дорослих. Справді, прояви агресивності серед дітей різного віку - звичайне явище і разом з тим агресивні дії дітей дуже часто стають предметом тривоги батьків і педагогів, а відтак їхнього звернення з цією проблемою до психолога.

Агресії присвячено багато фундаментальних психологічних досліджень, але при цьому, недостатньо літератури, що містить конкретні практичні рекомендації з корекції агресії та закріплення навичок конструктивної поведінки.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 342 с.
2. Дроздов О. Ю. Проблеми агресивної поведінки особистості. навч. Посібник. Чернівці, 2000. 156 с.
3. Життєва компетентність особистості : наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань. Київ : Богдана, 2003. 520 с.
4. Казаннікова О. В. Психологічний супровід агресивної дитини. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія*. 2013. 39 (3). С. 8-10.

**УДК373.2.015.31:7 Петручок Наталія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку України проблема естетичного виховання дітей і молоді стає нагальною. Суспільство очікує нову генерацію, яка буде здатна ставити завдання і реалізувати його, знаходити можливі шляхи вирішення проблем, використовувати знання під час практичної діяльності, бути неординарною особистістю.

Виклики суспільства сталять перед закладами дошкільної освіти нові вимоги щодо освітньої діяльності, формування особистості дитини, реалізації її планів, розвитку творчих задатків, створення умов для самореалізації, морального-духовного самовдосконалення.

Ідеї добра і краси оточують дитину змалечку. Її милує, захоплює, викликає зацікавлення усе – сімейна домашня атмосфера, побут, природа, мистецтво, праця, довілля тощо. Дитина сприймає усе прекрасне, для неї усе цікаве і яскраве, приносить радість і задоволення. Вона долучається поступово до пізнання навколишньої дійсності, до естетичного ідеалу. Тому формування естетичних смаків потрібно починати у дошкільному віці.

Головною метою естетичного виховання є формування естетичної культури особистості дитини. «Естетичне виховання розглядається як розвиток здатності сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті і в мистецтві, як виховання прагнення самому брати участь у перетворенні навколишнього світу за законами краси, як долучення до художньої діяльності і розвиток творчих здібностей».

Мета дослідження: здійснення комплексного аналізу проблеми естетичного виховання дітей та обґрунтування педагогічних умов його реалізації в умовах закладу дошкільної освіти

Результати дослідження. Дошкільний вік є найбільш сприятливий для естетичного виховання, формування естетичної культури. Чинниками естетичного виховання виступають психологічна сприйнятливості навколишнього світу, мистецтва, природи, сприйняття явищ та об'єктів довкілля, прагнення до взаємодії з ними у процесі перетворювальної діяльності. Діти старшого дошкільного віку інтегруються з суспільним та природним довкіллям, що сприяє розвитку естетичної обдарованості, естетичного сприйняття й емоційної чутливості.

У педагогічній літературі чимало праць науковці присвятили проблемі естетичного виховання дітей дошкільного віку, індивідуальному підходу до дитини у сфері різних видів діяльності – комунікативно-мовленнєвої, музично-рухової, образотворчої, художньо-творчої.

Теоретико-методологічні засади естетичної культури та естетичного виховання розкривають В. Кузьменко, Г. Лабконська, І. Паласевич. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу висвітлює Н. Глухова. Дидактичні аспекти милуватися природою досліджує С. Галуза. Критерії естетичної вихованості у дитини дошкільного віку обґрунтовує А. Зосимовський [1].

Естетичне виховання дітей в умовах закладу дошкільної освіти відіграє важливу роль у розвитку їхньої особистості. Цей процес спрямований на розвиток естетичних смаків, творчого мислення та здатності сприймати й творити красу. Ось деякі ключові аспекти естетичного виховання в дошкільному закладі:

1. Мистецька діяльність: Заняття музикою, малюванням, ритмікою та іншими видами мистецької діяльності допомагають дітям виражати себе та розвивати свій творчий потенціал.

2. Сприймання мистецтва: Діти ознайомлюються з різними видами мистецтва, такими як музика, живопис, скульптура та література, і навчаються розуміти і цінувати красу.

3. Естетичний розвиток: Вихователі створюють естетичне середовище в дошкільному закладі, де діти зустрічаються з красою навколишнього світу.

4. Розвиток сприймання кольору та форми: Діти вчать розрізняти кольори, форми та текстури через різноманітні творчі завдання і ігри.

5. Розвиток мовлення: Естетичне виховання сприяє розвитку мовлення, оскільки діти описують свої творіння, спілкуються про мистецтво та використовують слова для виразу своїх вражень.

6. Пошана до культурної спадщини: Діти ознайомлюються з видатними митцями та творами мистецтва, що допомагає їм розуміти культурну спадщину.

7. Толерантність та розуміння різноманітності: Естетичне виховання може сприяти розвитку толерантності та розумінню різноманітності в мистецтві та культурі.

8. Креативне мислення: Діти вчаться думати творчо, експериментувати та виражати свої ідеї через мистецтво.

Висновки. Естетичне виховання дітей в дошкільному закладі сприяє розвитку комплексу якостей, включаючи емоційний інтелект, творчий потенціал, соціальну адаптацію та розвиток особистості взагалі. Цей процес важливий для створення гармонійно розвинутих та культурно освічених дітей.

Педагогічними умовами естетичного виховання дітей дошкільного віку є: наявність предметно-розвивального та художньо-естетичного середовища; забезпечення кадрами, які мають належний рівень підготовки та володіють предметними компетентностями; наочне забезпечення занять художньо-естетичного циклу; дотримання санітарно-гігієнічних норм; використання ефективних форм і методів, створення та застосування педагогічних ситуацій, задач.

Список використаних джерел

1. Зосимовський А. Критерії естетичної вихованості у дитини дошкільного віку. Харків : Університет, 2010. С. 12-16.

2. Кузьменко В., Грицишина Т. Індивідуальні особливості розвитку естетичної обдарованості дітей старшого дошкільного віку. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2015. Вип. 1. С. 110-121.

3. Миропольська Н. Естетико-виховні технології: теоретичні передумови дослідження. *Мистецтво та освіта*. 2015. № 3. С. 2-7.

УДК 373.29:316

Поліщук Вікторія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

НАСТУПНІСТЬ У РОБОТІ ЗДО ТА ШКОЛИ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Питання соціального розвитку особистості в дошкільному дитинстві є актуальним, вивчення якого займає вагомe місце у педагогічній та психологічній науці, характеризуючись вченими як «період первинного фактичного становлення особистості» (О. Леонтьєв) [4], коли розгортається соціальна активність як фактор пізнання світу, закладається основа особистісної культури, бачення себе індивідуальністю, формується відношення до інших особистостей та до соціуму загалом.

Домінує думка, що найбільше інформації та базових умінь отримує дитина в передшкільні роки. Соціалізація дошкільника розпочинається в родині та продовжується в закладі дошкільної освіти. Саме тому дошкільним закладам, а пізніше й наступній освітній ланці – початковій школі, надається важлива роль – перетворитися на провідні інституції соціалізації, які забезпечують соціально-педагогічний супровід дитини, скеровують на розвиток індивідуально та соціально важливих ознак особистості та її успішне існування як суб'єкта своєї життєдіяльності в суспільному довір'ї [2].

Ряд науковців вважають, що у шестирічному віці дитина зберігає в собі чимало дитячих рис, проте вона вже розпочинає втрачати дитячу безпосередність поведінки, у неї виникає новий уклад життя, міняються цінності. Період адаптації до навчання в школі для колишніх дошкільників є непростим. Для значного числа дітей з проблемами соціальної адаптації навчання у школі перетворюється на глибокий стрес, який має істотний вплив на подальше життя маленької людини [2]. І для того, щоб забезпечити комфортний адаптаційний період до шкільного навчання, безперервність освітнього процесу, важливо створити сприятливі умови для

переходу дітей від однієї освітньої ланки до іншої. З цією метою варто налагоджувати тісну взаємодію закладу дошкільної освіти та початкової школи, передбачити наступність у їх співпраці.

На сучасному етапі теоретичне осмислення соціалізації як складової педагогічного процесу, вивчення форм та методів її практичної реалізації поступово дедалі більше привертають увагу науковців. У своїх дослідженнях вони підкреслюють виняткове значення процесу соціального розвитку особистості саме в період старшого дошкільного віку (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Ю. Богінська, О. Вишневська, Н. Гавриш, Н. Кирста, О. Кононко, В. Кузь, Н. Лисенко, С. Савченко та ін.) [8].

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми наступності у роботі ЗДО та школи із соціального розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження. Чимало фахівців (І. Печенко, А. Богуш, Л. Машкіна, О. Нікулочкіна, О. Скрипченко, О. Савченко,) вважають що діти, вступаючи до школи, не готові до нових форм співпраці з дорослими та однокласниками, до зміни соціального статусу, соціальної ситуації розвитку. Тому процес інтегрування та наступності між дошкільним закладом та початковою школою дає можливість вдало розв'язувати ці питання [3].

Наступність між дошкільною та початковою освітою – це забезпечення неперервності здобуття освіти та цілісності розвитку особистості.

Н. Лисенко відзначає, що наступність забезпечує поступовий перехід від попереднього вікового періоду до нового, поєднання щойно здобутого дитиною соціального досвіду з попереднім. З одного боку, вона передбачає спрямованість освітньої роботи в закладі дошкільної освіти на вимоги, які будуть пред'явлені дітям в школі, а з іншого – на опору вчителя на досягнутий старшими дошкільниками рівень розвитку; на здобуті в закладі дошкільної освіти та сім'ї знання, навички та досвід дітей; на активне використання їх у освітньому процесі [6].

Головною умовою забезпечення наступності щодо соціального розвитку старших дошкільників є спрямованість освітнього процесу закладу дошкільної освіти і початкової школи на всебічний розвиток особистості дитини. З огляду на це необхідний зв'язок програм, методів і форм освітньої діяльності в ЗДО та НУШ.

Принципи побудови дошкільної та початкової освіти за умов реформування загальної середньої освіти в рамках Концепції НУШ мають багато спільного. Нова українська школа – це назва реформи загальної середньої освіти, це освіта нових сенсів, дитиноцентризму

і поваги до кожної людини. Головна ідея Нової української школи – компетентнісне навчання. Це означає, що учні не просто набувають знання, а вчаться використовувати їх на практиці, динамічно комбінуючи знання, уміння, навички, способи мислення, особисті якості, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися[7].

Соціальний розвиток учня НУШ базується на знаннях, уміннях, навичках, закладених в передшкільному віці. При цьому провідні види діяльності старшого дошкільника мають бути збережені і змістовно доповнені в молодшому шкільному віці, що сприятиме поступовому переходу до процесу навчання як до нового виду діяльності у першому, адаптаційно-ігровому періоді початкової освіти [7].

Реалізацію наступності щодо соціального розвитку дитини в закладі дошкільної освіти та початковій школі розглядаємо як наступність між змістом Базового компоненту дошкільної освіти [1] та Державним стандартом початкової освіти [5].

Базовий компонент дошкільної освіти складається з освітніх напрямів, а Державний стандарт початкової освіти – з освітніх галузей. Соціальні компетентності, що сформовані у дитини в різних видах діяльності за освітнім напрямом «Дитина в соціумі», створюють базу для збагачення та поглиблення змісту освіти на наступному рівні в початковій школі через освітню галузь «Суспільствознавство». Отже, всі напрями дошкільної освіти продовжено в початковій школі через освітні галузі.

Державним стандартом початкової освіти серед ряду компетентностей виокремлено громадянські та соціальні компетентності, які формуються на основі соціальної компетентності, закладеної в дошкільному віці (згідно Базового компонента дошкільної освіти) [5].

Отже, початкова школа, опираючись на здобутки дошкільного дитинства, має забезпечити подальше становлення особистості, її соціалізацію. Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток.

Висновки. Отже, ознайомлення з психолого-педагогічними джерелами показує, що соціальний розвиток особистості є довготривалою скоординованою діяльністю, що розпочинається в дошкільному дитинстві й продовжується в початковій школі. Тому вирішення проблеми наступності у роботі ЗДО та школи із соціального розвитку дітей старшого дошкільного віку можливе лише за умови тісної співпраці цих двох ланок освіти. Тільки такий

підхід може надати педагогічному процесу цілісний, послідовний і перспективний характер, тільки тоді дві початкові ланки освіти будуть діяти не ізольовано одна від одної, а в тісному взаємозв'язку.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ, 2021. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet> (дата звернення: 10.10.2023)
2. Боруш А. М., Варениця Л. О., Гавриш Н. В. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Луганськ : «Альма-матер», 2006. 368 с.
3. Борисова З. Наступність у навчально-виховній роботі дитячого садка і школи. Київ, 1985. 144 с.
4. Вікова та педагогічна психологія / О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
5. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення: 18.10.2023)
6. Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей : навчально-методичний посібник / В. Кононенко, Н. Лисенко, І. Шоробура та ін. ; за ред. проф. Н. Лисенко. Вид. 2-ге. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2013. 296 с.
7. Нова Концепція української школи / Л. Гриневич та ін. / за заг. ред. М. Грищенко. URL : <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/> (дата звернення: 18.10.2023)
8. Поряд і разом: соціалізуємо старшого дошкільника: навч.-метод. посібник / авт. колектив С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Луценко та ін. Київ : Імекс-ЛТД, 2018. 251 с.

УДК 37.015.3

Рудик Ангеліна, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ОСОБИСТІСТЬ КЕРІВНИКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В умовах карантинних обмежень, воєнного стану та інших політико-економічних викликів значущості набуває проблема формування якісно нового управлінського потенціалу в галузі дошкільної освіти. Високі вимоги суспільства передбачають становлення нової генерації управлінців, які б відкрили нове бачення на систему освіти, яка сьогодні стає однією з форм суспільної практики, особливою сферою, яка має свої інтереси, цілі, цінності і пріоритети.

Щоб опанувати складне мистецтво керування всіма ланками роботи ЗДО, необхідні час і практика. В.Бобир наголошує, що «сучасний керівник ЗДО повинен уміти своєчасно інформувати педагогічний колектив про нові педагогічні програми і технології, стимулювати педагогів до вивчення особистості кожної дитини та вміти застосовувати на практиці методи і прийоми, що сприяють індивідуальному розвитку дітей» [1].

Мета дослідження – обґрунтувати роль директора в управлінні закладом дошкільної освіти.

Результати дослідження. Сьогодення висуває необхідність формування нового типу керівника закладу дошкільної освіти, який уміло поєднує функції педагога-вихователя, психолога, менеджера. У наш час висуваються важливі вимоги до професійної компетентності та організаторських здібностей керівника ЗДО. Важливим кроком у цьому є затвердження Професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» [6]. У Стандарті зазначено, що директор «очолює заклад дошкільної освіти та здійснює безпосереднє керівництво ним. Професійна діяльність керівника передбачає управлінську, організаційну та іншу діяльність у приміщенні, що використовується у освітньому процесі, за межами

будівлі закладу дошкільної освіти (у тому числі забезпечення дистанційного навчання), передбачену трудовим договором та/або посадовою інструкцією відповідно до законодавства» [6, с. 2].

Впродовж тривалого часу науковці досліджували роль особистісних якостей керівника у процесі управління людськими ресурсами. Вагомий внесок у формування сучасних наукових підходів до визначення ролі особистості керівника у процесі управління здійснили В. Зігерт, А. Кібанов, Л. Ланг, І. Марченко, А. Файоль, В. Шепель. Серед вітчизняних науковців слід виділити В. Бобир, Т. Гриценко, П. Гордієнко, О. Делія, Л. Дідковську, Л. Онофрійчук, Л. Скібицьку та ін.

О. Делія зазначає, що фаховість і компетентність, високий рівень знань і навиків керівника є важливою умовою вдосконалення управлінських функцій на всіх рівнях. Керівник повинен відповідати низці концептуальних вимог та володіти високим рівнем професіоналізму, до складу якого, на думку вченого, входять: «володіння спеціальними знаннями і здатність їх застосування для вирішення реальних завдань; прагнення передати свої знання і досвід іншим працівникам задля створення ефективних систем і процесів; дотримання професійного кодексу поведінки; здатність до оновлення професійних знань, навичок і особистісних якостей» [3].

Фахівці наголошують, що сьогодні відчувається гостра потреба у підготовці нового покоління менеджерів, здатних володіти не тільки інтелектуальним і професійним потенціалом, а й бути архітекторами соціальних процесів, що передбачає набуття ними насамперед людинознавчих та комунікативних компетентностей. І це повинно стати пріоритетною складовою професійної діяльності та підготовки керівника [там само].

Погоджуємось з думкою Б. Гройсберг, який підкреслює важливість знання керівником питань виховання, адже він керує закладом, де закладаються основи майбутньої особистості підростаючого покоління. Ґрунтовні знання педагогіки, вміння застосовувати ці знання на практиці – невід’ємні якості для керівника педагогічного колективу [2].

Важливо, щоб у своїй роботі директор враховував фактор самоцінності дошкільного дитинства. Для цього треба створити комфортні умови роботи для працівників, позитивний психологічний клімат у колективі, підтримати творчу спрямованість та зацікавленість у праці. Також педагогам необхідно надати певну свободу вибору освітніх програм, технологій і методик, орієнтуючи їх під час вибору програм на вимоги часу, запити сучасної української сім’ї [4].

За результатами наукових досліджень (О. Делія, Л. Онофрійчук) та на основі аналізу фахових публікацій було виділено 6 професійних компетенцій сучасного управлінця: професійна мотивація, емоційний інтелект, тайм- менеджмент, саморозвиток, професійні навички, «soft skills».

Л. Онофрійчук зазначає, що розвиток «soft skills», нарощування людського капіталу, створення системи управління талантами стали підґрунтям сучасного управлінського мислення. Для роботи в команді керівник повинен бути зрілою особистістю, володіти саморегуляцією, володіти вмінням аналізувати ситуацію та адекватним її сприйняттям, бути зацікавленим у співпраці та отриманні зворотного зв'язку, здатним організувати та контролювати спільну діяльність [5].

Слід зауважити і думку П. Гордієнко та Л. Дідковської, що праця в команді, знаходження односторонніх розпочинається із процесу саморегуляції. Власне саморегуляція має декілька складових: самосвідомість, рефлексія, інтерпретація. Успішний керівник повинен точно усвідомлювати свій вплив на інших, тобто аналізувати ситуацію в її цілісності (інтерпретація), свою роль у цій ситуації (рефлексія) і свої установки, ціннісну орієнтацію, комплекси, світогляд (самосвідомість), які, з точки зору його особистості, призвели до цієї ситуації [4].

Висновки. Отже, сьогоднішня підвищує вимоги до особистості керівника, розширює коло його компетентностей, висуваючи на передній план соціальні та суспільнозначущі навички. Саме від директора ЗДО залежить ефективність і злагодженість роботи педагогічного колективу, налагодження взаємин з батьками та реалізація освітньої роботи з дітьми дошкільного віку. Сучасний керівник розглядається як менеджер, здатний виявляти гнучкість до інновацій, професіоналізм та виконувати свої функціональні обов'язки якісно, оскільки від його діяльності залежить імідж закладу як установи в зовнішньому просторі та внутрішній психологічний мікроклімат у колективі, а отже, і творчість дітей та педагогів. У зв'язку з цим актуальною є проблема з'ясування особливостей діяльності керівника навчального закладу в сучасному освітньому просторі та його управлінської компетентності. Це і є перспективою наших подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Бобир В. Г. Професійний розвиток керівника дошкільного навчального закладу. *Науковий вісник УМО «Педагогіка»*. 2016. № 2.

2. Гройсберг Б. 7 головних якостей гарного керівника. *Науково-популярний журнал «Harvard Business Review»*. URL : <http://hbr-russia.ru/karera/lichnye-kachestva-i-navyki/p13600/> (дата звернення: 28.09.2023)
3. Делія О. Особистість керівника як чинник ефективного управління. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 11 (2). С. 187-189.
4. Дідковська Л. Г., Гордієнко П. Г. Менеджмент : навч. посібник. Київ : Алерта, КНТ, 2007. 516 с.
5. Онофрійчук Л. О. Стиль управління керівника як умова формування соціально-педагогічного клімату колективу ДНЗ. URL : https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2246 (дата звернення: 24.09.2023).
6. Професійний стандарт «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» : Наказ Міністерства економіки України №620-21 від 28 вересня 2021 року. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/617/27c/d1f/61727cd1f033d706983803.pdf> (дата звернення: 03.10.2023).

УДК 376.3

Собчук Юлія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

СУЧАСНІ МЕТОДИ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З АУТИЗМОМ

Постановка проблеми. Аутизм – це розлад розвитку, який впливає на соціальну взаємодію, комунікацію та поведінку дитини. Це становить суттєву проблему для багатьох дітей та їх батьків, оскільки вимагає спеціалізованої підтримки та інтервенції.

Сучасні методи в роботі з дітьми з аутизмом набули значного розвитку, особливо в останні десятиліття. Традиційні підходи до лікування аутизму, такі як поведінкова терапія та індивідуальні заняття з логопедом, є важливими, але не вичерпують всіх можливостей.

Нові методи використання комунікативних систем сприяють розвитку спеціальних навичок у дітей з аутизмом. Наприклад,

застосування систем підсилення поведінки, які базуються на системі нагород і посилень, може мотивувати дітей до спілкування та навчання.

Однак, необхідно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини з аутизмом. Часто застосування комбінації різних методик і підходів є найефективнішим рішенням. Наприклад, поєднання традиційних терапевтичних методів зі значним використанням технологій може принести найкращі результати.

Метою дослідження є оцінка та аналіз ефективності сучасних методик роботи з дітьми, що страждають на аутизм.

Результати дослідження. Аутизм є невиліковним порушенням, яке впливає на соціальну та комунікативну функцію дитини. Лікування та підтримка дітей з аутизмом є складним завданням. Однак, останні десятиліття принесли значний прогрес у сфері розвитку методів роботи з цією категорією дітей.

Стаття розглядає кілька сучасних методик, які зазвичай використовуються при роботі з дітьми з аутизмом. Серед них АВА-терапія, музикотерапія, гра з кубиками LEGO, прийоми прикладної поведінкової аналітики (PBIS) та робототехніка, Floortime, Дервєнська модель, тощо.

АВА-терапія є однією з найефективніших методик роботи з дітьми з аутизмом. Вона ґрунтується на принципах поведінкового аналізу та має за мету промотувати соціальну та навчальну поведінку, а також зменшення небажаної поведінки.

Принципи АВА-терапії базуються на використанні позитивних підсилювачів, відсутності використання покарань та наукоємних методів для навчання дітей з аутизмом новим навичкам. Вона спрямована на стимуляцію бажаної поведінки та вивчення її в максимально природному середовищі.

АВА-терапія складається з кількох етапів. Спочатку проводиться детальний аналіз поведінки дитини з аутизмом, включаючи спостереження, відстеження образців поведінки та визначення цілей для навчання. Далі розробляється індивідуальна програма, яка включає спеціальні методи навчання та планування цільових дій. Потім проводиться систематичне навчання та перевірка прогресу.

Основною складовою АВА-терапії є позитивне посилення, яке виявляється у використанні підсилювачів, таких як словесні похвали, нагороди або доступ до улюбленої діяльності. Це підсилює бажану поведінку та сприяє її повторенню.

АВА-терапія може бути використана для розвитку різних навичок у дітей з аутизмом, включаючи комунікацію, соціальні

навички, самостійність, навчальну та академічну успішність, а також зменшення небажаної поведінки, такої як агресія або тантри.

Основними перевагами АВА-терапії є наукова обґрунтованість, індивідуальний піхід до кожної дитини, поетапна система навчання та велика ефективність у позитивному розвитку дітей з аутизмом. Вона також включає багато вмінь, які можуть бути передані батькам або іншим фахівцям, щоб продовжити навчання у повсякденному житті [2, с. 336-337].

Однак, АВА-терапія також має свої обмеження. Вона вимагає великої кількості часу та зусиль від батьків, фахівців та дітей. Також, ця методика може бути високою за вартістю в запровадженні.

Музикотерапія – це форма терапії, в якій музика використовується для покращення фізичного, емоційного, когнітивного та соціального функціонування людини. У випадку з аутизмом, музикотерапія може бути цінним інструментом для поліпшення комунікації та соціальних навичок дітей з цим порушенням.

Одна з особливостей аутизму полягає у складності установлення спілкування з іншими людьми. Діти з аутизмом можуть мати обмежений або нестандартний спосіб сприйняття та вираження емоцій. Музикотерапія дозволяє створити таке середовище, в якому вони можуть без перешкод сприймати і виражати свої емоції.

Музика має потужний вплив на мозкову активність і може сприяти стимуляції різних регіонів мозку. Різні елементи музики, такі як ритм, мелодія та голос, можуть допомогти дітям з аутизмом розвивати свої навички сприйняття, координації рухів та вираження емоцій.

Музикотерапевти використовують різні методи та техніки, такі як імпровізація, вокалізація, використання інструментів, спільна музична гра, щоб допомогти дітям з аутизмом виявити та розвинути свої можливості.

Дослідження показують, що музикотерапія може мати позитивний вплив на дітей з аутизмом. Вона може поліпшити їх спілкування, соціальні навички, ідентифікацію, емоційну регуляцію та зосередженість [3, с. 85-86].

Усі ці факти роблять музикотерапію важливим і ефективним методом роботи з аутизмом. Вона допомагає дітям з аутизмом розвивати свої навички та здатності, а також стимулює їх мозкову активність. Завдяки музикотерапії діти з аутизмом можуть краще сприймати і виражати свої емоції, а також покращувати своє соціальне спілкування.

Гра з кубиками LEGO є одним із сучасних методів роботи з дітьми з аутизмом і має багато переваг, такі як сенсорна стимуляція, візуальна сприйнятливості, розвиток креативності та уяви, соціальна взаємодія, тощо.

Кубики LEGO мають різні текстури, що може сприяти сенсорній стимуляції у дітей з аутизмом. Це може поліпшити контроль над рухами, розвивати сенсорну інтеграцію та координацію рухів.

Також кубики дозволяють візуально виражати ідеї та концепції. Для дітей з аутизмом, які мають високий рівень візуальної сприйнятливості, це може бути ефективним засобом комунікації та вираження ідеї.

Гра стимулює розвиток креативності та відчуття фантазії. Це дозволяє дітям з аутизмом експериментувати, створювати і будувати свій власний світ. Це може сприяти розвитку когнітивних навичок та просторової уяви.

Гра може бути використана для спільної гри та співпраці. Це може допомогти дітям з аутизмом навчитися спілкуватися, спільно працювати та розвивати соціальні навички.

Узагалі, гра з кубиками LEGO може бути цікавим та ефективним методом роботи з дітьми з аутизмом. Вона сприяє розвитку різних навичок та вмінь, а також сприяє соціальному взаємодії та комунікації [2, с. 335-336].

Дервенська модель раннього розвитку (DMRD) є одним із сучасних методів роботи з дітьми з аутизмом. Цей підхід базується на інтенсивних індивідуальних тренуваннях та розвиваючих іграх з дитиною.

DMRD розглядає дитину як активного учасника свого власного розвитку та сприяє постійному діалогу між навчальним посібником та дитиною. Принципи цього підходу включають інтенсивність, багаторівневий підхід, залучення батьків,

Дитина з аутизмом отримує багато годин індивідуального навчання та підтримки кожного дня. Це забезпечує максимальне занурення в розвивальні ситуації та сприяє прискореному розвитку.

DMRD пропонує програму, яка працює на різних рівнях – від розвитку базових навичок (наприклад, сприймання інформації) до складних соціальних навичок (наприклад, емпатія та спілкування). Це дозволяє дитині працювати на своїй власній підготовчій або досконалювальній програмі, в залежності від її рівня розвитку.

Батьки відіграють важливу роль у DMRD, оскільки вони є основними підтримувачами та навчальними партнерами дитини. Вони отримують навчання та підтримку, щоб зможуть допомагати дитині у щоденному житті та посилювати розвиток набутих навичок.

Денверська модель раннього розвитку є одним із сучасних підходів у роботі з дітьми з аутизмом, оскільки її принципи та методи дозволяють прискорити розвиток дитини та поліпшити її якість життя. Вона актуальна для сучасного суспільства, оскільки надає ефективні та доказані методики роботи з дітьми з аутизмом [1, с. 189-190].

Floortime – це метод роботи з дітьми з аутизмом, який був розроблений американським психіатром Стенлі Грінспаном. Цей підхід базується на ідеї активної взаємодії між дитиною та дорослим, яка відбувається на підлозі (відсюди й назва «floortime», що означає «час на підлозі»).

У методі Floortime дорослий спостерігає за дитиною, входить у її світ, намагається зрозуміти її інтереси та потреби і дає їй можливість виражати свої емоції та ідеї. Основна мета цього підходу – зміцнити комунікацію та соціальні навички дитини, а також розвинути її фантазію та критичне мислення.

У процесі Floortime дорослий може використовувати різні методи та активності, такі як гри, музика, малювання, розбудова майданчиків з іграшками тощо. Головне – це приділити увагу дитині та дозволити їй керувати ситуацією, збудувати свій власний світ і мислення.

Floortime широко використовується як одна з терапевтичних інтервенцій для дітей з аутизмом. Цей підхід допомагає зрозуміти особливості кожної дитини та розвинути її потенціал, поліпшити спілкування та адаптацію в суспільстві [4, с. 201-202].

Висновки. Отже, Сучасні методи роботи з дітьми з аутизмом, такі як музикотерапія, гра з кубиками LEGO та прикладна поведінкова аналітика (ABA), Дервенська модель, Floortime є дієвими та ефективними засобами поліпшення функціонування та розвитку дітей з аутизмом. Однак, є необхідність у подальшому дослідженні та розвитку методик з метою пристосування до індивідуальних потреб кожної дитини з аутизмом. Важливо також продовжувати співпрацю із спеціалістами та сім'ями, щоб забезпечити кращу якість життя для цих дітей та їхню успішність у подоланні труднощів.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Н. Н., Актуальні підходи до роботи з дітьми з аутизмом. Молодь і ринок. 2016. № 1 (24). С. 188-191.
2. Павлюк М. С. Інклюзія дітей з аутизмом: проблеми й перспективи. Наукові записки Інституту Психології імені Г. С. Костюка. 2018. Вип. 51. С. 335-345.

3. Савченко Ю. В., Сергеева Н. В. Методика оцінювання соціальних навичок дітей з аутизмом. Соціальна психологія. 2017. № 18 (2). С. 83-91.

4. Фурсіна О. Г., Попадинець М. Н. Технології та форми допомоги дітям з аутизмом та їх батькам. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика образотворчого мистецтва. 2018. Вип. 31. С. 201-204.

УДК37.015.31:7

**Сичов Олександр, здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ПРОДУКТИВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СПОСІБ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ

Творчий розвиток учнів – це важливий аспект освіти, спрямований на стимулювання уяви, творчих здібностей і критичного мислення. Цей процес визнається ключовим у сучасній педагогіці, після розвитку творчості швидше формувати різнобічну та інтелектуальну особистість. Важливо підкреслити, що творча особистість має унікальні психічні якості, які важко вивчити через їхню складність. У сучасному світі де технології та інформації швидко змінюються, особистість повинна вміти не тільки засвоювати знання, але і використовувати їх для розв'язання завдань. В сучасному світі технології можуть бути потужним інструментом для розвитку творчості. Використання комп'ютерів, програмного забезпечення для графічного дизайну, мультимедійних інструментів та доступу до інтернет-ресурсів може значно розширити можливості учнів у виявленні своєї творчості [11]. Розвиток творчих здібностей допомагає сформувати гармонійну особистість та активізувати творчий потенціал учнів, здібності дітей, котрі були приховані від людських очей, і їх можна виявити та розвинути, спонукаючи дітей до творчої діяльності. Розвиток творчих здібностей може бути сприятливим, коли різні предмети об'єднуються в єдиному проєкті

або завданнях. Це спонукає учнів дивитися на проблеми та завдання з різних кутів і знаходити найкращі творчі рішення. Розвиток може бути досягнутий через різноманітні продуктивні види діяльності, які стимулюють творчий потенціал учнів. Кожна дитина має свої унікальні можливості та інтереси. Наприклад, підхід "Учень-центрований" в освітньому закладі дозволяє кожному учню обрати той продуктивний вид діяльності, який найкраще відповідає його потребам. Індивідуальний підхід сприяє розвитку творчості відповідно до можливостей кожного учня [10].

Творча діяльність і творчі можливості залишаються предметом дослідження багатьох вчених, таких як І. Волощук, Г. Костюк, Л. Богоявленська. Вони характеризують творчість через інтелектуальну ініціативність та розрізняють різні поняття, пов'язані з інтелектом і творчістю [2]. Порівнюючи різні продуктивні види діяльності, можна впевнено стверджувати, що проєктні роботи сприяють розвитку аналітичного та дослідницького мислення учнів, вони навчаються структурувати завдання і працювати в команді. Розвиток творчості в шкільному віці важливий для формування особливого погляду на звичайні речі. Така особливість до творчості рідко передається генетично і є індивідуальною особливістю. З огляду на це важливо розглянути шляхи організації творчої роботи в початковій школі, яка сприяє розвитку здібностей учнів, підвищенню мотивації та якості навчання, формуванню компетентності, уміння навчатися та самостійності школярів [9].

Ідея формування дитини-дослідника, здатної до творчого мислення та самостійного розв'язання проблеми, стала центральною в сучасній освіті. Розвиток творчих здібностей робить навчання більш свідомим та спонукає дітей до творчої та дослідницької роботи. Науково доведено, що успішний перехід дитини у доросле життя можливий завдяки постійній інтелектуальній діяльності. Наприклад, «Програма розвитку проєктної діяльності» в багатьох початкових школах світу дозволила учням вибирати проєкти, які їх цікавлять, і розробляти їх самостійно або в команді. Ця програма призвела до створення інноваційних проєктів, таких як «Екологічний сад» та «Майбутнє місто», і сприяла розвитку навичок самостійності та творчого мислення серед учнів [7].

Продуктивні види діяльності можуть бути використані для покращення навчання. Наприклад, наукові дослідження під час лабораторних робіт можуть допомогти учням глибше розуміти наукові концепції, а проєктні роботи можуть стимулювати їхню мотивацію для дослідження та навчання. Тому важливо, щоб навчальний процес у школі акцентував увагу не тільки на передачі

знань, але й на розвитку творчих здібностей учнів. Методом даного дослідження є вивчення видів діяльності учнів, які сприяють кращому сприйняттю інформації під час уроків та подальшому її використанню в житті [6].

Сучасне суспільство вимагає незвичайних та оригінальних підходів у розв'язанні завдання, тому необхідно розвивати творчі здібності, які створюють нові знання та нове ставлення до дійсності. Розвиток творчого потенціалу учнів є важливою складовою життєдіяльності в умовах постійних змін у сучасному світі. Позашкільні гуртки, конкурси, майстер-класи, літні школи та інші позаурочні заходи можуть стати місцем для розвитку творчих здібностей. Вони допоможуть учням випробувати себе в нових галузях та оточенні нових педагогів та однодумців [5].

Продуктивні види діяльності, такі як проєктні роботи, музична діяльність, письмова творчість, лабораторні дослідження та інші, є ефективними засобами розвитку творчості учнів. Вони допомагають не лише засвоювати знання, але й розвивати навички планування, організації, аналізу та самостійного розв'язання проблем. У підсумку, творчий розвиток учнів сприяє важливій ролі в сучасній освіті, сприяючи формуванню глибоких знань, навичок та творчого мислення, більшість для подолання викликів сучасного світу. Сучасні підходи до навчання, такі як проблемне навчання та активне навчання, акцентують увагу на розвитку критичного мислення та розв'язанні реальних проблем [8]. Проєктні роботи та ігри-симуляції можуть відповідати цим підходам, створюючи ситуацію, де учні вирішують реальні завдання. У ході виконання проєкту ви підтримуєте можливість вибрати тему, зібрати інформацію, проаналізувати та представити її результат в інтерактивній формі [1].

Вчителі грають важливу роль у розвитку творчості учнів. Вони повинні створити стимулююче навчальне середовище, де учні відчувають свободу для виявлення своєї творчості. Вчителі можуть надихати та спонукати учнів до відкриття нових ідей та методів розв'язання проблеми. Важливо встановити позитивне спілкування та підтримувати впевненість учнів у їхніх творчих здібностях. Ця діяльність сприяє розвитку творчого мислення, комунікативних навичок та здатності працювати в команді. Також вона надає учням можливість взяти на себе відповідальність за свої дії [3]. Музична діяльність розвиває творчість учнів та їх музичне сприйняття. Вона дозволяє висловлювати емоції через музику, інтерпретувати та створювати музику. Участь в музичних колективах і співочих конкурсах сприяє самовираженню та формуванню індивідуального

стилю. Письмова творчість учнів охоплює написання творів, переказів з творчим змістом, створення загадок та казок. Ця діяльність розвиває мовленнєві можливості, уяву, логічне і критичне мислення. Розвиток творчих здібностей учнів важливий для будь-якого освітнього закладу і потребує систематичної роботи. Візуально-творча діяльність, така як малювання, графіка і декоративно-прикладне мистецтво, стимулює творчість та фантазію учнів [4]. Драматична діяльність, зокрема театральні постановки та драматичні гуртки, сприяють розвитку творчих здібностей та самовираженню [1].

Отже, продуктивна діяльність є випадком розвитку творчості учнів. Вона сприяє розвитку самостійності, критичного мислення, комунікативних навичок та проблемного мислення. Розвиток творчих здібностей учнів є не тільки інвестицією в їхнє особисте майбутнє, але й у вибраних професіях, де творчість є ключовою компетенцією. Наприклад, програма «Молодий інженер» яку започаткувала середня школа Lincoln Middle School, що у Каліфорнії, успішно розвиває інженерні навички та створює власні проекти, готуючи їх для подальших кар'єрних можливостей. Використання таких видів діяльності в навчальному процесі підтримує мотивацію до навчання та підготовлює учнів до життя в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Антипець В. П. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 125. С. 279-282.
2. Білик Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015.
3. Бондаренко Н. Про формування творчої особистості молодшого школяра засобами слова. *Початкова школа*. 1998. № 9. С. 22-24.
4. Вітер Л. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української мови. *Українська мова і література*. 2000. Випуск 37 (жовтень). С. 4-5.

5. Волощук І. С. Структура і зміст творчого потенціалу особистості. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 2. С. 8-13. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe? (дата звернення: 17.10.2023).

6. Іщенко Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі вивчення дисциплін освітньої галузі «Мова і література». URL : <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1442/1/%D0%86%D0%A9%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.PDF> (дата звернення: 15.10.2023).

7. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навчальний посібник. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/347/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%20%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf> (дата звернення: 15.10.2023).

8. Карпенко Н. А. Зміст та структура творчого потенціалу особистості. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна* : зб. наук. праць. 2014. Вип. 1. С. 52-65.

9. Ляшко Н. О., Райська. Л. Г. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови (4 клас). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2013. Вип. 110. С. 141-143.

10. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості *Обдарована дитина*. 2004. № 6. С. 2–9.

11. Розвиток творчості у дітей. *Офіс-Центр* : веб-сайт. URL : <https://office-centre.com.ua/blog/rozvytok-tvorchosti-u-ditey> (дата звернення: 15.10.2023).

УДК 373.2.015

Сосна Ірина, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Доманюк Оксана, кандидат педагогічних
наук, Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Ідеї сучасної концепції дошкільного виховання віддзеркалюють прогресивні зміни в нашому суспільстві. В її основу покладені принципи демократизації, гуманізації, орієнтації на виявлення і розвиток спільних можливостей дітей, в тому числі оптимізацію їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

У науково-педагогічній літературі неодноразово опрацьовувалися різні аспекти навчально-пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку (Н. Андрусич, А. Богуш, К. Крутій, О. Кононко, В. Лекторський, Л. Парамовнова, Р. Пшенична, О. Рейпольська та ін). Науковці характеризували особливості організованої самостійної діяльності дітей у закладі дошкільної освіти, нові підходи до вивчення особливостей їхнього мислення, умови підвищення ефективності освітнього процесу тощо.

Мета дослідження – охарактеризувати деякі аспекти навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження. Організована навчально-пізнавальна діяльність у закладі дошкільної освіти – важливий складник освітнього процесу в усіх вікових групах. Її планують і проводять згідно програмових завдань з врахуванням умов розвивального предметного, соціального, природного середовища а також потреб, запитів, інтересів, здібностей дітей.

Організоване і кероване дорослим, а не стихійне навчання дошкільників дозволяє послідовно і чітко формувати уявлення, елементарні знання та ставлення до світу власного «Я», людей, природи, речей, взаємин, емоцій і почуттів, а також життєво і соціально важливі вміння і навички. Приєднуючись до такої

діяльності діти переживають радість відкриттів, подив від нового, вивчають способи пізнання, дій [5].

Організоване навчання дошкільників сприяє розвитку довільності психічних процесів і поведінки, адже діти поступово навчаються концентрувати увагу на предметі вивчення, свідомо виконувати установку педагога на сприймання, запам'ятовування та відтворення інформації, стримувати емоції й ситуативні бажання, контролювати й оцінювати будь-яку свою діяльність.

Навчально-пізнавальну діяльність дошкільників не варто перетворювати на аналог шкільного навчання. К. Крутий підкреслює, що вона суттєво відрізняється від класно-урочного навчання не лише змістом, обсягом програмового матеріалу, рівнем вимог до дитини, а й формами, методами та прийомами, засобами, стилем і рівнем взаємодії педагога з вихованцями [4].

Н. Андрусич наголошує, що «організована навчально-пізнавальна діяльність у дошкільному закладі є цілеспрямованим двобічним процесом, в якому органічно поєднуються педагогічні впливи з активністю самих дітей у пізнанні світу» [1]. Дослідниця підкреслює, що організоване навчання дошкільників відбувається у спільній діяльності педагога та дітей, тому вона потребує спрямування та керівництва з боку дорослого, зокрема: визначення цілей, прогнозування очікуваних результатів, мотивації пізнання, вибору змісту й окреслення його обсягів, створення розвивального освітнього середовища, надання навчально-пізнавальній діяльності позитивно-емоційного характеру, регулювання процесу пізнання та спрямування його на досягнення позитивних результатів, оцінювання індивідуальних результатів дитини [1].

У Державному стандарті акцентується, що організована навчально-пізнавальна діяльність у закладі дошкільної освіти не обмежується самими заняттями. Вона має здійснюватися також в інших формах роботи: гурткова (секційна, студійна) робота; індивідуальна робота; організовані дидактичні ігри; екскурсії, спостереження; елементарні досліді [3].

Важливо враховувати, що в залученні дітей до цих форм організованого навчання у розпорядку дитячої життєдіяльності визначається зручний час з урахуванням таких чинників: вік дітей, їхня оптимальна та максимальна працездатність у певні проміжки часу, поєднання з іншими видами організованої, самостійної діяльності та побутовими процесами, розподіл загальних навантажень упродовж дня, тижня тощо [2].

Вдале запровадження в дошкільну освіту гуманістичних орієнтирів стає можливим лише у разі забезпечення відповідних

змін в усіх елементах системи: меті, завданнях, змісті, принципах, засобах, формах, методах, умовах, а не в окремих її складових, як це реально відбувалося тривалий час. О.Косенчук переконує, що «освітній процес має забезпечити становлення й гармонійний, розвиток розуму й моральності особистості. Але, якщо в знаннєвій моделі освітній процес жорстко лімітований у часі й просторі, в ньому домінує засвоєння знань, умінь, навичок і перевага надається викладанню (з боку педагога) й сприйманню та відтворенню (з боку дітей) готового знання, то в гуманістичній моделі освітній процес передбачає створення оптимальних психолого-педагогічних умов для ефективного перебігу процесів «самості» кожного вихованця: самостановлення, саморозвитку, самоактуалізації, самореалізації всіх позитивних якостей особистості» [3].

У традиційній системі навчання домінує пасивний спосіб набуття знань та засвоєння інформації: знання приходить до дитини в готовому вигляді ззовні. Тим часом доведено хибність цієї системи: яким би різнобічним знання не було, який би великий обсяг інформації дитина механічно не завчила, якщо не активізовано інтелектуальні процеси людини, не сформовано культуру мислення, психічний розвиток не відбуватиметься повноцінно. На жаль, багато хто з педагогів і сьогодні надає перевагу монологізованім методам навчання перед інтерактивними, тобто знання передають у готовому вигляді, а не навчають їх здобувати [1].

Слід погодитись з науковими дослідженнями К. Крутій, у який наголошено, що «сьогодні найскладнішим для педагогів є відхід від загально-групової до малих форм організації навчально-пізнавальної діяльності. Це показали аналіз публікацій з досвіду роботи вихователів і педагогічних колективів та опитування слухачів курсів підвищення кваліфікації. Більшість з нас зі студентської лави навчена технологій проведення групових занять різних видів. Для багатьох вихователів актуальною лишається проблема: що, у зв'язку з переходом на малі форми навчання, робити з дітьми, які в певний момент не охоплені виконанням конкретного навчального завдання під нашим наглядом» [4]. Авторка цей феномен пояснює тим, що, «по-перше, ми звикли що секундно й тотально контролювати все, що відбувається у групі, боїмося «неорганізованих» дітей. По-друге, не всі діти вміють (а це один із закономірних наслідків тотального контролювання) виконувати завдання без зразка, без контролю, тобто самостійно. Отже, вони потребують індивідуальної уваги вихователя, а що ж тоді робити іншим? Чим вони на цей час мають бути зайняті? Ще одне питання — як відображати освітню роботу в розвивальному середовищі у календарному плані? От і виходить,

що, намагаючись побудувати освітній процес по-новому, педагоги розриваються між закликами створити освітнє середовище і надати дитині свободу діяти в ньому за власним бажанням, орієнтуючись на мудрість природи, яка все сама владнає, з одного боку. З другого ж боку, їм не дає спокою професійна відповідальність за якість дошкільної освіти, яку вони, педагоги, мають забезпечити» [там само].

Важливе значення для пізнавального розвитку дітей має формування у них елементарних математичних уявлень. Саме тому в освітньому напрямі «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» у змісті освіти виокремлено інтегровану компетентність: сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну, дослідницьку. Таке об'єднання не випадкове. У Стандарті ця компетентність характеризується як здатність дитини використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної і дослідницької діяльності [3]. Складники інтегрованої компетентності – сенсорно-пізнавальний, логіко-математичний і дослідницький, співіснують у прямій залежності один від одного і водночас утворюють своєрідний ланцюг.

Сенсорно-пізнавальний складник забезпечує пізнання (сприйняття) дитиною довколишнього світу засобами сенсорної системи (зір, слух, нюх, дотик, смак). Логіко-математична компетентність спирається на сенсорно-пізнавальну і ґрунтується на інших пізнавальних процесах - запам'ятовування, мислення, мовлення, уява. Протягом дошкільного дитинства дитина опановує математичні поняття та дії (кількість, форма, величина, простір, час, лічба, вимірювання, обчислення), логічні операції, досліджує предмети, об'єкти довкілля. Оволодіння цими знаннями вимагає постійної уваги дитини до зовнішніх і внутрішніх властивостей цих предметів, особливостей їх використання, дослідження форми, величини предметів, їх просторового розташування, змін у часі, що забезпечується дослідницькою компетентністю [3].

Тому у формуванні сенсорно-пізнавальної компетентності необхідно забезпечити накопичення дитиною сенсомоторного досвіду, бо він обумовлює засвоєння логіко-математичних понять, допомагає дитині в розумінні кількісних відношень, відношень величини, форми, простору тощо.

Висновки. Першоосновою формування сенсорно-пізнавальної, логіко-математичної, дослідницької компетентності є створення інтерактивного розвивального середовища як ігрового поля для активної діяльності дошкільника. Дієвим складником розвивального середовища є Lego.

Перспективою наших наукових розвідок є використання зазначеного засобу у навчально-пізнавальній діяльності дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел

1. Андрусич Н. Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі. *Дошкільне виховання*. 2010. №10. С.42–49.
2. Види навчально-пізнавальної діяльності. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/ECERS-3/2021/11/29/Vydy.navchalno-piznavalnoi.diyalnosti-29.11.pdf> (дата звернення: 12.10.2023 р.).
3. Державний стандарт дошкільної освіти: особливості впровадження / упор.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгловська, Л. В. Куземко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
4. Крутій К. Л. Сучасне заняття в дошкільному закладі: традиції чи інновації? : монографія. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2009. 176 с.
5. Лугіна О. Сутність розвитку навчально-пізнавальної діяльності дошкільника. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/p_suh_pedagog_prob_lsilsk_shkolu/37/visnuk_20.pdf (дата звернення: 12.10.2023 р.).
6. Лякішева А. Розвиток пізнавальних інтересів старших дошкільників як наукова проблема. *Педагогічний часопис Волині*. 2018. № 4(11). С. 33–38.
7. Про дошкільну освіту: Закон України від 01.01.2021 № 2628-III. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 19.02.2023).

УДК373.2.015.31:17.022.1

Чорна Софія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Постановка проблеми. У сучасному інформаційному і технологічному суспільстві особливої актуальності набувають проблеми окультурення життя, формування духовності особистості, її етичної культури, конструктивної поведінки, самосвідомості та відповідальності. Стратегічним завданням нації і держави, яке сприяє розвитку національної самосвідомості підростаючого покоління є моральне відродження нашої нації, формування загальнолюдських цінностей та виховання загальнолюдської культури дітей, що виявляються у їх поведінці.

Мета дослідження: з'ясувати сутність, зміст, психолого-педагогічні засади, методичні аспекти морального виховання дітей старшого дошкільного віку.

Результати дослідження. Важливим чинником, що врегульовує людську поведінку та відносини у суспільстві є суспільна мораль, правово-політичні врегулювання, а також традиції, обряди, звичаї, заборони, табу, а наявність в особистості моральних рис є одним із критеріїв оцінки позитивних якостей людини.

Аналіз наукових джерел засвідчує наявність різних підходів до тлумачення сутності поняття «моральне виховання». У широкому розумінні моральне виховання – це оволодіння молодію генерацією моральних цінностей, принципів, переконань, традицій, правил, норм, звичок, які комплексно складають основу моральної культури суспільства, в якому живуть діти; у вузькому – це безперервний процес, який триває протягом всього життя, починаючи від народження особистості, під час навчання у всіх типах навчальних закладів та всього подальшого життя, та спрямований на оволодіння

кожною особистістю правилами спілкування та нормами поведінки у суспільстві [1].

Проаналізувавши наукові підходи дослідників про моральне виховання, ми з'ясували, що воно інтерпретується як цілеспрямований процес залучення підростаючого покоління до моральних цінностей людства, окремої країни та відображення ним моральних норм, навичок та правил поведінки; формування моральних цінностей, норм, рис характеру; як процес формування моральних, почуттів, принципів, моральних якостей та відносин (Л. Божович, А. Гусейнов, Т. Поніманська); здатність людини творити добро (О.Климишин); цілеспрямованість та систематичність становлення особистості за суспільними законами під впливом суспільно важливих об'єктивних чинників (О. Вишневський, Н. Волкова); основа формування особистості (І. Бех, Н. Стельмах, М. Чепіль), моральні підходи до виховання підростаючого покоління (А. Булатова, В. Логінова, Л. Лохвицька, О. Михальчук, А. Міщенко) та інші.

Моральне виховання є цілеспрямованим становленням моральної свідомості під час якої розвиваються моральні почуття, формуються звички та навички моральної поведінки особистості, які охоплюють національні традиції, духовну культуру народу, моральні норми та якості, що врегульовують взаємостосунки у суспільстві, узгоджує дії та вчинки людей, це процес формування моральних цінностей, норм і правил, почуттів, принципів, навичок і звичок поведінки, рис характеру, моральних якостей [3].

Виховання моральної культури дошкільників відіграє ключову роль у формуванні їхньої особистості. Моральна культура - це система цінностей, переконань і стандартів поведінки, яка визначає, як людина взаємодіє з іншими, як вона розуміє правильне і неправильне та як вона виявляє своє ставлення до моральних питань [2]. Ось деякі ключові аспекти виховання моральної культури дошкільників:

1. Сформування цінностей: У дошкільному віці діти починають формувати свої моральні цінності. Вихователі та батьки повинні створювати середовище, в якому діти можуть вивчати та розуміти цінності, такі як добро, справедливість, чесність, толерантність та інші.

2. Розвиток емпатії і співчуття: Дошкільники повинні навчитися розуміти почуття і потреби інших людей. Це важливий аспект моральної культури. Вихователі можуть використовувати різні методи, включаючи розповіді, ігри та обговорення ситуацій, щоб розвивати співчуття.

3. Самоконтроль і відповідальність: Діти повинні вчитися контролювати свої емоції та реакції, а також брати відповідальність за свої дії. Це допомагає їм розвивати самоконтроль і розуміти наслідки своїх вчинків.

4. Виховання у душі справедливості та рівноправ'я: Важливо вчити дітей про справедливість і рівноправ'я, а також про те, як уникати дискримінації і нерівності.

5. Розвиток вміння приймати моральні рішення: Діти повинні вчитися аналізувати моральні ситуації і приймати власні рішення на основі своїх цінностей і знань.

6. Приклад дорослих: Важливо, щоб дорослі були прикладом у моральному поведінці. Діти навчаються багатьом речам, спостерігаючи за дорослими, тому важливо демонструвати чесність, толерантність і інші моральні якості.

Висновки. Виховання моральної культури дошкільників є важливою основою для подальшого розвитку їхньої особистості. Воно допомагає створити морально обґрунтовану, етичну та соціально відповідальну особистість, яка здатна внести позитивний внесок у суспільство.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні. *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах* : зб. наук. праць. Київ, 2000. Кн. 1. С. 18-23.

2. Лохвицька Л. В. Моральне виховання та моральне здоров'я дошкільників: взаємозалежність та взаємообумовленість. *Психологічні перспективи*. 2012. № 20. С. 135-144.

3. Павелків Р. В. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості у дитячому віці : монографія. Рівне : Волинські обереги, 2004. 248 с.

УДК 373.2

Якимчук Юлія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Ранній вік – унікальний період у розвитку дитини, який відрізняється низкою особливостей. Для цього віку характерний швидкий темп фізичного і психічного розвитку. У старшому віці не спостерігається такого швидкого збільшення ваги і росту дитини, інтенсивного розвитку її мовлення, рухів, інтелекту.

Інтенсивний темп розвитку пов'язаний зі швидким підвищенням працездатності організму малюка. Одночасно дитині раннього віку характеризує недостатня витривалість нервової системи. Чим меншою є дитина, тим коротшим є час її неспання і довшим є сон упродовж доби. Якщо порушуються ці умови, то у дитину втомлюється, що призводить до виснаження нервової системи. Чітке дотримання режиму забезпечує правильний розвиток і добре самопочуття дитини.

Незрілість внутрішніх систем у поєднанні з інтенсивним розвитком роблять організм малюка вразливим, він часто хворіє. Завданням дорослих є охорона здоров'я дитини, зміцнення організму: гігієнічний догляд, раціональне харчування, прогулянки, загартування за допомогою води і повітря, масаж, гімнастика, забезпечення оптимальної рухової активності. Для дітей раннього віку характерним є тісний взаємозв'язок між фізичним і психічним розвитком. Фізично міцний малюк діяльний, бадьорий, активно сприймає навколишнє середовище.

Мета дослідження. Актуальність проблеми пов'язана з необхідністю розробки психологічної характеристики розвитку предметної діяльності на етапі раннього дитинства на основі вивчення взаємозв'язку якостей, що проявляються у процесі предметної діяльності, мовного спілкування з дорослими як засобу

здійснення предметної діяльності та формування самосвідомості дитини.

Пізнання предметів і засвоєння способів дії з ними є змістом предметної діяльності, яка виразно виявляється і формується після першого року життя в ранньому віці (з 1-3 років) і стає провідною.

Результати дослідження. Важливо відзначити, що коли на першому році життя для малюка основним об'єктом пізнання є дорослий, то на другому – третьому році, у зв'язку зі зміною провідної діяльності, дорослий стає прикладом правильних дій з предметами, які дозволяють відкривати в них властивості, недоступні для дитини без контактів з дорослими.

Спілкування з дорослими вимагає від дітей і вирішення пізнавальних завдань. Тому можна припустити, що воно зумовлене розвитком і більш загальною здатністю оперувати образами предметів матеріального світу «в умі», у внутрішньому плані. Для дітей, які мають вищий рівень спілкування з дорослими, властива їй розвиненіша предметна діяльність з елементами уяви і креативності.

Соціальна ситуація розвитку в період раннього дитинства багато в чому аналогічна ситуації на попередньому етапі. Дитина ще не спроможна самостійно задовольняти свої життєві потреби, а отже, спілкування з дорослим є необхідною умовою забезпечення її життєдіяльності. Однак є і відмінності.

Розвиток психіки у ранній період залежить від ряду факторів. Суттєву роль тут відіграє оволодіння дитиною прямоходінням, що робить її спілкування з оточуючим світом самостійнішим, розширює коло речей, які стають об'єктами пізнання, розвиває здатність орієнтуватись у просторі та маніпулювати різноманітними предметами [1, 2].

Маніпулятивна діяльність поступово змінюється предметною діяльністю, спрямованою на засвоєння суспільно вироблених способів використання предметів. Спілкування з дорослим стає формою організації, засобом здійснення предметної діяльності. Воно перестає бути власне діяльністю, оскільки в ранньому віці дитина цілком зосереджується на предметі. Це виявляється, наприклад, у тому, як дитина сідає на стілець чи возить за собою машинку (вона постійно дивиться на предмет).

Однак самостійно оволодіти способами використання предметів малюк не може: функціональні властивості предметів відкриваються йому через навчально-виховний вплив дорослого. Наприклад, деякі предмети вимагають чітко окресленого способу дії (закривання коробок кришками, нанизання кілець пірамідки, складання

конструкторів тощо). Для інших способів дії жорстко фіксується їх суспільним призначенням – це предмети-знаряддя (молоток, олівець, ложка та ін.).

Ранній вік знаменується появою фундаментальних життєвих надбань: ходіння, предметної діяльності, мовлення. Завдяки вільному пересуванню дитина вступає в епоху самостійної взаємодії із зовнішнім світом. Розвивається орієнтування у просторі, зростають пізнавальні можливості. Досягнення малюка в оволодінні предметами до кінця першого року життя набувають у ранньому віці особливого розквіту. Спілкування дитини з дорослим відбувається як їх спільна діяльність, стосунки між ними опосередковані предметом, предметними діями. (Д. Б. Ельконін, Л. Ф. Обухова). У процесі такого спілкування відбувається активне засвоєння малюком соціально вироблених способів використання предметів.

Перші предмети, якими оволодіває дитина, крім іграшок – побутові у їх функціональному призначенні, що породжує предметні дії, а не маніпуляції як на 1-му році життя. Фізичні властивості предметів прямо не вказують на те, як їх треба вживати. Носієм соціально вироблених способів використання предметів виступає дорослий. Дитина перебуває у суперечливій ситуації: вона прагне сама виконати дію, але не може цього зробити без зразка дорослого. Подолання цієї суперечності призводить до того, що виникає ситуативно-ділове спілкування як засіб здійснення предметної діяльності, у ході якої дитина оволодіває призначенням предметів, вчиться діяти з ними так, як прийнято в суспільстві.

Соціальна ситуація розвитку дитини раннього віку зумовлена спілкуванням з дорослим як формою організації предметної діяльності малюка. Спілкування з дорослим відбувається з приводу предметних дій за допомогою мовлення, знижується його емоційність. Інтенсивно розвивається мовлення, витісняючи жести і лепет. Така форма спілкування – ситуативно-ділова. Ділові якості дорослого стають головним мотивом спілкування. У 2,5 роки дитина у грі наслідує дорослого, у неї розвивається символічна дія (використання заміників). Здатність наслідувати лежить в основі інтелектуального та моторного розвитку дитини. Наслідування включає два компоненти: копіювання і відбір певних зразків для наслідування. Згодом виникає відстрочене наслідування за пам'яттю. Діти наслідують дії, якими ще не оволоділи, і це сприяє їх засвоєнню [2, 3, 4].

Особливістю соціальної ситуації розвитку в ранньому дитинстві є спільна діяльність дитини з дорослим на правах співпраці. Розкривається вона у стосунках «дитина-предмет-дорослий». Зміст

спільної діяльності полягає у засвоєнні малюком спеціально вироблених способів використання предметів. Наприкінці немовлячого віку він виокремив предмети як щось постійне, наділене стійкими властивостями. Тепер він прагне навчитися діяти з ними.

Дитина в цьому віці, за словами Л. Виготського, перебуває у світі речей і предметів, у своєрідному їх «силовому полі». Кожен предмет спонукає дитину доторкнутися до нього, взяти в руки або, навпаки, не торкатися його. Сходи ваблять дитину, щоб ходити по них; двері – щоб їх зачиняти і відчиняти; дзвіночок – щоб дзвонити; коробочка – щоб закрити і відкрити; кругла кулька – щоб катити. Кожна річ заряджена для дитини в цій ситуації афективною силою, яка притягує або відштовхує, і, відповідно, спонукає (спрямовує) її до діяльності.

Висновки. У процесі предметної діяльності активно розвивається і мовлення дитини. На адаптацію до нових умов, розвиток її інтелектуальних, особистісних якостей особливо позитивно впливає спілкування з дорослими. Ставлення дорослого до дитини і характер предметної діяльності створюють позитивну самооцінку («Я хороший»). На цій основі визрівають домагання визнання дорослими, максималізм у судженнях щодо правил поведінки, прагнення використовувати предмети відповідно до їх призначення. Отже, у ранньому віці дитина оволодіває предметною діяльністю, яка найбільше сприяє її психічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Дошкільна педагогічна психологія / за ред. Д. Ф. Ніколенка. Київ : «Вища школа», 1997. 285 с.
2. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум) : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 392 с.
3. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника. Київ : Стило, 2000. 336 с.
4. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2015. 400 с.
5. Особистісний розвиток у дошкільному віці
URL : <http://medbib.in.ua/lichnostnoe-razvitie-doshkolnom-39260.html>
(дата звернення: 18.09.2023)

УДК 373.2

Ясінська Мар'яна, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ В НАВЧАЛЬНУ ТА ІГРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Стратегія розбудови дошкільної освіти на сучасному етапі спрямована на виконання положень Закону України «Про дошкільну освіту», концептуальних засад Базового компонента дошкільної освіти (2021), завдань Концепції дошкільного виховання в Україні та державних національних програм «Освіта» «Україна XXI століття», "Діти України", основу яких становить забезпечення належного розвитку, вихованості та навченості дитини перших семи років життя. Умови демократичного суспільства диктують нові вимоги до освіти його маленьких громадян. Одним із шляхів задоволення освітніх потреб суспільства є створення інноваційного простору, що передбачає впровадження нових методів навчання і виховання дітей, які забезпечували повноцінний розвиток дошкільника і його позитивну взаємодію з довкіллям.

Першими це завдання розв'язують працівники закладів дошкільної освіти, створюючи умови для самореалізації особистості дитину, формуючи у неї вміння пізнавати навколишній предметний світ, себе, інших людей і практично застосовувати набуті знання. Врахування фізичного та інтелектуального потенціалу дітей, їхніх потреб та інтересів відіграє провідну роль у становленні особистості.

Діти найкраще розвиваються, якщо вони внутрішньо готові до навчання. Ретельно сплановане оточення заохочує дітей до дослідження, експериментування і творчості.

Метою статті є висвітлення теоретичних та практичних аспектів використання елементів технології едьютейнменту у сучасному закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасний період досліджень у галузі впровадження інновацій у діяльність ЗДО зокрема пов'язаний

із системною модернізацією всіх ланок національної системи освіти. За таких умов як менеджери, так і науковці і практики починають приділяти особливу увагу питанням нормативно-правового, теоретико-методологічного та організаційного супроводу інноваційних процесів у навчальних закладах [1].

Оскільки сучасні діти дуже активні, освіта йде в ногу з часом аби запровадити цікаві технології для маленьких «чомучок». Тому аби виховати у дітей самостійність, стимулювати інтерес до дидактичних ігор, розвинути їхні сенсорні здібності, логіку, мислення, фантазію на допомогу досліджено новий напрям освіти, що дає реалізувати поставлене завдання – едьютейнмент.

У майбутньому у суспільстві переважатимуть ай-ті фахівці, програмісти, інженери, індустриальні дизайнери, фахівці з біо- та нанотехнологій. А про такі спеціальності як оператор дрона, тренувальник нейронних мереж, оператора 3D принтера 10 років назад ми навіть не здогадувались. Наука не стоїть на місці, технології розвиваються. За терміном едьютейнменту і стоїть ось ця потреба – потреба в фахівцях нового покоління.

Едьютейнмент – новий інтегрований підхід до освіти, який передбачає формування уявлень та вмінь дітей у галузях природничих наук, технологій, читання та письма, мистецтва, акцентує увагу на вивченні точних наук, виховує культуру творчого мислення засобами ігрової діяльності [3].

Не менш важливим є питання предметного наповнення розвивального середовища. Добір ігор та дидактичних засобів передбачає їх багатофункціональність. Створення авторських посібників власноруч та їх упровадження в освітній процес дошкільного закладу набуває все більшої популярності серед педагогів. Всім цим займається нова технологія – едьютейнменту.

Питаннями впровадження інноваційних технологій в сучасну освіту займалися вітчизняні вчені: М. Головань, Ю. Горошко, А. Єршов, В. Монахов, Т. Чепрасова та інші. На думку багатьох дослідників, технологія едьютейнменту сьогодні – важливий і перспективний напрямок інноваційної освіти в усьому світі, ціль якої – підготовка до більш ефективного застосування отриманих знань для рішення поставлених завдань і проблем (у тому числі через поліпшення навичок високоорганізованого мислення) і розвиток компетенції в різних освітніх напрямках.

Сучасні дошкільнята – відкриті, розкуті, комунікабельні. Старі іграшки та ігри не викликають у них особливого інтересу. Педагоги-дошкільники добре розуміють значення розвивального середовища для всебічного розвитку дитини [2]. Останнім часом дуже змінилися

вимоги до організації середовища закладу. Досвід свідчить, що становлення та розвиток особистості дитини відбувається здебільшого не на занятті, а в повсякденному житті, де дитина має змогу отримати більш різнобічний і багатший емоційний та діяльнісний досвід.

Тож дитина «мислить образами, барвами, звуками», тому варто використовувати образне мислення дитини для гармонійного пізнання навколишнього світу, активізації творчих можливостей дітей, бо у подальшому житті надолужити втрачене буде практично неможливо.

Малюк «живе у світі емоцій», тому варто активізувати їх, здивувати дитину, налаштувати на милування довкіллям. Адже здивування часто стає першою сходинкою до активного зацікавленого пізнання світу, дослідження явища, експериментування. Подив є одним з важливих мотивів до пізнання нового, невідомого, відкриття цікавих властивостей об'єктів, подальшого використання їх з власною метою.

Використання технології едьютейнменту на заняттях – це прекрасна можливість навчити дітей мислити та знаходити необхідну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з іншими дітьми та педагогом. Дитина вчиться створювати ідеї та втілювати їх у життя, презентувати результати власних досліджень. А завдання сучасного вихователя – модернізувати освітній процес так, щоб забезпечити його пошуковий та дослідницький характер. Заняття за технологією едьютейнменту дозволяють не тільки вивчати теоретичний матеріал, але й закріплювати знання за допомогою можливостей практичного застосування різноманітних завдань, які можуть бути настільки цікаві, що їх трудність не викликатиме неприйняття у дітей [3].

Дана інтеграція – це творчий простір світогляду дитини, де вона не тільки реалізовує свої потреби, а й готується до дорослого життя в соціумі, роблячи усвідомлений вибір майбутньої професійної діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Технологія едьютейнменту покликана сприяти формуванню в дітей цілісного та системного світогляду, актуалізації особистісного ставлення до поставлених питань. Заняття за технологією едьютейнменту можуть проводитися шляхом об'єднання тематики кількох інтегрованих курсів.

Саме тому технологія едьютейнменту покликана створити умови не лише для формування ігрових умінь, а й для розвитку

творчих здібностей, винахідливості, уяви, індивідуальності, фантазії. Сьогодні змінюються вимоги до організації середовища закладу. Технологія едьютейнменту має на меті викликати у дітей бажання самостійно гратись з дидактичним матеріалом, розвивати їх сенсорні здібності, логіку, мислення, фантазію.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_5-2736-21 (дата звернення: 11.09.2023)
2. Гавриш Н. В. Інтеграційні процеси в системі дошкільної освіти. *Вісник Дніпропетровського ун-ту економіки та права ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2011. № 1 (1). С. 16–20.
3. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага. *Дошкільне виховання*. 2017. №1. С. 21-27.

<i>Litteris et Artibus:</i>	ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	<i>нові горизонти</i>
-----------------------------	---	-----------------------

УДК 621.577

Абаджян Єлизавета, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти;
Постол Юлія, кандидат технічних наук, доцент;
Гулевський Вадим, кандидат технічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

УТИЛІЗАЦІЯ ТЕПЛА СТИЧНИХ ВОД

Постановка проблеми. На фоні зростання попиту на енергоресурси, зростання тарифів на них та скорочення запасів традиційних джерел енергії особливого значення набуває питання про енергозбереження. Використання утилізації тепла стічних вод для скорочення витрат на гаряче водопостачання може стати джерелом серйозної економії енергоресурсів у сучасних будівлях.

Нагрів води для потреб гарячого водопостачання становить 20-25% від загального споживання енергії в стандартному будинку, і більша частина навантаження посідає підігрів води для прийняття ванни або душу. Вартість гарячої води, як правило, посідає друге місце у графі витрат на послуги ЖКГ у багатоквартирних житлових будинках, поступаючись за вартістю лише витратам, що витрачаються на опалення приміщень. Дослідження показали, що для гігієнічних процедур людині достатньо 1/10 частини води, що використовується в душі. Значить близько 90% теплої води, що підводиться до змішувача душу, зливається в невикористану каналізацію [1-2].

Крім теплої води від душа, свій внесок також роблять пральні та посудомийні машини, що нагрівають воду за допомогою електрики.

Мета дослідження. Дослідити як утилізація та повторне використання більшої частини енергії стічної води дозволить заощадити теплову енергію, знизити загальну вартість гарячої води та за рахунок зниження викидів парникових газів сприятливо позначиться на екологічному стані навколишнього середовища.

Обсяг каналізаційних стоків, які у великих кількостях великими містами, мало змінюється протягом року. Температура стічних вод нижче температури зовнішнього повітря влітку і вище в зимове. Це

робить їх ідеальним джерелом низькопотенційного тепла для використання у теплових насосах. Різні пристрої, що дозволяють утилізувати тепло стічних вод, розробляються і використовуються вже близько 30 років. Найпоширенішою системою є застосування теплових насосів, що встановлюються на очисних станціях.

Однак, система утилізації тепла стічних вод з тепловим насосом потребує значних капітальних вкладень, також потрібне місце для встановлення цього обладнання. Отже, назріла необхідність у такій системі утилізації стічних вод, яка мала б такі властивості:

- невисока первісна вартість;
- швидка окупність;
- можливість використання у вже існуючій системі без кардинальної її реконструкції;
- простота використання, не потребує служби експлуатації.

У Канаді було розроблено систему, яка б задовольняла вищепереліченим вимогам. Новинка отримала назву Power-Pipe® DWHRSystem. Вона є мідною центральною трубою великого діаметра, яку обмотують мідні труби меншого діаметра. Дана конструкція встановлюється замість вертикальної ділянки внутрішньобудинкової каналізації. По трубі більшого діаметра транспортуватимуться стічні води, по трубах меншого діаметра – холодна вода від джерела водопостачання до водонагрівача гарячої води. Таким чином буде здійснюватися попередній підігрів води, що йде на потреби гарячого водопостачання, за допомогою тепла стічних вод. Витки труби меншого діаметра сконструйовані таким чином, щоб втрати тиску води в них були мінімальні, це необхідно для того, щоб потужності насоса водопостачання вже вистачило для транспортування води, і не знадобилася б заміна насоса на насос більшої потужності. Це призвело б до зниження енергоефективності системи та додаткових витрат коштів замовника [3-4].

Дослідження показали, що система довжиною 60", змонтована на ділянці стандартної каналізаційної труби, дозволяє підняти температуру холодної води, що входить від 10°C до цілих 24°C, при інших рівних умов потоку. Ця система дозволяє знизити витрати на приготування гарячої води на 20–40% залежно від типу будівлі та її режиму водоспоживання. Дана система може застосовуватися не тільки в житлових будинках, а й у готелях, багатofункціональних будинках, ресторанах, освітніх закладах, спортивних спорудах. Завдяки низькій початковій вартості та здатності до відновлення до 40% теплової енергії, термін окупності даної системи зазвичай становить від 3 до 4 років.

Робота системи заснована на фізичному принципі. Він полягає в тому, що вода, що падає вертикально по трубі, не перебуватиме в центрі труби, а переміщатиметься тонкою плівкою по внутрішній поверхні труби, в яку вона укладена. Це дозволяє максимально зібрати теплову енергію від стічної води та передати через мідну поверхню, відому своїм високим коефіцієнтом теплопровідності, водопровідній воді.

Ця система може бути встановлена одним із трьох способів. Перший, рекомендований виробником, спосіб, який забезпечує максимальну економію енергію, – це пропуск через систему всього потоку водопровідної води, що потребує і гарячого, і холодного водопостачання. Такий спосіб отримав назву «конфігурація із застосуванням рівного потоку». При необхідності в холодній воді можна зробити окрему лінію холодної води (не нагрітої попередньо на Power-Pipe) і підвести до кухонної раковини.

Другий варіант полягає в попередньому нагріванні тільки тієї частини води, яка йде потім до водонагрівача та використовується на потреби гарячого водопостачання.

Нарешті, третій спосіб полягає у попередньому підігріві тільки тієї води, яка потім використовується як холодна для душу. Будь-який із цих двох варіантів (відомий як «нерівний потік») зменшить ефективність системи приблизно на 25%.

Система має наступні властивості:

- проста у застосуванні та доступна середньостатистичного користувача;
- економить до 40% енергії, що витрачається на підігрів гарячої води в середньостатистичному будинку;
- термін окупності становить від 2 до 6 років;
- знижує викид парникових газів майже на 1 т на рік на сім'ю з чотирьох осіб;
- не вимагає технічного обслуговування: пасивна система не має рухомих частин.

Висновки. Цей пристрій показує, що не завжди енергоефективні рішення у сфері водопостачання є складними технічними пристроями. На наш погляд, ця технологія вкрай проста і зручна. Так само, що важливо в наш час, винахід, що розглядається, є зеленою технологією, яка, у свою чергу знижує викиди в атмосферу і руйнування озонового шару.

Список використаних джерел

1. Analysis and key findings. /ea : веб-сайт.
URL : https://www.iea.org/search?q=Analysis%20and%20key%20finding_s (дата звернення: 20.10.2023).

2. Бурцева С. О., Клик А. В., Постол Ю. О. Використання низькопотенційної енергії ґрунтів як спосіб підвищення енергоефективності будівель. *Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі* : матеріали II Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції. Мелітополь : ТДАТУ, 2020. С. 657-661.

3. Бурцева С. О., Постол Ю. О. Ефективність теплових насосів. *Сучасні проблеми інноваційного розвитку електричної інженерії* : матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. інтернет конференції. Мелітополь : ТДАТУ, 2020. С. 33-34.

4. George D. Thermodynamic Analysis of Vuilleumier Heat Pumps – PhD Thesis. 2019. URL : https://www.researchgate.net/publication/336938017_Thermodynamic_Analysis_of_Vuilleumier_Heat_Pumps_-_PhD_Thesis (дата звернення: 20.10.2023).

УДК 629.33.02.004.67:621.895

**Мигуля Вікторія, здобувачка
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти;
Гулевський Вадим, кандидат технічних наук, доцент;
Постол Юлія, кандидат технічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного**

ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОЧИЩЕННЯ ПОВІТРЯ ВІД ПИЛУ

Постановка проблеми. Боротьба із забрудненням атмосферного повітря є одним із основних шляхів вирішення проблем оздоровлення навколишнього середовища. Забруднення повітря може бути спричинене низкою речовин, включаючи оксид вуглецю, вуглекислий газ, діоксид азоту, оксид азоту, приземний озон, тверді частинки, діоксид сірки, вуглеводні та свинець, які є шкідливими для здоров'я людини. Країни світу накопичили достатньо знань щодо боротьби із забрудненням атмосферного повітря. Одним із важливих факторів успіху заходів зі зменшення забруднення повітря є розвиток загальної бази знань, у тому числі наукової інфраструктури [1].

На даний момент не існує єдиного універсального методу очищення повітря для всіх галузей промисловості. Класифікація методів очищення відома і описана в наукових та методичних працях. Кожне підприємство вибирає свій спосіб очищення повітря. Є багато прикладів успішної політики щодо зменшення забруднення повітря, наприклад, в електроенергетиці впроваджується більш широке використання палива з низьким рівнем викидів та відновлюваних джерел енергії. У промисловості впровадження чистих технологій сприяє зменшенню викидів в атмосферу на підприємствах [1,2,3]. Але між тим недостатньо зусиль докладається для розробки або удосконалення технологій та пристроїв очищення.

Мета дослідження. Найвищу ефективність очищення повітря від високодисперсних частинок газових потоків забезпечують електростатичні фільтри різних типів. Основним механізмом очищення від високодисперсних частинок є їх осадження на осадових електродах. В даний час через технологічну складність процесу пиловловлювання питання процесів пиловловлення, методики розрахунку та конструкції пиловловлювачів розглядаються недостатньо, що не дозволяє прогнозувати енергетичні показники та ефективність роботи на різних етапах проектування. Таким чином актуальним є перспективи вдосконалення методів і пристроїв очищення повітря від пилу.

Результати досліджень. Найвищу ефективність очищення повітря від високодисперсних частинок газових потоків забезпечують електростатичні фільтри різних типів. Основним механізмом очищення від високодисперсних частинок є їх осадження на осадових електродах. Технологічний розрахунок електрофільтра складається з розрахунку електричних параметрів обладнання і площі електродів на які будуть осідати частинки пилу [2,4,5].

Незважаючи на простоту конструкції, процеси в електрофільтрах досить складні. Вони характеризуються складною взаємодією турбулентного газового потоку, коронного розряду та пилу, що міститься в них. Частинки пилу транспортуються турбулентним потоком газу вздовж електрофільтра, заряджаються в полі коронного розряду і рухаються до електродів, на яких здійснюється осадження.

Особливістю роботи електрофільтра є те, що він забезпечує максимальний ступінь очищення при напруженості електричного поля в міжелектродному просторі, коли в електрофільтрі відбуваються іскрові пробої, але немає переходу до дугового розряду. Важливим елементом конструкції електрофільтра є

система електродів. Електроди на які відбувається осадження пилу повинні відповідати вимогам високої міцності і жорсткості та мати високі аеродинамічні характеристики. Точна форма, підвищена механічна міцність і жорсткість, максимально просте виробництво, низька вартість – це вимоги до коронуючих електродів. Тому конструкції електродів постійно вдосконалюються.

На підставі огляду існуючих конструкцій було розроблено та запатентовано електрофільтр в якому за рахунок удосконалення геометричних характеристик електродів виконано поєднання електродів, що створює ефективне електричне поле з постійною щільністю струмів поверхнею осадження [6].

Висновки. Таким чином з огляду технологій очищення повітря від пилу найбільш удосконалим є електростатична газова очистка в електрофільтрах. Ступінь очищення газу в електрофільтрі залежить від його конструкції. Тому, вносячи певні зміни у конструкцію, можна досягти бажаного результату ефективності його роботи.

Список використаних джерел

1. Гулевський В. Б., Постол Ю. О. та ін. Лабораторний практикум з навчальної дисципліни «Електротехнології в АПК». Мелітополь : ФОП Белень В. В., 2021. 48 с. URL: <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/14265> (дата звернення: 15.10.2023)

2. Кузнецов І. О., Гулевский В. Б. Усовершенствование системы очистки газов от пыли за счет применения полиградиентного электрического фильтра. *Наукові праці Південного філіалу НУБІП «Кримський агротехнологічний університет»* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 156. С. 175-181.

3. Стьопін Ю. О., Гулевський В. Б., Перова Н. П. Енергозбереження і використання поновлювальних джерел енергії : Методичні вказівки до практичних робіт для здобувачів ступеня вищої освіти «Магістр» зі спеціальності 141-«Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка». Мелітополь, 2019. 60 с.

4. Zheng C., Shen Z., Yan P., Zhu W., Chang Q., Gao X., Luo Z., Ni M., Cen K. Particle Removal Enhancement in a High-Temperature Electrostatic Precipitator for Glass Furnace. *Powder Technol.* 2017. Vol. 319. P. 154-162. URL : <http://dx.doi.org/10.1016/j.powtec.2017.06.017> (дата звернення: 20.10.2023)

5. Electrofilter: Definition, Applications And Functioning. The electro filter. *Tama Aernova* : веб-сайт. URL : <https://www.tamaaernova.com/en/blog/detail/electrofilter->

[definition-applications-and-functioning.html](#) (дата звернення: 07.10.2023).

6. Пат. 72096. Україна, МПК7 ВОЗС1/02. Електрофільтр / Кузнецов І. О., Гулевський В. Б., Ларін С. С., Цигулярова В. В., Біловол А. С., Філіпішен М. В. (Україна). № u201115692; Заявл. 30.12.2011; опубл. 25.08.2012, Бюл. № 16. 5с. URL : <http://elar.tsatu.edu.ua/handle/123456789/10648> (дата звернення: 18.10.2023)

УДК 54:372:8

**Дуванов Сергій, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка**

ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ХІМІЇ

У зв'язку із діджиталізацією освіти невід'ємною частиною є використання сучасних ІТ-технологій. У процесі вивченні хімії використання ІТ-технологій надає широкий спектр можливостей, а саме: візуалізацію навчального матеріалу, використання віртуальних лабораторій та симуляторів, побудову графічних та 3D-моделей хімічних структур та речовин тощо [1; 3; 2].

Використання мобільних застосунків на заняттях хімії в ЗЗСО стає дедалі перспективнішим, оскільки в наш час існує проблема дефіциту хімічних реактивів, спеціального лабораторного обладнання, засобів наочності (таблиць, схем, моделей тощо) у шкільному кабінеті хімії [4]. Для допомоги вчителю хімії існують різноманітні мобільні застосунки, які допоможуть зробити заняття з хімії повним, цікавим і наочним.

Застосування мобільних технологій у освітньому процесі досліджували А. Бабич, О. Карпова, В. Косик, В. Кухаренко, С. Литвинова та ін.

Метою нашого дослідження є вивчення існуючих мобільних застосунків з хімії та виокремлення найбільш інформативних, цікавих та ефективних при вивченні хімії.

На сьогодні існує багато мобільних застосунків з хімії, проте для ефективного вивчення хімії обирати треба такі, щоб були інформаційними, наочними, цікавими і бажано безкоштовними, які знаходилися б у мережі у вільному доступі.

Серед інформативних, цікавих та ефективних мобільних застосунків для вивчення хімії наведемо наступні:

Chemical Aid (<https://en.intl.chemicalaid.com/>) – досить масштабний сервіс, за допомогою якого можна вирішити багато хімічних задач. У застосунку є: Періодична система хімічних елементів Д. І. Менделєєва, натискаючи на будь-який елемент можна отримати змістовні дані про елемент.

Chemistry Lab Educational Game – цікавий додаток для вивчення хімії у формі гри. передбачає комбінування елементів для створення сполук. Додаток має яскравий інтерфейс. У додатку можливе створення структурних формул речовин, молекулярних формул, побудова ковалентних зв'язків речовин, урівнювання хімічних реакцій тощо.

King Draw: Chemistry Station – редактор хімічних креслень, який дозволяє користувачам малювати молекули та реакції, а також об'єкти та шляхи органічної хімії. Користувачі також можуть використовувати його для прогнозування складової якості. перетворювати хімічні структури на назви ІЮПАК, переглядати тривимірні структури тощо [2].

Найпопулярнішою у користуванні є мобільний застосунок «Хімічний калькулятор», який служить для отримання швидкого вирішення рівнянь реакцій з неорганічної хімії. У кілька натискань можна отримати повністю готове хімічне рівняння з розставленими коефіцієнтами. Робота програми схожа з роботою математичного калькулятора, тобто знайшли, натиснули і отримали. Суттєва перевага хімічного калькулятора, яка відрізняє її від інших мобільних програм-калькуляторів - бібліотека готових формул речовин, яка сильно економить ваш час.

Для перевірки необхідності застосування мобільних технологій у освітньому процесі серед здобувачів освіти ЗЗСО під час виробничої практики було проведено опитування. Більшість здобувачів освіти відповіли, що користуються мобільними навчальними додатками при підготовці до занять з хімії і під час розв'язуванні задач з хімії та з інших предметів. Їхні відповіді вказували на те, що навчальні технології мобільного навчання значно полегшують процес вивчення хімії особливо, коли відсутній підручник чи треба знайти якусь цікаву додаткову інформацію. Проте були й такі здобувачі освіти, які

зазначили, що в цілому знайомі з такими мобільними технологіями, але не користуються ними.

Швидкий розвиток інформаційного суспільства, діджиталізація усіх галузей, у тому числі і хімічної, надають можливість розробки та використання різноманітних комп'ютерних програм, зокрема мобільних застосунків для хімічних розрахунків, створення дослідів, моделювання хімічних процесів тощо.

Список використаних джерел

1. Бондар Л. Інформаційні технології при викладанні хімії. *Хімія*. 2011. Жовтень. № 29. С. 10-13.
2. Вакал Ю. С., Стома В. М. Використання віртуальних лабораторій при вивченні природничих дисциплін як елемент дистанційної освіти. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця*: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С.156-158.
3. Кузьменко М. В., Вакал Ю. С., Використання сучасних ІТ-технологій при вивченні хімічних виробництв у курсі хімії ЗЗСО. «*Освітні та наукові виміри природничих наук*»: збірник матеріалів III Всеукраїнської заочної наукової конференції, (м. Суми, 9 листопада 2022 року). Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2022. С. 98-100.
4. Nechypurenko P. P. Vlab Embed – the New Plugin Moodle for the Chemistry Education. *ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer*: Proceedings of the 13th International Conference (ICTERI, 2017). (15-18.05.2017, Kyiv). Vol. 1844. P. 319-326. URL : [http://ceur-
ws.org/Vol-1844/10000319.pdf](http://ceur-
ws.org/Vol-1844/10000319.pdf) (дата звернення: 11.10.2023)

**УДК 372.881.111.1 Холодова Дарина, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди**

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Протягом останніх років система освіти зазнала суттєвих трансформацій, насамперед завдяки появі технологій дистанційного навчання. В Україні стрімкий розвиток інформаційного суспільства поставив віртуальну освіту на один рівень з традиційними методами навчання. Онлайн-курси, дистанційні технології та інноваційні педагогічні підходи швидко розвиваються, щоб задовольнити динамічні потреби сучасної освіти, тому їхня ефективність та сильні сторони і досі є не до кінця розглянутими та проаналізованими.

Ці інноваційні ресурси сьогодні задовольняють ключові освітні потреби під час дистанційного навчання, зокрема можливість викладати з будь-якого місця, де є підключення до Інтернету, ефективна взаємодія, обмін досвідом, підтримка комунікації, обмін інформацією та оцінювання навчання [1, 4].

Динаміка підходів до викладання змушує освітню спільноту шукати ефективні способи створення віртуальних навчальних середовищ, адаптувати що існує навчальні програми або розробляти абсолютно нові. Забезпечення того, щоб віртуальне навчання охоплювало всіх студентів, є складним завданням, але для полегшення освітніх процесів доступні численні інструменти, які зарекомендували себе з найкращої сторони. Ці технологічні засоби не лише спрощують планування уроків, але й покращують комунікацію та соціальну взаємодію між учнями [3].

У цьому контексті це дослідження вивчає інтеграцію інтерактивних технологій у викладання граматики в середніх школах в рамках дистанційного навчання. Воно спрямоване на вивчення глибшого впливу цих новітніх технологій на педагогічну практику з особливим акцентом на підвищенні якості віртуальної освіти,

заохоченні учнівської активності та задоволенні різноманітних навчальних потреб учнів.

Це дослідження має на меті розглянути можливості, виклики та майбутні перспективи використання інтерактивних технологій у викладанні граматики під час дистанційного навчання, підкреслити їхнє значення в освітньому середовищі, що постійно змінюється.

Однією з головних перешкод у дистанційному навчанні є обмежений контроль викладачів над відстеженням прогресу учнів. Веб-технології пропонують інноваційні рішення, в тому числі інструменти онлайн-оцінювання, які перевершують традиційні тести [3].

Слід також зазначити, що інтеграція звукових та/або візуальних матеріалів є надзвичайно важливим для дистанційного викладання, адже вони підвищують привабливість навчального середовища та мотивують учнів до самостійної роботи за межами навчального простору.

Такі онлайн-інструменти, як Kahoot, Baamboozle, Eslcollective і Wordwall, відіграють важливу роль у розв'язанні специфічних проблем викладання граматики в середніх школах в умовах дистанційного навчання. Зокрема, вони чудово справляються із забезпеченням персонального зворотного зв'язку з учнями, що є вирішальним елементом для ефективного навчання [2].

Проведене дослідження затверджує, що ці сайти мають низку переваг, що допомагає вдосконалити освітній процес для учнів середньої школи під час вивчення або тестування граматичного матеріалу:

- Інтерактивна взаємодія: Усі ці програми сприяють інтерактивній взаємодії між учнями. Вони дозволяють брати участь у режимі реального часу, отримувати зворотній зв'язок та співпрацювати, що підвищує залученість та зацікавленість школярів у навчальному процесі. Ці інструменти забезпечують динамічну взаємодію між учнями, їхніми пристроями та екраном вчителя, сприяючи активному навчанню [1].

- Адаптивність: Ці інструменти легко адаптуються до різних педагогічних сценаріїв, що робить їх універсальними для різних освітніх контекстів. Вчителі можуть адаптувати вправи, вікторини та контент до конкретних потреб своїх учнів, що дозволяє здійснювати персоналізоване та диференційоване навчання [4].

- Гейміфікація: Kahoot, Baamboozle та подібні платформи включають елементи гейміфікації, такі як вікторини, ігри та змагання, щоб зробити навчання більш приємним і цікавим. Ці функції

використовують природне прагнення до конкуренції та досягнень, мотивуючи учнів до участі та кращої успішності.

- Різноманітні стилі навчання: Інструменти пропонують різноманітні види діяльності, включаючи вікторини, флеш-картки, головоломки та інтерактивні вправи, що відповідають різним стилям навчання [3].

- Негайний зворотній зв'язок: Ці платформи забезпечують миттєвий зворотній зв'язок зі студентами, дозволяючи їм відстежувати свій прогрес і визначати сфери, які потребують вдосконалення. Ця функція підтримує самооцінку і допомагає учням взяти на себе відповідальність за свій навчальний шлях [3, 4].

Отже, проведене дослідження показало, що інтеграція інтерактивних технологій, таких як Kahoot, Baamboozle, Escollective та Wordwall, у викладання граматики в середніх школах під час дистанційного навчання має численні переваги. Ці інструменти сприяють інтерактивній взаємодії, адаптуються до різних викладацьких концепцій, включають елементи гейміфікації, щоб зробити навчання максимально доступним, задовольняють різні стилі навчання та забезпечують миттєвий зворотній зв'язок з учнями. Вони підтримують персоналізоване навчання та підвищують мотивацію та участь студентів.

Перспективи подальших досліджень у цьому аспекті полягають у вивченні довгострокового впливу використання цих інструментів на успішність учнів та дослідженні найкращих практик їхньої інтеграції в різні предметні галузі. Крім того, майбутні дослідження можуть бути зосереджені на підготовці та підвищенні кваліфікації вчителів, пов'язаних з успішним використанням цих технологій у дистанційній освіті.

Список використаних джерел

1. Розман І. Дистанційне навчання: наслідки та освітні технології. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 1 (3). URL : [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1\(3\)-283-291](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-1(3)-283-291) (дата звернення: 29.09.2023)
2. Романюк С. М. Дистанційне навчання іноземної мови: порівняльний аналіз сучасних платформ та онлайн-сервісів. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2016. № 1 (11). С. 318–325.
3. Maryna S. Features of learning grammar of a foreign language during distance education. *Humanities science current issues*. 2022. Vol. 3, no. 57. P. 270–275. URL : <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-43> (дата звернення: 03.20.2023)

4. Solomakha A. Application of digital technologies for formation of foreign language grammar competence in the process of early learning foreign languages (in the example of the german language). *Open educational e-environment of modern university*. 2020. № 8. P. 121-135. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2020.8.11> (дата звернення: 05.10.2023)

УДК 371.21

**Гарматюк Ростислав, кандидат
технічних наук, доцент;
Мельничук Олена, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Методика трудового навчання як галузь педагогічної науки завжди має на меті розкриття освітнього та виховного значення завдань, що деталізуються в процесі аналізу основних тенденцій розвитку науки і техніки, вимог сучасного виробництва до трудової підготовки молоді.

Методики викладання трудового навчання покликані розв'язувати завдання, спільні для всіх навчальних дисциплін: підготовка до життя і самореалізації, формування світогляду, всебічний розвиток особистості. Проте навчальний матеріал, на якому розв'язуються ці завдання на уроках трудового навчання, різняться від матеріалів інших предметів. Окрім формування вмінь та навичок із використання різного приладдя, машин, станків у процесі уроків трудового навчання створюють найсприятливіші умови для виховання в дітях любові до праці

У наш час у будь якій галузі людської діяльності нагромаджено значні обсяги знань. У завдання методології входить відбір критеріїв, за якими обираються найцінніші і найрезультативніші матеріали, що закладаються у навчальні програми сучасної школи. І обґрунтування змісту навчальної програми ніколи не можна вважати закінченим.

Відтак, нещодавно де-не-де серед методичного матеріалу з трудового навчання почало з'являтися поняття арт- терапії. Тобто, стало розвиватися поєднання методів мистецтва, творчості, рукоділля і психокорекційної складової у процесі проведення уроків з трудового навчання.

Трудове навчання саме належить до тих галузей освіти, які можуть забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини з точки зору змісту навчання[1]. Арт-терапія у своїй суті - це комплекс методик корекції психологічних станів із використанням творчих видів роботи. А український вчений-філософ І. А. Зязюн визначив феномен арт-терапії як інноваційний у системі освіти і такий, що реалізує найважливіші її функції: психотерапевтичні, корекційні, діагностичні, розвивальні, виховні, психопрофілактичні та інші [4]. Арт-терапія володіє інструментами зняття загальної напруги, допомагає позбутися страхів, фобій, агресії, апатії, тривожності [7], депресії [3], через самовираження підвищити життєвий тонус та настрій, в цілому покращити психологічний і емоційний фон дитини, навчити в майбутньому виконувати не тільки соціальні функції, а й грати ментально здорові соціальні ролі.[6].

Сама техніка арт-терапії прийшла до нас із заходу і з'явилася у роки другої світової війни як практична психологічна допомога людям. З тих пір її досліджувало і інтерпретувало багато вчених, педагогів, психологів, лікарів і взагалі людей допомагаючих професій.

Крамер мала думку, що художній процес сам собою має оздоровчу дію і не вимагає вербального коментатора [5].

У 2013 р. вийшла книга Едіт Крамер «Арт-терапія з дітьми» у перекладі О. Макарової, що асистувала Крамер на її арт-терапевтичних уроках.

Ще у повоєнні роки художник Едвард Адамсон створив відкриті арт-студії, куди люди могли приходити та займатися творчістю. Працюючи із сотнями людей протягом 35 років він видав книгу «Мистецтво як цілення» [9].

Багато досліджень є з цієї теми і в Україні, де останні роки арт-терапія розвивалась особливо стрімкими темпами. На думку О.Л. Вознесенської арт-терапія, це не лікування, а , власне, зцілення: досягнення цілісності особистості за допомогою творчого самовираження [2]. Замашкіна О. у своєму дослідженні констатує, що розвиток арт-терапевтичних методик і технологій в Україні має потужний потенціал, зважаючи на їх мультимодальність на підґрунті використання народного фольклору та мистецтва [8]. Н. Калька та З.

Ковальчук, у Львові, розробили навчально-методичний посібник практик з арт-терапії [5].

З огляду на все сказане вище, можна дійти висновку, про актуальність цієї теми та недостатня вивченість проблеми використання арт-терапевтичних технологій на уроках трудового

У сучасній арт-терапії існує два основні підходи щодо співвідношення у ній терапії, психології і мистецтва. Згідно з першим підходом, мистецтво є саме по собі цілющим, художня творчість дає можливість пережити внутрішні конфлікти, висловитися, набутти нового суб'єктивного досвіду. В свою чергу, арт-терапія розглядається як засіб розвитку особистості та її творчого потенціалу за допомогою механізмів сублімації і трансформації. Керівник (вчитель, викладач, психолог, арт-терапевт) заохочує членів групи (учнів) довіряти своєму власному сприйняттю і досліджувати свої творчі роботи як самостійно, так і за допомогою інших учасників процесу. Відповідно до другого підходу, на першому місці в арт-терапії є терапевтичні цілі, а творчі цілі - вторинними. В цьому випадку арт-терапія розглядається як додаток до інших терапевтичних технік. Представляючи власний внутрішній світ у візуальній формі, людина поступово рухається до його усвідомлення за допомогою механізму трансферу. Керівник спонукає учасників групи до вільних асоціацій та самостійного аналізу власних робіт. Часто використовуються спільні групові заняття, де результатом є одна загальна робота - наприклад, групові фрески, колажі, художній твір тощо. І один і другий метод підходить для занять з трудового навчання, так як це можуть бути і групові проекти і індивідуальні, а в основі обох видів лежить творчість, наприклад, засоби декоративно-ужиткового мистецтва. Поняття творчості охоплює всі форми створення і перетворення нового на тлі стандартного, існуючого.

Арт-терапія в роботі з дітьми шкільного віку виявляється дуже ефективною, оскільки вона дозволяє їм виражати свої емоції та самовизначати себе за допомогою мистецтва. Робота з цією віковою категорією вимагає специфічних підходів та методів, які враховують особливості фізичного, емоційного та когнітивного розвитку дітей-підлітків.

Для дітей шкільного віку можуть бути прийнятні такі форми арт-терапії, як складової методики викладання предметів шкільної програми: візуальне мистецтво, аудіо-візуальне мистецтво, словесне мистецтво, текстильне мистецтво.

Арт-терапія з підлітками висуває високі вимоги до викладача, який повинен розуміти їхні унікальні потреби та сприйнятливості.

Цей творчий підхід створює простір для самовизначення та зміцнення психічного здоров'я дітей в їхньому періоді становлення.

Арт-терапія у трудовому навчанні визначається специфічним підходом, який включає в себе використання творчості та мистецтва для розвитку професійних навичок та психологічного благополуччя.

Арт-терапія, запроваджена на уроках трудового навчання, має ряд значних переваг, які впливають на якість освіти та розвиток учнів. Враховуючи творчий та емоційний характер арт-терапії, її впровадження може відкрити нові можливості для розвитку творчості, сприянню емоційному вираженню, розвитку міжособистісних навичок, сприянню рефлексії, зниженню стресу та анкіозності, індивідуалізований підхід, стимулювання інтересу до навчання

Інтеграція арт-терапії в сучасні методики викладання трудового навчання визнає різноманітність учнів та розвиває їхній потенціал як особистостей та майбутніх професіоналів. Це відкриває двері для глибшого розуміння та творчого розвитку в учбовому процесі.

Трудове навчання, як один з основних елементів освітнього процесу, може використовувати різні методи - і арт-терапію як складову методики викладання трудового навчання поруч із традиційним методом, що використовувався завжди в українській школі. Обидва методи мають свої переваги та особливості, і їхнє порівняння може допомогти зрозуміти, як краще використовувати їх у контексті трудового навчання. Обидва методи - арт-терапія та традиційні підходи - мають свої виняткові переваги, а вибір між ними залежить від конкретних цілей, контексту та індивідуальних потреб учнів. Важливо розглядати їх як доповнення один одному.

Список використаних джерел

1. Бернацька О. Виховання самостійної особистості засобами філіо-арт-терапії. *Психологія. Шкільний світ*. 2010. № 16. С. 99-100.
2. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. *Львівсько-Ряшівські наукові зошити: Культура-Мистецтво-Освіта-Терапія в міждисциплінарній перспективі*. 2014. Вип. 2. С. 93-104.
3. Галієва О. М. Диференціація понять «тривога» та «тривожність». *Психологія та соціальна робота*. Київ, 2019. Т. 24. Вип. 1 (49). С. 32-48.
4. Зязюн І. А. Педагогічна терапія як естетична фасцинація. *Педагогічна освіта і освіта для дорослих: Європейський вимір* : зб. наук. праць / за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ : Хмельницький, 2008. С. 25-35.

5. Калька Н. Практикум з арт-терапії : навчально-методичний посібник. Львів : ДУВС, 2020. 232с.
6. Коломінський Н. Л. Соціально-психологічні проблеми застосування арт-терапії. *Простір арт-терапії* : матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2006. Т.1. С. 47.
7. Костіна Л. М. Методи діагностики тривожності. Київ : Мова. 2005. 198 с.
8. Замашкіна О. Д. Потенційні можливості розвитку арт- терапії в Україні. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика* : науково-методичний журнал. Київ : в-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С. 52.
9. Adamson E. Art as healing / Edward Adamson, in association with John Timlin ; with a foreword by Anthony Stevens. London : Coventure, 1984. 68 p.
URL : <https://wellcomecollection.org/works/sxy727f5#?c=0&m=0&s=0&v=0&z=-0.1336%2C-0.1665%2C1.0831%2C0.9664> (дата звернення: 10.10.2023).

УДК 373.3.015.31-07.874:745

Олексюк Марія, кандидат
педагогічних наук, доцент;
Козло Микола, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

Постановка проблеми. Сучасне високотехнологічне інформаційне суспільство ставить нові завдання перед освітньою системою України. Вони насамперед полягають: у формуванні гармонійно та всебічно розвиненої особистості, свідомого громадянина, патріота, порядної людини, яка буде відстоювати честь та гідність своєї держави.

Важливим завданням сучасної загальноосвітньої школи та безпосередньо вчителя має бути розвиток духовних і творчих

здібностей особистості дитини, котрий починається з виховання й навчання на національно-історичному та культурному ґрунті.

Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти одним із основних завдань трудового навчання визначено...«формування здатності розвивати надбання рідної культури, збереження традицій із використанням засобів декоративно-ужиткового мистецтва» [3].

Відповідно, проблема виховання на національно-культурних традиціях знаходить відображення, як у теоретичних джерелах давніх часів, так і в працях сучасних філософів, психологів, педагогів. Кожний педагогічний навчальний заклад має цілеспрямовано та систематично формувати національну свідомість школяра.

Отже, готуючись до уроку, вчитель трудового навчання повинен опиратися на традиції українського народу та повинен чітко усвідомлювати, що кожен народ має свою історично зумовлену ієрархію ідей та цінностей, тому все це має відобразитися в трудовому навчанні.

Процес трудового навчання у школах спрямований не лише на набуття учнями певних знань та вмінь, а й на формування в них інтересу та здібностей до певної діяльності. На уроках та практичних заняттях з трудового навчання здійснюється підготовка учнів до вибору професії, трудової діяльності взагалі. Залучення школярів до активної участі у різноманітних видах конструкторсько-технічної діяльності є ефективним засобом всестороннього розвитку учнів.

Сучасний світ стрімко змінюється і проблема творчого розвитку особистості стає досить актуальною. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Посилюється увага до розвитку творчих здібностей особистості та надання їй можливості виявити їх.

Мета дослідження – розглянути сутність процесу розвитку творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання та розкрити шляхи досягнення даної мети засобами народної іграшки.

Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Бути творчим та креативним – головне покликання людини.

Творчі здібності – це індивідуальні особливості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності різних видів.

Креативність – інтегративна якість особистості, що виявляється у домінантній спрямованості пізнавальної мотивації; здатності

створювати нові ідеї, відходити від традиційних схем мислення і поведінки (здатність долати стереотипи, відчувати проблеми, швидкість та гнучкість мислення); особливостях взаємовідносин та поведінки людини (оригінальність, ініціативність, нестандартність, терпимість до невизначеності, проникливість, радикальність). Але, якщо креативність – це здатність до створення нового, то творчість – сам процес оригінальної людської діяльності. Зазначені категорії співвідносяться як можливість і дійсність.

Результати дослідження. Питанням творчих здібностей займалися багато психологи, філософи, педагоги, зокрема, Л. Коган, Л. Вигодський, Н. Бердяєв, Д. Каргін, В. Розумний, О. Мотков та інші. Для визначення творчих здібностей Д. Богоявленська виділяє наступні параметри: швидкість думки (кількість ідей) гнучкість думки (здатність перемикається з однієї ідеї на іншу) оригінальність, допитливість, фантастичність тощо [1].

Високоосвіченість і творчість не мають прямого зв'язку. Творчою може бути людина малоосвічена, з вельми туманними уявленнями про загальну культуру. Для творчої діяльності характерним є наявність певного задуму, а саме: змінити методи, прийоми у тій чи іншій галузі, створити нове знаряддя, сконструювати нову машину, здійснити певний науковий експеримент, написати художній твір, створити музичну п'єсу, намалювати картину тощо. Творчість завжди обумовлена принципами істини, добра, краси, їх синтезом – духовністю. Систематична, наполеглива і напружена праця є умовою успіху в творчості. За цієї умови виникають ті миті творчого піднесення, які називаються натхненням і за яких особливо успішно з'являються нові способи розв'язання завдань, з'являються нові і продуктивні ідеї, створюються центральні образи художніх творів тощо.

Ефективність роботи щодо розвитку творчої особистості значно підвищується при дотриманні таких психологи-педагогічних умов:

- коли задовольняються базові потреби учня та створюється емоційна, доброзичлива атмосфера у процесі виконання ними будь-яких творчих завдань;
- коли організація діяльності учнів із розв'язання творчих завдань здійснюється з опорою на інтереси, потреби, потенційні можливості чи здібності;
- коли вирішення творчих завдань пробуджує в кожного школяра дослідницьку активність, поглиблює інтерес до творчої діяльності, спонукає до успішних дій та досягнення поставленої мети [1].

Розвиток творчих здібностей протікає найбільш результативно за певних умов, таким чином, при підготовці школярів до творчої діяльності, значну увагу слід зосередити на розвитку усвідомленого спонукання їх помислів та дій до творчості, потягів та бажань оволодіти вміннями та знаннями, котрі визначають творчий пошук, нестандартне мислення, оригінальність тощо.

Творчі здібності формуються протягом усього життя людини. Організуючи розвиток творчих здібностей, треба виходити з відомих психолого-педагогічних положень про те, що здібності особистості виявляються і формуються в діяльності; особистість може набути навичок творчості навіть у дуже ранньому віці; розвиток особистості не відбувається за пасивного споглядання нею навчального процесу; основним стимулом розвитку здібностей особистості, в тому числі й творчих, є інтерес. Кожна дитина по-своєму неповторна. Скільки дітей – стільки й здібностей, які залежать від психолого-фізіологічних особливостей людини, соціального оточення, сім'ї та школи. Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна «мотиваційна основа».

Сучасний вчитель трудового навчання повинен не тільки досконально володіти базовим знанням, а й бути активною, креативною особистістю здатною до пошуку нових форм та методів виховання та навчання, спонукати учня до активної самостійної діяльності. Тільки креативний вчитель може виховати майбутнього креативного фахівця.

Педагогічна креативність – внутрішня передумова творчої педагогічної діяльності, що полягає в творчій активності вчителя і не стимулюється ззовні. Постійне самовдосконалення є ознакою високого професіоналізму. Це високий рівень пошуково-дослідницької діяльності вчителя, що стимулює учнів до самостійної навчальної, дослідницької, технологічної та експериментаторської діяльності, створення нових цікавих, нестандартних методів, форм навчання, але без ламання звичного процесу.

При виборі форм та методів роботи з учнями на уроці трудового навчання особливу увагу необхідно звертати на застосування засобів, що активізують самого учня: ділові, рольові ігри, аналіз конкретних виробничих ситуацій, проблемний виклад матеріалу та інші. Використовуючи ділові, рольові та інші ігри як засіб розвитку творчої активності учнів, учитель вирішує ряд завдань. Особливу увагу треба звертати на розвиток самостійності творчих здібностей

учнів, бо через творчість найбільш проявляються їх професійні інтереси і нахили.

Проектна технологія дозволяє успішно формувати ключові компетентності особистості: комунікативні, інформаційні, соціальні, компетентності, пов'язані з життям в багатокультурному суспільстві, з навичками вчитися все життя, а головне – спрямована на реалізацію творчого потенціалу учнів. Технологія проектування є однією з найефективніших для розвитку творчих здібностей дітей. Працюючи над створенням проєктів з тієї чи іншої теми, учні перебувають у пошуку нових ідей, намагаються їх реалізувати яскраво, цікаво, нестандартно.

Важливе місце у системі засобів розвитку творчих здібностей учнів посідає декоративно-ужиткове мистецтво, яке унікальним чином інтегрує у собі побутові, мистецькі, педагогічні традиції. Педагогічна цінність пізнання цього мистецтва пояснюються наступними важливими причинами: твори цих видів мистецтва дозволяють виховувати у школярах певну культуру сприйняття матеріального світу, сприяють формуванню естетичного відношення до дійсності, допомагають глибше пізнати художньо-виразні засоби інших видів зображувального мистецтва, зокрема особливе місце займає народна іграшка [4, с. 23].

Після впровадження в роботу виготовлення народних іграшок нами було помічено значне підвищення мотивації учнів, збільшено рівень самостійності, значно підвищився рівень зацікавленості навчальним предметом та з'явилось стійке бажання творити і випробовувати свої сили у інших проєктах. Можна ствердно сказати, що ефективний творчий розвиток школярів забезпечується дотриманням таких педагогічних умов, як врахування індивідуальних особливостей учнів; стимулювання емоційно-почуттєвої сфери школярів; сприяння дієвості уяви і фантазії дітей; різноманітність способів реалізації художнього образу в практичній творчій діяльності (самовираження) учнів; використання міжпредметних зв'язків, інтеграції змісту художніх дисциплін та елементів міжгалузевої інтеграції.

Під час занять з народної іграшки необхідно вирішувати ряд важливих навчально-виховних завдань:

- ознайомлення учнів з етапами становлення та розвитку морфологією видів народного декоративно-ужиткового мистецтва;
- розкриття цілісності й своєрідності національної культури, глибини місцевих традицій;
- формування вміння спостерігати за навколишнім середовищем, тобто порівнювати, виявляти подібності та відмінності

предметів та явищ, визначати головне і другорядне у творах мистецтва і навколишньому світі;

- розвиток відчуття залежності елементів зображення, конструкції, форми, пов'язаних між собою логічним зв'язком (узгодженість функції та форми і декору, використання закономірностей і композиційних прийомів: симетричності й асиметричності, контрастності, ритмічності, відповідності колірному вирішення тощо);

- розвиток предметно і понятійно-образного мислення, різних видів пам'яті (зорової, логічно-сислової тощо), уяви, фантазії;

- систематичне й цілеспрямоване формування навичок композиційних побудов;

- формування трудових умінь, оволодіння прийомами виконання різних технік виготовлення народних іграшок, основами трудової культури уміннями добирати матеріали й інструменти для виконання творчих завдань;

- розвиток пізнавальної й творчої активності;
- виховання естетичної культури і художнього смаку;
- формування національної самосвідомості й створення творчої атмосфери [5].

Підвищенню ефективності уроків трудового навчання сприяє використання сучасних технологічних засобів навчання, зокрема, проекційної апаратури, слайдів майстер-класів, фільмів про народне мистецтво.

Для проведення практичних занять важливе місце займає належне відповідне матеріально-технічне забезпечення.

Для закріплення вивченого матеріалу, вважаємо, що кожна вивчена тема повинна закінчуватися навчальною творчою самостійною роботою учнів.

В процесі навчання учні повинні оволодіти: технологією виготовлення різних видів народної іграшки, вмінням виправляти допущені помилки, прийомами безпечної праці, уміння підготувати необхідні матеріали та пристосування для роботи, підбирати їх відповідно до кольорової гами та властивостей, аналізувати композиційне рішення майбутнього декоративно-ужиткового виробу тощо [2].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, використання засобів народної іграшки на уроках трудового навчання сприяє формуванню творчої активності учнів, розвитку їх творчих здібностей, вихованню національної самосвідомості. З огляду на це, переконані, що використання засобів народної іграшки може бути корисним не лише

на уроках трудового навчання, а також й у позаурочній трудовій діяльності школярів.

Список використаних джерел

1. Богоявленська Д. В. Психологія творчих здібностей : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. Харків : видавн. центр «Академія», 2002. 320 с.
2. Денисенко Л. І. Трудове навчання: 7 кл. : підруч. для загальноосвіт. навч. закл. Київ : ВТФ «Перун», 2007. 192 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL : [http://mon.gov.ua/content/Osvita/post-derzhstan-\(1\).pdf](http://mon.gov.ua/content/Osvita/post-derzhstan-(1).pdf) (дата звернення 19.10.2023)
4. Каньковський І. Є., Терещук І. Я., Терещук А. Л. Відродження народних ремесел на базі загальноосвітньої школи. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2007. № 1. С. 22-27.
5. Пагута М. В. Активізація навчально-пізнавальної та творчої діяльності школярів на уроках трудового навчання: постановка проблеми. Наукові записки : *Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2006. Випуск LXII (62). С. 157-164.

УДК 72.02

Омельчук Олександр, кандидат
педагогічних наук, доцент;
Гарматюк Іван, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ РОБІТ У 8 КЛАСІ

Постановка проблеми. Трудове навчання дає змогу у формуванні технічно, технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя та активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства,

життєво необхідних знань, умінь і навичок ведення домашнього господарства, забезпечення умов для професійного самовизначення учнів, вироблення в них навичок творчої діяльності, виховання культури праці.

Електротехнічні роботи займають важливе місце в системі загально-технічної підготовки учнів, бо в процесі їх вивчення створюються сприятливі умови для виконання основних завдань трудового навчання.

Мета дослідження. Висвітлити змістову складову проектної діяльності учнів у процесі використання технології електротехнічних робіт на уроках трудового навчання у 8 класі.

Результати дослідження. Сучасне виробництво повністю механізоване. Без техніки люди не уявляють життя. Уся промисловість функціонує на застосуванні машин, які полегшують або й зовсім замінюють людську працю. Робота по дому сьогодні теж неможлива без побутової техніки. Але вся техніка, як виробнича, так і побутова потребує догляду, профілактичних заходів, ремонту, обслуговування.

За допомогою техніки ми готуємо, плануємо собі дозвілля, заробляємо, дізнаємося світ і розвиваємося - і це лише мала частина того, які ж функції в нашому житті робить побутова техніка. Без неї ми вже не уявляємо свого життя – це і не дивно, адже наша залежність від неї переросла всякі межі, а нові покоління взагалі не уявляють себе без апаратів, які споживають електроенергію.

Будь-який прогрес, як правило змушує нас забувати про інші дріб'язкові речі, які зникають в історії, а їм на заміну приходять нові високотехнологічні товари, які споживають все більше енергії і до того ж виконують все більше нових функцій без яких ми вже й жити не можемо.

На зміну домашнім комп'ютерам приходять ноутбуки, на зміну звичайним телефонам – смартфони, кабельний Інтернет ми замінюємо бездротовим, ТБ замінюємо 3D.

Щоб зацікавити та залучити до активного навчального процесу, навчити учня, треба його здивувати. Тому обов'язково після вивчення матеріалу учні повинні на кожну тему зробити свій міні проєкт. Для прикладу можна показати те як інші діти розробляли ці проєкти зробити все для того, щоб учень почав працювати. Незвичність побаченого захоплює, зацікавлює і цим самим викликає бажання своїми руками створити щось подібне, гарне, неповторне – це дає працю рукам і думці.

Проектно-технологічна діяльність здійснюється у чотири взаємопов'язані етапи, на кожному з яких зважуються визначені

завдання і виконуються ті чи інші дії та операції. Отже, зміст матеріалу навчання школярів проектно-технологічної діяльності можна умовно поділити на чотири частини:

- зміст, пов'язаний з навчанням школярів здійснювати організаційно-підготовчий етап проектно-технологічної діяльності;
- зміст, пов'язаний з навчанням учнів здійснювати конструкторський етап проектно-технологічної діяльності;
- зміст, пов'язаний з навчанням учнів виконувати технологічний етап проектно-технологічної діяльності;
- зміст, пов'язаний з навчанням учнів вирішувати задачі заключного етапу проектно-технологічної діяльності [1].

Важливо, щоб розробка та виконання учнями творчих проєктів на уроках трудового навчання здійснювалося на основі принципу наступності, оскільки виконання спочатку найпростіших проєктів, а потім перехід до більш складних від 5 до 9 класу дає можливість сформувати в учнів алгоритм дій під час проектно-технологічної діяльності.

Використання у практиці проектного навчання учнів комплексного багатопланового підходу до відбору творчих проєктів має забезпечити наступність у цій діяльності. При підборі проєкту необхідно прагнути до того, щоб творчий проєкт містив в собі той рівень розвитку його творчих здібностей та практичних знань, умінь та навичок, якими вже оволодів учень протягом року. В цьому випадку здійснюється самостійне перенесення знань і вмінь на конкретний об'єкт (проєкт). Проєкт повинен містити в собі комплекс знань і вмінь з попередніх тем.

У проектно-технологічній діяльності має бути присутня ситуація вільного вибору об'єкта проєктування кожним учнем. Ця ситуація виступає як суб'єкт навчально-трудої діяльності. Ситуації вибору під час проектно-технологічної діяльності інтегрують навчальні, виховні та розвивальні цілі, спрямовують навчання на підготовку підростаючого покоління до самостійного життя. Відзначимо, що підготовка учнів до самостійного життя в ринкових умовах передбачає їхню готовність до умов вибору.

Практика показує, що постійне стимулювання учнів під час виконання творчих проєктів викликає у них зацікавленість виконуваною роботою, активізує їх розумову діяльність. Школярі пропонують різноманітні варіанти щодо вдосконалення виробу, технології виготовлення, його конструкції, оскільки відчують потребу у своїх знаннях, навичках та вміннях.

Важлива й інша сторона проєктно-технологічної діяльності – те, що школярі виготовляють виріб, який їм близький, необхідний для задоволення своїх потреб.

Вчитель повинен на кожному етапі проєктно-технологічної діяльності підтримувати учнів, вселяти в них впевненість, бажання працювати. Не менш важливе значення в організації проєктно-технологічної діяльності має і нормування часу на виготовлення об'єктів проєктування. «Нормування у школі – це засіб виховання відповідального ставлення до праці. Розробка норм праці учнів сприяє набуттю та вдосконаленню знань, умінь і навичок, передбачених програмою. Необхідно зазначити, що, визначаючи норму часу на виготовлення об'єктів проєктування, важливо стежити за тим, щоб не було надмірного та швидкого стомлення школярів. Під час планування своєї роботи учень має погодити з вчителем час, який буде необхідний йому для виготовлення того чи іншого об'єкта. Зрозуміло, якщо в учня буде занадто багато часу на виготовлення проєкту, то в нього з'явиться вільний час, який він може використовувати не за призначенням: буде заважати іншим учням виготовляти виріб та порушувати правила безпечної роботи у майстерні» [2].

Висновки. Отже, зміст відповідного навчального матеріалу, яким повинні оволодіти учні під час проєктно-технологічної діяльності, буде складати систему умінь, знань, навичок і особистісних якостей, що дозволяють школярам успішно вирішувати задачі щодо вибору, обґрунтування проєкту, його якісного виконання, аналізу та реалізації кінцевого продукту.

Отже, у структуру змісту проєктно-технологічної освіти школярів входять проєктні та технологічні уміння, знання, навички і певні якості особистості.

Список використаних джерел

1. Коберник О. М., Ящук С. М. Методика організації проєктно-технологічної діяльності школярів на уроках технологій. Умань, 2001. 80 с.
2. Коберник О., Сидоренко В. Концепція технологічної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів (Проект). *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2010. № 6. С. 3-11.

УДК 78.02

Омельчук Олександр, кандидат
педагогічних наук, доцент;
Проців Сергій, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ЗНАЧЕННЯ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає бурхливий технологічний розвиток, який впливає на всі аспекти життя, включаючи освіту. Використання мобільних технологій стає все більшою кількістю для покращення освітнього процесу, зокрема в технологічній освіті, що потребує більшого аналізу.

Мета дослідження. Здійснити аналіз переваг використання мобільних технологій (пристроїв, та сучасного програмного забезпечення) в ході вивчення предмету технології у закладах загальної середньої освіти, що дозволяють набути певні практичні навички, розвинути зацікавленість та вмотивованість учнів, а також підвищити креативність навчального процесу загалом.

Результати дослідження. Однією з головних переваг використання мобільних технологій у технологічній освіті є швидкий та зручний доступ до інформації. Учні та вчителі можуть використовувати смартфони та планшети для пошуку новин, ресурсів, статей та матеріалів, що стосуються їхньої галузі, навіть під час заняття або на переміщення.

Мобільні технології дозволяють створювати інтерактивні навчальні матеріали та додатки. Це може включати в себе відеоуроки, інтерактивні вправи, віртуальні лабораторії та інші форми навчання, які роблять процес створення матеріалу більш цікавим та зрозумілим.

Також, використання ІКТ на уроках трудового навчання сприяє формуванню навичок роботи в команді, розвитку комунікативних та організаційних здібностей, оскільки багато завдань можуть бути розв'язані лише в колективному співробітництві [1].

Мобільні технології спрощують впровадження віддаленого навчання. Учні можуть отримувати доступ до лекцій, завдань і спілкування з викладачами в будь-якому місці, що робить освіту більш доступною та гнучкою, особливо в сучасних умовах, коли фізична присутність у навчальних закладах може бути обмежена.

Мобільні технології не можуть використовувати віртуальну та розширену реальність для покращення навчання. Учні можуть розвивати складні технологічні концепції у віртуальних середовищах або розглядати реальні об'єкти, збагачені інтерактивними інформаційними елементами.

Мобільні пристрої дають здобувачам освіти можливість навчатися в зручний для них час і місці. Це особливо важливо для тих, хто має займатися навчанням паралельно з роботою чи іншими обов'язками.

Мобільні додатки можуть бути призначені для індивідуалізації навчання. Вони можуть створити персоналізовані навчальні шляхи для кожного здобувача освіти, враховуючи його потреби, темп та рівень знань.

Мобільні додатки та платформи дозволяють учням співпрацювати над проєктами та завданнями в онлайн-режимах. Вони можуть легко обмінюватися ідеями, документами та коментарями через спеціальні платформи для спільної роботи.

Висновки. Застосування мобільних технологій у технологічній освітній галузі відкриває нові можливості для навчання та підготовки молодого покоління до сучасного технологічного світу. Мобільні технології роблять освіту більш доступною, інтерактивною та гнучкою, сприяють розвитку креативності та інновацій, а також підготовці здобувачів освіти до викликів технологічного майбутнього.

Список використаних джерел

1. Бабій І. М. Використання ІКТ на уроках трудового навчання як засіб підвищення ефективності навчального процесу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2016. № 16 (1). С. 127–130.

УДК 378:373.091.12.011.3-051

Шабага Степан, кандидат
педагогічних наук, доцент;
Остапчук Володимир, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Панчук Назарій, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Підвищити продуктивність праці у галузі виробництва можна, застосовуючи нову техніку і технологію, а також впроваджуючи наукову організацію праці. Нові умови суспільного розвитку потребують змін у підготовці до реалізації можливостей професійної діяльності спеціалістів, підвищують вимоги до якості освіти, її інформатизації, професійної підготовки та управління якістю навчальних програм, методики викладання і діагностики професійних якостей спеціалістів усіх категорій, технічних засобів передачі інформації. Тому необхідно істотно зміцнити навчально-матеріальну базу, здійснити комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти.

Мета дослідження – проаналізувати вплив інформаційних технологій на фахову підготовку майбутнього вчителя трудового навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір засобів навчання в кожному конкретному випадку залежить від цілей і задач, змісту навчання, закономірностей навчального процесу, пізнавальних здібностей учнів, використовуваних організаційних форм і методів навчання, а також від дидактичних можливостей самих засобів навчання.

Найбільш універсальними з усіх дидактичних засобів є навчально-наочні посібники, вербальні, аудіовізуальні засоби, тому що їх застосування в навчальному процесі дозволяє вирішувати різноманітні дидактичні задачі[1].

Натуральні посібники дають конкретне цілісне представлення про об'єкти. Наприклад, викладач демонструє учням коробку передач визначеного верстата. Однак принцип дії за допомогою цього об'єкта важко пояснити, тому необхідно після загального пред'явлення натурального об'єкта за допомогою креслень і схем пояснити, як конкретно працює коробка передач.

Макети і технічні моделі дозволяють учнем познайомитися з істотним у реальному об'єкті. Їх конструюють так, що найбільш значимі компоненти конструкції чи принцип дії можна представити наочно. Дуже важливо те, що макети, як правило, менше натуральних об'єктів.

На фотографіях і малюнках реальні об'єкти представлені в одній площині. У навчанні більш продуктивними виявляються малюнки, тому що як наочний матеріал вони мають значні переваги: за допомогою малюнка можна показати властивості предмета роздільно від цілого, відокремити істотне від несуттєвого, показати найбільш типові риси об'єкта [2].

Основні цілі візуалізації інформації в процесі навчання полягають у тому, щоб привернути увагу до повідомленої інформації, підвищити рівень її сприйняття, рівень засвоєння знань, прискорити сприйняття та засвоєння знань, повторно нагадувати про дану інформацію. Основною функцією візуалізації інформації є її сприйняття.

Проблема сприйняття інформації за допомогою зору та слуху досліджувались багатьма вченими. Фактично існують три типи сприйняття дійсності: візуальний, аудіальний та кінестетичний. Хотілося б навести результати досліджень. Гороль П. К., пише, що система «вухо – мозок» може пропускати за 1с. до 50 одиниць інформації (біт) [3]. Пропускна здатність зорового аналізатора в 100 разів більша, ніж слухового. Таким чином, 90% інформації про навколишній світ та явища, що в ньому відбуваються, дитина отримує за допомогою зору, 9% - за допомогою слуху і лише 1% - за допомогою інших аналізаторів. Також, вчений вказує, що з усіх видів пам'яті у більшості учнів найрозвинутішою є зорова пам'ять. Людина, яка лише слухає, запам'ятовує 15% інформації, яка лише дивиться - 25% інформації, яка слухає і дивиться - до 65% інформації. Кадемія М. Ю. наводить дещо інші цифри, але ця різниця не є принциповою. Він пише, що, за даними ООН, людина запам'ятовує 10%

прочитаного, 20% почутого, 30% побаченого. Якщо людина чує та бачить, то рівень запам'ятовування підвищується до 50%, якщо після почутого і побаченого і відбувається обговорення, то і до 70% [5].

Щоб забезпечити візуальне супроводження лекційного матеріалу сучасними засобами комп'ютерної техніки, потрібно докласти певних зусиль. Апаратні засоби, які можна для цього використати вище вже розглянуті. Щодо програмного забезпечення, то на сьогоднішній день розроблене потужне прикладне програмне забезпечення, до функцій якого входить створення високоякісних графічних зображень. Серед них можна виділити графічні редактори: CoreL Draw (векторний графічний редактор); Photoshop (растровий графічний редактор), Microsoft Power Point (програма підготовки презентацій) та інші[2].

Для підвищенні якості підготовки з трудового навчання в загальноосвітній школі істотне значення має рівень розвитку навчально-матеріальної бази. Широке впровадження в навчальний процес сучасних засобів навчання дає можливість організувати навчально-пізнавальну діяльність учнів на більш високому рівні, підвищити інтенсивність праці викладачів і учнів. Уміле застосування засобів навчання дозволяє значно збільшити частку самостійності учнів, розширює можливості організації на уроці їхньої індивідуальної і групової роботи, розвиток розумової активності й ініціативи при засвоєнні робочого матеріалу[4].

По відношенню до інших засобів медіазаняття має свої методичні можливості і переваги:

- ✓ підвищення ефективності освітнього процесу за рахунок одночасного викладу викладачем теоретичних знань і показу демонстраційного матеріалу з високим ступенем наочності; появи можливості моделювати об'єкти і явища; автоматизації операцій і ін.
- ✓ можливість навчити студентів застосовувати комп'ютерну техніку для вирішення навчальних і трудових задач, за рахунок практичної обробки навчальної інформації на комп'ютері,
- ✓ організація індивідуальної роботи студентів, розвиток їхньої пізнавальної самостійності і творчості,
- ✓ підвищення мотивації до навчання за рахунок привабливості комп'ютера, що зростає за рахунок мультимедійних ефектів,
- ✓ розвиток наочно-образного мислення, моторних і вербальних комунікативних навичок учнів[3].

У структурі заняття можуть бути відбиті усі компоненти і ланки процесу навчання, а також обов'язкове чергування видів діяльності за комп'ютером і без нього:

- актуалізація (повторення навчального матеріалу, первинне засвоєння матеріалу) - за комп'ютером і (чи) без комп'ютера;
- формування знань, умінь, навичок (усвідомлення й осмислення блоку навчальної інформації, закріплення навчального матеріалу) - за комп'ютером і (чи) без комп'ютера;
- застосування (застосування навчального матеріалу на практиці, перевірка рівня засвоєння матеріалу) - за комп'ютером і (чи) без комп'ютера.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Таким чином, використання новітніх інформаційних технологій навчання у підготовці майбутніх учителів трудового навчання дозволяють поліпшити якість освіти та рівний доступ до неї. Використання мультимедійних засобів сприяє підвищенню науковості навчання, дозволяє учнем сприймати саму різноманітну інформацію про об'єкти і явища, що у звичайній школі іншим шляхом освоїти неможливо.

Список використаних джерел

1. Волинський В. П. Можливості аудіовізуальних засобів навчання. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 65-72.
2. Газнюк Ю. Ю. Комп'ютер і сучасна проекційна техніка. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 1998. №1. С. 26-30.
3. Гороль П. К. Сучасні інформаційні засоби навчання : навчальний посібник. Вінниця. 2004. 535 с.
4. Євдокимов О. В. Нові педагогічні технології організації навчання студентів : дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський державний педагогічний університет ім. Г.Сковороди. Харків, 1997. 181 с.
5. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології навчання : термінологічний словник. Львів : Вид-во «СПОЛОМ», 2009. 260 с.

УДК 373.5.016..6

**Шабага Степан, кандидат педагогічних наук, доцент;
Казмірук Наталія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ УМІНЬ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростанням потоків інформації з різноманітних галузей знань і діяльності людства, включаючи й освіту. Створюються та впроваджуються нові засоби для здійснення інформаційних процесів, що передбачають необхідний рівень компетенцій особистості при роботі з великими масивами інформаційних матеріалів.

Тому актуальним постає питання вдосконалення якісних характеристик індивіда з метою ефективнішого виконання ним трудової діяльності в умовах інформатизації суспільства. Важливу роль у цьому процесі відіграють такі особистісні характеристики як рівень технологічної культури, ініціативність, саморозвиток, конкурентоспроможність тощо [4].

З огляду на це, варто відзначити ключову роль, яка відводиться освітній галузі «Технології» у процесі підготовки здобувачів освіти до трудової діяльності. Адже її метою є забезпечення реалізації творчого потенціалу учнів в процесі їх соціалізації в суспільстві, шляхом розвитку проєктно-технологічної та інформаційно-комунікаційної компетентностей [2].

Варто відзначити, що в початковій школі освітня галузь «Технології» реалізується через зміст предмету «Трудове навчання». Базовим елементом якого є розвиток в молодших школярів елементів графічної грамоти. Адже здатність індивіда здійснювати графічну діяльність є показником його рівня розумового розвитку. Тому вивчення графічної грамоти є невід'ємною

складовою змісту навчально-виховного процесу старшої школи, особливо на уроках трудового навчання[3].

Великі можливості розвитку графічної грамоти закладені у змісті шкільного курсу трудового навчання, адже згідно з вимогами програми у кожному класі учні повинні оволодівати основами графічної підготовки.

Ігнорування цих можливостей принижує загальноосвітню роль трудового навчання, на що неодноразово звертали увагу у своїх публікаціях Сидоренко В., Тхоржевський Д. та ін.

Психологічні аспекти формування графічної грамоти досліджували Виготський Л., Гальперінім П., Давидовим В., Васенко В., Зикова В., Якиманська І. та ін.

Тому формування в школярів основ графічних знань, умінь і навичок дозволить збільшити ефективність засвоєння ними змісту тих предметів, що базуються на образному мисленні, особливо це стосується трудового навчання[1].

З огляду на це, **метою** нашої статті є аналіз можливостей формування графічних умінь як складової змісту трудового навчання.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури дає змогу констатувати, що графічна грамота є цілісним багатограним процесом і є взаємодією розумових та практичних дій, спрямованих на створення уявлень про просторові властивості предметів та їх умовне відображення на площині або відтворення цих просторових властивостей в уяві на основі існуючих умовних зображень. Ключовою складовою у розвитку графічної грамоти є графічне завдання - навчальна проблема, яка передбачає умовне відображення просторових властивостей предмета за допомогою розумових і практичних дій, в основі яких лежать певні знання про правила виконання та оформлення рисунків і уміння застосовувати їх на практиці. І саме уроки трудового навчання в початковій школі дають змогу найефективніше застосовувати в навчально-виховному процесі графічні завдання.

Нормативні документи сучасної школи вказують на те, що трудове навчання є ключовим елементом наповнення освітньої галузі «Технології». Уроки трудового навчання мають на меті підготувати учнів до вирішення практичних та побутових задач шляхом формування в них предметно-перетворювальної компетенції в межах їх вікових властивостей. Для досягнення цієї мети в навчальній програмі передбачені наступні завдання:

- формування в межах вікових можливостей узагальнених

способів (алгоритмів) предметно-перетворювальної діяльності з дотримання безпечних прийомів ручної праці та економного використання матеріалів;

- розвиток творчих здібностей, елементів графічної грамоти, вмінь працювати в команді та навичок виконання операцій з ручних технік обробки матеріалів;
- набуття досвіду предметно-перетворювальної та побутової практичної діяльності, алгоритмів і способів предметно-практичних дій ручними техніками для оволодіння в основній школи основами технологій;
- виховання в школярів ціннісного ставлення до себе як суб'єкта предметно-перетворювальної діяльності, шанобливого ставлення до людей праці та їх професій, трудових традицій українського народу та інших народів світу [4].

Враховуючи мету й завдання, що ставляться при вивченні предмету трудове навчання, варто звернути увагу на його зміст. Адже зміст освіти має відповідати віковим особливостям учнів та їх пізнавальним можливостям, розвивати здібності, привчати до аналізу та синтезу, узагальнення і систематизації, абстрагування і конкретизації. Крім того для збільшення ефективності засвоєння навчального матеріалу мають бути встановлені між-предметні зв'язки, що визначали б знання і вміння, які б стали опорою при вивченні нового матеріалу. Тому можемо говорити, що результат навчальної діяльності учнів в значній мірі залежить від змістового наповнення навчальної програми [5].

Так одним із етапів «Проектно-технологічної діяльності» є конструкторський. Тут учні мають здобути навички з виконання графічних робіт, читання елементарних креслень, сприймання й аналізу графічної інформації. Адже без вмінь читати й аналізувати графічну інформацію жоден здобувач освіти не зможе розібратися в конструкції та принципі роботи навіть найпростіших механізмів, а у сучасній техніці та промисловому виробництві й поготів. Необхідно навчити учнів виконувати нескладні креслення на рівні ескізів, щоб вони сформували власне бачення предмета, деталі чи елементарної схеми і могли відобразити її графічно.

Формування графічних знань і навичок здійснюється шляхом виконання учнями двох типів завдань - теоретичних та практичних. Саме наявність в програмі з трудового навчання завдань практичного характеру забезпечує реалізацію зв'язку шкільної освіти з повсякденним життям індивіда. Відповідно забезпечується формування відповідних загально трудових умінь [2].

Висновки. Розвиток графічної грамоти в учнів забезпечується в залежності від конкретних завдань, етапів навчання, застосування різних методів і є важливою складовою в побудові змісту трудового навчання. Адже уміння учня розв'язувати будь-яке графічне завдання ґрунтується на знаннях теоретичного матеріалу, правил і нормативних положень з курсу трудового навчання, навичок виконувати графічні побудови та включає активне оперування просторовим образом і певну сукупність розумових операцій, необхідних для її розв'язання.

Зазначене вище відіграє важливу роль у підвищенні рівня практичної та науково - теоретичної підготовки учнів, оволодіння знань основ наук та розвитку пізнавальної діяльності. Це надає можливості на якісно новому рівні вирішувати завдання навчання, розвитку та виховання учнів, а також закладає фундамент для комплексного бачення, підходів та вирішення задач реальної дійсності. Саме тому новітні технології у навчанні учнів елементом графічної грамоти є важливою умовою та результатом продовження досліджень та комплексного інтеграційного підходу в освітньому процесі.

Список використаних джерел

1. Олефіренко Т. О. Графічна компетентність як складовий компонент всебічного розвитку особистості. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* / гол. ред. : М. Т. Мартинюк. Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. Ч. 3. С. 117-123.
2. Осадча К. П., Чемерис Г. Ю. Аналіз сутності поняття «графічна компетентність» у системі підготовки майбутнього бакалавра з комп'ютерних наук. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. 5 (3). С. 37-46.
3. Літковець О. Д. Формування графічних умінь в учнів початкових класів на уроках трудового навчання : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання». Полтава, 2016. 22 с.
4. Тхоржевський Д. О. Концепція «Трудове навчання» у 12 - річній загальноосвітній школі. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2001. Вип. 2, 3. С. 5.
5. Чемерис Г. Ю. Поняття графічної компетентності майбутнього бакалавра з комп'ютерних наук у вітчизняних та закордонних дослідженнях. *Молодь і ринок*. 2018. № 5 (160). С. 129-133.

УДК 658.872:659.144.2/7 (049.32)

Колісецький Сергій, викладач,
Фаховий коледж КОГПА ім. Тараса Шевченка

SMM ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ БРЕНДУ

Постановка проблеми. Сьогодні соціальні медіа стали невід'ємною частиною маркетингової стратегії та разом з нею генерують спільну цінність, інтерактивно підключаючи бренди до споживачів, стимулюють взаємодію між клієнтами та перетворюють споживачів на прихильників бренду. Глобалізація, діджиталізація, різноманітність каналів інформації та інструментів, потреба нових форм управління та впливу на споживачську поведінку призвели до посилення впливу Інтернет-простору на бізнес та життя людей в цілому.

Ефективність SMM має вплив на функціонування та доходи бізнесу. За останній час кількість різноманітних методів та інструментів маркетингу в соціальних мережах збільшується в рази. Дивлячись на історію та діяльність світових компаній, засвідчимо, що якісна, повна, ґрунтовна діяльність у соціальних мережах має безпосередній вплив на ефективність компанії та їхній прибуток. Загроза появи нових та існуючих конкурентів, нестабільності та неефективності компанії створює необхідність соціальних мереж як складової комунікації бренду.

Метою дослідження є розкриття сутності SMM як важливої складової маркетингової комунікації бренду.

Результати дослідження. SMM, або Social Media Marketing – це сукупність дій, спрямованих на просування певної торгової марки, компанії, організації чи ідеї на ринку за допомогою активної роботи в соціальних мережах різних типів та спрямувань.

Фактично під SMM мається на увазі регулярну, емоційно та інформативно насичену комунікацію з обраною цільовою аудиторією в мережі Інтернет. Для цього слід залучати потенційних клієнтів саме через ті соцмережі, які здатні найширше розкрити основну ідею бізнесу або компанії та максимально повно відповідати потребам,

запитам та інтересам тим самих потенційних клієнтів та прихильників [1].

Найбільш популярні соціальні мережі : Facebook, Instagram, Youtube, LinkedIn, Google+/Google My Business.

Бренд – це сукупність елементів , що ідентифікують певний об'єкт (підприємство, товар/послугу тощо), особливостями якого є популярність і закріплена фіксація у свідомості великої цільової аудиторії. Бренд може мати як позитивний , так і негативний знак . Більшістю населення бренд сприймається як "розкручена марка", тобто з позитивним знаком.

Брендинг — це ряд заздалегідь спланованих та пов'язаних між собою заходів, які спрямовані на створення позитивного іміджу якогось бренду (на початкових етапах). Також брендинг може бути спрямований на підтримку і підвищення позицій на ринку вже існуючого бренду. Основною метою брендингу є створення унікального, а головне — сильного образу того чи іншого бренду.

Брендинг може включати в себе масу різних маркетингових заходів, таких як:

- позиціонування та створення УТП (унікальної торговельної пропозиції);
- створення графічних і вербальних символів — назви, слогану, логотипу, корпоративного стилю тощо;
- аналіз ринку конкурентів;
- підбір каналів, які будуть транслювати головну ідею бренду;
- просування [3].

Основними інструментами комунікації бренду виділяють наступні:

1. SEO-оптимізація – просування сайту для виведення його в ТОП-10 за результатами цільової пошукової видачі з використанн ям запитів, що продають . Пошукова розкрутка є чудовою можливістю для того , щоб заявити про себе потенційним клієнтам . SEO допомагає і з бренд -просуванням сайтів . Оптимізація сприяє зростанню впізнаваності, збільшенню авторитетності, вчиненню повторних покупок та формуванню лояльності.

2. Контекстна реклама є різновидом розкручування в інтернеті , за допомогою якого можна демонструвати в результаті пошукової видачі або на сторінці певних ресурсів свої банери та текстові оголошення. За допомогою контексту можна стежити за результатами та витратами , оскільки замовник такої реклами платить лише за перехід через рекламне оголошення.

3. Медійна реклама – графічна реклама на сайті , саме її різновид. За допомогою цього рекламного інструменту можна

створити стійку асоціацію бренду з окремою послугою чи товаром . Таким чином можна підвищити свою популярність та впізнаваність , сформувавши лояльність , зміцнити статус та імідж . Ефективність цей спосіб може продемонструвати лише у разі численного показу.

4. SMM представляє собою цілеспрямовану маркетингову роботу з соціальними мережами , каналами та групами , що мають тематичний характер . Передбачає відстеження громадської думки , кількість згадок про бренд чи товар . У рамках рекламної кампанії необхідно брати участь у обговореннях . Створюються пабліки та групи для прямого контакту з аудиторією . За допомогою даного інструменту вдається збільшити лояльність цільової аудиторії та оперативно вирішувати різноманітні маркетингові завдання , збирати зворотний зв'язок від клієнтів.

5. PR в Інтернеті – висвітлення всіх подій , що відбуваються з компанією, на різних сайтах та інші варіанти зв'язку із цільовою аудиторією, які допомагають розвивати популярність . Більшість публікацій з відомих засобів масової інформації та інших затребуваних сайтів активно поширюються . За допомогою pr-статей можна ненав'язливо привернути до себе аудиторію, сформувавши необхідне уявлення про компанію, товари або послуги, підвищити впізнаваність та покращити репутацію. Особливо популярним є сьогодні pr просування в блогах з великою відвідуваністю , на форумах, а також в авторитетних онлайн-ЗМІ.

6. Комплексний інтернет-маркетинг – послуга, яка тільки почала стає популярною та затребуваною . Такий підхід передбачає використання сучасних можливостей та маркетингових активностей , що дозволяють розвивати бізнес на просторах інтернету , дотримуючись розроблених стратегій . Загальний рівень ефективності від комплексної послуги вищий у порівнянні з дією окремих інструментів . Завдяки синергії вдається забезпечити повну взаємодію різних каналів. [2]

Висновки. SMM є критично важливою складовою сучасної маркетингової комунікації, оскільки відкриває безліч можливостей для залучення аудиторії та побудови співвідношень з нею. Розвиток вдалої стратегії контенту та взаємодія з аудиторією - ключові аспекти успішної SMM для будь-якого бренду. Щоб досягти успіху в SMM, необхідно постійно адаптуватися до змін відгуків та потреб аудиторії.

Список використаних джерел

1. Маркетинг в соціальних мережах: сучасний підхід до розвитку бренду та бізнесу. *Маркетинг соціальних мереж (SMM): сучасний підхід до розвитку бренду та бізнесу* : веб-сайт. URL : <https://creativesmm.com.ua/marketing-sotsialnih-merezh-smm/> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Методи просування компанії та бренду в Інтернеті . *Чорний маркетинг* : веб-сайт. URL : <https://yeella.com/seo/post/brending-i-metody-prodvizheniya-brenda-kompanii-v-internete> (дата звернення: 18.10.2023).
3. Що таке бренд і брендинг? *Маркетингове агентство* : веб-сайт. URL : <https://ideadigital.agency/blog/shho-take-brendta-brending/> (дата звернення: 18.10.2023).

УДК 37.09:001.895

Пасевич Марія, здобувачка третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

РОЛЬ ІСТОРІЇ ТОЧНИХ НАУК У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Постає актуальним питання підготовки висококваліфікованих фахівців, які були б конкурентоспроможними на сучасному ринку праці. Особливу увагу приділяють випускникам вищих навчальних закладів, особливо тим, чия спеціалізація належить до категорії «людина-людина». Вимоги до них включають в себе навички успішного міжособистого спілкування, здатність працювати в команді, швидке прийняття рішень у нестандартних ситуаціях і постійне підвищення професійного рівня через розвиток відповідних компетентностей.

Важливою складовою в суспільному та особистому житті є діяльність вчителя, оскільки вона впливає на якість освіти та розвиток держави. З одного боку, вона гарантує Конституційне право громадян України на отримання повної загальної середньої освіти. З іншого боку, вона втілює державну політику у створенні

інтелектуального та духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки та техніки, збереженні та поповненні культурної спадщини, а також вихованні майбутніх поколінь. Це ставить вимоги до підготовки вчителя, його професійного росту та компетентності.

На сьогоднішній день компетентнісний підхід розглядається як один з ключових концептуальних принципів, що визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти. В Україні цей підхід призвів до переосмислення мети навчальних програм на різних рівнях освіти, зокрема в технологічних факультетах педагогічних університетів. Головною метою стало формування та розвиток професійних компетентностей майбутніх учителів.

Один із ефективних методів розвитку цих компетентностей - використання методів історизму під час навчальних занять.

Застосування методів історизму досліджували у своїх наукових роботах Т. В. Бірюкова, Л. М. Шинкура [1], Одінцева О. О. [3], Розуменко А. О. [4] та багато інших. Разом з тим, конкретні шляхи і методи роботи вчителя технологій з історичним матеріалом в зазначеному напрямку не знайшли достатнього освітлення у науково-педагогічній літературі.

Метою дослідження є огляд можливостей використання історичного досвіду в навчанні точних наук у професійній підготовці вчителів технологій для підвищення якості освіти в цій галузі.

Результати дослідження. Науковий інтерес до можливостей використання історичного досвіду в професійній підготовці учителів технологій відзначається актуальністю та значущістю у сучасному освітньому середовищі. Швидкий розвиток технологій та зростаючі вимоги до фахівців у галузі точних наук і технологій вимагають нових підходів до навчання та підготовки майбутніх учителів. Використання історичного досвіду як ресурсу для підготовки вчителів технологій відкриває широкий спектр можливостей для покращення навчання і розвитку педагогічних навичок.

Аналіз історії викладання точних наук і технологій дозволяє виявити історичні підходи та методи, які використовувалися в педагогіці. Вивчення досвіду минулого може допомогти ідентифікувати успішні практики, які можуть бути використані в сучасній підготовці вчителів технологій. Важливою є можливість адаптації та модернізації цих методів з урахуванням сучасних вимог і можливостей.

Використання історичного досвіду дозволяє студентам отримати глибше розуміння та аплікацію наукових концепцій та технологій. Це впливає на їхні педагогічні навички і здатність ефективно передавати знання студентам. Однак важливо проводити оцінку

цього впливу і визначити, як саме використання історичного досвіду покращує результати навчання.

Застосування історичного досвіду може включати в себе створення нових навчальних матеріалів, методів та підходів до навчання та підготовки учителів технологій. Ці інновації можуть бути спрямовані на покращення розуміння та передачу ключових концепцій, а також стимулювати інтерес студентів до точних наук і технологій.

Поряд з розробкою нових методів та підходів, необхідно розробити критерії і методики оцінки результатів. Це дозволить визначити, наскільки ефективно використання історичного досвіду сприяє покращенню навчання та підготовці вчителів технологій.

При вивченні нового матеріалу використання методів історизму на заняттях дозволяє розкрити еволюцію фундаментальних ідей, дослідити становлення методів проведення експерименту, ввести студентів в час проведення досліджень («ефект присутності»), показати при використанні історичних довідок біографічного характеру хід думок вченого, розвиток ідей, поглядів, вчинків, тобто формулювання життєвих позицій [4].

Висновки. Можливості використання історичного досвіду в професійній підготовці вчителів технологій відкривають нові горизонти для покращення навчання та розвитку педагогічних навичок. Дослідження в цій галузі спрямоване на ідентифікацію успішних практик, розробку нових методів та оцінку впливу використання історичного досвіду на результати навчання.

І як висновок, формування загальних та професійних компетентностей студентів. Освічені та компетентні вчителі технологій, які володіють знаннями історії точних наук, можуть краще впроваджувати інновації у навчальний процес та надихати студентів на наукові дослідження та творчу діяльність.

Список використаних джерел

1. Бірюкова Т. В., Шинкура Л. М. Застосування методів історизму при формуванні професійних компетентностей студентів-медиків. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія».* Педагогічні науки. 2019. № 2 (18). С. 153-159.
2. Марина Н. А. Використання принципу історизму при навчанні алгебри. *Наукові записки. Випуск 108 Серія: Педагогічні науки.* Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Частина 2. С. 86.
3. Одінцова О. О. Використання моментів історизму при формуванні професійних компетентностей майбутніх вчителів

фізики. *Актуальні питання природничо-математичної освіти : збірник наукових праць.* Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. Вип. 1 (13). С. 104-111.

4. Розуменко А. О. Елементи історизму в змісті лекцій з вищої математики. *Наукова діяльність як шлях формування професійних компетентностей майбутнього фахівця* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Суми. 2 -3 грудня 2015 р. ВВП «Мрія», 2015. Т. 1. С. 60-61.

УДК 378.047

Постумент Сергій, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Фещук Валерій, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ У ПРАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігається активний процес розвитку інформатизації, який характеризується широким впровадженням сучасних інформаційних технологій у різні сфери людської діяльності. Інформатизація суспільства, з одного боку, дозволяє задовольняти інформаційні потреби окремої людини, а з іншого, – новостворена інформація одразу стає надбанням усього людства, сприяє демократизації суспільного життя, перетворюється на фундаментальний ресурс людської діяльності.

Інформатизація сучасного суспільства спричинила перетворення характеру професійної діяльності людини у зв'язку з впровадженням нових інформаційних технологій (ІТ), що, своєю чергою, змінило підходи до підготовки фахівців у різних галузях виробництва.

Результати дослідження. Під інформаційними технологіями М. Жалдак розуміє сукупність технологічних систем, що виступають новим засобом і методом опрацювання інформаційних даних

(створення, передавання, зберігання, подання) з найменшими витратами [1]. Інформаційні технології, на думку С. Михайленко, – це технології на базі персональних комп'ютерів і комп'ютерних мереж та засобів зв'язку, що відзначаються наявністю «дружнього» середовища (інтерфейсу) для роботи користувача [3].

Аналіз різних підходів до визначення поняття «інформаційні технології» уможливив уточнене формулювання дефініції «інформаційні технології навчання» (ITH). Відповідно до цього, інформаційні технології навчання нами розглядаються як важлива інноваційна галузь педагогічної науки, що займається вивченням дидактичних можливостей інформаційних технологій та планомірним їх використанням у навчальному процесі з метою підвищення його ефективності.

Інформаційно-цифрові засоби – це різноманітні технології, програми, електронні ресурси та інші елементи, які використовуються для обробки, зберігання, передачі та отримання інформації у цифровій формі. Ці засоби грають важливу роль у сучасному суспільстві та освіті, де вони використовуються для поліпшення комунікації, навчання, розваг та багатьох інших сфер життя.

Інформаційно-цифрові засоби можуть включати в себе: комп'ютерні програми та софт, електронні ресурси: (електронні книги, журнали, відеоуроки, інтерактивні завдання та інші навчальні матеріали, доступні в цифровому форматі), Інтернет-ресурси (веб-сайти, віртуальні бібліотеки, онлайн-платформи для навчання та співпраці), електронні пристрої (комп'ютери, смартфони, планшети, пристрої та інші електронні пристрої), мультимедійні засоби (відео, аудіо, графіка, віртуальна реальність та інші форми мультимедіа), системи зберігання даних (хмарні сервіси, бази даних, системи зберігання та резервне копіювання даних), спеціалізовані технічні засоби (інструменти для програмування, робототехніка, електроніка, сенсори та інші технічні пристрої).

Нині проблема комп'ютеризації навчання у вищій школі на всіх рівнях активно обговорюється провідними психологами, педагогами, методистами. Основні результати численних досліджень, проведених у цій царині науки, відображені й досить ґрунтовно описані в дисертаційних роботах та психолого-педагогічній літературі вітчизняних і зарубіжних науковців. Позитивні та негативні сторони комп'ютеризації освітньої галузі, психолого-педагогічні особливості застосування ІТ у навчальному процесі викладені в працях М. Жалдака, Ю. Машбиця, В. Монахова, Є. Полат, І. Роберт, О. Тихомирова та ін.

Беручи до уваги результати численних науково-педагогічних досліджень, можна виокремити три найбільш перспективні напрями впровадження комп'ютерних технологій в освітній процес закладів вищої освіти (ЗВО): перший – застосування інтелектуальних навчальних систем, що передбачає використання баз даних, систем штучного інтелекту та ін.; другий – використання системи гіпермедіа, електронних книг, педагогічних програмних засобів (ППЗ), автоматизованих навчальних систем тощо; третій – впровадження телекомунікаційних засобів навчання (комп'ютерні мережі; телефонний, телевізійний і супутниковий зв'язок).

Необхідно зазначити, що сучасні ІТ активно впливають на систему освіти, поетапно змінюючи її зміст і технологію навчання. Провідна роль при цьому належить комп'ютерній графіці, особливо у процесі підготовки фахівців, професійна діяльність яких пов'язана з художньо-проектною діяльністю, вмінням використовувати комп'ютер для графічного відображення результатів роботи (створення ілюстрацій, схем, креслень, розробка проєктів, тривимірне моделювання та ін.).

Комп'ютерна графіка – це своєрідний симбіоз знань з техніки й естетики рисунка, живопису, композиції, технічної графіки та можливостей сучасних комп'ютерних технологій. Вперше термін з'явився в 60-х рр. XX ст. у зв'язку з розвитком і вдосконаленням технологій відображення зображень на екрані монітора [1]. Науковці [1-3] вважають, що комп'ютерна графіка – це комплекс апаратних і програмних засобів для створення, зберігання, обробки й наочного представлення графічної інформації з допомогою ЕОМ. Комп'ютерну графіку, за словами В. Михайленка, доцільно розглядати як наукову дисципліну, що вивчає сукупність засобів та методів автоматизації кодування, обробки та декодування графічної інформації [3].

Комп'ютерна графіка, як стверджує О. Торубара, – це спеціальна галузь інформатики, яка займається методами і засобами створення й обробки зображень за допомогою програмно-апаратних обчислювальних комплексів. Вона охоплює усі види і форми подання зображень, доступних для сприйняття людиною або на екрані монітора, або у вигляді копії на зовнішньому носії (папір, кінострічка, тканина та ін.) [4]. Дещо інше визначення пропонує В. Кондратова, яка під комп'ютерною графікою розуміє процес створення та маніпуляції графічними зображеннями об'єктів, процесів чи явищ, що представлені у вигляді комп'ютерних геометричних моделей [2].

Завдяки широкому впровадженню інформаційно-цифрових засобів у різних галузях людської діяльності спектр використання комп'ютерної графіки достатньо різноманітний:

1) науково-дослідницькі роботи – для моделювання (імітації) складних подій та важко прогнозованих ситуацій, дослідження багатофакторних процесів у різних галузях науки і техніки; наочного демонстрування результатів розрахункових робіт (побудова графіків, діаграм тощо);

2) проектно-конструкторські роботи – візуалізація результатів винахідницької діяльності, проектування, конструювання та моделювання технічних об'єктів з автоматизованим виконанням необхідної конструкторсько-графічної документації (ескізи, креслення, схеми та ін.);

3) дизайнерська діяльність – для розробки дизайн-проектів, створення графічних композицій, оформлення друкованої продукції (ретушування зображень, створення та редагування колажів, колірне і тонове корегування зображень та ін.);

4) комп'ютерна анімація та мультиплікація – моделювання анімаційних об'єктів, створення мультиплікаційних фільмів і рекламних роликів, монтаж відеофайлів та ін.

Враховуючи специфіку проблематики наукового пошуку необхідним вважаємо подальше дослідження можливостей використання комп'ютерної графіки в галузях проектно-конструкторської та дизайнерської діяльності, які можна розглядатися як своєрідний симбіоз, що служить основою навчання художньому проектуванню майбутніх учителів технологій.

У комп'ютерних технологіях результати художньо-проектної діяльності фіксуються у вигляді графічних файлів різного типу. Вони можуть бути відображені на екрані монітора в будь-який момент часу і є більш інформативними, порівняно з ескізами та кресленнями, виконаними від руки або за допомогою креслярських інструментів. При цьому, відносна легкість трансформації об'єктів проектування дозволяє створювати за однаковий проміжок часу значно більшу кількість можливих варіантів розв'язання художньо-проектного завдання. Тому, спостерігаючи за конкретними результатами художньо-проектної діяльності, виникає можливість завчасно оцінити створені варіанти та внести необхідні корективи.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження можна зробити висновки, що серед усіх напрямів впровадження інформаційно-цифрових засобів в освітній процес закладів вищої освіти надзвичайно актуальним, зокрема для підготовки майбутніх учителів технологій є використання комп'ютерної

графіки. Комп'ютерну графіку доцільно розглядати як спеціальну галузь інформатики, об'єктом вивчення якої є сукупність методів створення, обробки та відображення художньо-графічної інформації засобами комп'ютерної техніки і виводу цієї інформації на площину (здебільшого паперовий носій) для подальшого використання. Основними завданнями вивчення можливостей комп'ютерної графіки у процесі практичної підготовки учителів технологій є залучення студентів до роботи з сучасними графічними редакторами, формування художньо-проєктних знань й умінь, розвиток творчого потенціалу особистості.

Список використаних джерел

1. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2011. №. 11. С. 3-15.
2. Кондратова В. В. Дидактичні умови застосування комп'ютерної графіки в навчанні учнів 5-7 класів загальноосвітньої школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Харків, 2004. 189 с.
3. Михайленко В. Є. Тлумачення термінів з прикладної геометрії, інженерної та комп'ютерної графіки : навч. посібн. для студ. інж.-тех. спец. Київ. Урожай, 1998. 198 с.
4. Торубара О. М. Формування готовності у майбутніх учителів трудового навчання до використання інформаційних технологій : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 392 с.

УДК 37.02

Бойко Вадим, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ В 6 КЛАСІ

Постановка проблеми. Заклади загальної середньої освіти повинні створювати цілісну систему універсальних знань, умінь, навичок, а також досвід самостійної проєктної діяльності та особистої відповідальності учнів, що в свою чергу становить основу розвитку найголовнішої компетенції, що визначають сучасну якість змісту освіти.

В сучасних умовах найголовнішим завданням освіти є формування у школярів самостійності, відповідальності і самосвідомості, духовності і культури ініціативності, толерантності, здатності до успішної соціалізації в суспільстві та інтенсивної адаптації на ринку праці.

Аналіз праць науковців [1; 2 та ін.], надає можливість удосконалити та використати їхні напрацювання для занять з трудового навчання та технологій у процесі проєктування та виготовлення виробів в техніці художньої обробки матеріалів та для розвитку творчих здібностей учнів і вдосконалення їх підготовки до художньо-конструкторської, технологічної та дизайнерської діяльності.

Мета дослідження. Здійснити систематизацію даних напрацювань та виокремити загальні підходи до структурування проєкту творчого учнівського проєкту в техніці художньої обробки матеріалів на уроках трудового навчання та технологій.

Результати дослідження. Навчальна діяльність школярів з оволодіння системою знань, умінь і навичок визначається двома взаємопов'язаними процесами: репродуктивним і творчим.

Очевидно, що в навчальній діяльності елементи творчості учнів, перш за все, проявляються в особливостях її протікання, а саме: в умінні бачити проблему, знаходити нові способи вирішення

конкретно-практичних і навчальних задач у нестандартних ситуаціях під час алгоритму проєктування та виготовлення виробів в техніці художньої обробки матеріалів.

У новому освітньому стандарті зазначається, що особливістю навчання трудового навчання та технології є те, що оволодіння учнями обов'язковим мінімумом змісту технологічної освіти здійснюється через навчальні проєкти.

Вони містять спеціальні техніко-технологічні вправи, що розвивають творчі та інтелектуальні здібності учнів, самостійність, відповідальність, мотивацію до навчання».

Виконання проєктів націлене на навчання учнів самостійного пошуку проблем, які потребують вирішення, в оволодінні ними пошуку необхідної інформації, в оволодінні алгоритмом перетворювальної діяльності [2].

Проєкт – це творче завдання інтелектуально-практичного характеру, результатом виконання якого є:

- створення матеріального продукту;
- створення інтелектуального продукту;
- організація сервісних послуг;
- розробка еколого-економічних нововведень;
- рішення господарсько-побутових завдань і ін.

В процесі виконання проєкту вчитель за потребою допомагає і контролює хід діяльності учнів. Якщо проєкт довгостроковий, то в ньому доцільно виділяти проміжні етапи, кожен з яких може закінчуватися яскравим, незабутнім заходом, яке створює у дітей позитивний емоційний настрій для подальшої творчої роботи над проєктом. Вдалі знахідки під час роботи над проєктом бажано зробити надбанням усього класу [1].

Загальні підходи до структурування проєкту:

1. Починати слід завжди з вибору теми проєкту, його типу, кількості учасників.

2. Далі вчителю необхідно продумати можливі варіанти проблем, які важливо дослідити в рамках наміченої тематики.

Самі ж проблеми висуваються учнями з подачі вчителя (навідні запитання, ситуації, що сприяють визначенню проблем, відеоряд з тією ж метою і т. д.). Тут доречно «мозкова атака» з подальшим колективним обговоренням.

3. Розподіл завдань по групах, обговорення можливих методів дослідження, пошуку інформації, творчих рішень.

4. Самостійна робота учасників проєкту за своїми індивідуальними чи груповим дослідницьким, творчим завданням.

5. Проміжні обговорення отриманих даних у групах (на уроках або на позакласних заняттях, в груповій роботі в бібліотеці і ін.).

6. Захист проєктів, опанування.

7. Обговорення у групі, експертиза, результати зовнішньої оцінки, висновки.

Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів - індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують протягом певного відрізка часу.

Висновки. Проєкт - це творче завдання інтелектуально-практичного характеру, результатом виконання якого є: створення матеріального та інтелектуального продукту, організація сервісних послуг, розробка еколого-економічних нововведень, рішення господарсько-побутових завдань.

Реалізацію творчого проєкту з використанням техніки художньої обробки матеріалів на уроках трудового навчання та технологій найдоцільніше здійснювати у чотири етапи (алгоритми) проєктно-технологічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Методика навчання учнів 5-9 класів проєктуванню у процесі вивчення технології обробки деревини і металу: навч.-метод. посібник / Коберник О. М., Бербец В. В., Сидоренко В. К., Ящук С. М.; за ред. О. М. Коберника, В. К. Сидоренка. Умань : Вид-во Уманського держ. пед. ун-ту, 2004. 114 с.

2. Сидоренко В. К. Проєктно-технологічна діяльність як основа реалізації змісту трудового навчання в загальноосвітній школі. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2005. № 6. С. 101-106.

УДК37.022: 37.016:6

Будник Олег, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ УЧНІВ

Постановки проблеми. Одне із важливих завдань вчителя – не відійняти зацікавленості учня до навчально-пізнавальної діяльності, а навпаки, прагнути розвивати її, позбавляючи почуття тривоги та невпевненості у своїх силах. Ідея використання елементів гри з метою активізації пізнавальної діяльності не нова. Так, видатний німецький педагог Ф. Фрйобель вважав, що розвивати фантазію дитини молодшого віку можна за допомогою простого ігрового матеріалу. Він розглядав гру дитини як «дзеркало життя» та «вільний прояв внутрішнього світу». «Дарунки» Фрйобеля – куля, куб, циліндр – дидактичний засіб, з допомогою якого встановлюється зв'язок між внутрішнім і світом [3].

Мета дослідження. Метою дослідження є методика впровадження ігрового навчання для забезпечення особистісно-діяльнісного характеру засвоєння компетентностей і соціальних навичок, пізнавальної активності, спрямованої на пошук, обробку та засвоєння інформації, залучення учнів до творчої діяльності. Це уроки-змагання, конкурси, вікторини тощо. Практика показала, що вчителю необхідно добре попрацювати, щоб ігровий урок був не тільки цікавим, а й корисним учням. Він не повинен бути поодиноким та випадковим в освітньому процесі.

Результати дослідження. Ігрові форми уроків дозволяють розвиватися як учням, так і вчителю. Гра є улюбленою формою роботи учнів під час уроку. Краще засвоюються ті теми, де використовувалися ігри. У процесі ігрової діяльності учні мають можливість практичного застосування вмінь та навичок, отриманих під час уроків. Технологія ігрових форм навчання легко сприймається і її можна застосовувати будь-яким вчителям-предметникам. У кожній науці, навчального предмета є своя цікава

сторона, є велика кількість ігор та ігрових форм. існують ігри літературні, лінгвістичні, математичні. Аналіз літератури показав, що досить актуальними є ігри, які включають пізнавальні елементи кількох навчальних предметів (міжпредметні зв'язки).

У трудовому навчанні та організації суспільно корисної, продуктивної праці учнів слід ширше використовувати ігрові форми. Гра задовольняє багато потреб дитини: потреба виплеснути енергію, розважитися, випробувати насолоду від самого процесу гри, наситити свою цікавість, дослідити навколишній світ, висловити свої бажання.

На уроках трудового навчання ігрові методи використовувати потрібно, тому, що ігрова ситуація допомагає зняти почуття втоми, посилює мимовільне запам'ятовування, у грі яскравіше та повніше розкриваються здібності дітей, їх індивідуальність. Використання в проєктній діяльності ігрових ситуацій сприяє підвищенню в школярів інтересу до досліджуваного матеріалу, розвиває пам'ять, увагу, спостережливість, кмітливість, почуття часу, точність, координацію рухів, просторову уяву тощо. Так, наприклад, на уроці з конструювання виробів під час перевірки знань та вмінь можна провести дидактичну гру [1].

Розгляд досвіду вчителів дозволив виділити найбільш використовувані та ефективні ігри:

- Гру під назвою «Пазли». Принцип гри добре знайомий дітям: картину, наклеєну на картон, розрізають на частини, змішують їх і пропонують граючому скласти з них ціле. Скласти картинку можна за зразком, тобто маючи перед собою другий екземпляр або без зразка. Саме за цим принципом можна побудувати перевірку знання учнями креслення проєктованого виробу.

- Кросворд - завдання-головоломка, що полягає в заповненні рядів клітин, що перетинаються (по вертикалі і горизонталі) словами, що розгадуються за списком визначень їх сенсу. Рідше зустрічаються кругові кросворди, у яких клітини для вписування букв розташовані навколо номера, та діагональні. Вони розвивають і тренують пам'ять, загострюють кмітливість, виробляють наполегливість, здатність логічно мислити, аналізувати, зіставляти, відбирати необхідні знання. Залежно від віку учнів, рівня підготовки та мети уроку можна пропонувати їм на вирішення різні види кросвордів. При перевірці знань за певною темою – тематичні кросворди, що включають 6 – 8 визначень, при узагальнюючій перевірці – більш розширені, що охоплюють поняття та визначення по всьому розділу. При цьому, якщо немає можливості розмножити кросворди, можна використати кальку, яку накладають на лист і

виконують рішення на ній. І тут той самий кросворд можна використовувати неодноразово.

Дуже хороший результат дає завдання учням скласти кросворд самим у позаурочний час. У цьому випадку вони не тільки підбирають слова для заповнення горизонтальних і вертикальних рядів клітин, але дають правильне визначення, характеристики того чи іншого поняття. Найкращі роботи можна показати всьому класу, заохотити дітей і словом та відміткою.

- Лото – це гра на спеціальних картах з номерами або картинками, які закриваються фішками. У лото із задоволенням грають учні 5 – 7 класів, причому гру можна проводити як індивідуально, так і побригадно. Однак для більш повного виявлення знань школярів краще кожній дитині видавати окрему картку.

Будь-яка настільна гра викликає у школярів жвавий інтерес, якщо вона яскраво оформлена. Тому при виготовленні лото слід звертати увагу на якість його виконання. У клітинах карт вказуються різні поняття, терміни, позначення мірок тощо, але в маленьких картках – їх розшифрування, назва, визначення. Наприклад, у клітці карти написано: «Бондарство». Учням потрібно знайти правильну відповідь на картці – фішці («Виготовлення дерев'яних бочок») та накрити нею відповідну клітинку великої карти.

Висновки. Дидактичні ігри сприяють активізації розумової діяльності учнів, викликають живий інтерес до предмета та допомагають засвоювати навчальний матеріал. За допомогою гри можна прищепити учням прагнення поповнити знання, удосконалювати соціальні вміння та навички. Створюючи ігрові моменти в процесі перевірки якості знань під час уроків трудового навчання необхідно враховувати інтереси учнів.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
2. Книш І. Нова освітня парадигма в контексті сучасних технологій. *Вища школа*. 2017. № 9. С. 100-114.
3. Ніколенко Д. Дарунки Фрідріха Фребеля. *Дошкільне виховання*. 1991. № 9. С. 10-15.

УДК 378.016

**Зданевич Дмитро, здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КОМПОНЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Становлення розвитку системи сучасної освіти вимагає від педагогічних працівників впровадження у практику навчально-виховного процесу інноваційних технологій. Провідні ідеї цих освітніх методик та шляхи їх реалізації є важливими завданнями реформування і модернізації освіти в Україні, що передбачено в Національній освітній доктрині. Цим обумовлена актуальність даної теми та завдання дослідження: проаналізувати сучасні методичні підходи до технології проєктування у вивченні інформатики.

Про важливість такої урочної діяльності свідчить і значна кількість науково-методичних праць, присвячених впровадженню проєктних технологій в освітній процес. Можна відзначити роботи таких зарубіжних та вітчизняних науковців, як Г. Халлаш, Дж. Куллахан, В. Галузінський, М. Євтух, В. Шепель, Е. Зеер, В. Кальней та інші.

Метод проєктів є одним із видів класно-урочної діяльності, що може застосовуватись як доповнення до інших методів навчання, який якнайширше дає змогу отримати повне знання. Останнім часом проєктний метод дещо набуває значного перетворення у зв'язку зі становленням особистісно орієнтованої освіти та досить вдало доповнює інші педагогічні технології, що сприяють становленню особистості школяра як суб'єкта діяльності. Метод проєктів є ефективним й актуальним та потребує нині широкого застосування.

Під проєктною діяльністю в сучасних умовах прийнято розуміти цілеспрямовану творчо-пошукову роботу зі створення навчального, освітнього, виховного, культурно-духовного, технічного чи виробничого продукту. До таких продуктів можна віднести різного роду функціональні моделі, науково-дослідницькі розробки, творчі композиції й проєкти, публікації, програмне забезпечення тощо.

Щодо загального розуміння, в педагогіці технологія проєктів – це організація навчання, у процесі якого учні здобувають знання і набувають навичок під час розробки та досягнення практичних цілей. Застосування проєктів у навчанні передбачає використання різних методик та форм організації навчального процесу [1].

Застосування проєктних технологій все більше привертає увагу наставників тому, що він дає можливість ефективно розвивати творчі ініціативи й самостійність здобувачів освіти і сприяє здійсненню тісного зв'язку між набуттям учнями знань і вмінь та застосуванням їх у виконанні ними практичних завдань. Наявність успішного кінцевого результату роботи над проєктом позитивно вирізняє метод проєктів від інших освітніх технологій. При чому кожен учасник проєктної діяльності, незалежно від особистого рівня та індивідуальних навичок і здібностей, вносить свій вклад до створення кінцевого освітнього продукту, самостійно планує свою участь в проєкті, створює особистісну освітню траєкторію.

В. Сухомлинський у свій час зауважив: «Немає абстрактного учня. Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб розкривати сили й можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці...» [2].

У процесі роботи над завданням з проєктної діяльності школярі мають змогу проявити свої найкращі якості та технічні вміння, що є важливим аспектом досягнення освітніх цілей.

Втілення проєктних технологій у навчально-виховній роботі з учнями має такі важливі компоненти інноваційної педагогічної діяльності, як:

1) Реформування ролі педагога у процесі проєктної діяльності, який тепер не тільки виступає носієм знань та інформації, але й як помічник в становленні і розвитку учня, який поважає у ньому особистість;

2) Процес засвоєння знань відкидає характер простого заучування правил та алгоритмів і організовується через різноманітні форми пошукової, творчої аналітичної діяльності, як ефективно-результативний творчий процес;

3) Орієнтування на групові форми навчання, колективну діяльність, на різні способи взаємодії, міжособистісні стосунки, на різностороннє виховання особистості.

Таким чином, проєктна робота, по-перше – це практика особистісно зорієнтованого навчання, що у своєму процесі враховує конкретного учня, його вільний вибір та особисті інтереси; по-друге, навчальне проєктування орієнтоване, насамперед, на самостійну роботу, яку учні виконують упродовж певного часу; по-третє,

зазначена технологія передбачає застосування педагогом різноманіття освітніх, дослідницько - пошукових, творчих методів, засобів та прийомів. Отже, перехід до проектних технологій в інноваційній педагогічній діяльності, які все більше втілюються в зміст сучасного розвитку суспільства, що орієнтоване на самоорганізацію, виховання творчих особистостей, здатних критично мислити й відстоювати, втілювати у життя власні думки й ідеї, обумовлює необхідність формування проектного мислення і проектної культури з використанням інформаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Галузінський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка, теорія та історія. Рівне, 1996. 236 с.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. Київ : Рад. шк., 1988. 304 с.
3. Використання інноваційних технологій на уроках.
URL : <https://naurok.com.ua/opis-dosvidu-vikoristannya-innovaciynih-tehnologiy-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-33762.html> (дата звернення: 20.10.2023)
4. Інноваційні технології навчання.
URL : <https://ukreligieznavstvo.wordpress.com/2019/01/18/itn/> (дата звернення: 19.10.2023)

УДК 373

**Іванюк Роман, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ЗМІСТ КОНСТРУКТОРСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. В даний час для розвитку конструкторсько-технологічної компетентності використовуються такі форми проведення занять, як бесіда, пояснення, вирішення завдань та виконання завдань. Найбільш ефективним є вирішення завдань.

Мета дослідження. Розглянути групи творчих завдань, що сприяють ефективному розвитку конструкторсько-технологічної діяльності старшокласників на уроках технологій.

Результати дослідження. Важливі положення про форми, засоби, етапи, підходи, методи тощо творчої технічної діяльності учнів старшої школи сформульовані В. А. Моляко, О. М. Коберніком [1; 2] та іншими науковцями.

Виділяють п'ять видів конструкторсько-технологічних завдань:

а) аналіз конструкцій, з'ясування принципу дії та влаштування технічного об'єкта;

б) вибір принципової схеми конструкції;

в) визначення розмірів конструкції;

г) вибір форми та матеріалу деталей;

д) вибір способу з'єднання деталей.

Ці завдання мають деякі особливості:

- мають кілька варіантів розв'язання;
- завжди пов'язані із створенням предмета праці;
- їх вирішення потребує врахування конкретних умов виготовлення;

- за умови завдання міститься, як правило, недостатня кількість даних.

Метод вирішення творчих конструкторсько-технологічних завдань має найбільш широке застосування, охоплюючи всі прояви конструкторсько-технологічної діяльності учнів, включаючи технічну творчість під час виконання творчих проєктів.

З цією метою необхідно підібрати практичні конструкторсько-технологічні завдання, пов'язані з процесом обробки конструкційних матеріалів та з тим обладнанням, яке використовуватиметься учнями. У разі їх вирішення слід передбачати виконання учнями творчих практичних робіт (творчих проєктів). Виконання завдань потребує в основному тих знань, практичних умінь, які передбачені програмою з технології. В окремих випадках (там, де є потреба у більш міцних та різнобічних практичних вміннях) зміст завдань може виходити за рамки програми.

При розробці системи завдань слід виходити з логіки розвитку конструкторсько-технологічної компетентності в учнів на заняттях у навчальних майстернях. Умовно всі завдання можуть бути систематизовані у наступні групи:

- Завдання в розвитку технічної спостережливості.
- Завдання на закріплення конструкторсько-технологічних знань, умінь та навичок основних способів обробки матеріалів.

- Завдання, що передбачають самостійний вибір основного та допоміжного обладнання залежно від способів обробки, форми, розмірів та технічних вимог до виробу.
- Завдання щодо раціонального використання основного та допоміжного обладнання.
- Завдання щодо вдосконалення застосовуваних пристроїв та створення нових за їх загальним виглядом (фото, креслення) або за зразком.

Результати практичних занять свідчать, що учні можуть самостійно вирішувати завдання щодо аналізу конструкції, визначення розмірів деталей, вибору принципової схеми, матеріалу деталей та способу їх з'єднання. У процесі вирішення цих завдань у учнів розвиваються конструкторсько-технологічні знання, і навіть ряд умінь узагальненого характеру.

У ході вирішення даних конструкторсько-технологічних задач учні, порівняно успішно знаходять рішення щодо раціоналізації технологічних процесів. Так, зокрема, для них не надають значної праці окремі слюсарні та столярні операції замінити верстатними, виключити розмітку тощо.

Проте з деякими завданнями учні справляються з деякими труднощами. Це завдання, в яких потрібно представити взаємозв'язок окремих деталей вузла, механізму, які потрібно виготовити учням. Слабка просторова уява, відсутність знань про кінематичну схему або вкрай низький їхній рівень призводить до того, що учні не в змозі вирішувати технологічні завдання. Доводиться вдаватися до допомоги викладача.

Вирішення конструкторсько-технологічних завдань набагато полегшується, якщо залучається маніпулювання предметними зразками та моделювання з підручних матеріалів (папір, картон тощо). Пояснюється це тим, що маніпулювання та моделювання дозволяє учням перебрати кілька варіантів рішень, зіставити їх між собою, уточнити розміри, пропорції, взаємне розташування частин конструкції та цим заповнити недостатньо розвинене просторове мислення.

Велике значення у навчанні вирішення конструкторсько-технологічних завдань має колективне обговорення моделей проєктів та вибір найбільш вдалого рішення конструкції для його виготовлення.

В результаті проведених досліджень можна намітити методику вирішення конструкторських завдань. В її основу покладено принцип поступового переходу від конструкторсько-технологічного аналізу об'єкта праці, який здійснюється під керівництвом вчителя, до

самостійного вирішення окремих конструкторських завдань на до конструювання, переконструювання та власне конструювання. Вся робота будується на конкретних трудових завданнях. При доборі завдань повинні дотримуватися таких вимог:

- поступове ускладнення об'єктів праці;
- повторення аналогічних етапів роботи з метою розвитку конструкторсько-технологічної компетентності;
- Загальна корисність предмета праці.

Розвиток творчої особистості виступає ідеальним кінцевим результатом, якого мають прагнути вчителі, які організовують технічна творчість. Навчання сучасним методам створення нових технічних рішень впливає на особистість учня, оскільки сприяє зміні власного сприйняття технічних об'єктів, допомагає долати інертність мислення, удосконалює навички концентрації уваги, сприяє становленню таких якостей особистості як рішучість і воля при постановці та досягненні цілей. Система розвитку технічної творчості має бути безперервною, починаючи зі шкільного віку та закінчуючи самоосвітою після навчання у вузі.

Висновки. Конструкторсько-технологічну діяльність учнів старших класів необхідно розглядати з урахуванням особливостей об'єкта його діяльності, освітнього процесу, що розглядається як взаємопов'язана діяльність вчителя та учнів, у процесі якої надалі вирішуються завдання трудової підготовки школярів.

Список використаних джерел

1. Коберник О. М. Місце проєктування в організації навчально-виховного процесу. *Гуманітарні науки: проблеми, пошуки, перспективи* : зб. наук. пр. Уманського педагогічного інституту. Умань : УДПІ, 1993. С. 87-95.
2. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.

УДК37.016:33

Козак Руслан, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановки проблеми. У сучасному світі в умовах інформатизації, науково-технічного прогресу та безперервно змінюваних соціальних та економічних умов, як у світовому масштабі, так і всередині країни виникає необхідність підготовки молоді до життя в ринкових відносинах, подальшого навчання і майбутньої трудової діяльності. Зростає значущість навичок та умінь, що дозволяють орієнтуватися у нових життєвих ситуаціях, швидко адаптуватися в мінливих умовах, засвоюванні великих обсягів інформації, прийняттю швидких і водночас зважених рішень. В умовах воєнного стану необхідна фінансова підтримка Збройних сил України, тому виникає гостра потреба у економічній освіті населення і, насамперед, учнів.

Швидкозмінні економічні умови, істотно впливають, і на сімейно-побутову діяльність людей. Більшість населення старшого покоління не завжди мають достатній досвід ринкових економічних відносин, щоб передати накопичені знання у цій галузі дітям. Велику роль формуванні навичок, знань і умінь у сфері соціально-економічних відносин, є основою у розвиток підприємницьких здібностей, готовності до самостійного прийняття рішень, подальшій самоосвіті відіграє профільне навчання під час уроків технологій.

Мета дослідження. Метою дослідження є висвітлення необхідності формування підприємницьких здібностей як основи підприємницької компетентності учнів на уроках технологій.

Результати дослідження. Внаслідок багаторічної дискусії представників освітніх установ держав Європейського Союзу постав важливий документ – Рекомендації Європарламенту і Ради Європи «Ключові компетентності для навчання впродовж життя (Європейські орієнтири)». Європарламент виділив вісім ключових

компетентностей: 1) знання рідної мови; 2) знання іноземних мов; 3) математичні компетентності та базові науково-технічні компетентності; 4) інформаційно-комунікаційні компетентності; 5) уміння вчитися; 6) соціальні та громадянські компетентності; 7) ініціативність і підприємливість; 8) культурна обізнаність та здатність до експресії (вираження). Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, створений на основі цього документу, передбачає обов'язковий елемент формування такої компетентності як підприємливість і фінансова грамотність [1].

Сьогодні нагальним є засвоєння досвіду європейської спільноти, зокрема у визначенні та відборі ключових компетентностей, серед яких вирізняється інноваційність та підприємливість. Здобути ці компетентності можна лише тоді, коли робота над їхнім формуванням вестиметься за кожної нагоди – як поза уроками – як-от у шкільних клубах підприємництва, так і на уроках з усіх предметів. Саме таким важливим кроком до формування у школярів підприємницької компетентності є Міжнародний українсько-польський проєкт «Уроки з підприємницьким тлом», який було реалізовано у 2014 році за підтримки міністерства закордонних справ Польщі та України. Результатом проєкту стало публікація посібника «Уроки з підприємницьким тлом», метою якого представлення різноманітних задумів щодо впровадження підприємницьких ідей до змісту і методів навчання в рамках різних предметів [2].

Розвиток підприємницьких здібностей на уроках технологій складається з багатьох складових: 1) аналізу досвіду із життя самих учнів; 2) розрахунок потреби обладнання кабінетів або майстерень; 3) розрахунок матеріалів, з якими працюють учні; 4) розрахунок творчих проєктів та ін.

На уроках технологій учні отримують не тільки теоретичні знання, зазвичай ці знання підкріплюються практичними заняттями.

Як було зазначено вище, учні вступають в економічні відносини в ранньому віці, тому, спираючись на їхній невеликий досвід, викладач технологій приділяє велику увагу першим урокам економічних питань. У кабінеті технологій зібрано досить дороге обладнання, інструменти, матеріали, наочні посібники, що є матеріальними цінностями. Тому початкові питання економічного виховання завжди пов'язані з дбайливим ставленням та збереженням обладнання, інструментів, матеріалів, наочних посібників. На кожному уроці вчитель ставить перед учнями виховну мету дбайливого ставлення до обладнання, інструментів, матеріалів. Досягнення цієї мети відбувається під час уроку з

допомогою різних педагогічних прийомів і методів. Якщо розбити розв'язання цього завдання на кілька етапів це можна уявити так:

1. На початку уроку, на етапі «Вивчення нового матеріалу» викладач ставить перед учнями низку завдань щодо раціонального використання матеріалів та дбайливого використання інструментів та обладнання та демонструє прийоми їх вирішення.

2. На другому етапі «Закріплення нового матеріалу» викладач переконується, що учні правильно сприйняли та усвідомили пояснення викладача, що досягається поруч правильно та послідовно поставлених питань.

3. На даному етапі «Вступного інструктажу» викладач показує, як правильно працювати інструментом та обладнанням, раціонально витрачати матеріал та дбайливо використовувати обладнання та інструмент;

4. На етапі «Поточний інструктаж» викладач контролює, як учні засвоїли знання та вміння раціонального використання матеріалів, дбайливого використання обладнання та інструменту. У разі неекономної розмітки або недбалого ставлення до інструменту та обладнання викладач спочатку індивідуально, а потім і з усім класом опрацьовує питання.

На цьому фоні в учнів виникають наступні питання: як порахувати вартість матеріалів, які не треба купувати, а можна взяти вдома. Учні вважають, що вартість цих матеріалів не потрібно враховувати при розрахунку вартості їх виробу. У цьому випадку викладач зобов'язаний пояснити учням, що будь-який матеріал, навіть найменший, має свою вартість, отже, необхідно дізнатися про ринкову вартість цього «безкоштовного» матеріалу або аналогічного йому.

5. На останньому етапі «Заклучний інструктаж» викладач повинен позитивно оцінити учнів, які відзначилися при найбільш раціональній розмітці матеріалу та дбайливому поводженні з інструментом та обладнанням. Собівартість виробу розраховуватиме виходячи з вартості матеріалів та вартості витраченої під час роботи електроенергії для засвоєння учнями економічного розрахунку виготовлення виробу та теоретичної записки до нього.

На заключному етапі кожного року навчання учням пропонується самостійна робота з творчих проєктів. На цих уроках учні самостійно розраховують собівартість виробу зі свого творчого проєкту, трудовитрати під час виробництва та приблизну ринкову вартість виробу.

Внаслідок таких розрахунків учні отримують систематичні знання з питань економіки. Однак на цьому економічні завдання щодо розрахунку вартості виробу не закінчуються. Необхідно розрахувати конкретну вартість роботи учня та оцінити приблизну ринкову вартість виробу. Для цього необхідно порівняти порашовану собівартість виробу з ринковою вартістю такого ж чи аналогічного виробу представленого у продажу. Різниця і становитиме приблизну вартість роботи учня.

Учень вступає в економічні відносини та вирішує економічні завдання з виробництва виробу та його продажу. Учень, вирішуючи економічні завдання протягом усього часу навчання, зміцнює та систематизує здобуті досвідченим шляхом знання та легше орієнтується у сучасних ринкових відносинах.

При виконанні завдань виникають об'єктивні передумови для об'єднання знань, отриманих з предметів природничо-математичного і гуманітарного циклів. Важливу інтегруючу функцію формування свідомості учнів цілісної картини світу виконує економіка. При цьому інтеграція розрізнених знань відбувається не механічним підсумовуванням, а за допомогою своєрідного синтезу, оскільки ідеї взаємозв'язку соціальних та природних факторів у житті людини, що сприяють вимогам збереження життя, дбайливого ставлення до природних ресурсів, дозволяють вибрати технологію виробництва, оцінити їх. Результатом такого об'єднання є система знань і умінь, що має властивості цілісності, що визначає економічну культуру та світогляд учнів.

Висновки. Розглянуті питання з методів формування підприємницьких здібностей під час уроків технологій допомагають учням легше розпочинати економічні відносини за умов ринкової економіки, відстоювати свої споживчі та життєві інтереси. Слід зазначити, що й спочатку навчання робота з учнями переважно складається з особистого досвіду викладача, який спирається на наявні знання учнів, то з кожним роком навчання ця робота дедалі більше ускладнюється, переходячи до кінця навчання самостійної роботи над доповідями, рефератами та творчими проєктами.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html> (дата звернення: 10.09.2023 р.).
2. Уроки з підприємницьким тлом : Навчальні матеріали / за заг. ред. Е. Бобінської, Р. Шияна, М. Товкало. Варшава : Сова, 2014. 398 с.

УДК 37.016:004

Нікітюк Роман, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Постановки проблеми. Сучасний світ швидко розвивається, особливо в галузі інформаційних технологій. Використання імерсивних технологій у викладанні інформатики допоможе учням краще досягнути та зрозуміти сучасні технологічні досягнення та забезпечить їх конкурентоспроможність в майбутньому.

Розвиток сучасних технологій є невід'ємною складовою суспільства, а інформаційні технології стають все більш важливими в усіх сферах життя. Використання імерсивних технологій у викладанні інформатики допомагає учням не тільки оволодіти певними програмними засобами та навичками, але й краще розуміти сучасні технологічні досягнення та їхні потенціальні можливості.

Застосування імерсивних технологій, таких як віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR), дозволяє учням отримати унікальний досвід взаємодії з комп'ютерним середовищем, де вони можуть відчувати себе в різних реальних ситуаціях. Це сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку просторово-логічного мислення.

Мета дослідження. Метою дослідження є висвітлення теоретичних і методичних засад використання імерсивних технологій в освітньому процесі.

Результати дослідження. Використання імерсивних технологій в навчанні інформатики для учнів має значний потенціал у приверненні їх уваги та зацікавлення навчальним процесом. Інтерактивність та ігровий аспект цих технологій впливають на мотивацію учнів та їх бажання активно залучатися до навчання. Ось кілька аспектів, які підтверджують важливість цього підходу:

1. *Залучення до освітнього процесу:* Ігровий аспект імерсивних технологій, таких як віртуальна реальність або доповнена

реальність, зацікавлює учнів і мотивує їх активно брати участь у навчанні. Вони стають учасниками віртуального середовища, де можуть експериментувати, вирішувати завдання та брати участь у симуляціях, що створює захоплюючий досвід.

2. *Взаємодія та співпраця:* Імерсивні технології сприяють співпраці та комунікації між учнями. Вони можуть працювати в команді або взаємодіяти в спільному віртуальному середовищі, де спільно вирішують завдання, спілкуються та обмінюються ідеями. Це розвиває навички комунікації, співпраці та колективної роботи.

3. *Персоналізоване навчання:* Імерсивні технології надають можливість налаштування освітнього процесу під потреби кожного учня. Вони можуть пристосовуватися до індивідуальних навчальних потреб та рівня засвоєння матеріалу кожного учня, забезпечуючи індивідуальний темп та вимоги.

4. *Практичне застосування:* Використання імерсивних технологій у викладанні інформатики дозволяє створити віртуальні середовища, де учні можуть відтворювати реальні ситуації та вирішувати завдання, що наближає їх до практичного застосування отриманих знань. Це сприяє розвитку практичних навичок та підготовці учнів до майбутньої професійної діяльності.

Використання імерсивних технологій у викладанні інформатики дозволяє учням отримати практичний досвід та навички, що є необхідними для їхньої майбутньої професійної діяльності. Аналіз джерел дозволив виокремити кілька способів, які демонструють практичне застосування імерсивних технологій:

1. *Віртуальні лабораторії:* За допомогою віртуальної реальності, учні можуть проводити експерименти в безпечному віртуальному середовищі, що дозволяє їм досліджувати різні наукові принципи та закономірності. Вони можуть створювати власні експерименти та спостерігати за їх результатами, що допомагає їм краще розуміти теоретичні концепції.

2. *Симуляції та моделювання:* Інтерактивність ігрових елементів доповненої реальності дозволяє учням моделювати реальні ситуації та взаємодіяти з ними. Наприклад, вони можуть створювати власні 3D-моделі або симулювати процеси, такі як розв'язання складних математичних задач чи розвиток програмного коду. Це надає їм можливість виробляти практичні навички та ефективно використовувати отримані знання.

3. *Віртуальні екскурсії та подорожі:* Імерсивні технології можуть допомогти учням побачити та вивчати віртуальні моделі реальних місць, музеїв, історичних пам'яток та інших об'єктів. Вони

можуть досліджувати світ навколо себе, не виходячи з класу, та отримувати глибоке розуміння

4. *Індивідуалізація навчання*: Імерсивні технології дозволяють налаштувати навчання під потреби кожного учня. Завдяки можливості персоналізації освітнього процесу, учні з різними рівнями підготовки.

Висновки. Крім того, системи віртуального оцінювання можуть стежити за прогресом учнів та збирати дані про їхні досягнення. Це дозволяє вчителям отримувати детальну інформацію про сильні та слабкі сторони кожного учня і відповідно пристосовувати освітній процес для кожного учня окремо. Такий індивідуальний підхід сприяє підвищенню якості навчання та покращує результати учнів.

В цілому, використання імерсивних технологій у викладанні інформатики для учнів 8-9 класів забезпечує багато переваг, включаючи актуальність, зацікавленість, практичне застосування та індивідуалізацію навчання. Враховуючи швидкий розвиток технологій, впровадження і вдосконалення процесу.

Список використаних джерел

1. Власенко Ф. П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда. URL : https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/znpqgvzdia_2014_56_24.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
2. Дупак В. Г. Феномен віртуальної реальності: соціально-філософський аналіз. URL : <http://intkonf.org/dupak-v-g-fenomen-virtualnoyirealnosti-sotsialno-filosofskiy-analiz/> (дата звернення: 28.09.2023).
3. Зейнало Г. Г. Технологія розширеної реальності в освітньому просторі. *Гуманітарні, соціально-економічні та суспільні науки*. 2014. URL : <https://itdm.edu.ua/article/v/tehnologiya-rasshirennoy-realnosti-v-obrazovatelnom-prostranstvi> (дата звернення: 07.10.2023).
4. Климнюк В. Є. Віртуальна реальність в освітньому процесі. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2018. № 2. С. 207-212.

СЕКЦІЯ

Litteris et Artibus:

БІОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ ТА ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

нові горизонти

УДК 633.353:631.5

**Радчук Ольга, вчитель, Семидубський ліцей
Семидубської сільської ради Дубенського району;
Тригуба Олена, кандидат
сільськогосподарських наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ВПЛИВ МІКРОБІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ НА ФОРМУВАННЯ КОРЕНЕВОЇ СИСТЕМИ КОРМОВИХ БОБІВ СОРТУ ПІКАНТНІ

Технологія органічного землеробства стрімко поширюється по всьому світу і стає актуальною необхідністю. Одним із його аспектів є використання природніх бактеріальних препаратів, які підвищують врожайність і сприяють вирощуванню екологічно чистої продукції без негативного впливу на навколишнє середовище. Внаслідок погіршення екологічної ситуації у світі, особливо популярною стає органічна продукція, насамперед продукти харчування, споживання яких впливає на здоров'я людини. Органічне землеробство в Україні є перспективним напрямком розвитку сільського господарства, що дозволить посилити та закріпити свої позиції на світовому ринку [1].

Наше дослідження спрямоване на виявлення методів для підвищення врожайності бобів шляхом впровадження біологічних підходів в сільському господарстві, що сприятиме скороченню застосування хімічних речовин та зменшенню негативного впливу на природне навколишнє середовище.

Мета роботи – встановити вплив передпосівної обробки насіння бобів сорту Пікантні мікробіологічними препаратами на формування симбіотичної системи «бобова культура – бульбочкові бактерії» впродовж онтогенезу в умовах Малого Полісся.

Об'єкт дослідження – боби кормові Сорт Пікантні.

Предмет дослідження – вплив мікробіологічних препаратів на симбіотичну систему «бобові культури – бульбочкові бактерії».

Виклад основного матеріалу. Польові дослідження проводились протягом 2023 р. на дерново-підзолистому ґрунті на

навчально-дослідних ділянках Семидубського ліцею. Площа ділянки 2 м². У досліді висівали боби сорту Пікантні у трьох варіантах та чотирьох повтореннях, широкорядним способом з шириною міжрядь 45 см, на глибину 4-6 см. та нормою висіву 140-230 кг (400-450 тис. шт. насінин) на гектар площі. Насіння бобів контрольного варіанту зволожували водою з розрахунку 2% від маси насіння, а дослідних – мікробіологічними препаратами Ризобофітом та Ризоактивом згідно норм виробника.

Сорт бобів Пікантні занесено до Державного реєстру сортів рослин придатних до поширення в Україні. Рекомендується для вирощування в зоні Полісся та Лісостепу.

Підрахунок бульбочок проводили вручну, а масу однієї бульбочки визначали електронною мікровагою notebook. Аналіз даних здійснювали за допомогою комп'ютерної програми *Microsoft Excel*.

В результаті наших досліджень було встановлено, що бульбочки на коренях бобів формувалися на головному корені і мали рожевий колір, що свідчило про їхню активну здатність захоплювати молекулярний азот з атмосферного повітря. За сприятливих умов кормові боби можуть фіксувати до 100-120 кг/га азоту з повітря, забезпечуючи себе азотними добривами. Очевидно, селекційні штами бульбочкових бактерій, що входять до складу мікробних препаратів, характеризуються більш високими конкурентоспроможністю і вірулентністю, порівняно з місцевими популяціями азотфіксувальних бактерій.

Дослідження щодо процесу формування бульбочок на кореневій системі бобів та збільшення їхньої маси, в результаті обробки мікробіологічними препаратами Ризобофіт і Ризоактив вказують на їхню ефективність в даних кліматичних і ґрунтових умовах.

Мікробіологічний препарат Ризобофіт сприяв збільшенню маси однієї бульбочки в кореневій системі бобів сорту Пікантні. В період вегетації нами зафіксовано, що маса однієї бульбочки у фазі бутонізації зросла на 15 %, у фазі цвітіння – на 4 %, а у фазі зеленого бобу – на 12 %.

Препарат Ризоактив також показав зростання маси однієї бульбочки в кореневій системі бобів на 39 % у фазі бутонізації, на 19 % – у фазі цвітіння, на 34 % – у фазі зеленого бобу. Варто відзначити, що найбільший вплив біопрепаратів на формування симбіотичної системи на коренях бобів спостерігається у фазі бутонізації.

За результатами наших досліджень можемо відзначити, що комплексний біопрепарат Ризоактив мав більш ефективний вплив на

формування симбіотичної системи на коренях бобів сорту Пікантні порівняно з біопрепаратом Ризобофіт.

Висновки. Експериментально встановлено, що за інокуляції насіння бобів сорту Пікантні мікробіологічними препаратами Ризоактив та Ризобофіт рослини за період вегетації здатні покращити формування симбіотичної системи із бульбочковими бактеріями. Відзначено найкращий вплив біопрепаратів на масу однієї бульбочки у фазі бутонізації від 15 % до 39 %.

В умовах Малого Полісся на формування симбіотичної системи «бобова культура – бульбочкові бактерії» препарат Ризоактив виявився більш ефективним порівняно з біопрепаратом Ризобофітом.

Список використаних джерел

1. Петриченко В. Ф., Лихочвор В. В. Рослинництво. *Нові технології вирощування польових культур*. Вид. 5-те. Львів, 2020. С. 428 – 446.
2. Пида С. В., Мотрук О. В., Москалюк Н. В., Тригуба О. В. Біометричні показники нуту звичайного (*Cicer arietinum* L.) Сорту скарб за впливу мікробіологічних препаратів. *Тернопільські біологічні читання - Ternopil bioscience – 2021* : мат. Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 50річчю кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін і 100-річчю від дня народження доктора біологічних наук, професора Шуста Івана Васильовича (1-2 жовтня 2021 р., Тернопіль). Тернопіль : Вектор, 2021. С. 101-104.

УДК 372.854

Гурська Оксана, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка

РЕАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ У СТАРШІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Багатовекторність застосування проєктної технології в освітньому процесі сучасної старшої школи України є фундаментальною основою розвитку в старшокласників навичок самостійної пізнавальної діяльності, критичного мислення, наукового світогляду, а також створює реальне підґрунтя для всебічної та глибокої диференціації інтересів учнів та реалізації професійного самовизначення у майбутньому [8].

Важливими складовими проєктної діяльності школярів з хімії є роботи пошукового характеру [1, 9], що вкрай необхідно для самостійного пізнання або практичного підтвердження здобутих теоретичних знань, аргументації власної думки стосовно вивченого питання, формування проблематики експериментальних дослідження для їх реалізації в позакласній діяльності у контексті окремої навчальної теми тощо. Пізнавальна діяльність дослідницького рівня охоплює уміння критичного аналізу джерел інформації, оцінки обраної теми на рівні регіону проживання учнів, ефективного пошуку практичних шляхів вирішення екологічних проблем на основі власних спостережень та висновків. Саме тому при вивченні хімії у старшій школі необхідно реалізовувати проєктну технологію, спрямовану на самостійне пізнання учнями суті хімічних явищ та процесів, критичне сприйняття екологічних наслідків діяльності людини, усвідомлений аналіз отриманих результатів та формулювання висновків на основі самостійно здобутих даних [2, 4].

Мета дослідження: проаналізувати особливості реалізації навчальних проєктів з хімії екологічного спрямування як засіб формування екологічної свідомості старшокласників.

Результати дослідження. Сьогодні проєктна діяльність розглядається як важлива ланка освітнього процесу, що активізує

розвиток в учнів творчого мислення, реалізує їх самостійність, креативність та комунікабельність, як умова становлення особистості в особистому та професійному плані [7]. Проектна діяльність надає учням старшої школи широкий спектр можливостей, що, в цілому, сприяє реалізації їх інтересів та нахилів, здійснює цілеспрямований вплив на формування світогляду та життєвих цінностей тощо [10].

На думку І. Єрмакова та С. Шевцової, саме у процесі проектної діяльності, школярі успішно засвоюють певні навчальні компетенції, спрямовані на визначення ефективних способів діяльності, оволодіння новими та удосконалення уже відомих навичок, критичного оцінювання результатів власної діяльності та роботи своїх колег [3].

При використанні методу проектів реалізується ідея практичної спрямованості діяльності старшокласників на досягнення певного реального результату, що забезпечує вирішення певної практично або теоретично значущої проблеми [3]. Як правило, перед початком формулювання кожної конкретної теми проектної діяльності в учнівському колективі обговорюється проблема, яка повинна зацікавити виконавців проекту. Крім того, тема проекту повинна бути сформульована таким чином, щоб тематика відповідала певному рівню знань того, хто навчається, і водночас створювала передумови для його розвитку.

Під час виконання навчальних проектів екологічної тематики старшокласники здобувають нові теоретичні знання та закріплюють наявні практичні навички, розширюють власні інтереси, реалізують власне бачення вирішення актуальних екологічних проблем регіону. Зазначена діяльність має на меті розвивати екологічне мислення та екологічний світогляд школярів, формувати навички екологічної поведінки та дбайливого ставлення до довкілля.

При аналізі навчальних програм для закладів загальної середньої освіти «Хімія» (10-11 класи) за рівнем стандарту та профільним рівнем [5, 6] було виокремлено відповідно 16 та 20 навчальних проектів екологічної тематики. Усі ці проекти не є обов'язковими, для виконання передбачається вибір однієї теми серед 4-5 запропонованих (на вибір школярів). Таким чином старшокласники виконують біля 4-5 навчальних проектів з хімії екологічного змісту (незалежно від профілю навчання). Окрім того, вчитель може доповнити наявний перелік власними темами, учні також можуть пропонувати тематику робіт на свій вибір (яка обов'язково узгоджується з вчителем). При цьому враховуються регіональні екологічні проблеми, пов'язані із локальними хімічними

забрудненнями, особливістю діяльності певних підприємств, а також нахили та інтереси учасників освітнього процесу.

Тематика екологічних проєктів з хімії для 10-11 класів (рівень стандарту) [6]:

- «Органічна хімія, 10 клас»

- ✓ Смог як хімічне явище.
- ✓ Коксування вугілля: продукти та їх використання.
- ✓ Біогаз.
- ✓ Вплив на довкілля вуглеводнів та їхніх похідних.
- ✓ Екологічна безпечність застосування і одержання фенолу.
- ✓ Біодизельне паливо.
- ✓ Рециклінг як єдиний цивілізований спосіб утилізації твердих побутових відходів.

✓ Переробка побутових відходів в Україні та розвинених країнах світу.

✓ Дослідження маркування виробів із полімерних матеріалів і пластмас.

- ✓ Виготовлення виробів із пластикових пляшок.

- «Неорганічна хімія, 11 клас»

✓ Види і принципи роботи малих джерел електричного струму, їх утилізація.

✓ Рациональне використання добрив та проблема охорони довкілля.

✓ Запобігання негативному впливові нітратів на організм людини.

- ✓ Кислотні дощі.

✓ Дослідження pH ґрунтів своєї місцевості. Складання карти родючості.

✓ Вирішення проблеми утилізації різних видів електричних ламп.

Тематика екологічних проєктів з хімії для 10-11 класів (профільний рівень) [5]:

- «Органічна хімія, 10 клас»

- ✓ Альтернативні джерела енергії в моїй місцевості.

- ✓ Сланцевий газ: за і проти.

- ✓ Екологічна безпечність застосування і одержання фенолу.

✓ Рециклінг як цивілізований спосіб утилізації твердих побутових відходів.

- ✓ Рослини як індикатори стану навколишнього середовища.

- ✓ Малі молекули (CO₂, CO, азот, NO) у живих організмах.

- ✓ Роль хімії у підвищенні родючості ґрунтів.

- «Неорганічна хімія, 11 клас»

- ✓ Водень як екологічно чисте паливо.
- ✓ Проблема охорони довкілля від забруднення сполуками Хлору і Флуору.
- ✓ Кисень та життя (промислова екологія).
- ✓ Подвійна роль озону в природі.
- ✓ Зменшення вмісту нітратів в продуктах харчування у домашніх умовах.
- ✓ Мінеральні добрива: позитивні і негативні наслідки застосування.
- ✓ Акумулятори для мобільних телефонів.
- ✓ Йони важких металічних елементів і здоров'я людини.
- ✓ Біологічна роль металічних елементів.
- ✓ Мікробіометалургія.
- ✓ Уплив жорсткої води на здоров'я людини, побутові прилади і технічні комунікації.
- ✓ Сучасні синтетичні мийні засоби і жорсткість води.
- ✓ Мінеральні речовини та їхня роль в організмі. Фізіологічна роль, добова потреба, джерело мінеральних речовин.

При порівнянні тематики навчальних проєктів варто визначити їх загальну проблематику та орієнтацію на актуальні екологічні проблеми, пов'язані з утилізацією відходів, небезпеки використання мінеральних добрив та продуктів органічного синтезу, альтернативних джерел енергії тощо.

Висновки. Отже, робота над екологічними навчальними проєктами з хімії покликана підвищити внутрішню пізнавальну мотивацію учнів старшої школи, розвинути екологічний стиль мислення та усвідомлену екологічну поведінку, сприяти поглибленню їх інтересу до хімічного складу побутових та промислових продуктів як потенційних джерел забруднення довкілля, а також змінювати якість освітнього процесу через впровадження дослідницької діяльності щодо здійснення оцінки впливу певних матеріалів на стан забруднення екосистем та здоров'я населення тощо.

Список використаних джерел

1. Вороненко Т. І. Проєктна діяльність учнів екологічного спрямування – шлях інтеграції освіти.
URL : https://lib.iitta.gov.ua/712191/1/1_Voronenko.pdf (дата звернення: 15.10.2023 р.)
2. Загнибіда Н. М. Метод проєктів на уроках хімії. Тернопіль-Харків : Ранок, 2011. 128 с.

3. Єрмаков І. Г., Шевцова С. М. Метод проєктів у контексті життєвих результатів діяльності учнів. *Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика* : наук.-метод. посіб. / за редакцією С. М. Шевцової, І. Г. Єрмакова, О. В. Батечко, В. О. Жадька. Київ : Департамент, 2008. С. 128-134.

4. Кукса Л. Використання методу проєктів у вивченні хімії. *Хімія. Шкільний світ*. 2009. № 24. С. 2-4.

5. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Хімія» (10-11 класи), профільний рівень. Затверджено Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 15.10.2023 р.)

6. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Хімія» (10-11 класи), рівень стандарту. Затверджено Міністерством освіти і науки України (наказ № 1407 від 23.10.2017 р.). URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 15.10.2023 р.)

7. Пилипчук С. С. Інтеграція природничих наук у проєктній діяльності в 10-11-х класах. К. : «Ліко-школа», 2021. 27 с.

8. Скрипник С. Науково-методичні засади використання методу проєктів при навчанні «Біології і екології» в старшій школі та «Основ здоров'я» у середній школі. *Збірник наукових праць «Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи»*. 2021. Вип. 2 (6). С. 161-169.

9. Тукало М. Д. Особливості реалізації проєктно-дослідницької діяльності учнів на уроках хімії профільної школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. № 6 (26). URL : <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/582/459> (дата звернення: 15.10.2023 р.)

10. Уйсімбаєва М. Проєктна діяльність : теоретичні аспекти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 13. С. 258-263. URL : <http://surl.li/eqjpi> (дата звернення: 15.10.2023 р.)

УДК 581.152:635.657

Шуль Олександр, здобувач третього
(освітньо-наукового) рівня вищої освіти;
Піхота Наталія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Романюк Діана, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Акопджанян Анастасія, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ВПЛИВ РЕКУЛЬТИВАНТУ КОМПОЗИЦІЙНОГО ТРЕВІТАН® НА НАКОПИЧЕННЯ ПІГМЕНТІВ У ЛИСТКАХ *CICER ARIETINUM* L.

Фотосинтез є фундаментальним фізіологічним процесом, який забезпечує формування продуктивності культурних рослин. На інтенсивність процесу фотосинтезу в рослині істотно впливає вміст пластидних пігментів, хлорофілів і каротиноїдів. Вони беруть участь у формуванні структури фотосинтетичного апарату, виконують важливе значення у фотохімічних реакціях, що пов'язані із поглинанням енергії сонячного світла і трансформацією її в хімічну енергію органічних речовин, необхідну для росту і розвитку рослини [6]. Для формування високої продуктивності сільськогосподарських культур із високою якістю урожаю, створення хороших умов для нормального росту і розвитку необхідно рослини також забезпечити оптимальною кількістю елементів живлення [3]. Застосування органо-мінеральних добрив та гумінових препаратів є складовою частиною органічного землеробства [5].

Метою роботи було встановити ефективність застосування рекультиванту композиційного ТРЕВІТАН® (РКТ) за показниками накопичення пластидних пігментів у листках нуту звичайного (*Cicer arietinum* L.) сортів Скарб та Ярина. Дослідження проводились на важкосуглинистому чорноземі типовому на лесі агробіологічної лабораторії Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. У досліді висівали нут звичайний у двох варіантах та чотирьох повтореннях. Розміщення

ділянок – рендомізоване. Насіння нуту звичайного контрольного варіанту (К) перед сівбою зволожували водою, а дослідних (РКТ) – замочували 1 % розчином РКТ для обробки насіння та посадкового матеріалу упродовж 10 хв. У фазі цвітіння проводили обробку надземної маси дослідних рослин РКТ для прискорення росту і розвитку рослин (0,5 л препарату на 200 л води на 1 га), а контрольних – водопровідною водою за допомогою ранцевого оприскувача ОП-2.

РКТ для обробки насіння та посадкового матеріалу різноманітних сільськогосподарських культур, прискорення росту і розвитку рослин розробило товариство з обмеженою відповідальністю «ТРЕВІТАН УКРАЇНА» згідно ТУ У 20.1-44141048-002:2021, відноситься до IV класу небезпеки (речовини малонебезпечні) (ГОСТ 12.1.007), є препаратами органічного походження [1, 2].

Технологія вирощування нуту звичайного сортів Скарб та Ярина типова для Лісостепу України: норма висіву становить 0,4 млн. шт./га, ширина міжрядь 45 см, глибина сівби – 3-4 см, строк сівби – третя декада квітня [4]. Насіння нуту звичайного отримали із Селекційно-генетичного інституту (м. Одеса).

Вміст хлорофілів та каротиноїдів у листках рослин нуту звичайного визначали у фазах бутонізації, цвітіння та зеленого бобу спектрофотометричним методом шляхом екстракції пігментів з наважки листків розчином диметилсульфооксид. Оптичну щільність витягу визначали за довжини хвиль $\lambda = 665,649, 480$. Статистичну обробку даних здійснювали за допомогою комп'ютерної програми *Microsoft Excel*.

Зелені пігменти – хлорофіли *a* і *b* виконують важливу функцію в процесі фотосинтезу та є чутливими індикаторами фізіологічного стану рослини [6]. Встановлено, що вміст хлорофілів і каротиноїдів у листках обох досліджуваних сортів порівняно з фазою бутонізації послідовно зменшувався у фазі цвітіння рослин. Найбільший вміст хлорофілів *a* і *b* та каротиноїдів у листках нуту звичайного сортів Скарб (К – 1,908 і 0,377; РКТ – 2, 201 та 0,417 мг/г сирої маси) і Ярина (К – 1,906 та 0,408; РКТ – 2, 103 та 0,431) визначено у фазі зеленого бобу після обробки надземної маси рослин РКТ. Варто зазначити, що застосування в технології вирощування нуту звичайного РКТ збільшувало вміст хлорофілів *a* і *b* у листках упродовж фаз бутонізації, цвітіння та зеленого бобу на 12,3, 10, 6 та 15,4% і 16,9, 8,4 та 15,2 % (сорт Скарб). За кількістю хлорофілів листки рослин нуту звичайного сорту Ярина контрольного та дослідного варіантів у фазі бутонізації статистично вірогідно не

відрізнялися. У наступних фазах онтогенезу виявлено зростання показників вмісту хлорофілів *a* і *b* у листках на 6,2 і 8,4% (цвітіння) та 11,7 і 19,9% (зелений біб). Аналогічна закономірність прослідковується і в накопиченні основних каротиноїдів у листках в обох досліджуваних сортів як в онтогенезі рослин так і за впливу РКТ.

Індекс хлорофілів (хлорофіл *a*/хлорофіл *b*) за впливу РКТ порівняно з К упродовж онтогенезу нуту звичайного сорту Скарб статистично вірогідно не змінювався. У сорту Ярина зазначений вище показник за впливу РКТ знижувався на 9,5, 5,0 та 9,7%, що пояснюється більш інтенсивним накопиченням хлорофілу *b* порівняно з хлорофілом *a* в листках рослин в онтогенезі.

Отже, передпосівна обробка насіння та обприскування надземних органів рослин нуту звичайного сортів Скарб і Ярина поліпшувало їх мінеральне живлення і сприяло накопиченню пластидних пігментів у листках.

Список використаних джерел

1. Дзендзель А. Ю., Пида С. В. Рекультивант композиційний Trevitan™ – новий комплексний препарат для обробки насіння і посадкового матеріалу. *Еко Форум – 2021* : збірка тез доповідей V спеціалізованого міжнародного Запорізького екологічного форуму (14 – 16 вересня 2021 р.) Запоріжжя : Запорізька торгово-промислова палата, 2021. С. 45-46.
2. Дзендзель А. Ю. Рекультивант композиційний Trevitan™ – новий комплексний препарат для прискорення росту і розвитку рослин. *Тернопільські біологічні читання – Ternopil Bioscience – 2021* : матер. всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін і 100-річчю від дня народження доктора біологічних наук, професора Шуста Івана Васильовича. (1-2 жовтня 2021, Тернопіль). Тернопіль : Вектор, 2021. С. 76-77.
3. Корсун С. Г., Клименко І. І. Екотоксикологічний статус систем удобрення культур зерно-просапної сівозміни. Монографія. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 212 с.
4. Лихочвор В. В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур. 2-е видання, виправлене. Київ : «Центр навчальної літератури», 2004. 808 с.
5. Наукові основи виробництва органічної продукції в Україні : кол. монографія / за ред. Я. М. Гадзала, В. Ф. Камінського. Київ : Аграрна наука, 2016. 596 с.

6. Регуляція фотосинтезу і продуктивність рослин: фізіологічні та екологічні аспекти / Шадчина Т. М. ін. Київ : Український фітосоціологічний центр, 2006. 384 с.

УДК 796.421

Банах Володимир, кандидат наук з
фізичного виховання та спорту, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

СКАНДИНАВСЬКА ХОДЬБА ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Зародження скандинавської ходьби має давню історію розвитку [3; 7]. Її техніка допомагала лижникам зберігати спортивну форму на період відсутності снігу. Скандинавська ходьба як вид рухової активності для нашої країни є досить новою порівняно із іншими видами фізичної культури і спорту. Спеціалісти вказують, що вона набула поширення в практиці лікувальної та оздоровчої фізичної культури, та частково в практиці спортивної підготовки лижників та біатлоністів, як засіб тренування в літню пору та як засіб оздоровлення і активного відпочинку [5]. Оскільки на сьогоднішній день спостерігається чітка тенденція до зниження рівня здоров'я та фізичного розвитку населення України, то в таких умовах актуальним залишається питання підвищення рухової активності, поліпшення фізичного розвитку та пошуку дієвих засобів, серед яких є скандинавська ходьба.

Мета дослідження – вивчення впливу скандинавської ходьби на показники фізичного розвитку та можливість його застосування в закладах вищої освіти.

Результати дослідження. В результаті проведеного аналізу літературних джерел, було встановлено, що існує значна кількість праць, в яких скандинавська ходьба представлена, як засіб рекреації та реабілітації. Проте як вказують Голубєва В. А., Назимок В. В., Новікова І. В. – вважати цей вид рухової активності характерним для похилого віку є хибною думкою [1]. Ця рухова

активність є популярна серед різних верств населення. Існує значна кількість праць присвячених застосуванню скандинавської ходьби як засобу фізичного розвитку, рекреації та реабілітації учнів середньої освіти (11), вищої освіти (3, 4), дорослого населення та похилого віку [4; 5]. В навчальних програмах з фізичної культури для учнів 6-9 класів та 10-11 класів міститься варіативний модуль «Скандинавська ходьба», який включає два розділи [6]. Зміст матеріалу містить теоретичні відомості, спеціальну фізичну підготовку, технічну та тактичну підготовку зорієнтованих на якісне засвоєння знань, умінь і навичок навчального матеріалу. Сам варіативний модуль передбачає забезпечення виконання ряду завдань, серед яких реалізація Концепції нової української школи, формування морально-вольових якостей, патріотичного виховання, розвиток фізичних якостей.

Значна кількість праць науковців присвячена питанням впровадження цього виду фізичної активності у навчально-тренувальний процес студентів. Праця Яценко О. В., Бойко О. Г., Бузнік А. І. присвячена застосуванню у секційних заняттях скандинавської ходьби як інноваційного шляху покращення фізичного стану студентів, що є актуальним питанням в реалізації змісту фізичного виховання в закладах вищої освіти [10]. На необхідності застосування цього виду рухової активності як засобу фізичної культури наголошують фахівці [1] в закладах вищої освіти, особливо на початковому етапі навчання коли студенти є легковразливими для набуття різних дисфункцій організму, так як в цьому періоді здобувачі стикаються з різними проблемами у навчанні, адаптації [1]. Фахівці галузі фізичного виховання рекомендують застосовувати скандинавську ходьбу в практичних заняттях студентів з ослабленим здоров'ям [8], та студентів за станом здоров'я віднесених до спеціальних медичних груп [9]. В закладах вищої освіти застосування скандинавської ходьби дозволить: розширити спектр рухової активності, підвищити рівень мотиваційно-ціннісного ставлення студентської молоді до систематичних занять фізичною культурою, загартовувати студентів та поліпшити продуктивність спільної роботи викладачів та студентів [8]. На думку фахівців [7] в процесі занять скандинавською ходьбою для досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності потрібно зважати на мотивацію, що передбачає застосування індивідуального підходу, підбір і дозування навантаження відповідно до фізичних можливостей і підготовки студентів. Серед таких мотивів є: оздоровчі, рушійно-діяльнісні, конкурентні-змагання, естетичні, комунікативні, пізнавально-

розвиваючі, творчі, адміністративні, психолого-значущі, виховні. Психологічними механізмами реалізації створення мотивації є «зараження» та наслідування [7]. Більшість студентів мають свій ідеал і за допомогою методу «наслідування» є можливість сформулювати прагнення до вдосконалення за допомогою занять скандинавською ходьбою [1]. Таким чином можна зробити висновок, що заняття скандинавською ходьбою дозволяє вирішити завдання особистісно орієнтованого та персоналізованого підходу навчання.

Також фахівці вказують на те, що скандинавська ходьба вважається досить перспективним видом діяльності у фізичній культурі, оскільки його можна успішно застосовувати у будь-яких умовах, зокрема і на відкритому повітрі. Цей засіб корекції і реабілітації піл час порушень та захворювань опорно-рухового апарату та роботи серцево-судинної системи [4].

Скандинавська ходьба за оздоровчою ефективністю не поступається бігу та має у порівнянні з бігом ряд переваг, вона не має протипоказань і безпечніша в застосуванні. Основне спорядження палиці поглинають до третини навантаження ударів, які при звичайній ходьбі припадають на спину та суглоби ніг [1]. Особливо це є актуальним для людей, які мають проблеми із захворюваннями опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, людей з надлишковою масою, високих і огрядних, літніх людей [4]. Систематичні заняття зі скандинавської ходьби здійснюють позитивний вплив на дихальну та кровоносносудинну системи, оптимізують їх роботу під час фізичних навантажень. Вони дозволяють збільшити об'єм легких до 30 % та зміцнити м'язи, що задіяні під час дихання, сприяють кращому засвоєнню кисню, дозволяють зміцнити серцевий м'яз, збільшити розмір самого серця; зменшити кров'яний тиск і зменшити рівень серцевих скорочень; поліпшити еластичність кров'яних судин. В свою чергу це сприяє профілактиці виникненню хвороби, знижує рівень ризик інфаркту, зменшує ймовірність утворення тромбів [3; 9]. Завдяки ритмічним рухам та правильному диханню, скандинавська ходьба покращує аеробну здатність, сприяє зниженню зайвої ваги, покращує обмінні процеси [1], зменшується вплив накопичених токсинів, регулюється діяльність кишечника [9].

В оздоровчому плані під час занять «не виділяються ніякі агресивні гормони на зразок адреналіну і кортизону, що ведуть до збудження нервової системи» [4]. Заняття сприяють зміцненню психіки людини – вивільняє ендорфіни; зменшує кількість стресонебезпечних гормонів; зменшує кількість адреналіну; перетворює негативну енергію стресу на позитивну енергію руху [3].

Серед позитивних впливів скандинавської ходьби спеціалісти [1] виокремлюють розвиток координаційних якостей – динамічного балансу. Систематичне застосування скандинавської ходьби сприяє кращому прояву гнучкості нижньої частини тіла у порівнянні із звичайною ходьбою, а також посилює гнучкість верхньої частини тіла, сприяє розвитку м'язової сили.

Групові заняття скандинавською ходьбою сприяють зняттю нервово-емоційної напруги, дозволяють людям продовжувати активне соціальне життя. В цьому керунку необхідно зазначити: «Люди похилого віку, які регулярно, займаються скандинавською ходьбою, в процесі занять можуть налагодити нові дружні відносини і знайомства, будучи більш активними фізично, вони стають більш активні і в соціальному плані, а значить, з меншою ймовірністю схильні до виключення з життя суспільства», регулярні заняття зі знайомими і друзями допомагають старшим людям подолати почуття самотності» [5].

Висновки. Застосування скандинавської ходьби сприяє розвитку функціональних систем та фізичних якостей, формуванню психологічних якостей, створення мотиваційно-ціннісного ставлення до систематичних занять фізичною культурою. Заняття скандинавською ходьбою із врахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти на основі застосування персоналізованого та особисто-орієнтованого підходів сприятимуть поліпшенню ефективності процесу фізичного виховання.

Список використаних джерел

1. Голубева В. А. Назимок В. В. Новікова І. В. Скандинавська ходьба як засіб мотивації підтримки здорового способу життя у студентському середовищі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. Вип. 9 (154) С. 34-38
2. Конох А. П. Скандинавська ходьба як ефективний засіб підготовки студентів до участі у лижному туристському поході. *Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт*. 2020. № 2. С.37-42.
3. Кудряшова Т. І., Губченко О. О., Бондаренко В. В. Скандинавська ходьба – різновид фітнесу. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2019. Вип. 1 (114). С. 141-145.
4. Лю Цзе, Мулик К. В. Скандинавська ходьба, як вид рухової діяльності. *Основи спортивного туризму в рекреаційній діяльності*. 2018. С. 60-68.
5. Міщенко М. Скандинавська ходьба як засіб соціально-психологічної реабілітації. *Психологічний журнал*. 2021. № 6. С. 55–

61. URL : <https://doi.org/10.31499/2617-2100.6.2021.229294> (дата звернення: 20.10.2023)

6. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Фізична культура» 10 – 11 класи (Рівень стандарту). 2022. 221 с.

7. Сальникова С., Головіна В. Скандинавська ходьба як засіб фізичного виховання студентів із послабленим здоров'ям. *Особливості викладання дисципліни Фізичне виховання у ЗВО в сучасних умовах*: матеріали круглого столу / гол. ред. В. М. Мірошніченко; ред. кол. О. Ю. Брезденюк, О. П. Швець, В. С. Білоус, Т. В. Осаволук, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 21 січня 2021. Вінниця, 2021. Вип. 3. С. 26.

8. Силабус вибіркової дисципліни «Скандинавська ходьба» підготовки бакалавра денної форми навчання. Волинський національний університет імені Лесі України, Луцьк: [Б. в], 2021. 7 с.

9. Скандинавська ходьба як засіб покращення здоров'я студентської молоді»: Методичні вказівки для студентів основної медичної групи з курсу «Фізичне виховання» для студентів усіх спеціальностей / уклад. : О. М. Афанасьєва, В. Б. Юрченко, І. А. Недбайло, Л. Л. Азаренкова, В. В. Натарева, С. В. Хірний. Харків : НТУ «ХПІ», 2019. 40 с.

10. Яценко О. В. Бойко О. Г., Бузнік А. І. Організація секційних занять скандинавською ходьбою серед студенток 18-19 років. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 75. Т. 3. С.176-181. URL : <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.34> (дата звернення: 20.10.2023)

УДК 372.857

Баран Анастасія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ»

Постановка проблеми. Формування високого рівня екологічної культури залежить від ефективної реалізації екологічної освіти, яка на порозі третього тисячоліття стала необхідною складовою гармонійного, збалансованого, сталого розвитку.

На сьогодні в Україні відбуваються зміни в системі освіти, що спрямовані до набуття нових її якостей. Актуальним є питання екологічної освіти та виховання підростаючого покоління, умінь практичного використання екологічних знань, що сприяло б покращенню стану довкілля. Екологічне виховання є невід'ємною складовою частиною всебічного й гармонійного розвитку особистості, її життєвої компетентності й визначається як одна з найважливіших і найбільш необхідних складових частин для переходу до гармонійного розвитку країни [1, 3].

Мета даної публікації. З'ясувати теоретичні основи та практичні можливості формування екологічно доцільної поведінки під час вивчення курсу «Пізнаємо природу».

Виклад основного матеріалу. Дослідження проводилися на базі ЗЗСО «Залізницький ліцей ім. І. Пасевича» Любешівської селищної ради Волинської області. У дослідженні прийняли участь учні 5 класу. Для визначення типів екологічної поведінки користувалися методикою Пустовіт Н. [3], згідно якої було встановлено чотири типи екологічної поведінки школярів: екологічно доцільна, екологічно виправдана, екологічно руйнівна та екологічно пасивна (байдужа, індіферентна). Кожен із цих типів поведінки базується на знаннях, цінностях та мотивах.

Під час констатувального етапу дослідження ми встановили, що екологічно доцільний тип поведінки був характерний для 29 % учнів, екологічно виправданий – для 19 % учнів, тоді як споживацький тип

поведінки властивий для 23 %, а індиверентний – для 29 % учнів (рис.1.).

Слід відзначити, що індиверентний та споживацький типи екологічної поведінки потребують корекції, оскільки діти із таким типомсприймають природу і ресурси прагматично, передусім, оцінюючи їх користь та не відчують власної причетності до впливу на природне середовище. Корекції, також, потребує екологічно виправданий тип, який характеризується переважно економічними та практичними мотивами у діяльності.

Враховуючи той факт, що формування екологічно доцільної поведінки ефективно втілюється за допомогою інтерактивних технологій [1, 2],нами було розроблено і впроваджено в освітній процес серію уроків із екологічним змістом. Наведемо приклад використання інтерактивних методів під час вивчення розділу «Пізнаємо будову речовини» в межах курсу «Пізнаємо природу (5 клас)».

Вивчаючи тему «Що нас оточує. Тіла та їхні характеристики» разом з учнями розподілили об'єкти до живої та неживої природи за допомогою інтерактивної вправи «Жива – нежива природа» (<https://learningapps.org/display?v=pk1dbcz8323>) та обговорили і визначили потенційні небезпеки навколишнього середовища для здоров'я і безпеки людини.

На уроці «З чого все складається» провели гру «Впізнай речовину», де учні впізнавали речовини за зображеннями, а також разом визначали яке їх значення у житті людини «Чому вода – особлива речовина» розглядали шляхи забруднень різних водойм та складали інтерактивний пазл (<https://learningapps.org/display?v=psn4pa59j23>), після цього спробували разом знайти шляхи зменшення цих забруднень.

Під час вивчення теми «Розчинні та нерозчинні речовини» переглядали відео на тему «Розчини у природі ті житті людини» (<https://youtu.be/KwFrpbvgYUw?si=o8lwb0qPlmrcC9TH>) та визначали як люди можуть впливати на природні розчини.

На уроці «Скільки є речовин» використовували метод проєктної діяльності на тему «Речовини навколо нас», де діти презентували свої роботи у вигляді малюнків, доповідей.

Крім уроків з курсу «Пізнаємо природу» нами було розроблено виховні заходи із екологічною складовою. До прикладу, захід на тему «Сміття посортуй– Землю врятуй», під час якого здобувачі освіти переглянули відеоролики про особливості сортування та переробки побутових відходів, а також спробували самостійно відсортувати власні відходи.

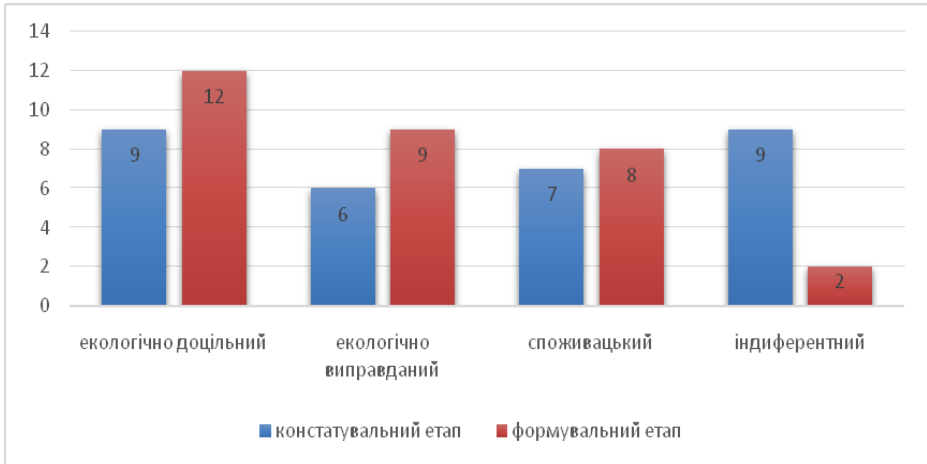

Рис.1. Динаміка сформованості типів екологічної поведінки школярів (n=31)

Порівнявши результати діагностики типів екологічної поведінки школярів під час констатувального та формувального етапів відзначили наявність вираженої позитивної динаміки. Нами встановлено, що екологічно доцільний тип поведінки зріс на 3 %, екологічно виправданий на – 3 % споживацький на – 1, тоді як індиферентний тип зменшився на 7 %.

Висновки. Вивчаючи окреслену тему, ми зробили висновок, що формування екологічної поведінки в учнів – це складний і довготривалий процес, під час якого слід враховувати вік учнів, рівень вже сформованих знань, наявний досвід та психоемоційний стан.

Новітніми методами формування екологічної поведінки учнів в освітньому процесі можемо визначити метод проблемного викладу (проблемні питання, екологічний експеримент, який є способом вирішення певного завдання тощо); дослідницький метод; інтерактивні методи.

Список використаних джерел

1. Забіла Н. Сучасні методи формування екологічної компетентності. Біологія. *Шкільний світ*. 2019. № 1. С. 55-59.
2. Колишкіна А. Формування екологічно доцільної поведінки учнів початкових класів у взаємодії школи і сім'ї : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 Київ, 2014. 20 с.

3. Пустовіт Н. А., Колонькова О. О., Пруцакова О. Л.
Формування екологічно доцільної поведінки школярів.
Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 140 с.

УДК 373

**Безушко Галина, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ В 11 КЛАСІ

Постановка проблеми. Політехнічна освіта знаходиться в колі зору науковців та педагогів-практиків упродовж досить тривалого часу. Це пояснюється її винятковою важливістю, зокрема для ознайомлення молоді з різними видами промислового і сільськогосподарського виробництва, підготовки до життя, до практичної діяльності. Питання політехнічної освіти знайшли відображення у працях науковців П. Атутова, Ю. Васильєва, М. Жидельєва, А. Линда, В. Ноздрьова, П. Ставського, Д. Тхоржевського, А. Шибанова, В. Юськовича та ін.

Головні завдання політехнічної освіти – стимулювати творчість, розвивати критичне аналітичне мислення, формувати інноваційний підхід учнів до розв'язання реальних проблем та відчуття відповідальності за свої дії. Шкільна навчальна дисципліна Біологія і екологія має значний потенціал для реалізації завдань політехнічної освіти.

Мета статті – проаналізувати особливості політехнічної освіти та виховання під час уроків біології і екології в 11 класі.

Результати дослідження. Політехнічна освіта передбачає теоретичне та практичне ознайомлення учнів із технологічними, організаційно-економічними основами та соціально-психологічними аспектами сучасного виробництва. Досягнення зазначеної мети забезпечується завдяки реалізації завдань, які конкретизують шляхи здійснення політехнічної освіти, до актуальних завдань якої належать: формування діалектичного підходу до розуміння явищ

навколишнього світу; становлення морально-етичних та естетичних ідеалів, які пов'язані з трудовою діяльністю; засвоєння системи політехнічних знань та вмінь, необхідних для оволодіння професіями сучасного виробництва.

Професійна орієнтація учнів потрібна для свідомого вибору ними професії, що відповідає їх інтересам, можливостям та потребам суспільства, розвитку розумових та технічних здібностей, здатності використовувати набуті знання та вміння у нових умовах діяльності [2].

Ідея політехнізму в сучасних умовах наукових, технічних, соціальних та економічних трансформацій набуває антропоцентричного спрямування, на основі таких характеристик:

1) універсальність (спрямованість на загальне у широкому діапазоні видів діяльності);

2) науковість (органічне поєднання практичної діяльності та наукового знання);

3) проблемність (орієнтація на творче вирішення практичних проблем, пов'язаних із створенням і використанням штучних об'єктів і систем, взаємодією суспільства і природи);

4) трансдисциплінарність (синтез суспільно-наукових, природничо-наукових, технічних і технологічних підходів і знань щодо різних проблем та видів діяльності) [4].

Специфіка методів і організаційних форм політехнічної освіти зумовлюється сутністю політехнічних знань і умінь. Вони спрямовані на з'ясування наукових основ сучасної технології і формування на цій основі необхідних умінь [1; 3].

Шкільна навчальна дисципліна Біологія та екологія дає школярам розуміння проблем сучасної селекції, біотехнології, клонування, біологічної безпеки, створення генетично модифікованих організмів. Учні розглядають особливості методів класичної селекції та сучасної біотехнології, роблять висновки про застосування біотехнології в охороні навколишнього природного середовища, розглядають специфіку використання результатів біологічних досліджень у сучасній селекції та біотехнології.

Вивчення теми «Застосування результатів біологічних досліджень у медицині, селекції та біотехнології» передбачає формування у школярів ціннісних ставлень до способів використання сучасних досягнень біології у виробництві та у соціальному житті. В учнів формуються судження про внесок вітчизняних учених у розвиток селекції, біотехнології і медицини, перспективи використання генетично модифікованих організмів, клонування організмів, досягнення та ризику генної інженерії

людини, небезпеку створення та застосування біологічної зброї. Школярі виявляють власну позицію щодо дотримання принципів біоетики в біологічних та біомедичних дослідженнях.

Політехнічна освіта дає змогу учням формувати своє професійне майбутнє, розширює їх можливості щодо вибору професій, сприяє розвитку конкурентоспроможності на ринку праці і підготовці до життя у високотехнологічному суспільстві.

Політехнічна освіта для школярів закладів загальної середньої освіти має на меті розвиток їх технічного мислення, практичних навичок, підготовку до майбутньої професії і розвиток творчого потенціалу. Це дає змогу учням стати компетентними, творчими і готовими до викликів сучасного технологічного світу.

Висновки. Реалізація ідей політехнізму сьогодні спрямовується на формування у школярів такого відношення до техногенного середовища, яке пояснює взаємозалежність людини та техніки, технологій, результатів та наслідків їх дій. Важливо, щоб учні усвідомлювали закономірності розвитку культурно-технологічного середовища, мали навички забезпечення стабільності в суспільстві, яке зазнає постійних змін. Пошук шляхів реалізації політехнічної освіти вимагає подальших наукових пошуків і розробок.

Список використаних джерел

1. Грудинін Б. О. Сучасна освіта в контексті нової педагогічної парадигми. *Педагогічні науки*, 2017. Вип. 25. С. 26-35.
2. Коршевнік Т. В. Зміст шкільної біологічної освіти в контексті біологічної науки. *Біологія і хімія в рідній школі*. 2015. № 1. С. 38-42.
3. Принцип зв'язку теорії з практикою та принцип єдності навчання і самонавчання, виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку. *Безкоштовна бібліотека підручників*. URL : <http://www.info-library.com.ua/> (дата звернення: 11.10.2023)
4. Принцип зв'язку теорії з практикою, навчання з життям. URL : <https://studopedia.com.ua/> (дата звернення: 11.10.2023)

УДК 616.2

**Берлінець Діана, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Головатюк Людмила, кандидат біологічних наук,
доцент, Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса Шевченка**

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОЗДОРОВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми. Сьогодні проблеми збереження здоров'я дітей набувають особливої актуальності, оскільки дедалі помітнішою стає тенденція до погіршення його стану. У європейському світогляді інтелект, здоров'я, освіта, професійний досвід, соціальна мобільність беззаперечно визнаються головною складовою національного багатства та основним ресурсом соціально-економічного розвитку. Забезпечення збереження та зміцнення здоров'я населення, продовження періоду активного довголіття, тривалості життя людей, орієнтації на здоров'я як соціальну цінність, яка забезпечує громадянину конкурентоспроможність на ринку праці, професійне довголіття, пов'язаний з цим добробут – одна з визначальних складових гуманітарної політики держави, підґрунтя поліпшення якості життя, зміцнення людського потенціалу, збереження генофонду українського народу. Це задекларовано у Конституції України, нормативних документах: Законах України «Про дошкільну освіту» (2001), «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про охорону дитинства» (2001); Національній доктрині розвитку освіти (2002); Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. (2013) [2, 3].

Обсяг пізнавальної інформації, яку отримують діти шкільного віку, постійно зростає. Відповідно зростає і розумове навантаження. А це нерідко призводить до перевтоми, що негативно позначається на стані здоров'я учнів. Від стану здоров'я учнів багато в чому залежить благополуччя суспільства. Останнім часом у всьому світі намітилася тенденція до погіршення здоров'я підростаючого покоління. Екологічні проблеми, різні негативні побутові фактори,

хімічні добавки в продуктах харчування, неякісна вода, збільшення роздратування у суспільстві, пов'язані з незадовільним економічним становищем, – лише деякі фактори, агресивно впливають на здоров'я школяра. Школа передбачає вибір альтернативних форм і методів організації освітнього процесу. Будувати його необхідно на загальних педагогічних принципах: науковості й доступності, безперервності та практичної цілеспрямованості, гуманізації, динамічності та відкритості.

Одне з головних завдань школи – така організація навчально-виховного процесу, за якої не лише зберігатиметься високий рівень розумової працездатності вихованців, а й зміцнюватиметься їхнє здоров'я. Здоровзбереження стало атрибутом освітнього процесу в освіті. Воно виявляється у використанні здоров'язбережувальних технологій, спільній діяльності педагогів, медичних працівників та психологів, яка має на меті формування культури здоров'я дітей. Проблемами обґрунтування оздоровчих технологій, впровадження їх у систему освіти займаються Т. Андрющенко, О. Богініч, Е. Вільчковський, Г. Григоренко, Н. Денисенко, О. Дубогай, М. Єфіменко, О. Курок, Л. Лиходід, Н. Маковецька та ін. Незважаючи на підвищений інтерес до проблеми, на практиці їй приділяється недостатньо уваги. Умовами цілісного розвитку дитини є використання оздоровчих технологій, які реалізуються комплексно через створення безпечного розвивального середовища. Л. Лохвицька зазначає, щоб дитина могла піклуватися про своє здоров'я і здоров'я інших, необхідно виробити у неї свідоме ставлення до життя, усвідомлення пріоритету здоров'я. Дуже важливо сформувати валеологічний світогляд і мотивацію до здорового способу життя. У дітей шкільного віку виробиться усвідомлене ставлення до власного здоров'я, коли діти засвоять елементарні знання про свій організм, оволодіють гігієнічними нормами поведінки, психологією спілкування, гігієною харчування [1].

Мета дослідження. Проаналізувати особливості застосування оздоровчих технологій в системі освіти.

Виклад основного матеріалу. Специфіка організації педагогічного процесу в школі дозволяє стверджувати, що здоров'язберігаючі технології за ступенем впливу на здоров'я дітей є найбільш дієвими. Основною їхньою ознакою вважають комплексний підхід до вирішення проблем збереження здоров'я, застосування психолого-педагогічних методів і прийомів. Аналіз досліджень у сфері технологізації освітнього-виховного процесу, забезпечення його оздоровчого спрямування, дозволяє стверджувати, що поняття

«здоров'язберігаючі освітні технології» має декілька аспектів. Дане поняття визначають як системно організовану сукупність програм, методів, прийомів, засобів та форм організації навчально-виховного процесу, що не завдає шкоди здоров'ю його суб'єктів; як якісну характеристику педагогічних технологій за критеріями їхнього впливу здоров'я педагогів та вихованців; як технологічну основу здоров'язберігаючої педагогіки.

Враховуючи це можна виділити три підгрупи:

- організаційно-педагогічні технології, що визначають структуру навчально-виховного процесу, попереджують стан втоми, явище гіподинамії та інших дезадаптивних станів;
- психолого-педагогічні, що пов'язані з безпосередньою професійною діяльністю, в тому числі й психологопедагогічний супровід навчально-виховного процесу,
- навчально-виховні технології, що включають програми з формування у дітей знань із основ здорового способу життя, культури здоров'я [4, 5].

Здоров'язберігаючі технології у сучасній освіті спрямовані на вирішення актуального освітнього завдання – збереження та зміцнення здоров'я суб'єктів навчально-виховного процесу. Реалізація здоров'язберігаючих технологій на рівні дитини – забезпечення високого рівня реального стану здоров'я вихованців начального закладу та виховання валеологічної культури як сукупності свідомого ставлення дитини до власного здоров'я та здоров'я інших людей, знань про здоров'я та навички його збереження та зміцнення, валеологічної компетентності, яка дозволяє дитині самостійно й ефективно вирішувати завдання щодо здорового способу життя та безпечної поведінки, пов'язані з наданням елементарних (у відповідності з віковими можливостями дітей) медичної, психологічної допомоги.

Впровадження здоров'язберігаючих технологій має забезпечувати, насамперед, комфортні умови для розвитку потенціальних можливостей учнів та попереджувати негативні впливи на стан здоров'я стресового довкілля. Задля цього необхідно враховувати наступні вимоги: враховувати індивідуальні особливості дітей; запобігати інтелектуальному, емоційному, нервовому перенавантаженню в процесі засвоєння змісту навчальної програми; забезпечувати підтримку сприятливого морально-психологічного клімату в класі; зацентувати спрямованість навчально-виховного процесу не стільки на його здоров'язбереження, а на формування у дітей навичок здоров'язберігаючої поведінки, тобто необхідно навчити самостійно долати стреси, використовувати засоби

психологічного захисту та збереження здоров'я. У сучасних освітніх закладах здоров'язбережувальні технології набули широкого розповсюдження. Вчителі використовують казкотерапію, футбол-гімнастику, пальчикову гімнастику, психогімнастику, дихальну гімнастику, кінезорефлексотерапію, аромо- та фітотерапію, кисневі напої, кольоротерапію, різні види масажу (з використанням щіток, шишок, горішків, точковий, самомасаж), музикотерапію, ігровий тренінг, авторські технології, урізноманітнюють роботу шляхом застосування нетрадиційного обладнання тощо. Проте часто спостерігається безсистемне та епізодичне їх використання, не забезпечується цілісність в організації здоров'язберігаючого простору, не завжди впровадженню технології передують діагностика стану здоров'я дітей та усвідомлення кінцевого результату, перспективи подальшого удосконалення.

Тому головним завданням у роботі вчителя біології є всебічний розвиток дитини як особистості, розвиток її розумових і фізичних здібностей, формування активної позиції щодо збереження та зміцнення здоров'я [3, 6].

Висновки. Сучасний урок має бути здоров'язберігаючим, здоров'яформуючим, оздоровчим, спрямованим на формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя, на засвоєння поняття культури здоров'я на основі розвитку життєвих навичок.

Здоров'я дитини, його охорона, зміцнення та відновлення – одне з основних завдань педагогів. Використання оздоровчих технологій допомагає істотно оптимізувати цей процес. Тому у повсякденному житті варто використовувати як найбільше оздоровчих технологій, адже вони переважно прості у використанні, дають вихованцям велике задоволення, а головне – мають ефективний комплексний вплив на формування їхнього здоров'я. Здоров'ятворчі та здоров'язбережувальні технології можна використовувати у різних організаційних формах роботи, у повсякденні, інтегруючи їх у різні види діяльності дітей. Ефективність позитивного впливу на здоров'я дітей різних оздоровчих заходів, складових здоров'язбережувальних технологій, визначається не стільки якістю кожного з цих прийомів і методів, скільки їх грамотної «злагодженостю» в загальній системі, спрямованій на благо здоров'я дітей і педагогів. Практика показує, що процес формування свідомого ставлення до власного здоров'я потребує обов'язкового поєднання інформаційного й мотиваційного компонентів із практичною діяльністю, що сприятиме оволодінню дітьми необхідними здоров'язберігаючими вміннями і навичками. Обов'язковою умовою ефективного використання оздоровчих

технологій є їх позитивне емоційне забарвлення. Виконання вправ з нудьгою, без бажання не дасть позитивного результату, а скоріше навпаки. Сама радість навчання, так само, як і радість будь-яких вправ і праці, робить дитину щасливою. Вибір здоров'язбережувальних технологій у різних програмах, за якою працюють педагоги, залежить від конкретних умов, його спрямованості, технічного забезпечення, професійної компетентності педагогів, показників захворюваності дітей а також географічних умов розташування закладу. Застосування здоров'язбережувальних технологій може значно підвищити результативність освітньо-виховного процесу.

Список використаних джерел

1. Бойко О. В. Становлення та розвиток поняття «Здоровий спосіб життя». *Морально-духовний розвиток особистості в сучасних умовах*: зб. наук. праць. Книга І. Київ, 2000. С. 117-124.
2. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України. *Основи здоров'я і фізична культура*. 2008. № 11-12. С. 6-7.
3. Гріневич І. І. Сутність здорового способу життя: історично-педагогічний аналіз проблеми. *Наукові записки. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2001. № 1. С. 92-99.
4. Денисенко Н. Ф. Оздоровчі технології в освітньому процесі. *Дошкільне виховання*. 2004. № 12. С. 4-6.
5. Міненко А. О. Основи валеологічного моніторингу і оздоровчих технологій : навчальна програма. Чернігів : КП Вид-во «Чернігівські обереги», 2005. С. 12-16
6. Здоров'язберігаючі технології навчання на уроках біології та екології. URL : https://chornobajbiolo.ucoz.ua/load/biologija/pozaklasna_robota/zdorov_jazberigajuchi_tekhnologii_navchannja_na_urokakh_biologii_ta_ekologii/4-1-0-17 (дата звернення: 21.10.2023)

середовища за допомогою живих організмів [1]. Фітоіндикація ж – це її складова частина, що базується на дослідженнях морфологічних, анатомічних, фізіологічних та біохімічних параметрів рослинного організму, що виникають внаслідок певних змін у довкіллі. Це найбільш доступний, дешевий, швидкий, екологічний та водночас ефективний спосіб вивчення стану забруднень екосистем [4]. Варто зазначити, що фітоіндикацію ефективно використовують для оцінювання стану атмосферного повітря урбоекосистем [3].

Фітоіндикацію можна проводити на різних рівнях організації рослин, однак важливо враховувати, що зі збільшенням рівня організації фітоіндикаторів, збільшується й складність їх реакцій. Так як причинно-наслідковий ланцюг індикатор-індикат стає довшим, ускладнюється їх взаємозв'язок з факторами середовища в екосистемах. При цьому фітоіндикацію на нижчих рівнях використовують як окремо, так і включеною до більш високих рівнів, де вона виступає вже у новій якості [1].

Перевагою методів біоіндикації і біотестування перед інструментальними фізико-хімічними методами аналізу стану довкілля є, насамперед, інтегральний характер відповідних реакцій живих систем, які:

- кумулюють усі біологічно важливі дані про стан навколишнього середовища (охоплюється забруднення як природного, так і техногенного походження). Саме тому отримана інформація відображає стан довкілля в комплексі;

- виявляють присутність в довкіллі комплексу забрудників, адже певні рослини або їх органи (зовнішній вигляд, наявність чи відсутність специфічних утворень, здатність до розмноження тощо) безпосередньо вказують на якісний та кількісний склад політантив певної місцевості;

- дозволяють оцінити ступінь небезпеки окремих наявних речовин або їх комплексів для живої природи, та людини зокрема;

- дають можливість визначити токсичну дію багатьох синтезованих людиною сполук. Нерідко речовини, що внаслідок антропогенної діяльності потрапляють у навколишнє середовище, вступають у взаємодію з іншими, наявними в природі хімічними сполуками, внаслідок чого утворюють нові, більш небезпечні токсини;

- в умовах системного хронічного антропогенного забруднення можуть реагувати на дуже слабкі впливи (появу нових політантив або зміну концентрації існуючих);

- фіксують реальні зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі, адже є дуже чутливі види рослин, які відразу реагують

на появу певних забрудників;

- вказують на джерела надходження та площу забруднення в екосистемах. Аналіз цих даних необхідний також для вивчення шляхів надходження токсинів в довкілля та проникнення живі системи;

- допомагають встановлювати норми допустимого навантаження (ГДК) на рівні екосистем, що різняться за стійкістю до антропогенного впливу. Це обумовлено тим, що однаковий склад і обсяг забруднень призводить до різних реакцій екосистем у різних географічних зонах;

- виступають альтернативою застосування дорогих, трудомістких фізико-хімічних методів аналізу. Живі організми, зокрема рослини, постійно присутні в екосистемах, вони здатні до вибіркової реакції на короточасні чи залпові викиди токсикантів, що може не реєструватися автоматизованими системами контролю з періодичним відбором проб [2].

Поряд з тим, як і будь-який метод, фітоіндикація має певні недоліки:

- відсутність можливості обліку синергічного або антагоністичного ефектів полютантів;

- нерозв'язність проблеми оцінки токсичності або інших лімітуючи властивостей полютантів за дії різноманітних природних чинників (деякі з них можуть посилювати токсичну дію забрудника або зменшувати стійкість живих систем внаслідок сумарії стресу абіотичного та антропогенного походження);

- неможливість отримання інформації щодо вторинних ефектах дії полютантів, зумовлених їх накопиченням і трансформацією в різних ланках екосистем [2].

Переваг методу фітоіндикації значно більше, ніж недоліків, проте останні вказують на необхідність використання даного методу в комплексі з фізичними, фізико-хімічними чи хімічними методами аналізом довкілля.

Для кількісної оцінки рівня забруднення довкілля за допомогою рослин-моніторів необхідно провести попереднє визначення залежності між реакцією рослини на полютант і концентрацією цієї речовини в довкіллі. Для цього розроблено три основні способи. До них належать:

1. Співставлення ступеня та характеру пошкодження певної рослини, або групи рослин із відомою концентрацією забруднюючої речовини в середовищі існування даного виду. Для даного способу необхідно виміряти точну концентрацію токсину в довкіллі.

2. Використання рослин як живого колектору з подальшим дослідженням кількості токсиканта. Наприклад, мох *Hyphnum cupressiforme* здатний поглинати важкі метали (свинець, цинк, нікель, кадмій, купрум, манган) та накопичувати їх в десятки разів більше, ніж у довкіллі.

3. Визначення точної кількості токсиканту (або метаболіту, що з'являється у наслідок пошкодження в рослинній клітині). Далі необхідно здійснити порівняння отриманих значень із відомою концентрацією цього токсиканту в навколишньому середовищі [1].

Процес фітоіндикації охоплює наступні операції:

- вибір індикату (фактору), що обумовлює мету індикації;
- вибір способу і масштабу вимірювань його величини або зміни;
- пошук індикатора на основі логічних доказів його зв'язків з даним фактором;
- розроблення шкали вимірювання індикаційних ознак;
- визначення ступеня кореляції між зміною фактора і індикатора, а також засобу його відображення [1].

Варто враховувати, що не усі представники флори проявляють ідентичні індикаційні функції. Виокремлюють види рослин, що мають вузьку екологічну амплітуду щодо хімічного складу місця зростання, тобто є стенотопними. Саме таку рослинність найбільш вдало використовувати в якості фітоіндикаторів. Поряд з тим, є види рослин, екологічна амплітуда місцезростання яких дуже широка – їх відносять до евритопних. Останні недоцільно використовувати для фітоіндикаційних досліджень [1].

Під час впливу певних забрудників в окремих чутливих видів рослин може змінюватися швидкість росту чи здатність до насіннєвого або вегетативного розмноження, прискорюватися або сповільнюватися процес цвітіння, знижуватися продуктивність, або врожайність. Кожний із зазначених параметрів можна використовувати під час фітоіндикаційних досліджень.

Висновки. Отже, на основі наведених фактів, можна стверджувати, що фітоіндикаційні дослідження довкілля мають широке поле застосування та швидко інтеграцію в моніторингові спостереження за станом навколишнього природного середовища поряд з сучасними методами хімічного, фізико-хімічного, фізичного та біохімічного аналізу середовища.

Використання рослинних об'єктів з метою оцінки стану природного середовища є досить простим, доступним та швидким методом його дослідження, проте вимагає володіння відповідними навичками вибору певних фітоіндикаційних систем, аналізом їх

морфо-функціональних показників та на основі попередньо встановлених залежностей визначення ступеня забруднення середовища окремими політантами або їх комплексами. Використання біоіндикаторів для оцінки техногенного забруднення навколишнього середовища має ряд переваг перед технічними засобами, тому фітоіндикацію широко використовують у системі моніторингу довкілля.

Список використаних джерел

1. Мусієнко М. М. Фітоіндикація та фітомоніторинг : навч. посіб. Київ : Фітосоціоцентр, 2006. 404 с. URL : <https://refdb.ru/look/1067679-pall.html> (Дата звернення: 19.10.2023)
2. Никифоров В. В., Дігтяр С. В., Мазницька О. В., Козловська Т. Ф. Біоіндикація та біотестування : навчальний посібник. Кременчук : Видавництво ПП Щенбатих О. В., 2016. 76 с.
3. Фітоіндикація антропогенних впливів за морфологічними змінами рослин. URL : https://vuzlit.com/624181/fitoindikatsiya_antropogennih_vpliviv_morfologichnimi_zminami_roslin (дата звернення: 20.10.2023)
4. Фітоіндикація – як наукова екологічна проблема. URL : <https://studfile.net/preview/9923790/page:2/> (дата звернення: 20.10.2023)

УДК 630*181.351 (582.091)

Галяс Роман, здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ЕКОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Запаси лісових ресурсів на території України незначні, але розміщені в усіх її регіонах. Сучасний стан лісів є критичний і не відповідає економічним та екологічним вимогам. Щороку площі лісів зменшуються, лісові комплекси штучно трансформуються, структура та санітарні умови погіршуються [1].

Щоб подолати всі екологічні проблеми лісових насаджень потрібно впроваджувати нові стандарти та методи екологічного управління на глобальному, національному, регіональному та місцевому рівнях. Малопродуктивним є процес заліснення вирубаних територій, а розрив між базою лісових ресурсів, перспективами розвитку лісу та використанням лісів збільшився.

Мета дослідження – охарактеризувати екологічні підходи щодо відновлення і використання лісових ресурсів України

Результати дослідження. Екологічні підходи щодо відновлення і використання лісових ресурсів є вкрай важливими в сучасному світі. Знищення лісових масивів, неправильна експлуатація лісів та втрата біорізноманіття становлять серйозні проблеми, які впливають на екологічний баланс, клімат і життя людей.

Основними причинами деградації лісів є [2]:

1. Зміна клімату: ліси є поглиначами вуглецю, сприяючи боротьбі зі зміною клімату. Розуміння оптимальних методів їх відновлення є надзвичайно важливим аспектом.
2. Біорізноманіття: відновлення лісових екосистем є ключовим для збереження видів різноманіття та забезпечення їх стабільності.
3. Водний режим: ліси впливають на гідрологічний режим, що важливо для регулювання водних ресурсів.

4. Соціальний аспект: ліси є місцями для життя місцевих спільнот, забезпечуючи робочі місця, рекреаційні можливості та інші блага.

5. Глобальний вплив: лісовий фонд країни має значення на світовому рівні, негативно впливає на глобальну екосистему та біосферу.

Дослідження екологічних підходів до відновлення та використання лісових ресурсів є критичним місцем для забезпечення сталого розвитку довгострокової життєздатності нашої планети.

Екологічні підходи до відновлення лісових ресурсів мають на меті забезпечення стійкості та ефективну регенерацію лісових екосистем, збереження біорізноманіття та забезпечення сталого використання цих ресурсів [3]. Ось деякі з основних екологічних підходів:

1. *Створення заповідників та національних парків.* Ці особливо охоронні території призначені для збереження природних комплексів у їх природному стані. Це може включати ліси, які використовують у рекреаційних та наукових цілях.

2. *Стале використання.* Орієнтоване на використання лісових ресурсів таким чином, щоб забезпечити потреби сучасного покоління, не завдаючи шкоди можливостям майбутніх поколінь. Досягнення балансу між людським втручанням і природними процесами, що відбуваються у лісах.

3. *Лісове відновлення і рекультивація.* Передбачає відновлення пошкоджених лісів, відновлення природних процесів і функцій екосистеми.

4. *Відновлення природного місце зростання.* Для збереження здоров'я лісів важливо активно впливати на їхні природні процеси. Це може включати садження нових дерев, контроль над вогнем, захист від хвороб та шкідників.

5. *Управління ризиками та кризові ситуації.* Екологічні підходи враховують можливі небезпеки, такі як пожежі, шкідники та хвороби. Планування та вжиття заходів для мінімізації цих ризиків є важливою частиною управління лісами.

6. *Моніторинг та дослідження.* Проведення наукових досліджень та моніторингу дозволяє зрозуміти вплив людської діяльності на лісові екосистеми. Це допомагає вдосконалювати методи управління та адаптацію до змін у середовищі.

7. *Міжнародне співробітництво.* Проблеми з охороною та управлінням лісами часто перетинають межі країн. Міжнародне

співробітництво дозволяє об'єднувати зусилля для вирішення проблем загального характеру, таких як боротьба з незаконним вирубом та торгівлею деревом.

Висновки. Головними шляхами вирішення проблеми є використання позитивного досвіду відновлення лісових ресурсів на території нашої країни та за кордоном; поєднання національних заходів підтримки та механізму розумного ринку лісового господарства; проведення реформ лісового господарства та збереження значної частини національної власності на ліс.

Список використаних джерел

1. Бондар С. Л. Лісове господарство. Чернівці : Наукова бібліотека НУ «Чернівецька політехніка», 2022. 112 с.
2. Концепція Державної цільової програми розвитку лісового господарства України на 2016-2020 рр.
URL : http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=113516&cat_id=82872 (дата звернення: 12.10.2023)
3. Романченко І. С., Сбітнев А. І. Бутейко С. Г. Екологічна безпека: екологічний стан та методи його моніторингу : навчальний посібник. Київ, 2006. 560 с.

УДК 378.018

Гирикович Серафим, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «СПАДКОВІСТЬ І МІНЛИВІСТЬ» НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ В 10 КЛАСІ

Постановка проблеми. Насиченість термінами і науковим змістом програмовий матеріал шкільного курсу біології роблять цей навчальний предмет досить складним для розуміння учнями. Проте використання інноваційних підходів в організації навчання учнів, зокрема використання STEM технологій дозволять забезпечити ефективність освітнього процесу та підвищити пізнавальний інтерес школярів [1, 5].

Виходячи із вищезазначеного метою нашого дослідження було проаналізувати особливості використання STEM-технологій під час вивчення теми «Спадковість і мінливість» на уроках біології в 10 класі.

Результати дослідження. У програмі з біології для 10 класу тема «Спадковість і мінливість» виділена в окремий розділ на вивчення якого відведено 20 годин. Велике значення під час організації навчання має вибір методів та технологій навчання. Вивчивши можливості і різноманітність підходів у впровадженні STEM-освіти нами було виділено і впроваджено під час вивчення теми «Спадковість і мінливість» такі інноваційні підходи як лепбукінг, скрайбінг, біомодельовання, PhET симуляцій (*таблиця*).

Формуванню індивідуальної освітньої траєкторії учнів сприяє технологія – *лепбукінгу*, яка розвиває допитливість, творчість та ініціативність. Під час створення лепбуку учень самостійно організовує інформацію з теми у вигляді саморобної книжки-розкладки з кишеньками чи віконцями, де вкладає різні дидактичні картки, які характеризують певний об'єкт, процес або явище. Ця технологія дозволяє напрацьовувати навичку самостійного збору, відокремлення та систематизації інформації [4, 6].

Скрайбінг являється методом розповіді чи пояснення, який супроводжується ілюстрацією головного змісту доповіді графічними об'єктами. Під час вивчення уроку «Сучасні молекулярно-генетичні методи досліджень спадковості людини» нами було запропоновано учням розробити скрайбінг на тему «Генетичний моніторинг в людських спільнотах». Створення скрайбу за даною темою сприяло кращому опануванню учнями теоретичного матеріалу завдяки створенню власної візуалізації [3].

Біологічне моделювання розглядають як потужний освітній інструмент для вивчення біологічних об'єктів та розуміння складних процесів чи явищ. Моделювання на уроках біології передбачає використання пластиліну, LEGO конструкторів або інші підручних матеріалів [1]. Під час уроку на тему «Каріотип людини та його особливості. Хромосомний аналіз як метод виявлення порушень у структурі каріотипу» нами було використано цю технологію для створення моделей різних типів хромосом (метацентричних, субметацентричних, ацентричних та телоцентричних). Варто відзначити, що використання цієї технології формує в учнів інженерне мислення, творчу ініціатива та створює можливість візуального і практичного навчання.

PhET симуляцій дозволяють створювати та демонструвати віртуально різноманітні дослідження, процеси та явища [2]. До

прикладу, використання вправи «Експресія генів» під час вивчення уроку «Організація спадкового матеріалу еукаріотичної клітини та його реалізація. Гени структурні та регуляторні» дозволяє краще пояснити головну послідовність подій, що відбуваються всередині клітини та призводить до синтезу молекули білка.

Таблиця 1.

Інноваційні підходи впровадження STEM освіти під час вивчення теми «Спадковість і мінливість» на уроках біології в 10 класі

Інноваційний підхід	Тема уроку	Завдання, яке реалізовується
Лепбукінг	Закономірності мінливості (спадкової, неспадкової) людини.	Створення лепбуку на тему «Форми мінливості людського організму»
Скрайбінг	Сучасні молекулярно-генетичні методи досліджень спадковості людини.	Створення скрайбу на тему «Генетичний моніторинг в людських спільнотах»
Біомодельовання	Каріотип людини та його особливості. Хромосомний аналіз як метод виявлення порушень у структурі каріотипу.	Моделювання різних типів хромосом (метацентричні, субметацентричні, акроцентричні, телоцентричні)
Симуляція PhET	Організація спадкового матеріалу еукаріотичної клітини та його реалізація. Гени структурні та регуляторні. Регуляція активності генів в еукаріотичній клітині.	Використання вправи «Експресія генів» (phet.colorado.edu/uk/simulations/gene-expression-essentials/teaching-resources)

Висновки. Використання інноваційних підходів впровадження STEM освіти, таких як лепбукінг, скрайбінг, біомодельовання, PhET симуляцій під час вивчення теми «Спадковість і мінливість»

дозволяє сформує у дітей критичне мислення, креативність, навички самостійної роботи, бачення цілісної картини світу та вміння застосовувати знання для розв'язання завдань з реального світу.

Список використаних джерел

1. Безіна О. В., Казакова Л. Л. Використання елементів STEM-технологій на уроках природничо-математичного циклу. URL : http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/58197/ (дата звернення: 18.10.2023)
2. Використання PhET-симуляцій для виконання домашніх завдань з молекулярної фізики. URL : <https://phys.ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/95141-200685-1-SM-1.pdf> (дата звернення: 18.10.2023)
3. Метод «Скрайбінг»: яскраве подання навчального матеріалу. URL : <https://naurok.com.ua/post/metod-skraybing-yaskrave-podannya-navchalnogo-materialu> (дата звернення:)
4. Метод Lapbook: яскраво, творчо, пізнавально. URL : <https://naurok.com.ua/post/metod-lapbook-yaskravo-tvorcho-piznavalno> (дата звернення: 16.10.2023)
5. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти у закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019-2020 навчальному році. URL : https://rada.info/upload/users_files/41778123/889bec6fbf38a2d668b1e289f5e77b7c.pdf (дата звернення: 18.10.2023)
6. Павлюченко О. В., Єрмошина Т. В. Використання лепбукінгу під час вивчення паразитів людини в новій українській школі. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. 2021. Вип. 66. С.13-17

УДК 633.31:631.452(631.452)

**Гузовата Марія, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти;
Кочубей Валентина, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти;
Тригуба Олена, кандидат сільськогосподарських наук,
доцент, Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія ім. Тараса Шевченка**

РОЛЬ БОБОВИХ КУЛЬТУР У СУЧАСНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ

Сучасне сільськогосподарське виробництво усе більшу увагу приділяє зерновим бобовим культурам, одним із важливих ланок сівозміни, оскільки забезпечують ґрунт азотом, який необхідний для отримання високої урожайності культурних рослин. Велике значення ці культури відіграють у забезпеченні народонаселення світу білками, і узагалі у вирішенні продовольчої проблеми. Це визнала, навіть, Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка із 2019 року встановила Міжнародний День бобових, який відзначається щорічно 10 лютого [1].

Сьогодні перспективного значення набуває застосування сівозмін із елементами біологізації, як альтернативи землеробства, що виключає повністю чи частково застосування мінеральних добрив та забезпечує отримання якісної продукції. Цю проблему, можливо розв'язати, завдяки впровадженню бобових культур, це зберігатиме енергію у землеробстві, частково замінить мінеральний азот на біологічний, приведе до підвищення рівня урожайності культур та родючості ґрунту [3].

Мета нашої роботи, ознайомитися із бобовими культурами придатними для поширення в Україні та їх роллю у сучасному землеробстві.

Вирішенням проблеми насичення сівозмін бобовими культурами у різних регіонах країни займаються багато вчених: П. І. Бойко, А. О. Бабич, В. Ф. Петриченко, В. Ф. Камінський, І. А. Шувар, Пίδα С. В., Конончук О. Б. [2] та ін.

У Державному реєстрі сортів рослин придатних для поширення в Україні наявні 23 бобові культури (табл.), які представлені 1041 сортом.

Таблиця 1.

Бобові культури

№	Назва культури	Кількість сортів
1.	Сочевиця харчова (<i>Lens culinaris</i>)	9
2.	Соя культурна (<i>Glycine max</i>)	299
3.	Горох посівний (<i>Pisum sativum</i>)	138
4.	Горошок волохатий (<i>Vicia villósa</i>)	1
5.	Горошок паннонський (<i>Vicia pannonica</i> Crantz)	1
6.	Горошок посівний (<i>Vicia sativa</i> L.)	39
7.	Еспарцет виколистий (<i>Onobrychis viciifolia</i>)	11
8.	Квасоля звичайна (<i>Phaseolus vulgaris</i>)	69
9.	Козлятник лікарський (<i>Galega officinalis</i> L.)	2
10.	Козлятник східний (<i>Galega orientalis</i> L.)	5
11.	Конюшина біла (<i>Trifolium repens</i> L.)	8
12.	Конюшина гібридна (<i>Trifolium hybridum</i>)	2
13.	Конюшина лучна (<i>Trifolium pratense</i>)	30
14.	Конюшина олександрійська (<i>Trifolium Alexandrinum</i>)	2
15.	Конюшина перевернута (<i>Trifolium resupinatum</i> L.)	1
16.	Люпин білий (<i>Lupinus albus</i>)	11
17.	Люпин вузьколистий (<i>Lupinus angustifolius</i>)	10
18.	Люпин жовтий (<i>Lupinus luteus</i>)	8
19.	Люцерна мінлива (<i>Medicago polymorpha</i>)	16
20.	Люцерна посівна (<i>Medicago sativa</i>)	355
21.	Лядвенець рогатий (<i>Lotus corniculatus</i> L.)	3
22.	Нут звичайний (<i>Cicer arietinum</i>)	19
23.	Боби (<i>Faba vulgaris</i> M.)	2

Найбільшу кількість сортів має люцерна посівна, соя культурна та горох посівний. Найпоширенішими бобовими культурами на території України є соя і горох, перспективними квасоля, люпин, нут, боби, сочевиця та маш [5].

Усі бобові культури завдяки діяльності бульбочкових бактерій здатні здійснювати біологічну фіксацію молекулярного азоту, який пізніше може використовуватися іншими культурами сівозміни. Біологічна азотфіксація у посівах бобових є прикладом безвідходної

технології, де коефіцієнт використання азоту у бобово-ризобіальних системах наближається до 100 % [4].

Крім забезпечення рослин азотом, бобові культури збагачують ґрунт органікою, та оздоровлюють його. Використовують у якості сидератів, залишки є поживним середовищем для корисної мікрофлори. Наповнюють ґрунт корисними мінеральними речовинами, зокрема поверхневий шар ґрунту, кальцієм, калієм та фосфором, можуть за допомогою бульбочкових бактерій важкорозчинні фосфати переводити у доступні для рослин форми. Зменшують ризики інфекційного навантаження, оскільки хвороби та шкідники які вражають бобові культури не шкідливі для інших культурних рослин. Практично усі ці культури мають короткий період вегетації, є посухостійкими та жаростійкими, що дуже важливо при сьогодишній зміні клімату. Незамінні у органічному землеробстві, оскільки єдиний спосіб отримання органічного азоту, введення у сівозміну бобових культур.

Отже, роль бобових культур у сучасному землеробстві важко переоцінити, вони активно фіксують молекулярний азот, допомагають вирішити проблеми збереження та навіть відтворення природної родючості ґрунтів. У Державному реєстрі сортів рослин придатних для поширення в Україні представлені 1041 сортом, які потребують дослідження агротехніки вирощування у різних регіонах України.

Список використаних джерел

1. Бобові у сівозміні: значення, чергування та переваги.
URL : <https://superagronom.com/articles/237-bobovi-u-sivozmini-znachennya-cherguvannya-ta-perevagi> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Ефективність використання мікробіологічних препаратів у посівах бобів (*Faba bona Medic.*) / С. В. Пида, О. Б. Конончук, О. В. Тригуба та ін. *Екологічні науки* : науково-практичний журнал. Київ : Гельветика, 2022. Вип. 2 (41). С. 38-42.
URL : <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2022.eco.2-41.6>. (дата звернення: 08.10.2023)
3. Квасніцька Л. С., Молдован В. Г., Тимошук Т. М.
Короткоротаційні сівозміни з бобовими культурами в умовах достатнього зволоження Правобережного Лісостепу. *Вісник ЖНАЕУ. Рослинництво, селекція та кормовиробництво*. 2015. № 2 (50). С. 239-247.
4. Колісник С. І., Венедіктов О. М., Петриченко Н. М.
Ефективність застосування різних штамів бактеріальних препаратів при вирощуванні сої. *Корми і кормовиробництво*. 2003. Вип. 51. С. 122-125.

5. Місников М. С., Пащенко Ю. П. Перспективи вирощування машу (*Vigna Radiata L.*) на півдні України. *Наукові пошуки молоді у XXI столітті. Інноваційні технології в агрономії, землеустрої та садово-парковому господарстві*: мат. міжнар. наук.-практ. конф. магістрантів і молодих вчених. 2022. Біла Церква. С. 9-11.

УДК 37.017

Залушинська Ірина, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Для сучасного етапу суспільно-економічного розвитку притаманні негативні зміни стану довкілля, що проявляється у порушеннях функціонування екосистем, природного дисбалансі, аваріях техногенного характеру тощо. Ці та подібні до них явища і процеси є наслідком агресивно-прагматичного ставлення людства до природи, проявом антропоцентричного типу мислення.

Одним із шляхів вирішення проблеми екологічної кризи є перехід до екоцентричного типу свідомості, який передбачає формування нової системи ставлень людини до природи та зміну тієї шкали цінностей, що склалася до теперішнього часу. Основна роль цьому процесі належить системі екологічного освіти. Виникла потреба в активізації діяльності щодо визначення змісту, структури, форм, методів та засобів екологічної освіти, спрямованих на формування ціннісного ставлення людини до світу природи.

Мета дослідження: проаналізувати ефективні методи формування ціннісного ставлення до природи в учнів 10-11 класів під час вивчення біології та екології.

Результати дослідження. У педагогічних дослідженнях стверджується думка про те, що тільки теоретичного розуміння основ біології, географії, екології недостатньо для повноцінного формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до

природи. Тому в екологічній освіті зміщуються акценти від завдання формування системи екологічних знань учнів до проблеми формування культури сприйняття природи, екологічно доцільної поведінки під час взаємодії з нею [1; 3].

Питанням засвоєння школярами екологічних знань, формування культури поведінки у природному оточенні, виробленню в учнів ціннісного ставлення до природи присвячені праці А. Захлебного, І. Зверева, І. Суравегіної. Типологію ставлень до природи в системі екологічної культури розглядали С. Дерябо, В. Ясвін. У більшості робіт звертається увага на значення чинника засвоєння системи цінностей у формуванні ставлень особистості до природи.

Процес формування екологічної культури в цілому та ціннісних ставлень до природи зокрема слід орієнтувати на набуття позитивного досвіду взаємодії з природою, накопиченого людством за історію свого існування. Формування особистісного ставлення до природи здійснюється за такими психологічними каналами:

- перцептивно-емоційним (формування відбувається у процесі побудови перцептивного образу на основі емоційної оцінки);
- когнітивному (ставлення формується у вигляді переробки отриманої соціально зумовленої інформації);
- практичного (формуванню ставлень сприяє безпосередня практична взаємодія, зміна мотивів, мети діяльності, її планування) (С. Д. Дерябо, В. А. Ясвін).

Для визначення рівня сформованості у школярів ціннісного ставлення до природи використовуються такі критерії та показники: якість екологічних уявлень (обсяг, системність, реалістичність, усвідомленість), тип ставлення до природи (емоції та мотиви), характер діяльності та поведінки особистості у природі (уміння та навички догляду за об'єктами природи, вчинки).

Аналіз науково-методичної літератури, досвіду роботи вчителів закладів загальної середньої освіти та власних напрацювань дав змогу зробити висновок про те, що формуванню ціннісного ставлення до природи в учнів 10-11 класів під час вивчення біології та екології сприяє використання таких форм і методів навчання як практичні роботи, моделювання, вирішення ситуаційних задач, обговорення важливих екологічних проблем.

Під час практичної роботи на тему «Оцінка екологічного стану свого регіону» школярі за допомогою літературних та інтернет-джерел, а також інформації, отриманої від засобів масової інформації, оцінюють екологічний стан регіону, у якому проживають. На основі проаналізованої інформації вони готують пропозиції щодо поліпшення екологічної ситуації в даному регіоні. Школярі

зазначають потенційні види забруднення довкілля та можливий негативний вплив на здоров'я людини. За допомогою програми Google Earth Pro визначають основні антропогенні джерела впливу на стан довкілля в місці проживання.

Під час практичної роботи здобувачі освіти визначають природні та штучні комплекси (ліси, лісопарки, парки, водойми тощо), які можуть слугувати рекреаційними зонами, а також з'ясовують тип зеленої зони, призначення, площу, екологічний стан. На підставі проаналізованої інформації школярі роблять висновки щодо екологічного регіону, зазначивши основні об'єкти, що завдають шкоди довкіллю. Здобувачі освіти дають пропозиції щодо можливих шляхів поліпшення екологічної ситуації, не завдаючи збитків економіці. Важливим елементом практичної роботи є оцінка основних зелених зон регіону та їх сучасного стану. Формуються пропозиції щодо ефективнішого їх використання.

Важлива тема для бесіди та дискусії – «Стіяка біосфера». Відомо, що стійка біосфера відтворює саму себе і навколишнє середовище в межах її природних коливань після зовнішніх впливів. Розвиток цивілізації на нинішньому етапі відзначено прямо протилежними ознаками – деградацією навколишнього середовища (такою мірою, що глобальна екологічна катастрофа при продовженні тенденцій, що склалися, здається неминучою), виснаженням ресурсів (перш за все, найбільш «екологічних» – прісної води, ріллі, лісів), прогресуючим розпадом геному людини. Це означає, що наша цивілізація вийшла за межі встановленого законами біосфери коридору. Наукові дані показують, що це сталося на рубежі XIX та XX століть. Людина завжди будувала цивілізацію за рахунок перемикання потоків енергій у біосфері на себе, вилучаючи її шляхом руйнування екосистем. Але вихід із коридору стійкості настав лише близько ста років тому. І найбільші руйнування екосистем сталися саме у XX столітті.

Розробка міні-проекту з утилізації побутових відходів дає змогу розвивати в учнів ціннісне ставлення до природи та переконання у необхідності її збереження. Школярі ознайомлюються із способами утилізації сміття та відходів. Звертається увага на те, що з'являється нове обладнання з утилізації, нові методи позбавлення відходів (у тому числі й небезпечних для життя). Але такі покращення виробництва дуже дорогі. Тому легше замовляти послуги з утилізації сміття з виробництва. За таких умов забезпечується низка переваг: відсутність витрат часу та людських сил на утилізацію; гнучкий графік утилізації; ліквідується проблема вивезення відходів; можливість утилізації навіть небезпечних

відходів; повністю законний спосіб утилізації; гарантія точної утилізації. Найправильнішим способом утилізації сміття та відходів з цеху, офісу, заводу та інших виробничих приміщень – це замовлення послуг з вивезення та переробки сміття. Виробничі відходи набагато довше розкладаються у ґрунті і завдають колосальної шкоди. Тому сьогодні весь світ стежить за дотриманням санітарних норм.

Однією з технологій розвитку в учнів ціннісних ставлень до природи є вирішення навчальних ситуацій екологічного змісту. Важливою особливістю ситуаційних завдань є змога їх вирішення кількома способами, що зумовлює необхідність структурувати дані, аналізувати їх [2; 4].

Ситуаційне завдання має бути привабливим для учня. Воно включає проблему з реального життя, особистісно-значуще пізнавальне питання, додаткову інформацію, а також питання та завдання для цього завдання. Завдання формулюються різного типу складності, що дає змогу враховувати індивідуальні особливості школярів, особливості конкретного класу.

Вирішення ситуаційних завдань, на думку деяких авторів (О. Є. Лебедев, Т. В. Львова, Ю. В. Слобожанінов та ін.), має такий алгоритм: актуалізація, проблемний етап, цільовий етап, етап вибору засобів вирішення, теоретичний та результативні етапи, генералізація.

Ситуаційні завдання доцільно вирішувати як індивідуально, так і у групі. Вони дають змогу учням освоювати у процесі роботи з інформацією послідовну низку інтелектуальних операцій: ознайомлення – розуміння – застосування – аналіз – синтез – оцінку. Проблема, яка є основою ситуаційного завдання, має бути близькою і зрозумілою для учнів. Таким чином, вирішення ситуаційних завдань екологічного змісту розвиває уміння орієнтуватися у джерелах інформації, творчо використовувати наявні знання для вирішення екологічних проблем.

Висновки. Формуванню ціннісного ставлення до природи в учнів 10-11 класів під час вивчення біології та екології сприяє використання таких форм і методів навчання як практичні роботи, моделювання, вирішення ситуаційних задач, обговорення важливих екологічних проблем. Розвитку емоційно-ціннісного ставлення особистості до природи сприяє особистісно-орієнтована спрямованість педагогічного процесу, що забезпечує введення учнів у світ цінностей та надання їм допомоги у побудові власної системи ціннісних орієнтацій. Розробка і удосконалення методів та

технологій формування ціннісного ставлення до природи є предметом подальших наукових педагогічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Дробноход М. І., Вольвач Ф. В., Іваненко С. І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою : кол. моногр. Київ : МАУП, 2000. 76 с.
2. Задорожний К. М. Дослідницька та проєктна діяльність під час вивчення біології. Харків : Видавнича група «Основа», 2008. 143 с.
3. Мамешина О. С. Психологічні умови розвитку екологічної свідомості старшокласників у системі позашкільної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2004. 25 с.
4. Сікорський П. Освітні педагогічні підходи та їх вплив на формування навчальних технологій. *Освітні обрії*. 1 (52). С. 96–100.

УДК 37.014.

**Казмірук Людмила, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ В 11 КЛАСІ

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві склалося нове розуміння головної мети освіти: формування особистості, готової до саморозвитку. Її реалізація вимагає виконання цілого комплексу завдань, серед яких: розвиток вміння ставити цілі, організовувати свою діяльність для їх досягнення та оцінювати результати своїх дій; становлення пізнавальних мотивів діяльності; формування наукової картини світу, адекватної сучасному рівню знань [5].

Відмінною особливістю нового Державного стандарту загальної середньої освіти є його діяльнісний зміст, що ставить за мету розвиток особистості учня. Вчитель стосовно учня перестає бути

джерелом інформації, стає організатором отримання інформації, джерелом духовного та інтелектуального імпульсу, що спонукає до дії. Особливе місце у реалізації діяльнісного підходу під час вивчення біології і екології належить методу проєктів.

Мета статті – проаналізувати особливості організації проєктної діяльності під час вивчення біології і екології в 11 класі.

Результати дослідження. Метод проєктів забезпечує пошук різних способів та шляхів активного самостійного розвитку мислення школярів. Результатом проєкту учня може стати ідеальний продукт (вироблений після вивчення інформації висновки, отримане знання) або матеріальний продукт (участь у будь-якій діяльності, що супроводжується веденням записів у щоденнику, альбом, рекламний проспект, бук-трейлер, презентація, буклет, скрайб, постер) [4].

Робота над проєктом дає змогу знаходити шляхи вирішення таких важливих завдань: навчання плануванню (учень має вміти чітко визначити мету, описати основні кроки для досягнення поставленої мети, концентруватися на досягненні мети упродовж усієї роботи); формування навичок збору та обробки інформації, матеріалів (учень має вміти вибрати відповідну інформацію та правильно її використовувати); розвиток вміння аналізувати (креативність та критичне мислення); становлення вміння складати письмовий звіт (учень має вміти складати план роботи, презентувати інформацію); розвиток позитивного ставлення до роботи (учень має виявляти ініціативу, ентузіазм, намагатися виконати роботу вчасно згідно встановленого плану та графіка роботи) [2].

Основними вимогами до використання методу проєктів є: наявність значущої у творчому, дослідному плані проблеми, що потребує інтегрованого знання, дослідницького пошуку для її вирішення; практична, теоретична та пізнавальна значущість передбачуваних результатів; самостійна діяльність учнів. Таким чином, грамотно організована проєктна діяльність учнів дає змогу реалізувати головну мету сучасної освіти – навчити школярів навчатися [1; 3].

Під час вивчення біології і екології в 11 класі під час вивчення теми «Біологічні засади здорового способу життя» учні виконують проєкт «Особиста програма зміцнення здоров'я». Під час виконання проєкту школярі ознайомлюються із біологічними і соціальними принципами здорового життя. Спосіб життя має бути забезпеченим енергетично, зміцнюючим, ритмічним; аскетичним, естетичним, моральним, вольовим, самообмежувальним. Школярі дізнаються про те, що реалізація цих принципів дуже складна, часто носить

суперечливий характер і не завжди призводить до бажаного результату.

Під час складання особистої програми зміцнення учні враховують основні компоненти здорового способу життя: достатню рухову активність, що забезпечує добову потребу організму у рухах; загартовування, що сприяє підвищенню опірності організму несприятливим впливам довкілля та захворюванням; раціональне харчування, збалансоване за набором життєво необхідних речовин; дотримання режиму дня з урахуванням динаміки індивідуальних біоритмів, гігієна розумової праці; особисту гігієну, психогігієну, спрямовану на формування вміння керувати своїми емоціями та профілактику невротичних станів; сексуальне виховання, профілактику захворювань, що передаються статевим шляхом; відмову від шкідливих звичок – паління, вживання алкоголю та наркотиків; грамотну екологічну поведінку; безпечну поведінку в будинку, на вулиці, на роботі, навчанні і т.д., що забезпечує попередження травм та отруєнь.

Під час вивчення теми «Екологія» учні 11 класу виконують проєкт на тему «Дослідження особливостей структури місцевих екосистем (природних чи штучних)». Метою аналізу екосистем є вивчення та розуміння їх структури та процесів, які відбуваються в них. Вивчаючи лісові екосистеми, школярі переконуються у тому, що головним елементом усіх наземних екосистем є харчовий ланцюг, що пов'язує фізичне довкілля з трьома головними життєвими компонентами: продуцентами, консументами та редуцентами.

Згідно навчальної програми в межах теми «Застосування результатів біологічних досліджень у медицині, селекції та біотехнології» учні виконують проєкт «Трансгенні організми: за і проти». Результати оформляють у вигляді бук-трейлера, презентації, буклету, скрайбу, постеру. Школярі дізнаються про те, що населення Землі зростає у геометричній прогресії. Тому постало завдання створення генетично модифікованих організмів (ГМО). Основним видом генетичної модифікації нині є використання трансгенів для створення трансгенних організмів.

Видами ГМО є: генетично модифіковані мікроорганізми, тварини, рослини. Основні світові виробники цього типу продукції – США (53%), Бразилія (21%), Аргентина (20%), Канада (6%). Напрямами використання ГМО є: проведення наукових досліджень; прикладна медицина (виготовлення інсуліну, вакцин та ліків проти тромбозів, чуми, ВІЛ, старіння організму тощо); розвиток продуктивності сільського господарства; виробництво екологічно чистого палива; селекція рослин та тварин.

Під час виконання проєкту учні знаходять аргументи «за»: підвищена поживна цінність продуктів; зменшення негативного впливу людини на навколишнє середовище; стійкість до суворих природних умов, краще засвоєння речовин худобою. Аргументами проти постають: недостатній контроль; перенесення алергенів; непередбачуваність впливу ГМО на організм людини у часі; мутації генів людини; небезпека для екосистем; складнощі для вегетаріанців. Проведені численними науковими групами експерименти на щурах продемонстрували шкідливий вплив ГМО при додаванні в корм лабораторних мишей та щурів ГМ-сої, ГМ-картоплі, ГМ-кукурудзи та ГМ-гороху: смертність потомства – понад 50%; недорозвиненість потомства – близько 40%; репродуктивна здатність потомства – 0%.

Школярі переконуються у тому, що політикам усіх країн світу з метою національної, екологічної, медичної та соціальної безпеки необхідно виробити та вжити в найкоротший термін необхідні заходи щодо зниження ризику виробництва та використання ГМО; жорстко контролювати поширення ГМО у сільському господарстві та харчовій промисловості.

Таким чином до важливих позитивних факторів проєктної діяльності належать підвищення мотивації та розвиток творчих здібностей. Це здійснюється завдяки наявності у проєктній діяльності ключової ознаки – самостійного вибору. Розвиток творчих здібностей та зміщення акценту від інструментального підходу до технологічного відбувається завдяки необхідності осмисленого вибору інструментарію та планування діяльності для досягнення кращого результату. Формування почуття відповідальності відбувається підсвідомо – учень прагне довести, насамперед, собі, що він зробив правильний вибір.

Висновки. Навчальний проєкт дає змогу максимально розкрити творчий потенціал учня, спробувати свої сили, показати публічно досягнутий результат. Ця діяльність спрямована на вирішення цікавої проблеми, а знайдений спосіб її розв'язання має важливе прикладне значення і, що дуже важливо, цікавий і значимий для самих дослідників. Організація проєктної діяльності є багатоваріантною і потребує подальшого удосконалення.

Список використаних джерел

1. Гринюк О. С. Використання методу проєктів на уроках природознавства в старшій школі як умова ефективного навчання учнів. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/9784/7/%D0%93%D1%80%D0%B8%D> (дата звернення: 19.10.2023)

2. Задорожний К. М. Дослідницька та проєктна діяльність під час вивчення біології. Харків : Видавнича група «Основа», 2008. 143 с.
3. Педагогічні технології: теорія та практика / за ред. М. В. Гриньової. Полтава, 2004. С. 33-47.
4. Полат Є. С. Що таке проєкт: Типологія проєктів. *Відкритий урок*. 2004. № 5-6. С. 37-45.
5. Романовська М. Б. Метод проєктів у виховному процесі. Харків : Ранок, 2007. 160 с.

**УДК 373.5.016:502/504:57 Копитчак Ірина, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТИСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ

Постановка проблеми. Розбудова української системи освіти на засадах демократизації, гуманізації, цінності особистісного розвитку людини зумовлює особливу актуальність проблеми методики розвитку пізнавальних інтересів учнів [5]. Методика і практика сучасного навчання почали все більше звертатися до особи учня. Теорія навчання і освіти стала все більш глибоко розробляти питання як готувати людину, як формувати в ній суспільну особу творця, будівника нового суспільства [7].

Формування і розвиток пізнавальних інтересів – це частина широкої проблеми виховання всесторонньо розвинутої особи. Сьогодні навчання і виховання ґрунтуються на активній позиції учнів, їхній пізнавальній самостійності.

Мета дослідження. Встановити рівень розвитку пізнавального інтересу учнів з біології та визначити шляхи оптимізації обраного показника ефективності освітньої діяльності при вивченні навчального матеріалу екологічного змісту.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина прагне кращого. Де б ми не були, що б не робили, завжди хочемо доводити свою справу до досконалості. Професія вчителя передбачає ряд завдань та обов'язків, які необхідні для отримання високих знань учнів.

Поеднуючи рівень розвитку пізнавального інтересу і характер пізнавальної активності учнів, слід зазначити, що учням з аморфними інтересами потрібне поступове формування позитивного ставлення до самостійного навчання [4]. Для учнів з широкими інтересами ефективні різні форми проблемного навчання, які б давали змогу проаналізувати концепції та дійти власного висновку. Для учнів з розвиненим інтересом потрібний вихід за межі програми, засвоєння наукових підходів та принципів, постійне використання проблемно-пошукової діяльності[1].

Не можна не згадати видатного українського педагога, публіциста і письменника – Василя Олександровича Сухомлинського.

Написавши працю «Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості», він показує яким важливим є навик виховання дітей у вигляді загального розвитку. Для того щоб учні були всебічно розвинутими ми повинні допомагати їм прагнути до цього.

Важливим чинником формування пізнавального інтересу виступає особистість вчителя, який організовує пізнавальну діяльність школярів, рівень його педагогічної майстерності [6]. Зацікавленість вчителя, емоційність викладення, ораторська обдарованість педагога, вміння організувати диференційоване навчання та обрати адекватну рівню розвитку учнів його модель є важливими умовами розвитку пізнавального інтересу [2].

Безпосередньо на уроках біології важливим є застосування пізнавальних інтересів, задля високих знань та умінь. Що тут мається на увазі: використання диспутів, круглих столів, театральних постанов, проблемних запитань-відповідей, подорожей і тд. Для цього потрібно продумати кожен урок заздалегіть.

Учні вводяться в проблемні ситуації за допомогою проблемних запитань або завдань, логічно пов'язаних зі змістом навчального матеріалу. Ми пропонуємо веселі проблемні ситуації для використання на уроках біології, які можуть бути пояснені вчителем або навіть інсценовані групою учнів, що значно підвищить інтерес учнів до предметів, які вони вивчали [3]. Наприклад, в 11 класі особливе місце в предметах займає екологія – наука сьогодні вкрай потрібна.. Світ рухається зі швидкістю світла. Землетруси, виверження вулканів, кислотні дощі, парниковий ефект. Як і чому це все відбувається? Які можуть бути наслідки та як їх запобігти? Потрібно знати кожному учневі. Для цього необхідно підбирати

влучні матеріали. Можна зробити це у вигляді уроку-фільму, наприклад разом із учнями подивитися кіноплівку «Дім: Побачення з планетою». Зображення допомагає задуматися про надмірне використання природних ресурсів, забруднення та занепад видів рослин і тварин, нестачу води та інших елементів, необхідних для життя.

Висновки. Здійснюючи практичне формування пізнавальних інтересів школярів під час вивчення біології, потрібно використовувати методи навчальної діяльності, зокрема, переглядаючи фільми екологічної тематики, розробляючи пізнавально-цікаві, та використовувавши пізнавальні інтереси на уроках, ми зможемо допомогти учням ставати кращими і екологічно свідомішими.

Список використаних джерел

1. Артемова Л. Щоб дитина хотіла і вміла вчитися. *Дошкільне виховання*. 2000. № 5. С. 6-7.
2. Бочковський В. Розвиток пізнавальних процесів. *Початкова школа*. 2005. № 12. С. 23-24.
3. Головань Т. Пізнавальний інтерес, як чинник підвищення ефективності процесу навчання. *Рідна школа*. 2004. № 6. С. 15-18.
4. Готра Н. Розвиток пізнавальної активності учнів. *Рідна школа*. 2008. № 4. С. 45-46.
6. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 742 с.
7. Задорожний К. М. Розвиток інтелекту та пізнавальної діяльності учнів на уроках біології. Харків : Вид. група «Основа», 2009. С. 23-27.

УДК 574 (630*3)

Кремпович Людмила, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

СТАН ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Лісові екосистеми важливий компонент біосфери, адже вони регулюють кількість діоксиду вуглецю в атмосфері, збагачують киснем повітря. Ліси відіграють велику роль у кругообігу води: покрита підстилкою поверхню лісових ґрунтів вбирає дощові опади і снігові води, поповнюючи запаси підземних вод. Лісові ґрунти фільтрують води, що стікають з полів і промислових майданчиків, і очищають їх від багатьох шкідливих домішок. Лісові екосистеми випаровують в атмосферу вологу і благотворно впливають на клімат, підвищуючи вологість повітря. А також дають притулок для багатьох тварин.

Ліси – важливий об'єкт людської діяльності. Щороку люди очищають від природних лісів мільйони акрів землі, цим самим загрожують зникненню деяких найцінніших екосистем. Ліси більше, ніж просто дерево [1].

Раціональне використання лісових екосистем підтримує екологічну рівновагу і дозволяє природне відновлення популяцій дерев, промислових тварин, лікарських рослин і грибів. Завдяки цьому зберігається біосферна роль лісів. Однак принципи сталого лісокористування не завжди дотримуються.

Львівська область вважається однією з найбільш лісистих регіонів України. Тут ліси займають 31,8 % її території, тоді як у середньому по Україні цей показник складає 15,7 %, що майже удвічі менший. Ліси на Львівщині займають площу 694,6 тис. га, що становить понад 8 % загальної площі лісів держави. Для порівняння: загальна територія області складає лише 3,6 % від території України.

Ліси в регіоні розподілені нерівномірно, переважно в гірських Карпатах, а також на Розточчі, Гологорох і Марійському Поліссі.

Ліси Львівської області поділені на 4 основні категорії [2]:

1) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення займають площу 132,8 тис. га (19,1 %);

2) рекреаційно-оздоровчі ліси – 295,1 тис. га (42,5 %);

3) захисні ліси – 115,5 тис. га (16,6 %), з наведених категорій лісів можливі для експлуатаційного використання займають площу 142,3 тис. га.

4) експлуатаційні ліси – 310,1 тис. га (44,6 %).

Основними лісоутворюючими породами є сосна (23,8 % площі лісів), дуб (18,6 %), бук (18,2 %), ялина (15,6 %), ялиця (8,2 %), вільха (7,8 %). Загалом для лісів Львівщини характерна різноманітність деревних порід, що дає змогу формувати найбільш стійкі і продуктивні змішані насадження, задовольняти найрізноманітніші потреби в лісовій продукції.

Загальний запас лісу у Львівській області становить 153,6 млн. м³ або 252 м³ на гектар лісової площі, що значно вище середнього показника по Україні, але нижче, ніж у Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях. Із загального лісового фонду 20,5 млн. м³ (13 %) - це стиглі та перестійні ліси, а понад 6 млн. м³ (46 %) – експлуатаційні ліси. Середньорічний приріст становить приблизно 2 млн м³.

Однак господарська діяльність людини не завжди була спрямована на захист і примноження лісових ресурсів. Площа лісів на рівнинах і в передгір'ях скоротилася до 20 %, а в горах - до 53 %. Як наслідок, поширилися антропогенні вторинні чагарники та деградували землі: неконтрольоване освоєння лісів наприкінці 18-19 століть і в післявоєнний період 20 століття призвело до значного зниження верхньої межі лісу, зміни породного складу та вікової структури лісів і, особливо в смерекових лісах Карпат, до біологічно нестабільного стану лісів. Значного поширення набули похідні ліси, площа ялицевих, букових і дубових лісів збільшилася у 2,5 рази, знизилася густота насаджень, зменшилися запаси деревини, погіршився санітарний стан лісів, збідніла лісова фауна, погіршилися ґрунтозахисні, водоохоронні, водорегулюючі, біопродукційні та інші корисні функції лісів. У багатьох випадках знизилася біологічна стійкість лісів, що призвело до масового всихання ялинників у горах і дубових лісів на рівнинах. Почастішали вітровали і буреломи, ураження деревостанів хворобами та шкідниками.

Процеси підтоплення та ерозії, а також руйнування гідротехнічних і дренажних мереж завдають значної шкоди лісовим екосистемам, призводячи до підтоплення насаджень і, зрештою, до їх всихання [2].

Також лісові екосистеми області страждають від пожеж, які у більшості випадків виникають через антропогенну діяльність. Такі пожежі знищують великі території лісів. При відсутності заходів, щодо відновлення лісових насаджень, є велика ймовірність заселення даної території інвазійними видами.

До важливої проблеми лісових екосистем області відносяться незаконні рубки. За даними Управління лісового та мисливського господарства Львівської області, станом на 2022 рік, виявлено 225 випадків незаконних рубок, загальною кубомасою 648 м³ деревини, сума шкоди завдана лісовому господарству становить 6962,6 тис. грн., в тому числі виявлено державною лісовою охороною 225 випадків (100 %) незаконних рубок, загальною кубомасою 648 м³ деревини, сума шкоди завдана лісовому господарству становить 6962,6 тис. грн., що на 143м³ менше ніж за аналогічний період минулого року, або 18 % [3].

Отже, Львівська область є однією з найбагатших областей на лісові ресурси, що має великий рекреаційно-ресурсний потенціал для даної території. І на теперішній час збереження та відновлення лісових екосистем є одним з важливих пріоритетом. Щодо стану лісів Львівської області, то вони зазнають, окрім антропогенних негативних впливів (незаконні рубки, пожежі), а й природних (шкідники, ерозійні процеси, паводки), що зумовлено своєрідністю рельєфу та природних умов території. Важливою проблемою постає раціональне використання лісових екосистем в промисловості, а саме подальше їхнє відновлення, насадження деревних порід.

Список використаних джерел

1. Ліси більше, ніж просто дерева. *ForestCom* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/mkoxx> (дата звернення 22.10.2023).
2. Ліси Львівщини. *Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/gbqgaz> (дата звернення 22.10.2023).
3. Підсумки 2022 року: лісівники Львівщини звітують. *Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства* : веб-сайт. URL : <http://surl.li/mkowu> (дата звернення 22.10.2023).

УДК 630*2 (582.091)

Луцик Оксана, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ

Постановка проблеми. Ліси є одними з найбільш важливих екосистем на планеті, оскільки вони забезпечують життя та добробут людей та інших організмів. Тому дослідження стану лісових екосистем є першочерговим завданням для науковців та екологів. Для цього використовуються різні методи, які дозволяють отримати об'єктивну інформацію про стан лісу та його зміни.

Мета дослідження – охарактеризувати основні методи дослідження стану лісових екосистем.

Результати дослідження. Один з основних методів дослідження – це *інвентаризація* лісових масивів. Цей метод передбачає оцінку кількості та видового складу дерев, розрахунок біомаси та лісової площі. Інвентаризація проводиться на певних ділянках лісу, що дозволяє отримати представлену інформацію про всю територію. Інвентаризаційні дані також використовуються для оцінки змін у лісових масивах та ефективності заходів з їх збереження та відновлення [1].

Інший метод – це *фітосоціологічні* дослідження. Цей підхід передбачає вивчення структури та функціонування рослинного покриву, визначення рослинних угруповань та їх взаємодії. Для цього проводяться спостереження за рослинними видами та їх розподілом на досліджуваній території. Фітосоціологічні дослідження дозволяють зрозуміти, як рослини взаємодіють одна з одною та з навколишнім середовищем, а також виявити фактори, що впливають на їх розвиток та поширення.

Зоологічні методи дослідження передбачають вивчення тваринного світу лісу. Для цього проводяться спостереження за видами тварин та їх розподілом на території. Зоологічні дослідження дозволяють визначити кількість та різноманітність видів, а також оцінити вплив людської діяльності на тваринний світ лісу.

Для вивчення фізичних параметрів лісових екосистем використовуються *геодезичні* та *фотограмметричні* методи. Геодезичні методи дозволяють виміряти висоту дерев, рельєф території та розміщення лісових масивів на мапі. Фотограмметричні методи використовуються для аналізу аерофотознімків, що дозволяє визначити площу лісових масивів, їх структуру та зміни.

Геохімічні методи дослідження здійснюють аналіз ґрунтових проб для визначення рівня забруднення та характеристик ґрунтового покриття. Цей підхід дозволяє виявити вплив різних факторів на якість ґрунту та зрозуміти, як це впливає на стан лісу.

Геофізичні методи дослідження використовуються для вимірювання параметрів ґрунту та підземних вод за допомогою георадару та інших приладів. Цей підхід дозволяє отримати інформацію про структуру ґрунту та розташування підземних вод, що є важливим для вивчення водного режиму лісу та його впливу на рослини.

Для дослідження економічних параметрів лісових екосистем використовуються *економічний аналіз* та *соціологічні* методи. Економічний аналіз дозволяє оцінити економічну ефективність використання лісових ресурсів та їх вплив на стан лісової екосистеми. Соціологічні методи дослідження використовуються для вивчення впливу лісових екосистем на життя та діяльність людей, а також оцінки соціально-економічних наслідків знищення лісу.

Методи *моніторингу* стану лісових екосистем передбачають постійне спостереження та вимірювання показників стану лісу. Для цього використовуються вибіркового обстеження, територіальний моніторинг, безперервний моніторинг та спостереження з повітря. Ці методи дозволяють отримати постійну інформацію про стан лісу та виявляти зміни у ньому.

Крім того, для дослідження стану лісових екосистем використовуються методи *моделювання*. Моделювання кліматичних умов дозволяє вивчати вплив клімату на стан лісу та прогнозувати зміни в ньому. Моделювання біологічних процесів дозволяє розраховувати ріст та розвиток лісових видів. Моделювання економічних та екологічних процесів

До методів дослідження *фізичних* параметрів лісових екосистем належать [2]:

- Геодезичні методи: вимірювання висоти дерев, рельєфу території, розміщення лісових масивів на мапі.
- Фотограмметричні методи: аналіз аерофотознімків для визначення площі лісових масивів, їх структури та змін.

- Землевпорядні методи: дослідження ґрунтового покриття, його характеристик та змін.
- Геохімічні методи: аналіз ґрунтових проб для визначення рівня забруднення та характеристик ґрунтового покриття.
- Геофізичні методи: вимірювання параметрів ґрунту та підземних вод за допомогою георадару та інших приладів.
- До групи методів дослідження *біологічних* параметрів лісових екосистем належать:
 - Інвентаризаційні методи: оцінка кількості та видового складу дерев, розрахунок біомаси та лісової площі.
 - Фітосоціологічні методи: вивчення структури та функціонування рослинного покриття, визначення рослинних угруповань та їх взаємодії.
 - Зоологічні методи: дослідження тваринного світу лісу, включаючи видовий склад, кількість та розподіл тварин.
 - Екологічні методи: вивчення взаємодії між рослинами та тваринами, аналіз екологічних факторів, що впливають на лісову екосистему.
 - Генетичні методи: дослідження генетичної структури та розмаїття лісових видів.
- Групу методів дослідження *економічних* параметрів лісових екосистем становлять:
 - Економічний аналіз: оцінка економічної ефективності використання лісових ресурсів та їх вплив на стан лісової екосистеми.
 - Соціологічні методи: дослідження впливу лісових екосистем на життя та діяльність людей, оцінка соціально-економічних наслідків знищення лісу.
- Методи оцінки ризику: визначення ризиків, пов'язаних з експлуатацією та використанням лісових ресурсів, та розробка заходів для їх зменшення.
- Методами *моніторингу* стану лісових екосистем є:
 - Вибірковий обстеження: дослідження окремих ділянок лісу для визначення їх стану та змін.
 - Територіальний моніторинг: систематичне спостереження за станом лісових екосистем на певній території.
 - Безперервний моніторинг: постійне вимірювання та реєстрація показників стану лісу за допомогою автоматизованих систем та сучасних технологій.
 - Спостереження з повітря: використання дронів та інших літаючих апаратів для збору даних про стан лісу та його зміни.

Методи *моделювання* стану лісових екосистем:

- Моделювання кліматичних умов: вивчення впливу клімату на стан лісу та прогнозування змін в ньому.
- Моделювання біологічних процесів: використання математичних моделей для розрахунку росту та розвитку лісових видів.
- Моделювання економічних процесів: оцінка економічних наслідків різних сценаріїв використання лісових ресурсів.
- Моделювання екологічних процесів: вивчення взаємодії між різними компонентами лісової екосистеми та прогнозування змін в цьому взаємодії.

Висновки. Отже, загальний підхід до дослідження стану лісових екосистем полягає в поєднанні різних методів, що дозволяє отримати комплексну інформацію про стан лісу та його зміни. Важливо також враховувати історичні та географічні особливості досліджуваної території, а також вплив людської діяльності на лісову екосистему. Такий підхід дозволяє зробити об'єктивну оцінку стану лісу та розробити ефективні заходи для його збереження та відновлення. Одним із основних методів дослідження є інвентаризація лісових масивів. Тому дослідження стану лісових екосистем є актуальним завданням для науковців та екологів.

Список використаних джерел

1. Кравчук Г. І., Кравчук О. О., Мудрак Г. В., Кушнір С. Л. Методи екологічних досліджень: фітоценотичні та соціологічні підходи : навчально-методичний посібник. Вінниця : ВНАУ, 2013. 114 с.
2. Нейко І. С., Марценюк О. П. Оцінка стану лісових екосистем у контексті збалансованого лісокористування та забезпечення екологічної стабільності ландшафтів України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18. С. 65-68.

УДК 165.745; 372.857

Наконечна Тетяна, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БІОЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ МЕТОДАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Проблематика єдності процесів гуманізації та екологізації сучасної освіти як наслідку глобальної екологічної кризи та стрімкого науково-технологічного прогресу є надзвичайно актуальними. У вирішенні вказаних ідей важливу роль реалізація принципів сучасної біоетики, що спрямовані на вироблення в учнівської молоді таких загальнолюдських цінностей як «життя», «природа», «людина». Важливо, щоб розширення знань про природу, людину, її місце в біосфері, про необхідність використання екологічно безпечних технологій доповнювалося становленням в старшокласників нових стійких норм етичної, зокрема й еколого-біоетичної поведінки [2].

Мета дослідження – окреслити технології формування навичок біоетичної поведінки школярів методами проєктного навчання біології і екології у старшій школі.

Результати дослідження. Актуальним сьогодні є визначення за О. І. Шапраном: «Біоетика – розділ прикладної етики, що вивчає проблеми людської моралі; органічне поєднання новітніх досягнень біології та медицини з духовністю. Біоетика регламентує поведінку людей в умовах використання високих технологій, які можуть змінити їх тіло, психіку і потомство. У сучасному суспільстві вона є ознакою його цивілізованості» [3].

Проблеми біоетики носять міждисциплінарний характер, її важливими складовими є біологія, екологія, медицина, філософія, теологія, правознавство та ін. На основі узагальнення наукових, релігійних, суспільних норм та принципів, національних і культурних особливостей біоетика розробляє систему моральних принципів, норм і правил, яких необхідно дотримуватись у певній сфері професійної діяльності. Найважливіші з них закріплюються

відповідними законодавчими документами, та відображені у міжнародних договорах, деклараціях, конвенціях, хартіях [1].

Засновником біоетики вважають американського біолога В. Поттера, котрий в 70-х роках ХХ ст. запровадив у науковий обіг термін «біоетика» для позначення сучасного напрямку етики взаємодії з природою, етики виживання людства, що лежить в основі прийняття відповідальних рішень у сферах збереження довкілля та охорони здоров'я людини. Біоетика за В. Поттером розглядається як особливий тип світогляду, що включає об'єктивні наукові знання з природничих і гуманітарних наук та загальнолюдські цінності, теорію і практику усвідомленої діяльності заради створення умов для виживання людства та біосфери в цілому [3].

Прикладом позитивного вирішення зазначених питань може бути практика формування біоетичних навиків старшокласників при роботі над навчальними проектами відповідної тематики, яка передбачає використання міждисциплінарного аналізу при постановці та вирішенні педагогічних проблем, що виникають в процесі розгляду питань, пов'язаних із провідним ціннісним ставленням до живих істот [2].

З метою формування біоетичних цінностей в учнів старшої школи можна запропонувати наступні теми навчальних проєктів з біології [1]:

- Біоетичні аспекти вмирання і смерті. Проблема евтаназії в контексті біоетики.
- Право людини на життя від моменту запліднення. Біоетика про статус людського ембріона. Аборт – порушення основного права людини на життя.
- Біоетичні проблеми новітніх репродуктивних технологій.
- Біоетичні аспекти трансплантології.
- Медико-етичні проблеми клонування людини і тварин.
- Біоетичні аспекти медичної генетики та генної терапії.
- Біоетичні питання дослідів над тваринами.
- Біологічний тероризм. Агротероризм.
- Проблеми біобезпеки використання генетично-модифікованих організмів.

Варто зазначити, що організація навчально-дослідницької проєктної діяльності з питань сучасної біологічної етики особливо актуальна сьогодні. У процесі реалізації дослідницької проєктної діяльності на уроках біології і екології вказаної тематики створюються передумови для розвитку наукового світогляду, ціннісних життєвих орієнтирів, критичного мислення стосовно

актуальних проблем сучасної медицини, генетики, екології як основи майбутнього існування людської цивілізації та біосфери загалом.

Висновки. З метою формування навичок біотичної поведінки в освітньому процесі сучасної школи необхідно застосовувати проектну діяльність школярів. Виконання навчальних проектів з біології і екології у старшій школі мають бути спрямовані на розвиток особистісних якостей здобувачів освіти, сприяти особистісному становленню майбутніх випускників, що передбачає розгляд ряду етичних та моральних питань, безпосередньо пов'язаних із розвитком системи життєвих цінностей, більшість з яких є базовими у сучасному суспільстві, відповідальному за стан розвитку наукової думки та майбутнього біосфери Землі.

Список використаних джерел

1. Мороз В. А., Пропіснова В. В. Сучасні проблеми біоетики. Харків : НФАУ, 2009. С. 24-27.
2. Оніко В. В. Пінський О. О. Позанавчальна робота як чинник формування біотичних здібностей студентів. *«Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXIX КАРИШИНСЬКІ ЧИТАННЯ), присвяченої розробкам моделей підготовки майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в Новій українській школі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 26-27 травня 2022 р.) / За заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 2022. С. 164-166.
URL : http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/18743/1/Orhanizatsiya_navchalno_vykhovnoho_protseesu_v_ekstremal_nykh_umovakh.pdf (дата звернення: 15.10.2023 р.)
3. Сучасний психолого-педагогічний словник / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький (Київська область) : Домбровська Я. М., 2016. С. 43-44.

УДК 373.3

Мазур Анастасія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Сучасний світ стикається із надзвичайно складними екологічними викликами, такими як зміна клімату, знищення біорізноманіття, порушення навколишнього середовища та інші загрози для природи і людського життя. Тому важливо підготувати молоде покоління до розуміння та розв'язання цих проблем. Одним із ключових інструментів для досягнення цієї мети є екологічне виховання в школі.

У зв'язку зі зростаючими екологічними проблемами та загрозами навколишньому середовищу, екологічне виховання стає надзвичайно продуктивним аспектом освіти. Все більше педагогів звертаються до необхідності екологізації всіх навчальних предметів. Педагогічні діячі проводять ґрунтовні дослідження, створюють спеціальні програми. Виховання біології та екології в школі має великий потенціал для формування в учнів екологічної свідомості та відповідного ставлення до природи. Однак для досягнення цієї мети необхідно постійно удосконалювати форми та методи екологічного виховання.

Успіх екологічного виховання залежить від реалізації низки педагогічних вимог. Про це свідчить аналіз психологічних, педагогічних та методичних праць (І. Д. Зверєв, А. Н. Захлебний, Г. Т. Суравегіна, С. М. Глазачов, І. С. Матрусов). Психолог Кудрявцева О. М. наголошує на необхідності системного підходу до екологічного виховання, який передбачає поєднання знань – переконань – готовності до діяльності – безпосередньої діяльності в природі.

Удосконалення форм і методів екологічного виховання учнів під час вивчення біології та екології є основним завданням у сучасному світі. Відповідальне ставлення до навколишнього середовища та

розуміння екологічних проблем є ключовими для майбутнього планети. Школи та вчителі мають зацікавити учнів екологією та надати їм інструменти для розв'язання екологічних викликів. Постійне удосконалення форм і методів навчання є одним із шляхів досягнення цієї мети.

Мета дослідження. Проаналізувати форми і методи екологічного виховання учнів під час вивчення біології і екології з метою виявлення їхніх переваг та недоліків.

Результати дослідження. На основі аналізу використання форм і методів екологічного виховання, які сприяють формуванню екологічної грамотності школярів на уроках біології та екології, було доведено їх ефективність у розвитку екологічної свідомості. Застосування методів екологічної освіти дає змогу збільшити ефективність уроків біології та екології, сформувати відповідні умови для розвитку екологічної грамотності.

Екологічна освіта і виховання покликані дати підростаючому поколінню наукові знання про взаємозв'язок природи і суспільства, усвідомити багатогранне значення природи для суспільства і кожної окремої людини зокрема [2].

Доцільність будь-якої з форм екологічної освіти й виховання визначається дидактичною метою, змістом, методами навчальної діяльності та обсягами конкретної природоохоронної роботи учнів у довкіллі.

За дидактичною метою виокремлюють такі форми позакласної та позашкільної роботи з екологічної освіти й виховання учнів:

- *теоретичне навчання* (предметні гуртки, факультативи, лекції, бесіди, конференції, семінари, конгреси, симпозіуми, кінолекторії);

- *комбіноване навчання* (клуби, гуртки, факультативи, колоквиуми, олімпіади, школи юного еколога, учнівські наукові товариства, Малі академії наук, домашні роботи);

- *навчально-практичні* (спостереження, лабораторно-практичні роботи, експерименти, практикуми, дослідницька діяльність, рольові ігри, прес-конференції, екскурсії, походи, експедиції, екологічний моніторинг);

- *масова робота* (конкурси, виставки, свята, ранки, презентації, акції та рухи екологічного, суспільно корисного та природоохоронного спрямування — «Пролісок», «Конвалія», «Джерело», «Ялинка», «Сад», «Лелека» та ін.);

- *конкретна природоохоронна робота* («зелені» й «голубі» патрулі, екологічні й лісові варти, сигнальні пости, трудові десанти «Живе срібло», «Зернятко», «Зелена аптека», «Бджілки» тощо,

створення екологічних стежин, шкільні лісництва, проекти чи програми з охорони як окремих об'єктів довкілля, так і біогеоценозів або екосистем у цілому);

- *активні* (дають необмежені можливості для організації навчально-пізнавальної і дослідницької діяльності та конкретної природоохоронної роботи учнів саме в довкіллі – «Екологічний майданчик» «Ентомологічний мікрозаказник», «Програма охорони прісних водойм України», «Екологічний табір-експедиція» тощо).

Важливим компонентом екологічного виховання є засвоєння екологічних понять у природі. Учням доцільно спостерігати за екосистемами, проводити дослідження та бачити, яким чином природа функціонує в реальних умовах. Це дає змогу додатково підвищити їхнє розуміння екологічних процесів та набувати практичних навичок.

Ефективність екологічної освіти й виховання школярів залежить не лише від об'ґрунтованого добору змісту навчального матеріалу, а й від особистісної орієнтації педагогічних технологій.

Розвитку критичного мислення сприяє використання інтерактивних технологій.

Інтерактивні методи базуються на спілкуванні як життєвій потребі людини, створюють умови для діалогу чи полілогу для всіх учасників навчання, виробляють уміння працювати в групі для пошуку спільного погодженого рішення шляхом обговорення висунутих пропозицій, поступово формують екологічні знання та відповідні ставлення через сенсорне сприйняття, дискусію, рольові та імітаційні ігри, життєву практику.

Активні та інтерактивні методи екологічного виховання передбачають роботу в малих групах, дискусії, диспути, мозкові штурми, рольові та ділові ігри, тренінги, розробку екологічних проєктів, екскурсії в природу, екологічні польові практикуми, організацію екологічних стежок, дослідну роботу на заповідних територіях [5].

Враховуючи специфіку психолого-педагогічних методів і психологічні особливості старшокласників, у навчально-виховний процес у 10-11 класах доцільно впроваджувати такі комплексні форми й засоби екологічної освіти та виховання: еколого-психологічний тренінг; інтегрально-пошукові групові та рольові ігри; творчу «терапію»; імітаційне моделювання.

В екологічній освіті та вихованні особливо цінним є *метод екологічних проєктів*, під яким розуміють конкретне творче завдання, індивідуальне або групове виконання якого забезпечує поетапний рух до визначеної та усвідомленої мети. Цей метод

сприяє формуванню не лише екологічної культури та екологічної свідомості, а й екологічної поведінки, оскільки передбачає застосування теоретичних знань на практиці та реалізацію їх у конкретних результатах (проєкти екологічно чистого міста, моделюванні способів утилізації побутового сміття та відходів, модернізації системи водопостачання тощо).

Мозковий штурм – форма колективної роботи, що характеризується спільною спрямованістю мислення на розробку ідей і підходів для розв'язання певної проблеми. Його доцільно розглядати як особливий тип дискусії, що сприяє творчому вирішенню проблеми. Мозковий штурм – досить ефективний спосіб пошуку шляхів розв'язання глобальних проблем, оскільки кожен його учасник робить свій особистий внесок у спільну справу, а оригінальність і неповторність пропозицій підвищують емоційність навчально-виховного процесу [4].

Еколого-психологічний тренінг ґрунтується на методології соціально-психологічного тренінгу й спрямований на корекцію екологічної свідомості особистості. В екологічному вихованні використовують також структурні вправи та елементи тренінгу, які добираються вчителем згідно специфіки аудиторії та інформаційної наповненості заняття. Виокремлюють два варіанти тренінгових вправ за їх спрямованістю: співпереживання й самоусвідомлення причетності до Природи та актуалізація готовності до розв'язання екологічних проблем.

Інтегрально-пошукові групові та рольові екологічні ігри ґрунтуються на проєктуванні соціального змісту екологічної діяльності, а їхня специфіка полягає в отождоженні людиною себе з іншими живими істотами або природними об'єктами. Це дає змогу учням вийти за межі їх нормального сприйняття проблеми й поставити себе на місце іншої живої істоти, щоб краще зрозуміти її почуття в даній ситуації. Таким чином, намагаючись робити висновки та прийти до конкретних рішень, базуючись саме на своїх пережитих почуттях, учні більше дізнаються про поставлену проблему та шляхи її розв'язання.

Цікавим є *метод «Питання для груп»*, суть роботи якого полягає у тому, що учні формулюють питання для визначеного тексту та обговорюють їх, поділившись на групи [3]. Варіанти методики даного методу:

- Учні записують питання на аркуші паперу з якого роблять літачок і запускають, до якої групи долетить літак, та й відповідає.

– До формування питання можна ввести обов'язковий елемент, наприклад, розпочати питання словами «Що?», «Чому?», «Як?».

– Питання можуть бути і неспрямованими, хто буде відповідати – визначає вчитель.

Творча «терапія» – це відображення людиною довкілля й почуттів, викликаних засобами мистецтва. Досить широко використовують засоби образотворчого мистецтва, ліплення (з глини, пластиліну), моделювання за допомогою природних матеріалів, музику. Доцільно використовувати творчу «терапію» в межах еколого-психологічного тренінгу. Творча «терапія» вдало інтегрується в структуру уроку на будь-якому його етапі залежно від інформації, яку подає вчитель.

Імітаційне моделювання передбачає прогнозування й демонстрування природних процесів або фрагментів екологічної реальності за допомогою створеної моделі через особистісне включення у неї. Моделювання крізь призму особистісних ставлень і почуттів, що стимулює екоатрибутивну поведінку людини, є ефективним засобом формування екологічного типу мислення учнів у процесі їх екологічного виховання на уроках або позакласних заходах із біології. В процесі імітаційного моделювання беруть участь усі учні класу. Прикладами можуть бути: імітація дощу (під час пояснення кругообігу води), складання оповідань за слідами звірів і птахів на снігу (під час екскурсії в природу), створення дітьми дерева та імітація його росту й розвитку. Особливого сенсу тут набувають почуття, які дуже важливі у формуванні екологічної свідомості учнів.

Використовуючи технологію «глибинної екології», необхідно враховувати вік учнів. Для старших школярів перевагу слід віддати тренінгам, моделюванню конкретних дій, практичним семінарам та екскурсіям екологічного змісту, груповим і рольовим іграм.

Використання сучасних технологій, таких як комп'ютерні моделі, інтерактивні додатки та он-лайн-ресурси, може зробити навчання біології та екології більш доступним і цікавим для учнів. Вони можуть вивчати віртуальні екосистеми, спостерігати за змінами клімату та досліджувати вплив людей на навколишнє середовище.

Оцінка та позитивне підкреслення успіхів учнів у галузі екологічного виховання заохочує їх активність та інтерес до цього предмету. Публічне відзначення їх досягнень може надати можливість надихнути інших учнів та стимулювати їх до власних зусиль у сфері екології.

Важливо розвивати та удосконалювати форми та методи екологічного виховання, які б дали змогу учням збагачувати свій досвід, активно досліджувати природу та ставити перед собою реальні екологічні завдання [1]. Таке удосконалення дає змогу сформувати нове покоління, готове до дійсного внеску в збереження навколишнього середовища та розв'язання екологічних викликів.

Висновки. Удосконалення форм і методів екологічного виховання учнів під час вивчення біології та екології є важливим завданням. Екологічне виховання має на меті підготувати учнів до розуміння та розв'язання екологічних проблем та формування в них відповідальності за навколишнє середовище. Постійне удосконалення форм і методів навчання є ключовим для досягнення цієї мети. Наша спільна мета у тому, щоб підготувати молоде покоління до активної ролі в збереженні природи та створенні сталого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Білявський Г. О., Фурдуй Р. С. Основи екологічних знань : підручник. Київ : Либідь, 2005. 288 с.
2. Микитюк І. Н. Основи еколого-натуралістичної освіти : науково-методичний посібник. Київ: Освіта, 2005. С. 18-24.
3. Пустовіт Н. А., Пруцакова О. Л., Руденко Л. Д., Колонькова О. О. Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посіб. Київ : Педагогічна думка, 2008. 64 с.
4. Телемуха С. Б. Мозковий штурм як метод реалізації інтерактивного навчання. *Україн. наук.-медич. молодіжний журн.* 2014. № 1. С. 169-171.
5. Теорія і практика екологічної освіти : навч. посіб. для студентів денної форми навчання, за напрямом підготовки: 101 «Екологія» / уклад.: М. М. Дяченко-Богун, В. В. Оніпко, В. І. Іщенко. Полтава, 2019. 85 с.

УДК 796.421

Сохацький Іван, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Солонинка Михайло, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

РОЗВИТОК МОРАЛЬНО ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка проблеми. Здоров'я підростаючого покоління є важливим показником якості життя, проте сьогодні спостерігається погіршення показників фізичного розвитку [7]. Пандемія COVID та ведення воєнного стану призвели до негативного психологічного напруження суспільства, особливо вразливим до таких подій є підлітковий вік, що характеризується глибокими змінами умов, що визначають особистісний розвиток дитини.

Як зазначають фахівці [5], в старшокласників сенситивним є період для формування вольових якостей, що є важливим у контексті наукового пошуку вирішення проблем. Сьогодні вчителі фізкультури повинні вирішити складне завдання формування у здобувачів середньої освіти високого рівня культури здоров'я та формування морально-вольових якостей [5]. У галузі фізичної культури учитель повинен отримати метанавички (Soft Skills, Hard Skills та Meta Skills) [4]. Таким чином здатність учителів формувати морально вольові якості у здобувачів середньої освіти визначає ефективність освітнього процесу, що потребує постійної уваги.

Мета – визначити основні проблеми та тенденції формування морально-вольових якостей у старшокласників.

Результати дослідження. В праці В. Масол [3] розглядаються особливості формування рішучості старшокласників під час занять фізичною культурою, саме у цьому віці відбувається бурхливий розвиток вольової сфери, свідоме прагнення до опановування ускладненими та ризикованими фізичними вправами, виявляючи при цьому такі вольові якості як: рішучість та мужність. Окрім цього тут відбуваються важливі особистісні зміни, соціальне та

психологічне дорослішання. Відомо, що воля проявляється у рисах характеру людини на організованості, терплячості, рішучості, мужності тощо. Внутрішні та зовнішні перешкоди такі як страх і лінь впливають на волю [6]. Підвищена психічна збудливість (вибуховість) є дисгармонійним проявом, рисою характеру, що характеризується посиленням збудженням, станом роздратованості, порушенням уваги. Удосконалення здатності до збереження самоконтролю базується на активізації самосвідомості, на рефлексії. Самоконтроль удосконалюється на самонаказі, самонастрої, саморегуляції, самокорегуванні, самостимуляції [6].

В рекомендаціях стосовно стратегічного розвитку фізичного виховання та спортивної підготовки учнівської молоді до 2020-2025 року вказано, що серед пріоритетних завдань окрім формування ціннісного ставлення до власного фізичного здоров'я, спортивних і духовних досягнень, створення гуманістичних цінностей і патріотичних почуттів, що вимагає від здобувачів середньої освіти розвитку морально-вольових якостей. В рівні стандарту «Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Фізична культура 10-11 класи» основними завданнями передбачено розвиток формування високих моральних якостей особистості. В програмі теоретичні матеріали модулів програми з видів спорту видно, що у кожному з розділів в завданнях, в змісті, в очікуваних результатах згадуються про розвиток психомоторних функцій і формування морально-вольових якостей.

Згідно закону України "Про освіту" метою освіти є «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору». Таким чином як зазначає В. Масол важливим завданням сучасної школи, окрім вирішення проблеми зміцнення і збереження здоров'я учнів, є формування моральних та вольових якостей особистості [1].

У концепції 12-річної загальноосвітньої школи окреслені завдання, серед яких чільне місце «займає різносторонній розвиток індивідуальності учнів із урахуванням їх здібностей, формування ціннісних орієнтацій у учнів, інтересів і потреб; зміцнення і збереження морального, фізичного і психічного здоров'я учнів; виховання школяра як громадянина України, національно свідомої, вільної, демократичної, життєво і соціально-компетентної особи, здатної здійснювати самостійний вибір і приймати відповідальні рішення у всіляких життєвих ситуаціях» [7].

Фахівці зауважують, що в складних соціально-економічних умовах, із низьким морально-етичним рівнем суспільства спостерігається нестабільна система, що призводить до створення та формування неформальних субкультур. При цьому підліткові субкультури найчастіше негативно впливають на соціалізацію та становлення особистості. У цей вік підлітки є найменш адаптовані і соціально незахищені групи, на них залишається відбиток загальної соціальної невпевненості, невизначеності і тривожності. У цьому віці також спостерігається чергова криза психічного розвитку, який супроводжується зміною авторитетів. Тут змінюються погляди не тільки на вчителів, батьків, а й на своїх однолітків. Учні розпочинають переглядати свої відносини з оточенням і подекуди здійснюють «шокуючі» способи самовираження, примикаючи до неформальної «нехорошої» організації. Значна частина молоді сьогодні неспроможна самостійно пристосовуватися і розвиватися в умовах мінливої дійсності [1].

Фахівці рекомендують здійснювати з учнями педагогічний супровід. Під цим методом розуміється забезпечення та створення умов прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. Реалізація власне педагогічного супроводу здійснюється через особистісно орієнтовані технології професійного розвитку, які перераховує автор: «розвивальної діагностики; тренінгів особистісного та професійного розвитку й саморозвитку; психологічного консультування з проблем соціально-професійного розвитку; проектування альтернативних сценаріїв професійного життя; особистісно орієнтованих тренінгів підвищення соціально-професійної і психолого-педагогічної компетентності; ретроспекції професійного життя (метод психобіографії); тренінгів самоврядування, саморегуляції емоційно-вольової галузі та самовідновлення особистості [1]. Зрозумілим є складність системи організації та розвитку морально-вольових якостей, проте її реалізація в процесі занять фізичної культури, зокрема і вище згаданими технологіями є необхідністю.

Розглядаючи структуру вольових якостей необхідно розуміти рухому систему вольових проявів її частин, що можуть в залежності від різних умов проявлятися та взаємодіяти між собою. Під час гри у баскетбол в боротьбі із суперниками у момент вирішального кидка в кільце м'яча (до останнього моменту), проявляється в найбільшій мірі сміливість і рішучість під час прояву вирішальних кидків, випереджуючи такі якості як наполегливість і завзятість.

Серед наведених автором [2] якостей цілеспрямованість буде проявлятися тоді, коли ми будемо старатися досягати своєї цілі

поза будь-які перешкоди. Для прикладу будь-які заняття з метою самовдосконалення будуть сприяти прояву цілеспрямованості, поряд із нею потрібно розглядати і наполегливість, попри різні негативні фактори і чинники, збиваючи умови ми будемо старатися здійснювати задуману рухову активність.

Під час організації занять В. Грибан [2] рекомендує здійснювати навчальне навантаження, що відображає зміст прояву вольових якостей. Також автор зазначає, що підбір засобів повинен здійснюватися з врахуванням прояву вольових якостей.

В процесі ж самої організації занять на початку потрібно створити позитивне ставлення до освітнього процесу, що виражається в активізації психічних процесів, посилення концентрації уваги, зосередженості, створення оптимального емоційного стану і власне готовності до фізичних навантажень, чіткого і доступного визначення цілі і завдань занять.

В основній частині автор рекомендує застосовувати вправи, що суперечать мотивам діяльності, встановлення завдань на пошук способів подолання труднощів і удосконалення самоконтролю під час виконання вправ, застосування вправ з високою інтенсивністю із установкою на максимальний результат під час втоми, самоаналіз власних дій і поведінки, моделювання психологічних перешкод та труднощів.

Необхідно розуміти, що існують фактори що негативно впливають на удосконалення вольових якостей, зокрема: надмірні труднощі, що не відповідають підготовленості учнів, відсутність в методиці індивідуального підходу з врахуванням інтересів та індивідуальної психологічної структури особистості, відсутність єдиних програмних вимог, відсутність труднощів [2].

Під час вивчення рухів, технічних елементів на уроках фізкультури удосконалюються фізичні здібності старшокласника та розвиваються його морально-вольові якості [3]. Для формування вольових якостей у здобувачів середньої освіти необхідно використовувати ігри, естафети, під час яких учні мають можливість регулювати та збільшувати рухову активність (біг, стрибки, метання, лазіння та інше), долати перешкоди та труднощі, що ставить учням збільшення прояву рішучості і вольових зусиль. У освітньому процесі з учнями старших класів слід приділяти значну увагу ціннісно-орієнтаційній роботі, що направлена на формування саморозвитку, самостійності, рішучості. Важливим психологічним утворенням у учнів старших класів є особистісне і професійне самовизначення та становлення себе як особистості, адже освітня діяльність є місцем для моделювання життєвих планів [3].

Висновки. В результаті проведеного аналізу літературних джерел було встановлено, що в старшому шкільному віці завершується формування морально-вольових якостей, відбувається завершення становлення психіки, що є важливим для формування особистості. Державні установчі органи звертають увагу та наголошують на необхідності формування морально-вольових якостей. Серед активних методів формування цих якостей залишаються засоби фізичної культури. Їх застосування має свої особливості під час формування тих чи інших морально-вольових якостей.

Список використаних джерел

1. Гейтенко В. В., Приймак Г. Ю., Пристинський В. М. Педагогічний супровід у забезпеченні наступності фізичного виховання старшокласників і студентів як чинник соціалізації учнівської молоді в середовищі неформальних молодіжних організацій. *Проблеми і перспективи розвитку фізичної культури, спорту та формування здорового способу життя різних груп населення*. Слов'янськ: Вид-во Б. І Маторіна, 2016. С.16-23
URL : https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2016/oct/10/01/konf_zbir_ka_1.pdf (дата звернення: 21.10.2023)
2. Грибан Г. П. Фізичне виховання і воля : монографія. Житомир : Вид-во «Рута», 2008. 168 с.
URL : http://eprints.zu.edu.ua/24634/1/235Фізичне_виховання_і_воля.PDF (дата звернення: 21.10.2023)
3. Масол В. (Особливості виховання рішучості старшокласників у процесі занять фізичною культурою. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2020. № 5 (125). С. 106-109.
URL : [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5\(125\).20](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5(125).20) дата звернення: 21.10.2023)
4. Омельчук О. В., Дьоміна Ж. Г., Радзієвський В. П. Формування професійних компетентностей майбутніх наукових та науково-педагогічних працівників у галузі фізичної культури С. 118-122. URL : [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.6\(166\).25](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.6(166).25) дата звернення: 19.10.2023)
5. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування культури здоров'я молодших школярів. / Заїкін А. та ін. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2020. № 17. С. 22-27.

URL : <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2020-17.22-27> (дата звернення: 21.10.2023)

6. Павлик Н. В. Розвиток вольових рис характеру в обдарованих старшокласників. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. №2 (21). С. 39-44.

URL : <http://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2014/2/11.pdf> (дата звернення: 19.10.2023)

7. Ротаєнко А. М. Аналіз ставлення учнів старшої школи до проведення уроків фізичної культури. *Вісник Запорізького національного університету*. 2012. № 1 (7). С. 94-99.

URL : <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/FViS-2012-1/094-99.pdf> (дата звернення: 19.10.2023)

УДК 796.32

Стасюк Петро, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти;
Бованко Сергій, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

РОЗВИТОК ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Сьогодні спостерігається тенденція до зниження здоров'я населення України. Сьогодні система фізичного виховання у вищій школі потребує вирішення низки проблем пов'язаних із збереженням та поліпшенням рівня здоров'я та фізичної підготовленості школярів [1]. О.Пантус вказує, що головною причиною захворювань молоді є їх низький рівень фізичного розвитку [4]. Одночасно кількість заходів на державному рівні суттєво не впливають на систему фізичного виховання [4]. Рівень розвитку швидкісно-силових здібностей впливає на опанування низки складних і відповідальних професій. Таким чином встановлення дієвих способів та інноваційних форм контролю за рівнем розвитку швидкісно-силових якостей сприятимуть оптимізації фізичного виховання.

Застосування контролю є одним із засобів створення стійкої мотивації до занять фізичною культурою та спортом у здобувачів середньої освіти. Застосування інноваційних технологій фізичного виховання повинне передбачати удосконалення системи оцінки фізичної підготовленості школярів, що відповідає умовам сьогодення [2]. В. Сергієнко пропонує значну кількість тестів для визначення розвитку фізичних якостей та розвитку швидкісно-силових якостей [3], зокрема Міністерство молоді та спорту України рекомендує тести і нормативи для проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України, для визначення рівня розвитку швидкісно-силових якостей рекомендує застосовувати «Стрибок в довжину з місця», який на основі аналізу даних літератури залишається найбільш уживаним фахівцями тестом. Фахівці [3] пропонують тести параметричних розрахованих оцінок розвитку швидкісно-силових здібностей, що враховують індивідуальні морфологічні показники. Такий підбір є одним із перспективних шляхів особистісно-орієнтованого впливу у системі фізичного виховання і потребує подальшого обґрунтування.

Основною **метою** було визначити можливість впровадження інноваційних засобів в процесі диференційованого контролю рівня розвитку швидкісно-силових якостей учнів.

Виклад основного матеріалу. Для визначення рівня розвитку у учнів швидкісно-силових якостей нами було застосовано тест «стрибок в довжину з місця». В дослідженні взяли участь 11 хлопців здобувачів середньої освіти. Розвиток цих якостей також визначався за показником швидкісно-силового індексу запропонований В. Сергієнко. Індекс визначався співвідношенням результату стрибка у довжину з місця (см) і довжиною тіла (см). В результаті проведеного тестування нами були отримані статистичні дані – середні величини значень досліджуваних параметрів, що представлені в таблиці 1.

За показником тесту, що характеризує рівень прояву швидкісно-силових якостей м'язів рук – метання малого м'яча, середнє значення величини становило $14,4 \pm 3,95$ м. Середнє значення оцінки становило $2,73 \pm 0,61$ приблизне значення оцінки «3».

Середнє значення параметра метання малого м'яча становить $3,0 \pm 0,33$ ум. од, що відповідає низькому рівню. Рівень кореляції Швидкісно-силового Індексу метання малого м'яча із показниками Індексом швидкісно-силового індексу в стрибках становив $r = 0,637$ та бігу на 30м $r = 0,663$. Рівень кореляції Швидкісно-силового Індексу метання малого м'яча із показником метання мяча був рівним $r = 0,983$ із показником подолання дистанції 30 м – $r = 0,309$

Таблиця 1.

**Параметри рівня підготовленості учнів 6 класів
(хлопці $n = 11$)**

№ з/п	Параметр	M $\pm$ SD
1	Тест «Метання малого м'яча», (м)	14,4 $\pm$ 3,96
2	Співвідношення метання/оцінка (ум.од)	2,7 $\pm$ 0,61
3	Співвідношення метан/вага (ум.од)	0,37 $\pm$ 0,133
4	Співвідношення метан/зріст (ум.од)	0,10 $\pm$ 0,027
5	Співвідношення метан/Кетле (ум.од)	145,1 $\pm$ 16,4
6	Тест «стрибок в довжину з місця» (см)	3,7 $\pm$ 0,95
7	Тест «стрибок в довжину з місця» - оцінка (бали)	3,7 $\pm$ 0,97
8	Індекс вага/стрибок в довжину з місця (ум.од)	0,98 $\pm$ 0,127
9	Співвідношення зріст/ стрибок в довжину з місця (ум.од)	8,11 $\pm$ 1,716
10	Співвідношення стрибок в довжину з місця/Індекс Кетле (ум.од)	6,59 $\pm$ 0,656
11	Тест «Біг 30м» (с)	3,3 $\pm$ 0,953
12	Тест 30м/оцінка (бали)	0,04 $\pm$ 0,05
13	Співвідношення бігу 30м/зріст (ум.од)	0,17 $\pm$ 0,43
14	Співвідношення бігу 30м/вага (ум.од)	0,37 $\pm$ 0,064
15	Співвідношення бігу 30м/Індекс Кетле (ум.од)	41,37 $\pm$ 9,287
16	Вага (кг)	41,37 $\pm$ 9,28
17	Зріст (см)	149,2 $\pm$ 7,82
18	Індекс Кетле	18,4 $\pm$ 3,13
19	Індекс швидкості (ум.од)	3,09 $\pm$ 0,332
20	Індекс швидкості (ум.од)	0,98 $\pm$ 0,127
21	Швидкісно-силовий індекс(ум.од)	0,1 $\pm$ 0,027

Відповідно коефіцієнт показника результату в метанні відповідно до довжини тіла становив 0,1 $\pm$ 0,02 ум.од. З даних таблиці кореляції досліджуваних показників видно середній рівень кореляції в нормативі виконання метання малого м'яча і показниками ваги тіла на рівні $r = 0,776$. Це може свідчити про вплив розвитку м'язевої маси на рівень прояву швидкісно-силових якостей.

Відповідно коефіцієнт показника результату в метанні

відповідно до ваги тіла становив $0,36 \pm 0,13$ ум.од. З даних таблиці кореляції досліджуваних показників видно високий рівень кореляції в нормативі виконання метання малого м'яча і показниками зросту тіла на рівні $r = 0,983$ та показниками індексу Кетле на рівні $r = 0,866$. Це може свідчити як про вплив дожини зросту і ланок тіла як важелів, що впливають на швидкість випуску спортивного снаряду так і про взаємозв'язок фізичного розвитку на рівень прояву швидкісно-силових якостей.

Також за цим показником спостерігався не значний кореляційний зв'язок із показниками стрибка на рівні $r = 0,322$ та зворотній середній за силою кореляційний зв'язок із показниками бігу на 30 м на рівні $r = 0,640$.

За показником стрибка в довжину з місця, що характеризує вибухову силу ніг учнів 6 класу середнє значення величини становило $145,1 \pm 16,4$ см, що відповідало оцінці «4» ($3,7 \pm 0,95$ од). Відповідно Індекс швидкісно-силовий розвитку ніг рівний $0,97 \pm 0,13$ ум.од., що відповідає середньому рівню. Його зв'язок із показником Індeksu бігу на 30 м. були середні за силою та зворотні на рівні $r = 0,649$ та швидкісно-силовим індексом бігу на 30 м $r = 0,839$ та на рівні $r = 0,942$ власне із результатом стрибка.

Відповідно до ваги тіла коефіцієнт стрибка в довжину з місця становив $3,69 \pm 0,127$ од. Одночасно спостерігаються середні за силою кореляційні зв'язки між показниками ваги тіла та довжини стрибка з місця. Це може свідчити про високий рівень розвитку швидкісно-силових якостей при достатньому рівні розвитку м'язової системи тіла. Тут спостерігається високий рівень кореляції параметрів довжини тіла та показниками довжини стрибка на рівні $r = 0,924$.

Коефіцієнт дожини стрибка до висоти тіла становив $0,98 \pm 0,13$ од. При цьому спостерігається середній за рівнем прояву розвитку швидкісно-силових якостей із показниками рівня фізичного розвитку – Індeksu Кетле на рівні $r = 0,728$. Коефіцієнт результатів довжини стрибка у порівнянні до зростового показників становив $8,1 \pm 1,7$ од.

За показником бігу на 30 м середнє значення часу подолання дистанції становило $6,6 \pm 0,65$ с, що відповідало оцінці «3» ($3,3 \pm 0,95$ од). За цим показником спостерігався високий рівень за силою на рівні $r = 0,890$ із показником зросту учнів, та слабкі за силою $r = 0,274$ із показниками ваги тіла, що свідчить про вплив довжини тіла на швидкість пересування по дистанції.

Коефіцієнт швидкості становив $3,1 \pm 0,33$ ум од., що відповідає низькому рівню. Рівень кореляції індексу швидкості бігу на 30 м із

метанням м'яча на 30 м становила $r = 0,604$ із показником стрибка на рівні $r=0,800$. Коефіцієнт співвідношення зросту до часу подолання дистанції в бігу на 30 м. становило $0,04 \pm 0,005$ од. Коефіцієнт співвідношення ваги до часу подолання дистанції в бігу на 30 м. становило $0,17 \pm 0,0425$ од. Коефіцієнт співвідношення вагозростового показника до часу подолання дистанції в бігу на 30 м. становило $0,17 \pm 0,0425$ од.

Висновки. Отримані наші результати свідчать про середній рівень підготовленості та компетентності учнів середніх класів за показниками прояву швидкісно-силових якостей. Застосування швидкісно-силових індексів дозволяє визначити швидкісно-силові якості, проте результати потребують подальшого обґрунтування та апробації для можливості створення персоніфікованого підходу у фізичному вихованні, створення особистісно-орієнтованої мотивації, зорієнтованої на саморозвиток і самоактуалізацію студента.

Список використаних джерел

1. Базилевич Н. О., Тонконог О. С., Юрченко І. В. Шляхи вдосконалення фізичної підготовленості студентів засобами легкої атлетики. *Теорія і практика фізичної культури і спорту* : наук.-практ. журнал Університету Григорія Сковороди в Переяславі. Переяслав, 2022. Вип. 1. С. 36-42.

URL : [https://doi.org/10.31470/2786-6424-2022-1\(1\)](https://doi.org/10.31470/2786-6424-2022-1(1)) (дата звернення: 18.10.2023)

2. Банах В. І. Оцінювання фізичних якостей в особистісному підході організації фізичного виховання. *Перспективи розвитку фізичної культури і спорту у закладах освіти* : матеріали наукової конференції (м. Луцьк, 19 травня 2023 р.). Луцьк, 2023. С. 16-20.

3. Круцевич Т. Ю., Воробйов М. І., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навчальний посібник. Київ : Олімпійська література, 2011. 224 с. URL : <https://reposit.uni-sport.edu.ua/handle/787878787/1171> (дата звернення: 20.10.2023)

4. Розвиток швидкісно-силових якостей студентів засобами легкої атлетики. / Пантус О. О. та ін. *Фізичне виховання: проблеми та перспективи* : монографія. Житомир : Рута, 2020. С. 186-195. URL : http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/12750/1/FVPP_2020_186-195.pdf (дата звернення: 20.10.2023)

УДК 371.315.6

Тихончук Катерина, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ У 10-11 КЛАСАХ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

Постановка проблеми. Проблема, яка стоїть на порядку денному, полягає у відсутності ефективних методів формування креативного мислення учнів на уроках біології та екології в 10-11 класах. Наприклад, традиційні методи навчання, такі як лекції, практичні роботи і домашні завдання, не забезпечують достатнє розвиток творчих здібностей учнів та їх креативного мислення.

Використання дидактичних ігор на уроках біології та екології може вирішити цю проблему. Дидактичні ігри є цікавим та інтерактивним способом навчання, який стимулює активну участь учнів, сприяє їх творчому мисленню та розвитку проблемного мислення. В процесі гри учні мають можливість застосувати свої знання та навички для розв'язання різноманітних завдань, уникаючи стандартних шаблонних відповідей [1].

Проте, до цього часу дослідження щодо використання дидактичних ігор на уроках біології та екології у 10-11 класах з метою формування креативного мислення є обмеженими. Існує потреба у дослідженнях, щоб встановити, які конкретні ігри будуть найбільш ефективними для цілей формування креативного мислення учнів. Також потрібно вивчати вплив використання дидактичних ігор на мотивацію та інтерес учнів до вивчення біології та екології.

Тому, використання дидактичних ігор на уроках біології та екології у 10-11 класах з метою формування креативного мислення – актуальна проблема, яка вимагає досліджень і впровадження нових підходів до навчання.

Мета дослідження – визначення ефективності використання дидактичних ігор на уроках біології та екології в 10-11 класах з метою формування креативного мислення учнів.

Результати дослідження. Дидактична гра – це колективна практична вправа, в якій учасники виробляють оптимальні рішення і застосовують методи і прийоми в умовах, що симулюють реальну обстановку. Під час гри учень має мотивацію успішно виконати свою роль.

Структура дидактичної гри відрізняє її від інших видів ігрової діяльності школярів. Вона включає дидактичні та ігрові завдання, ігровий задум, ігрові дії, правила, пізнавальний зміст і результат [2].

Важливо, щоб ігрове завдання відповідало навчальній меті. На уроках інформатики можна використовувати дидактичні ігри для розвитку розумових операцій, виключення зайвого, рольових та імітаційних ігор.

Навчальні завдання в ігровій формі стимулюють емоційну реакцію учнів, зменшують нервову напругу і попереджають перевтому. Це сприяє концентрації школярів на засвоєнні знань, умінь і навичок, передбачених завданням.

Для досягнення бажаного впливу ігрової діяльності на розвиток особистості школяра, необхідно його керувати. Вчитель повинен ретельно продумати задум гри, визначити завдання, обрати відповідну ігрову програму і проаналізувати ситуацію гри.

Щоб активізувати навчально-пізнавальну діяльність учнів, можна використовувати дидактичні ігри в навчально-виховному процесі. Гра як метод навчання має довгу історію і широко застосовується в народній педагогіці. У сучасній школі ігрова діяльність використовується як метод навчання, окрема форма навчання і технологія позакласної роботи. Розуміння місця і ролі ігрової технології в навчальному процесі залежить від розуміння функцій і класифікації дидактичних ігор [3].

Одна з суттєвих ознак дидактичної гри полягає в наявності чітко поставленої мети навчання і відповідного їй педагогічного результату. Існують різні компоненти ігрової технології, такі як мотиваційний, орієнтаційно-цільовий, змістово-операційний, ціннісно-вольовий та оцінковий. Ці компоненти взаємопов'язані і разом визначають технологічну структуру гри, яка включає настанову на гру, завдання, правила гри, ігрові ситуації, ігровий стан, сюжетно-ігрові дії та результат гри.

Застосування дидактичних ігор в навчанні біології та екології в 11 класі вже було досліджено в роботах відомих педагогів, таких як Я. А. Коменський, І. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинський, Н. К. Крупська,

А. С.Макаренко, В.А.Сухомлинський. В роботах Ю. І. Мальованого, Г. К. Селевка, В. М. Булатова та інших авторів розглядаються дидактичні функції, структура і класифікація дидактичних ігор. Дослідники, такі як О. С. Огієнко, Г. Ф. Федорець, А. А. Кузнецова, С. В. Чуракова, Е. М. Мінскін, Т. К. Александрова, Н. І. Лукашова, Н. П. Анікієва і інші, розглядають загальні питання використання дидактичних ігор та умови їх ефективного використання в навчанні біології [1, 2, 3].

В практиці навчання біології дидактичні ігри використовуються, в основному, як засіб організації позакласної роботи з предмету. Вони не включаються до звичайних уроків, але дещо часто використовуються як окремі епізоди. Однак, обмежений арсенал ігор, які зараз використовуються в навчально-виховному процесі, не дає можливості повноцінно використовувати їх на уроках біології.

Дидактичні ігри на уроках біології є дуже цікавим інструментом для навчання, оскільки вони додають життя і веселощі до занять. Вони дозволяють вчителю творчо підходити до планування уроків, щоб вони були насиченими та привабливими для учнів. Дидактичні ігри розвивають активність, творчість, самостійність та бажання навчатися [3].

Дидактична гра поєднує в собі дві важливі сфери людської діяльності – гру і навчання. Раціональне поєднання дидактичних ігор і навчання є найважливішим засобом активізації навчальної діяльності учнів. Роль гри в структурі уроку визначається її пізнавальною метою і можливостями навчального процесу [4].

Ми розробили дидактичні ігри, які можна використовувати на уроках біології та екології у 10-11 класах.

1. «Екосистемний бінго». Учні отримують бінго-картки з назвами різних компонентів екосистеми (наприклад, звірі, рослини, гриби, бактерії тощо). Під час уроку вчитель називає види тварин, рослин чи інші елементи екосистеми, а учні почеркують відповідні поля на своїх картках. Перший учень, який заповнить ряд або діагональну лінію на своїй картці, виграє.

2. «Розпізнавання організмів за їх ознаками». Учні діляться на команди і отримують картки з описом ознак різних організмів. Наприклад, опис може містити інформацію про вигляд, живлення, спосіб розмноження тощо. Команди мають визначити, про який організм йдеться за наданими ознаками. Команда, яка перша правильно вгадає, отримує бали.

3. «Біологічні причини та наслідки зміни середовища». Учні грають у роль різних видів організмів і простежують наслідки зміни середовища на їхню життєдіяльність. Наприклад, деякі учні можуть

бути травоядними тваринами, а інші – хижаками. Вчитель може створити ситуацію, наприклад, зменшення рівня води в озері, і учасники гри повинні обговорити, як ця зміна вплине на види організмів і їхні взаємини.

4. «Рольова гра: Збереження біологічного різноманіття». Учні приймають ролі різних учасників екосистеми, таких як рослини, тварини, люди, дослідники чи природоохоронці. Кожний учень досліджує та розповідає про роль свого персонажа в збереженні біологічного різноманіття, а також про можливі загрози та способи їх уникнення.

Ці ігри допоможуть учням активно залучитися до вивчення біології та екології, розвивати свої знання та навички, а також сприятимуть формуванню уявлень про роль і взаємозв'язки організмів і екосистеми.

5. Гра «Еволюційний марафон». Учні поділяються на групи, кожна з яких представляє певний вид організмів. Учасники змагаються в швидкості розпізнавання зображень організмів, пов'язаних з еволюцією. При цьому вони повинні чітко визначити особливості будови та змін, які відбулися протягом еволюційного процесу.

6. Гра «Екосистемний лабіринт». Учні відтворюють різні компоненти екосистеми (наприклад, рослини, тварини, ґрунт, повітря) за допомогою картонних чи паперових елементів і створюють лабіринт. Учасники гри повинні пройти лабіринт, вирішуючи завдання, пов'язані з взаємодією компонентів екосистеми та впливом зовнішніх факторів на їх тваринні та рослинні види.

7. Гра «Симбіотична асоціація». Учні утворюють певні групи, кожна з яких вивчає конкретну симбіотичну асоціацію (наприклад, мікроби в кишечнику людини, комахи-зазубрини та рослини). Кожна група підготує презентацію про взаємовідносини між організмами, їх користь та способи взаємодії. Після презентації учні відповідають на питання своїх однокласників та розв'язують кросворд, який містить поняття, пов'язані з симбіотичними асоціаціями.

8. Гра «Вжити в екологічному кризі». Учні розбиваються на команди та отримують завдання протягом певного часу вжити в умовах екологічного кризи. Команди повинні прийняти рішення про те, як ефективніше використовувати ресурси, зберігати біорізноманіття та розробляти плани дій для мінімізації негативного впливу на екосистему. Після закінчення гри команди обговорюють свої рішення та проводять аналіз ефективності їх стратегій.

Висновки. Отож, працюючи над цією темою, ми зробили висновок, що дидактична гра є невід'ємною частиною навчального процесу. Особливо у школі, де підтримувати інтерес учнів протягом уроку і протягом декількох уроків, враховуючи навіть всю педагогічну майстерність вчителя, особливо важко. Тому у роботі ми часто намагаємось застосовувати дидактичні ігри та вправи. Це дозволяє більш ефективно вирішувати навчально-виховні завдання, максимально враховуючи здібності та вікові особливості учнів. Дидактична гра є однією із суттєвих доданків динаміки навчального процесу, активізації пізнавальної діяльності, розвитку самостійності та формування широких пізнавальних інтересів у учнів. Результативність дидактичних ігор залежить, по-перше, від систематичного їх використання, по-друге, від цілеспрямованості програми ігор у сполученні зі звичайними дидактичними вправами.

Актуальність гри у навчальному пізнаванні на сьогодні підвищується, з одного боку, у зв'язку з доступністю різних джерел пізнавання, наростанням обсягу різноманітної інформації, що надається телебаченням, відео, через мережу Інтернет, а також, все більш масштабним використанням засобами масової інформації ігрових технологій. Важливим завданням самого вчителя стає розвиток в учнів інтересу до самостійного відбору інформації і її активного використання. Це досягне за участі дидактичних ігор, що дають можливість на практиці проявити свої здібності, демонструвати знання й уміння.

Список використаних джерел

1. Богданова О. Методологічні основи роботи вчителя біології. *Біологія*. 2010. № 30 (394), жовтень, С.16-18.
2. Дидактичні ігри в навчанні біології. URL : <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/1641> (дата звернення: 01.11. 2023)
3. Інтерактивні методи навчання біології URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17743/1/90.pdf> (дата звернення 30.09.2023)

УДК373.5.016:502/504:57

Шмідт Семен, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «АДАПТАЦІЇ» В 11 КЛАСІ

Активізація пізнавальної роботи учнів під час уроків біології й екології в 10-11 класах потребує від учителя систематичного використання різноманітних цікавих і мотивуючих методів, способів і форм освітньої діяльності, що позитивно стимулюють школярів до виявлення своєї самостійності.

Біологія і екологія як освітній компонент є своєрідною системою понять, які розвиваються логічно та послідовно, знаходячись у взаємозв'язку. Цілісна система понять визначається науковими складовими, що містить шкільний предмет біології і екології.

Кожний курс, урок, розділ, тема являють собою систему біологічних і екологічних понять.

Поняття – це форма людського мислення, що відбиває загальні істотні ознаки певних об'єктів і явищ дійсності. Пізнання світу розпочинається з чуттєвого відчуття того чи іншого об'єкта чи явища, відчуття переходять у сприйняття, які характеризують об'єкт або явище в цілому. Пізніше основі сприйняття формуються уявлення, які узагальнюючись утворюють поняття. Серед сучасних учених-методистів найбільше проблему формування біологічних і екологічних понять досліджують С. Горбулінська, Є. Неведомська, О. Цуруль та ін. [2].

Можна класифікувати біологічні й екологічні поняття на: *емпіричні* та *теоретичні*. Окремі факти, зовнішні ознаки, властивості, їх узагальнення та класифікації утворюють *емпіричні поняття*, які дуже подібні до уявлень, бо описують явище. *Теоретичні поняття* дають пояснення, розкривають сутність і зміст, являються основою світогляду для раціонального вирішення практичних проблем [1].

Еколого-біологічні поняття бувають *прості* та *складні*. *Прості, початкові поняття*, що включають лише один елемент знання, поєднуються з іншими поняттями, утворюючи *складне поняття* [3]. Наприклад, поняття «адаптація» на початку вивчення теми «Адаптації» в 11 класі є простим, а в кінці опрацювання теми стає складним, оскільки включає цілий перелік інших понять.

Під час вивчення біології й екології розкриваються *спеціальні та загально-біологічні чи загально-екологічні поняття*.

Спеціальними поняттями будуть такі, які розглядаються в межах однієї теми, зокрема тут можна виділити ще й *локальні* поняття, тобто ті, які розвиваються тільки на окремих уроках, наприклад, «преадаптація» або «постадаптація».

Загально-біологічними чи загально-екологічними поняттям є поняття про біологічні й екологічні закономірності, що стосуються цілісної природи, всіх її живих організмів, вони узагальнюють спеціальні поняття, розвиваються під час вивчення всіх тем шкільної біології [4].

У процесі вивчення *теми «Адаптації» в 11 класі* навчальною програмою передбачено засвоєння учнями таких *понять*: адаптація, преадаптація, постадаптація, екологічна ніша, адаптивний потенціал, адаптивна радіація, коадаптація, коеволюція, життєва форма, біологічні ритми, фотоперіодизм [5].

Складний і різноманітний склад біологічних й екологічних знань, понять часто ускладнює роботу вчителя щодо вибору головного та суттєвого. Знання та поняття, що отримані й засвоєнні на одному уроці, але в подальших темах не згадуються і не використовуються, не можуть довго втримуватися в пам'яті школярів. Головним у навчанні має бути планомірне формування та розвиток понять.

Формування і розвиток понять мають відбуватися поетапно:

- спостереження окремих предметів та явищ;
- збагачення й доповнення спостережень;
- виділення загальних і суттєвих ознак;
- уточнення й корекція;
- формулювання конкретного поняття;
- закріплення практикою;
- вдосконалення та поглиблення поняття;
- вільне використання поняття.

Володіти поняттями допомагають учням виконання практичних завдань на основі отриманих знань із використанням понять, наприклад, систематизація, класифікація, підготовка заходів для догляду чи спостереження за рослинами і тваринами.

Список використаних джерел

1. Бусленко Л. В., Іванців В. В. Теорія і методика навчання екології: методичні рекомендації. Луцьк, 2020. 46 с.
2. Горбулінська С. М. Методика формування екологічних знань старшокласників профільної школи при вивченні біології. Луганськ, 2009. С. 29-34.
3. Горбулінська С. М., Можара С. П. Формування екологічних знань старшокласників профільної школи у процесі навчання біології. *Захист навколишнього середовища. Збалансоване природокористування*: матеріали другої міжнародної студентської науково-практичної конференції 7-9 жовтня 2009. Львів: ТзОВ «Західно-український консалтинг центр», 2009. С. 34-35.
4. Грицай Н. Б. Методика навчання біології: навчальний посібник. Львів: Новий світ, 2019. 312 с.
5. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Біологія і екологія. 10-11 класи. Рівень стандарту. Київ: Освіта, 2017. 15 с.

УДК 378.14

Яцюк Лілія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ СИТУАТИВНИХ ВПРАВ І ЗАДАЧ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Постановка проблеми. Питання розвитку критичного мислення школярів набувають значимості в сучасному суспільстві. Формування критичного мислення дуже актуальне, бо в часи інтенсивних соціальних змін треба навчитися діяти ефективного, швидко пристосовуючись до нових політичних, економічних, освітніх та інших обставин, щоб активно знаходити відповіді на запитання та виклики, значну частину яких просто неможливо передбачити. Тому так важливо, щоб особистості ХХІ століття вміли критично мислити.

Критичне мислення – це важлива навичка, яку діти сьогодення потребуватимуть у майбутньому. Фахівці відносять критичне мислення до списку найважливіших життєвих навичок, потрібних кожному школяреві [1].

Мета дослідження: виділити основні етапи розвитку критичного мислення на уроках біології шляхом використання ситуативних вправ і задач.

Результати дослідження. Сучасне навчання біології ґрунтується на тому, щоб створити індивідуальну модель у пізнанні наукової картини світу завдяки критичному мисленню, а не тільки з правильним описом живих природних систем або біологічних явищ. Під час вивчення біології в старшій школі особливої необхідності набуває здатність усвідомлювати головні закономірності живої природи, доквілля на рівні ціннісного ставлення, важливо осмислювати місце та роль людини в біосфері, визначати сутність еволюції, результат суспільного прогресу, мінливості, спадковості, наукової можливості пізнання природи [2].

Багато науковців присвятили свої праці дослідженню критичного мислення: Л. Виготський, Д. Дьюї, Д. Клустер, Д. Макінстер, С. Метьюз, Ж. Піаже, Д. Халперн й інші науковці [1, 3]. Вивчення цього питання висвітлюється і в роботах українських учених: І. Бондарчук, Т. Воропай, О. Пометун, О. Тягло, Л. Терлецька та ін. [1, 2, 6].

Ідея й інтерес щодо розвитку критичного мислення в українській дидактиці та методиці навчання є ще достатньо новою. Український науковець О. Тягло наголошує на важливості та значущості формування критичного мислення в умовах розвитку інформаційного суспільства [6]. Зрозуміло, що критичне мислення розглядається не як негативність суджень або якась критика, а як розумні різноманітності підходів щодо обрання обґрунтованих суджень і рішень.

Відомий американський психолог Д. Халперн стверджує, що освіта, спрямована на перспективу, має забезпечити чітке формування в школярів двох головних груп умінь: умінь активно та швидко орієнтуватися у постійно зростаючому потоці інформації та обирати потрібне і вмінь думати й осмислювати, щоб застосувати здобуту інформацію [1].

Якщо учні досліджують навколишній світ, то вони постійно зустрічаються з певними явищами в природі та житті, що треба пояснити, усвідомити чому саме так, а не по-іншому. Використання ситуативних вправ і задач під час вивчення біології в старшій школі з метою формування критичного мислення дають змогу навчитися

вирішувати певні проблеми та розвивати власні особистісні думки. І саме з вирішення спочатку нескладних життєвих ситуацій, а пізніше вже важчих, починається формування критичного мислення молодого покоління.

Людина є істотою, яка здатна критично мислити, а школа – це найкраще середовище для навчання і розвитку саме такого мислення.

Можна виокремити ключові *етапи формування критичного мислення* під час вивчення біології в старшій школі:

1) виклик: пробудити особистий інтерес щодо отримання інформації (Для чого це знати? Що дадуть знання?);

2) осмислення: старшокласники отримують нову інформацію, мають визначити ступінь розуміння почутого, виділити невідому раніше інформацію;

3) рефлексія: учні узагальнюють знання, аналізують отримані нові знання, визначаючи місце певної інформації в своєму житті, обдумують зміни уявлень і поглядів.

Кожний етап потребує використання відповідних методів. Під час першого етапу варто підібрати прийоми для проявлення зацікавленості певним явищем чи подією. На другому етапі треба спрямувати дії школярів на засвоєння нового матеріалу, щоб зрозуміти отриману інформацію, зіставити нове з відомим раніше. Етап рефлексії передбачає виявлення значимості інформації та вагомості отриманих знань.

Використання ситуативних вправ і задач під час вивчення біології в 10-11 класах тільки сприяє формуванню творчих здібностей і розвитку критичного розуму [5]. Емоційно розвантажують учнів і дають можливість критично помислити наступні вправи [7]: «Встановлення цілісного сюжету за окремими словами»; «Кошик ідей»; «Сторітелінг» або метод розповідання біологічних історій, вигадок, легенд, міфів; «Шість капелюхів мислення де Боно»; прийом Фішбоун (Риб'яча кісточка); прийом «Ромашка Блума»; читання з маркуванням і опорні слова й ін.

Висновки. Отже, використання ситуативних вправ і задач під час вивчення біології в старшій школі дозволяє ефективно формувати критичне мислення як важливу життєву навичку учнів.

Список використаних джерел

1. Архіпова Є. О. Критичне мислення як необхідна складова розумової діяльності людини в межах сучасного інформаційного суспільства. *Гуманітарний часопис*. 2012. № 2. С. 34-38.

2. Жирська Г. Я., Романюк Д. Н. Розвиток критичного мислення учнів основної школи у процесі вивчення навчального предмету «Біологія». *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук в контексті вимог Нової української школи* : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. 2021. С. 166-169.

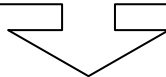
3. Казачанська О. П., Казачанська І. М. Використання технологій розвитку критичного мислення при вивченні біології. *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 27-28 травня 2021 р.) / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 2021. С. 150-152.

4. Левашова В. М. Характеристика сучасних методів навчання біології. Актуальні питання природничо-математичної освіти. 2018. Випуск 2 (2). С. 37-45.

5. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Біологія і екологія. 10-11 класи. Рівень стандарту. Київ : Освіта, 2017. 15 с.

6. Тягло О. Досвід засвоєння критичного мислення в українській вищій школі. *Філософія освіти*. № 2 (21). 2017. С. 240-257.

7. Шокот В. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках біології. URL : <https://naurok.com.ua/opis-dosvidu-vikoristannya-interaktivnih-tehnologiy-na-urokah-biologi-153881.html> (дата звернення: 13.10.2023)

<i>Litteris et Artibus:</i>	ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА, ІСТОРІЇ ТА МИСТЕЦТВА	<i>нові горизонти</i>
-----------------------------	---	-----------------------

УДК 94 (477)"1917/1920"

Сеньківська Галина, кандидат історичних наук;
Нестерук Валентин, здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕЛІТИ В РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОЧИМА СУЧАСНИКІВ

Постановка проблеми. У центрі генези будь-якої держави завжди перебуває група людей, яка займає провідне становище в суспільстві і репрезентує різні сфери суспільного життя. Назва їй – еліта. Аналізуючи історію України і постійну боротьбу українського народу за власну свободу, національну ідентичність й незалежність, можна простежити розвиток не лише громадсько-політичної чи культурної еліти нації, але й військової, значення якої у сучасних реаліях є одним із найвагоміших чинників боротьби проти російського терористичного режиму. Для нас, українців, цей період історії надважливий, тому що майже через століття, у 2014 році, Росія анексувала Крим та розпочала війну на сході України, а 24 лютого 2022 року датоване повномасштабне вторгнення в Україну. Якби ми краще знали історію, то могли б не допустити ті ж помилки, що й століття тому. Творення вітчизняної військової еліти пройшло тривалий історичний шлях розвитку. Українська революція 1917–1921 рр. є одним із таких етапів, яка стала початком українського державотворення, шансом здобути незалежність, який не вдалося використати через низку причин, головною з яких був наступ більшовицьких військ у 1917 році.

Метою дослідження є аналіз процесів формування української військової еліти у період Української революції 1917–1921 рр. та її значущість для сучасності.

Становлення вітчизняної військової еліти зайняло доволі тривалий проміжок часу, який був насичений багатьма важливими

історичними подіями. Варто зазначити, що впродовж століть український народ був змушений відстоювати власну ідентичність не лише словом, але й «залізом та кров'ю». Проте найбільш переломним моментом можна вважати період на зламі XIX – перших двох десятиліть XX століття. Це пояснюється одразу кількома причинами: переходом від культурницького до політичного етапу національного відродження та пробудженням самосвідомості народу, що був уже тривалий час розділений поміж сусідніми Австро-Угорською та Російською імперіями. Обидві монарші системи провадили жорстку шовіністичну політику, не тільки в суспільно-політичних сферах, але й у військовій зокрема.

Якщо говорити про українські військові традиції першого десятиліття XX ст. у Західній Україні, то варто відзначити, що вони були абсолютно не визначені в Австро-Угорщині, тому доволі рідко пересічний русин зацікавлювався перспективою кар'єри в «онімецченій» імператорській армії [4]. З іншого боку, досягнути вищих щаблів офіцерської ієрархії для простого українця було надзвичайно складно через вимоги до кандидатів та попередню упередженість щодо національних меншин.

Безпосередній учасник революційних подій 1917-1921 рр., а згодом і дослідник військової історії в еміграції Лев Шанковський наводить такі приклади: на початку XX століття у складі царських (російських) військ служило близько 6 тис. старшин українського походження: з них – 85 генералів, тоді ж, як на службі Габсбургам – лише 4 генерали, які з'явилися лише під час Першої світової війни. Проте думати, що українці не були зацікавлені в армійській службі не варто. Так, на західноукраїнських землях на початку XX століття активно функціонували військово-патріотичні організації «Січ», «Пласт» та «Сокіл». Саме вони стали своєрідними засновниками української військової справи на Західній Україні, а більшість їхніх членів, які походили з галицької інтелігенції, згодом вступили до лав легіону Українських січових стрільців, відправившись на фронті війни.

Важливим етапом формування військової еліти стала Перша світова війна. Тому чимало прогресивних громадсько-політичних кіл, як у Наддніпрянщині, так і в Галичині, вбачали у війні і службі певну можливість для українського народу першочергового возз'єднання етнічних земель та перспективу досягнення національної автономії. З іншого боку, Східний фронт війни став братовбивчим для всіх українців, адже їм доводилося воювати за інтереси імперій в надії на примарні суспільні зміни. Так чи інакше, війна принесла не лише біль і страждання мільйонам українців, але ще й назрілу революцію

та кардинальну зміну суспільно-політичного ладу. У березні 1917 р. в Україні розгорнулася національно-демократична революція, відновився державотворчий процес, який очолила Центральна Рада.

Ключова роль у лютневих революційних подіях належала саме армії, адже солдати, що служили у ній, походили з різних верств населення та стали своєрідними ретрансляторами їхніх настроїв та вимог. Поряд з політичними діячами Української Центральної Ради виступили військові та створені ними організації, що ставали на захист не лише прав солдат, але й дедалі частіше підіймали питання щодо створення власного національного самостійного політичного курсу. Так, у березні–липні 1917 року з ініціативи адвоката і громадсько-політичного діяча М. Міхновського формується Український військовий клуб імені П. Полуботка, що мав би стати центром згуртування солдат та офіцерів й у перспективі фундаментом майбутнього національного війська [1].

Проте політичний курс, який пропагували військові, а саме тезу самостійності України, у середині 1917 р. кардинально різнився з автономістськими ідеями лідерів Центральної Ради, що згодом позначиться на результатах революції в цілому.

Тим не менше, військовий чинник у розгортанні національного руху залишається очевидним, і, можна стверджувати, що у багатьох випадках він ставав тією самою рушійною силою революції. У травні 1917 р. нараховувалося до 1337 українських солдатських організацій. Задля їхнього згуртування з ініціативи УЦР було проведено три військових з'їзди, на яких обговорювалися питання військового будівництва, впровадження у лавах збройних сил на офіційному рівні української мови та перспективи розбудови самостійної держави [2]. Однак діячі Центральної Ради воліли ігнорувати вимоги представників військових, всіляко відхрещуючись від «радикальних вимог».

З більшовицькою революцією та пасивною позицією ЦР відбувся розкол українського військового руху: чимало його представників воліли повернутися до мирного життя та самодемобілізувалися, частина піддалася примарним обіцянкам більшовиків, решті ж невдовзі довелося боронити проголошену із запізненням незалежність України.

Генеza української військової еліти продовжувалася у складних політичних та військових геополітичних умовах: важкими воєнними діями, черговістю змін політичного курсу та режимами на українських землях, впливом зовнішніх та внутрішніх чинників на перебіг самої революції.

Проголошення незалежності УНР у IV Універсалі та розгортання війни з більшовиками породили цілу генерацію української військової еліти, що, попри обмеженість у ресурсах, змогли здобути низку блискучих перемог і стали еталоном вітчизняного військового мистецтва. Варто відзначити внесок у боротьбу українського народу майбутнього отамана С. Петлюри, очільника генерального штабу УНРЄ. Мешковського, генералів та офіцерів О. Удовиченка, М. Омеляновича-Павленка, О. Грекова, Я. Гандзюка, П. Болбочаната інших старшин і солдат.

Розглядаючи процеси формування військової еліти в добу революції 1917-1921 рр., варто пригадати й досвід західноукраїнських земель, які з наближенням поразки Австро-Угорщини у Першій світовій війні проголосили незалежність. Активну участь у цих подіях взяла генерація військових, серед яких було чимало представників галицької еліти, яким довелося зіткнутися у боротьбі з відродженою Польською державою, а згодом і з більшовиками та денікінцями. Українська військова еліта Галичини розвивалася навколо досвіду легіону УСС, на основі якого утворилася Галицька армія. Ключовою проблемою цього регіону стала відсутність старших офіцерських кадрів, які просто не мали розвитку у складі австро-угорських збройних сил. Проте чітка проукраїнська позиція старшин і рядових військовослужбовців змогла довести цілеспрямованість і жертвовність народу у прагненні до національного визволення, незважаючи на скрутне матеріально-технічне забезпечення і відсутність міжнародного визнання. Саме західноукраїнський сегмент творення військової еліти зумів подарувати видатні імена діячів історії, таких як: Д. Вітовський, М. Тарнавський, О. Микитка.

Наша країна впродовж другого року переживає повномасштабне вторгнення та понад дев'ять років веде війну проти російського терористичного режиму, який, як і століття тому, не бажає бачити самостійний шлях України. У цей час наші співвітчизники повинні відкинути всі внутрішні протиріччя та, консолідувавшись, докласти усіх можливих зусиль заради перемоги над східною «імперією зла». Сучасні українські збройні сили потребують максимальної підтримки та спільної віри у перемогу, аби не повторити гіркий досвід буремних 1917-1921 років, часів, коли через байдужість і недалекоглядність політиків, втому народу від війни, відсутність іноземної підтримки, Україна втратила свою незалежність, опинившись під іноземною окупацією.

Хоч Українська революція 1917-1921 рр. зазнала поразки, а вагомими здобутки були втрачені, вона продовжила процес генези

української політичної, культурної та, найважливіше, військової еліти, яка відіграє чи не ключове значення для існування сучасної соборної Української держави. Наше завдання полягає в тому, щоб краще аналізувати події минулого, аби не повторювати помилок у майбутньому. На підтвердження нашої позиції процитуємо думку українського історика Ярослава Грицака: «Історики не прогнозують події історії, а, аналізуючи їх, дають можливість не повторювати помилки історії».

Список використаних джерел

1. Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис : монографія. Київ : Либідь, 1999. 976 с.
2. Стефанів З. Українські збройні сили в 1917–1921 рр.: Частина 1: Воєнно-історичний нарис. Бібліотека Українського Комбатанта. 1947 рік, 121 с.
3. Удовиченко О. І. Україна у війні за державність: Історія організації і бойових дій Українських Збройних Сил, 1917–1921. Київ, 1995. 206 с.
4. Шанковський Л. Українська Галицька Армія: Воєнно-історична студія. Вінніпег, 1974. 396 с.

УДК 182: 2-01

**Собчук Ольга, асистент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ДЕТЕКТИВ ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР: ІСТОРІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Постановка проблеми. З часу свого виникнення у середині XIX ст. детектив за всієї своєї популярності серед читачів постійно піддавався критиці з боку академічних кіл і прихильників серйозної літератури як примітивне читиво, що характеризується схематичності сюжетів, нерозвиненістю характерів персонажів, бідністю мови. Така характеристика детективної літератури зазвичай пов'язана зі змішанням детектива з різноманітними творами кримінальної літератури, основною ознакою яких є сенсаційність.

Метою дослідження є розширення розуміння детективу як жанру літератури.

Результати дослідження. Літературний жанр детективу – це своєрідна галузь літературного мистецтва, яка протягом десятиліть завойовувала велику популярність та вплив на читачів у всьому світі. Детективи сповнені загадок, інтриг, таємниць і сюжетних поворотів, які залишають читачів в напрузі та очікуванні розгадки [2]. Цей жанр, відомий своєю здатністю збуджувати уяву та стимулювати інтелектуальний розвиток, став неабияким джерелом натхнення для письменників та митців. Варто зазначити, що досліджень, присвячених історичному детективу, порівняно небагато. Лише у 80-90-х роках ХХ століття у критичній літературі з'являється ряд оглядових статей, присвячених аналізу цього жанру. Першим теоретиком жанру історичного детективу можна вважати англійського письменника Г. К. Честертона [7]. Дослідженням функціонування цього жанру в культурі займаються такі вітчизняні та зарубіжні науковці: В. В. Будний [1], Д. С. Наливайко [3], По Едгар Аллан [4], В. А. Суковата [5], С. О. Філоненко [6], D. Head [8], Н. Р. Wagner [9] та інші.

Літературознавці вважають, що основна ознака справжнього детектива – його інтелектуальний характер. Вони вважають, що поціновувачі детективу – це, переважно, представники інтелектуальних кіл, тобто. люди, яких захоплює розумова діяльність та логіка явищ. Тільки ці люди – досить освічені – можуть оцінити твір детективного твору і, відповідно, отримати від читання специфічне задоволення [1]. Народження інтелектуального детектива (англ. detective, від латів. *detego* – розкриваю, викриваю) пов'язується з ім'ям американського письменника Едгара Аллана По (1809-1849), який називав свої розповіді про розслідування злочинів «логічними». Він був першим, хто як предмет літературної розповіді використовував не опис злочину, а процес кримінального розслідування, в центрі якого стояв інтелектуал-детектив [4]. Характерний сюжетний поворот, в основі якого знаходилося складне завдання, що потребує вирішення за допомогою інтелектуальної діяльності, був використаний вперше в новелах Едгара «Вбивство на вулиці Морґ» (1841), «Таємниця Марі Роже» (1843), «Викрадений лист» (1844)), опублікованих у проміжку між 1840 і 1845 р.р. Саме так було закладено основу класичного детективу [1].

Вважаємо, що ця сюжетоутворююча лінія, затверджена в новелах Едгара По, стала головною родовою ознакою класичного детектива, яка залишається незмінною в цій якості протягом багатьох десятиліть, а головний персонаж історій Едгара По,

детектив Огюст Дюпен, став прообразом відомих детективів: Шерлока Холмса, міс Марпл британських письменників Конан Дойла та Агати Крісті [5].

Дослідили, що завдяки величезній популярності, яку згодом набули англійські детективи, що мають тісний зв'язок із зразковими для даного жанру текстами Едгара По, класичний детектив почали називати англійським, незважаючи на його американське коріння, оскільки і свою назву жанр набув завдяки американській письменниці кримінальних романів Енн Кетрін Грін – першій, хто назвав свій дебютний роман «Справа Лівенуорта» «детективом» [9].

Погоджуємось, що рішення інтелектуальної задачі, пошук доказів, що є творче дію, – головне у детективі, і вона набагато більше, ніж будь-які, навіть дуже страшні злочини власними силами, залучають до детективу творчого читача з властивим йому прагненням пізнання. Тому все інше, що в оповіданні детективного твору відволікає від розслідування злочину, має бути усунено або, принаймні, не привертати до себе увагу. Але якщо розслідування злочину у розповіді відсутнє або знаходиться на другому плані, твір не може вважатися детективом [3].

Варто зазначити, що складності людських відносин, любовні переживання, пишність навколишньої природи тощо використовують у детективі лише у тому випадку, коли можуть посилити необхідне враження. Подібні дії призводять до збіднення виразних засобів, проте не порушують основної схеми [6].

Дослідили, коли ж автори детектива, бажаючи подолати його літературну неповноцінність і дещо пожвавити сюжет, намагаються поєднати його з історичним, психологічним чи будь-яким іншим жанром, вони забирають оповідь від суті, отримуючи в результаті замість детектива щось інше під назвою «псевдодетектив» [2].

Додамо, що прагнення зрозуміти суть феномена – чому твори, що не володіють з літературної точки зору високими достоїнствами, мають високий рейтинг серед цілком освічених людей – стимулювало появу великої кількості робіт, присвячених аналізу детективу. Одним із перших його заступників був англійський письменник Г. К. Честертон, який виступив із статтею «На захист детективної літератури» (1902) [7]. Згодом Честертону було обрано першим президентом Клубу авторів детективів, створеного в Лондоні в 20-х роках XX ст. та існуючого досі. Учасники клубу, серед яких найбільш відомі Остін Р. Фрімен, Дороті Л. Сейєрс, Рональд Нокс, а також близький за своїми поглядами до британського детективного клубу американський письменник Уїллард Хантінгтон Райт (псевдонім Ван Дайн) зробили величезний внесок у

УДК 182: 2-01

Повар Олександр, викладач,
Фаховий коледж КОГПА ім. Тараса Шевченка

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1930-Х РР. І НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1940-1950-Х РОКАХ. ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Колективізація – важлива і разом з тим одна із найтрагічніших подій в історії України. Багатомільйонне селянство по суті було позбавлене власності на землю, майна, а вироблена продукція була відчуждена на користь держави. Колгоспники за свою працю за «трудодні» одержували мізерну плату. Фактично жителі села виживали за рахунок присадибних городів. Безпосереднім наслідком колективізації у Радянській Україні був Голодомор 1932-1933 років, жертвами якого стали біля 4 млн. осіб. Крім цього процес колективізації супроводжувався «розкуркуленнями», масовими депортаціями заможних селянських сімей у східні та північні райони СРСР, розправами на місцях.

Західноукраїнські землі, які належали у міжвоєнний період сусіднім державам, ввійшли до складу СРСР і відповідно Радянської України у результаті другої світової війни. З перших місяців тут як і на «великій Україні» нова влада вдалася до прискореної радянізації нових територій. Одним із найважливіших її напрямів була колективізація сільського господарства. Слід відмітити, що вона проходила в іншому часовому просторі, а також мала місце в інших суспільно-політичних і географічних умовах.

Ці фактори, а також інші особливості накладали свою специфіку на колективізацію у різних районах, і це безпосередньо впливало на розвиток регіону та становище селян. Тому основним завданням роботи буде порівняти процес колективізації у Радянській Україні на поч. 30-х років та на Західноукраїнських землях у 40-50-х рр. XX ст.

Колективізація зародилася завдяки поглядам комуністів на побудову держави. Вони бажали перевести сільське господарство на рейки великого державного виробництва і повністю взяти цю сферу під державний контроль.

Сам термін «колективізація» набув широкого вжитку після його оприлюднення влітку 1919 р. у листі наркома земельних справ В. Мещерякова до губернських земельних відділів. Сама ідея масового створення колгоспів була зафіксована у «Декреті про землю 1917 р.». [4]

Для успішного проведення реформи було створено державні сільськогосподарські підприємства, суть яких була у зосередженні всієї наявної сільгосптехніки у відповідних підприємствах, які отримали назву МТС (Машинно-тракторна станція). Однак ситуації це не сильно змінило – все ж довгий час праця залишалась у більшості ручною. Однак з часом техніка почала займати провідну роль у колгоспах і її наявність стала серйозним засобом впливу, оскільки мовляв «держава забезпечує технікою, тому працюйте для її блага».

Колективізація в УРСР відрізнялася по своїй суті від аналогічних подій у інших республіках СРСР. Відрізнялися масштаби, принципи здійснення та звисно наслідки. Сам процес проходив за принципом розкладки, що мало по своїй суті планові завдання з усупільнення засобів виробництва у кожному селі та області. Крім того було встановлено критерії, які означали б завершення колективізації, які були наступними: залучення до колгоспів не менше 68-70% селянських господарств 75-80% їх посівних угідь. В цілому до кінця 1930-х років було сформовано 27 тис. 343 колгоспи. Сама колективізація відбувалась знасильницькими методами, з використанням каральної системи яка з часом привела до Голодомору ті скорочення посівних площ і поголів'я худоби.

У 1939 р. до складу УРСР доєдналися західноукраїнські землі і відповідно там теж почала здійснюватись колективізація, однак здійснитись планам завадила Друга світова війна.

Новий етап колективізації почався ще у період війни, після звільнення України у 1944 р.

На відміну від колективізації у інших регіонах України, тут колективізація мала ряд відмінностей. По перше, всі процеси відбувалися значно швидше. Іншою проблемою стало населення. Хоча частина селян була бідною і не могла самостійно обробляти землю, тому для них створення колгоспу виглядало непоганим варіантом, інша ж частина була проти. На відміну від мешканців сходу, на заході у людей була сформована психологія власника [9].

Західноукраїнські селяни прагнули одержати від влади землі у приватне користування і вільно її обробляти. Також була ще свіжа пам'ять про колективізацію 1939-1941 рр., коли був терор та репресії. Третьою причиною були спомини про Голодомор 1932-

1933 рр. Не слід забувати і про УПА, яке у цей період чинило відчайдушний опір колективізації.

Великою проблемою для колективізації у західноукраїнському регіоні стала велика кількість хуторів, що приводило до того, що землі були розкидані на великій території, що виходило у великі логістичні проблеми і крім того селяни, які проживали у даних хуторах чинили відчайдушний і послідовний опір колективізації, допомагаючи повстанцям.

У відповідь на це радянська влада почала масову кампанію по ліквідації хуторів. Особливо це проявилось у 1950 р., коли було віддано наказ по знищенню 70 тис. хуторів. В цілому було вивезено 91226 власників хуторських господарств [9].

Ще однією особливістю була соціальна ієрархія селян. Якщо у Наддніпрянській Україні були заможні, середні та бідні селяни. Селянство ж на заході було бідно-середнім, що відкидало варіант апелювання ворожнечою між багатими і бідними прошарками населення.

Небажання вступати у колгосп вилилось навіть у створення так званих «паперових колгоспів», тобто господарства існували буквально лише на папері. Це робилось для того, щоб виконувати план по колективізації і показати хороші результати керівництву республіки.

В цілому колективізація на Західноукраїнський завершилася до середини 1950-х років і колгоспна система проіснувала до розпаду СРСР.

Отже, процес колективізації у 1930-х рр. та у 1944-1955 рр. мав доволі серйозні відмінності, які диктувались особливостями у регіоні, населенні і звичайно періоді, оскільки західноукраїнські селяни знали про результати колективізації і відповідно розуміли всі недоліки цієї системи. Не слід забувати про роль УПА, яке проводило активну діяльність проти створення колективних господарств.

Список використаних джерел

1. Вітенко М. Завершальний етап та основні наслідки колективізації на території західних областей УРСР (1948–1953 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2013. Вип. 23–24. С. 125-130.

URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Vitenko_Mykola/Zavershalnyi_etap_ta_osnovni_naslidky_kolektyvizatsii_na_terytorii_zakhidnykh_oblastei_U_RSR_19481953/ (дата звернення: 17.10.2023)

2. Конквест Р. Жнива скорботи. Колективізація і голодомор. Київ : Либідь, 1993. 271 с.

URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Conquest_Robert/Zhnyva_skorboty/ (дата звернення: 17.10.2023)

3. Кульчинський С. Проблема колективізації сільського господарства в сталінській «революції зверху». *Електронна бібліотека / Інститут історії України*. URL : https://shron2.chtyvo.org.ua/Stanislaw_Kulchytskyi/Problema_kolektyvizatsii_silskoho_hospodarstva_v_stalinskii_revoliutsii_zverkhu.pdf (дата звернення: 20.10.2023).

4. Марочко В. Колективізація сільського господарства в УСРР/УРСР. *Електронна бібліотека / Інститут історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&P21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kolektyvizaciya (дата звернення: 20.10.2023).

5. Рубльов О., Черченко Ю. Згадка на сумні роковини. Київ : Препр., 1990. 21 с.
URL : <http://resource.history.org.ua/item/0001066> (дата звернення: 17.10.2023)

6. Санкович М. Боротьба українського націоналістичного підпілля проти другої радянської заходних областей України. *Літопис Волині*, 2022. Вип. 27. С. 96-103.
URL : <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.16> (дата звернення: 17.10.2023)

7. Сеньків М. В. Радянські форми та методи колективізації західноукраїнського села (1944–1952 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 35. С. 167-173.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2013_35_33 (дата звернення: 17.10.2023)

8. Сеньків М. Опір ОУН і УПА колективізації західноукраїнського села, 1944–1952 рр. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки : Міжвід. зб. наук. пр.* 2004. Вип. 12. С. 371-379.
URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/50942/16-Senkiv.pdf?sequence=1> (дата звернення: 17.10.2023)

9. Сеньків М. Західноукраїнське село: етапи та методи колективізації. *Чтиво*. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Senkiv_Mykhailo/Zakhidnoukrainske_selo_etapy_ta_metody_kolektyvizatsii_1944_1952_rr/ (дата звернення: 18.10.2023).

УДК 37.013.78

Білик Адріана, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. В умовах інтенсивних змін у соціальному, економічному і політичному житті України, під час повномасштабного нападу російської федерації на Україну у лютому 2022 року, актуалізувалася проблема формування всебічно й гармонійно розвинутої, творчої й активної особистості, із розвинутою національно-патріотичною самосвідомістю. Завданням Нової української школи на цьому етапі є забезпечення національно-патріотичного розвитку кожного здобувача початкової освіти, створивши необхідні для цього умови. А реалізація цієї мети покладена на вчителя музичного мистецтва, який володіє необхідними вміннями і навичками організації освітньої роботи, а також методами, прийомами, технологіями організації освітнього процесу.

Проблема виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва є однією з актуальних у вітчизняній педагогічній науці. Так, феномен національно-патріотичної самосвідомості досліджували Р. Захарченко, В. Москалець, Ю. Руденко та ін. Проблеми оптимізації виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів різного віку висвітлюються у наукових працях І. Газіної, М. Качур, С. Урботіста ін. Шляхи удосконалення уроків музичного мистецтва у початковій школі розглядали О. Олексюк, А. Шинкаренко, Н. Лупакта ін. Однак, спеціальних досліджень педагогічних умов виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва в результаті здійснених пошукувань не виявлено.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва.

Результати дослідження. Виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва ґрунтується на низці педагогічних умов. Загалом термін «педагогічна умова» визначають або як сукупність об'єктивних можливостей змісту, методів й організаційних форм навчання та матеріальних можливостей його здійснення, що забезпечують вирішення завдання [2], або як обставини, за яких зміст навчання, викладання й учіння як компоненти навчального процесу подані у взаємозв'язку й створюють атмосферу співпраці між учителем і здобувачами освіти, що забезпечує їх успішне навчання [4].

Дослідження сучасної педагогічної літератури та ознайомлення зі станом організації уроків музичного мистецтва у початковій школі дало нам змогу визначити низку педагогічних умов виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва, реалізація яких підвищує ефективність цього процесу. До них відноситься:

- 1) реалізація закономірностей національно-патріотичної спрямованості освітнього процесу в Новій українській школі на уроках музичного мистецтва;
- 2) врахування вікових та психологічних особливостей національно-патріотичного виховання молодших школярів;
- 3) урахування потенціалу народнопісенної творчості для виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва;
- 4) методичне забезпечення процесу виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

Охарактеризуємо виділені педагогічні умови виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва.

Так, перша педагогічна умова передбачає реалізацію закономірностей національно-патріотичної спрямованості освітнього процесу в Новій українській школі на уроках музичного мистецтва.

Як свідчить теорія і практика сучасної української педагогіки та Нової української школи [5], основою виховання і розвитку національно-патріотичної самосвідомості учнів початкових класів є цінності, і саме за цінностями визначається зміст цього процесу. Важливо, що сучасна українська музична педагогіка опирається на системно-ціннісний підхід до визначення змісту освіти, що

ґрунтується на ієрархії цінностей національного, громадянського, сімейного, особистісного та духовного виховання. Під впливом системи національних цінностей не тільки формується світ цінностей особистості, але й відбувається виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва.

Слід враховувати, що виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного, ігрового та інтегративного підходів. Констатуємо, що процес виховання в учнів національно-патріотичної самосвідомості на уроках музичного мистецтва має ґрунтуватися на визначених закономірностях організації освітньо-виховного процесу в НУШ: новій структура закладу освіти, що дає змогу засвоїти новий зміст виховання й набути необхідні компетентності для життя; педагогіці, яка ґрунтується на партнерстві між учителем, батьками та учнем; орієнтації на дитино центризм – потреби школяра в освітньому процесі. Виховний процес НУШ також має базуватися на особистісно-орієнтованих засадах, коли заклад освіти враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси [5].

Друга педагогічна умова передбачає врахування вікових і психологічних особливостей національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Так, віковими особливостями дітей 1–4-х класів є: підвищену емоційність, вразливість і пластичність до морально-етичних впливів, незначний соціальний та моральний досвід, бажання постійно розширювати коло спілкування разом із імпульсивністю й безпосередністю поведінки. Важливо, що в цей період в дитини формуються моральні почуття, цінності, переконання як ядро особистості, а також відбувається набуття досвіду морально-ціннісної поведінки. Учень учиться не лише виконувати соціальні вимоги, але й бере участь у виборі доручень, постановці вимог, у справі, яка йому до душі. Важливими потребами учня початкової школи є необхідність: в емоційному контакті, у визнанні, у спілкуванні з людьми, в оцінці своїх дій і вчинків, в набутті нових знань та вмінь для пізнання довкілля, у виявленні своїх позицій в ставленні до світу та мікросоціуму, у дружбі і товарищескості, в повазі і самоповазі [1]. Відтак, молодший шкільний вік сприятливий для виховання національно-патріотичної самосвідомості.

Третя педагогічна умова передбачає урахування потенціалу народно-пісенної творчості для виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва.

Для виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва доцільно використовувати твори музичного фольклору, народнопісенної творчості, а також авторські музичні твори патріотичного спрямування, написані на основі чи під впливом народної музики. Так, використання народнопісенної творчості «сприяє проникненню учнів до глибин народної душі, наближенню до сформованих упродовж віків уявлень про сутність людини, її духовність, красу й гармонію довкілля. Тому народна музика повинна увійти до загальної музичної свідомості як безпосередньо живе, хвилююче і цілісне явище, а не як романтична спадщина, перед якою повинні вклонятися» [6, с. 71]. Методика відкриває можливості для виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів, утілення народознавчих ідей на уроках музичного мистецтва, врахування досвіду народної педагогіки, а також регіональних пісень і мистецько-музичних обрядів.

Четверта педагогічна умова передбачає належне методичне забезпечення процесу виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів початкової школи на уроках музичного мистецтва.

Вивчення та аналіз педагогічного досвіду, узагальнення наукових підходів дозволило знайти оптимальне вирішення проблеми виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва шляхом застосування спеціальних вправ, зміст яких забезпечує системний, планомірний розвиток дітей, реалізацію взаємозв'язку різних видів діяльності на уроках музичного мистецтва, цілеспрямоване залучення здобувачів освіти до музичного середовища. Специфічними ознаками уроків музичного мистецтва є не лише мистецькі поняття й теми, але й специфічні види діяльності (вокальне, інструментальне та рухове виконання, слухання музики та її створення). Так, під час інтерпретації народної пісні використовують такі методи: проблемний, рольової імітаційної гри, виконавський конкурс [7]. Серед указаних вправ, які можна застосувати на уроках музичного мистецтва для виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів початкової школи, виділимо: «Слово—слово—речення—запитання—відповідь», «Вірю — не вірю», «Митці та їх твори», «Запитання — відповідь», «М'яч із термінами», «Збери ланцюжок», «Одним словом», «Асоціації», «Текст з помилками», «Знайди зайвого», ігри «А+Б», «Свій оркестр», «Знавці пісні», «Інценівка», «Розрізане доміно» та ін. Звертаючись на уроках музичного мистецтва до спеціальних вправ інтерактивного характеру, вчитель може залучити дітей до активної творчої

діяльності. Їх застосування залежить як від теми, так і від навчальної інформації уроків, а також термінів та понять, які необхідно засвоїти. Також за допомогою вказаних вправ учитель може якісно і швидко перевірити знання учнів, цікаво розпочати нову тему уроку і, використовуючи гру, підвести його підсумок [8].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, дослідження педагогічної літератури та ознайомлення зі станом організації уроків музичного мистецтва у початковій школі дало змогу визначити педагогічні умови виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва, реалізація яких підвищує ефективність цього процесу: по-перше, реалізація закономірностей національно-патріотичної спрямованості освітнього процесу в Новій українській школі на уроках музичного мистецтва; по-друге, врахування вікових та психологічних особливостей національно-патріотичного виховання сучасних молодших школярів; по-третє, врахування потенціалу народно-пісенної творчості для виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва; по-четверте, належне методичне забезпечення процесу виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів на уроках музичного мистецтва.

Перспективами подальших досліджень є упровадження виділених педагогічних умов виховання національно-патріотичної самосвідомості учнів у практику уроків музичного мистецтва у початковій школі.

Список використаних джерел

1. Вікова психологія : навч. посіб. / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасека О. В. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.
2. Газіна І. О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 20 с.
3. Захарченко Р. О., Москалець В. П., Руденко Ю. Д. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості. Київ, 2008. 228 с.
4. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства: дис. ...канд. пед. наук. Київ, 2010. 220 с.
5. Нова українська школа : poradnik dla vchitelja / za red. Бібік Н. М. Київ : Плеяди, 2017. 206 с.

6. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.
7. Урботіс С. Особливості національного виховання у початковій школі. *Початкова школа*. 2011. № 10. С. 20-22.
8. Шинкаренко А., Лупак Н. Розучування пісень з музично-ритмічними рухами. *Початкова школа*. 2009. № 3. С. 55-56.

УДК 398(=161.2.84)+82.09(477)

**Бурма Андрій, здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

КРЕМЕНЕЦЬ У ФОЛЬКЛОРІ ТА ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постановка проблеми. Матеріали тез присвячені аналізу ролі міста Кременець у фольклорі та художній літературі. Місто Кременець, розташоване на заході України, має багатий історичний спадок та культурний вплив, який знаходить відображення в літературних творах та фольклорних матеріалах, де місто виступає як важливий символ та джерело натхнення.

Мета дослідження. Визначення місця міста Кременець та його околищ у фольклорі і художній літературі.

Результати дослідження. Кременець – одне з найдавніших міст України. Його витoki губляться в глибині часу і сягають давніх русько-українських часів. Проте досі точаться суперечки про першу згадку, а тим більше про заснування міста. У багатьох історичних дослідженнях, різноманітних енциклопедичних виданнях зібрали різноманітні свідчення про часові рамки виникнення чи першої письмової згадки про Кременець [4, с. 37].

Кременець – місто української національної культури, яке зберегло своє національне духовне коріння та збагатило творчі надбання представників інших національних духовних культур, переважно поляків, росіян, євреїв [2, с. 7].

У першій половині ХІХ століття Кременець був найбільшим центром світської освіти на Правобережній Україні. Історія Київського державного університету імені Тараса Шевченка та Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка пов'язана саме із цим містом.

З Кременцем також пов'язано багато відомих людей. Серед корінних мешканців міста – талановитий письменник Юліуш Словацький, видатний єврейський просвітитель Ісак Бер-Левінзон, український композитор Михайло Вериківський та православний святий Олександр Хотовицький. Тут працював і помер відомий австрійсько-український ботанік Віллібальд Бессер, розпочав літературну діяльність відомий український письменник Улас Самчук. У Кременці багато старовинних будівель. Серед них виділяються середньовічний замок, кілька монастирів і костелів, маєток батьків Юліуша Словацького [1, с. 3].

Найвидатнішою пам'яткою міста Кременця є Замкова гора із залишками фортеці. Про опір русичів загарбникам записано в літописах, оспівано в легендах і фольклорі, які дійшли до наших днів. Одна з таких легенд, яка уточнює назву «Дівочі скелі», розповідає про те, як волинські дівчата приймали мученицьку смерть, щоб не стати наложницями в ханському гаремі [2, с. 3].

Наведемо опис фото вечірнього Кременця увечері: «Іноді із сусіднього вікна може грати симфонія. З такою чарівністю, що вальси Штрауса та пісні Гріга луною розносяться вуличками маленького Кременця. На вежі коледжу, як місяць горить одна точка. Це годинник. Іноді він цокає» [2, с. 5].

Цікавими для наукового вивчення є відомості про поїздку Тараса Шевченка на Кременеччину восени 1846 року. Він відвідав Почаїв, Кременець та інші міста Волині. Поет володів безліччю фактами історії про місто, особисто знав колишнього професора місцевого ліцею Степана Зеновича. В оповіданні «Варнак» говориться: «Возвращаясь из Почаева, мы посетили Кременец и увидели его королеву Бону (Замковую гору) и построенный в то время приход или монастырь для Кременецкого лицея» [4]. Поет згадував про засновника ліцею Тадеуша Чацького, історика Йоахима Лелевеля, поета Юлія Словацького. Про його перебування в місті нагадує пам'ятна дошка перед головним корпусом гуманітарно-педагогічної академії, названий на його честь. Важливо також зазначити, що «Малий Кобзар» Тараса Шевченка було надруковано у Кременці 1992 року [3, с.4].

Письменник Сергій Даушков змальовує Кременець і багато героїчних сторінок минулого краю у своїх творах. Повість «Було-

було» (Кременець, 1936) - це захоплива розповідь про події княжої доби – боротьбу з половцями, татаро-монголами, які грабували наші землі, руйнували села й міста, зганяли людей у рабство. Зазначимо, що привертає опис символічного ока Кременця, його неповторної краси, мальовничої природи. Через місцеві легенди, перекази та народні пісні письменники розповідають про героїчну боротьбу наших предків за волю та незалежність.

У різні роки Кременець відвідували Павло Тичина, Микола Бажан, Андрій Малишко, Олесь Гончар, Олександр Підсуха, Дмитро Павличко, Ігор Муратов, Петро Панч, Ліна Костенко, Микола Вінграновський, Іван Драч, Галина Гордасевич та інші. Кожен із них долучився до Кременця своєю творчістю[2, с. 6].

Життя і творчість багатьох українських письменників 20-го століття пов'язані з Кременцем. Одним із таких письменників є Борис Харчук, який написав понад 30 романів та оповідань, серед яких місто Кременець посідає чільне місце, зокрема в його тетралогії «Волинь» [2, с. 10].

Ще однією віхою в культурному житті Кременця в 70-90-х роках ХХ століття стала діяльність літературного об'єднання «Вересневі дзвони». Вона розпочалася своєю діяльністю при Кременецькому педагогічному училищі і включало студію «Ломикамінь», яка видала кілька збірок поезії молодих поетів. Існував також мистецький альманах «Курінь», який публікував прозу та поезію кременецьких письменників. Крім того, варто згадати літературно-мистецькі сторінки газети «Замок».

Особливе місце в історії кременецької літератури посідає творчість Гаврила Чернихівського, члена Національної спілки письменників України та Національної спілки журналістів України, лауреата літературних премій, відомого краєзнавця, ініціатора досліджень Волинського краю, організатор музеєвої справи, популяризатор творчості митців Кременеччини: Олександра Неприцького-Грановського, Оксани Лятуринської, Сергія Даушкова, Галини Гордасевич, Уласа Самчука та ін. [2, с. 12].

Висновок. Отже, Кременець, старовинне місто, розташоване на заході України, має багату історію та культурну спадщину. Його неповторна атмосфера, природа і місцеві звичаї часто стали джерелом натхнення для фольклору та художньої літератури.

У фольклорі Кременеччини можна знайти багато народних казок, пісень, легенд і обрядів, пов'язаних з цим регіоном. Вони відображають життя місцевого населення, його вірування, звичаї та традиції. Часто зустрічаються казки про місцевих персонажів, таких як чорт, баба Яга, водяний тощо. Також варто зазначити, що Кременець був важливим культурним центром у минулому, і його

жителі активно займалися збиранням та передачею народних творів усною традицією.

Щодо художньої літератури, Кременець також займає важливе місце. У місті народилися та проживали багато відомих письменників і поетів, чиї твори часто відображають Кременець у своїх рядках. Один з найвідоміших письменників, пов'язаних з Кременецькою школою поезії, - Іван Франко. У його поезії можна знайти відгомінки про місто, його архітектуру, природу та історичну спадщину.

У сучасній літературі також можна знайти твори, в яких Кременець виступає як місце подій або один з головних образів. Автори описують місто, його вулиці, пам'ятки архітектури та неповторну атмосферу.

В цілому, подальші дослідження на тему «Кременець у фольклорі та художній літературі» можуть допомогти розкрити багатогранну культурну спадщину цього міста та розширити наше розуміння української культури в цілому.

Список використаних джерел

1. Собчук Володимир. Перлина в короні України: Кременець / Фотографії В. Томчук. Кременець: Видавець Томчук В. Ю., 2005. 56 с. ; іл.
2. Слово про Кременець / упоряд. А. Ломакович, Т. Присяжний, Г. Чернихівський, О. Васишин, Т. Сеніна. Жовква, Місіонер, 2013. 464 с. ; іл.
3. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. Київ, 2003. Т. 3: Драматичні твори. Повісті. С. 121-151.
4. Чернихівський Гаврило. Кременеччина від давнини до сучасності. Кременець : Папірус, 1999. 320 с., 32 с. ; іл.

УДК 37.016:821.161.2

Гвоздяньська Світлана, здобувачка
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧИХ ОПОВІДАНЬ В. ВИННИЧЕНКА В ЗЗСО

Постановка проблеми. У центрі уваги сучасного закладу загальної середньої освіти повинна перебувати людина, її духовний світ, творчі здібності, виховання високих моральних якостей. Великий вплив на формування особистості має художня література за умови її правильного методичного подання на тематичних уроках, присвячених вивченню конкретних творів конкретного письменника та на уроках позакласного читання. Тому дуже важливим завданням сучасної педагогічної науки та методики вивчення літератури є правильно організована робота учнів із текстами літературних творів.

Мета дослідження полягає у висвітленні найоптимальніших методичних рекомендацій щодо вивчення малої прози В. Винниченка на уроках української літератури та під час проведення виховних годин літературного спрямування.

Результати дослідження. Учитель літератури може ознайомлювати учнів із творчим доробком письменника на тематичних, жанрових, авторських, змішаних (комбінованих), інтегрованих заняттях. Педагог може організовувати й нетрадиційні форми, проводячи уроки читання-слухання, уроки-подорожі, уроки-вікторини, уроки-конкурси, уроки-диспути, уроки-бесіди, уроки творчості, уроки-ранки тощо. Такі заняття матимуть не лише іншу структуру, а й інше спрямування. Їхня мета – формування читача, здатного до самостійного набуття знань через «діалог» із письменником.

Розглянемо можливі варіанти роботи на уроці української літератури при вивченні оповідання Володимира Винниченка «Федько – халамидник».

Зазначимо, що перед розглядом оповідання вчитель має підготувати дітей до сприймання твору. Це може бути розповідь про автора, про обставини, які спонукали його написати оповідання. Безперечно, використання на уроці яскравих подій із життя автора сприятиме глибшому усвідомленню змісту твору, зацікавленню учнів особистістю письменника. Це сприятиме й реалізації виховного компонента триєдиної мети уроку, адже на прикладі життя письменника можна формувати в дітей певні моральні якості.

Оповідання об'ємне за змістом, а тому найкраще дати завдання прочитати його вдома, а вже на занятті проводити обговорення прочитаного, здійснювати поділ твору на частини, складати його план.

Цей план, наприклад, може мати такий вигляд:

1. Федько – розбишака – халамидник.
2. Толя – «дитина ніжна, делікатна, смирна»?
3. Повінь на річці.
4. Задум Федька.
5. Успішне його виконання.
6. Толя вирішив повторити прохід Федька.
7. Сміливий вчинок Федька.
8. «Подяка» Толі.
9. Федька не стало.
10. Чи схвилювало це Толю?

Твір обов'язково повинен схвилювати учнів, викликати відповідні почуття. Тому під час його аналізу краще йти від особистісних вражень школярів про прочитане. Бесіду важливо розпочати з питань: «Які почуття виникли у тебе під час читання?», «Що здивувало тебе?», «Що сподобалось у творі?», «Які думки навіює?». Потім учні можуть переказати текст за планом. Вчитель літератури може зробити певний підсумок про те, чому навчає це оповідання.

Як обладнання для уроку можна використати портрети письменника, також зробити виставку його творів та репродукцій картин.

Вважаємо, що особливу увагу необхідно звернути на особливості поетики твору. Так, вчитель може зауважити: «Автор відразу, практично з перших речень твору представляє нам Федька. Знайдіть і зачитайте в тексті його опис».

Далі можна провести параллель між героєм оповідання та автором твору: «Уявіть собі, що в пору свого дитинства, за спогадами матері, Володимир Винниченко був схожий, на кого б ви думали? Так, в дитинстві Винниченко був схожий на Федька – халамидника. Чимось він виділявся з-посеред своїх ровесників. Мав

надзвичайно чіпку пам'ять. Рано навчився читати, – сталося це непомітно для його рідних. Сусідських дітей «тримав... трохи у терорі, бо був дуже сильний для свого віку й вольовий, упертий». Надзвичайно любив волю, повітря, рух, був гордим, незалежним у вчинках і рішеннях, правдолюбцем» [1, с. 14].

Після цього учитель може наголосити на автобіографічності оповідання, паралельно нагадавши з теорії літератури, які твори називаються автобіографічними. Також обов'язковим елементом уроку має бути, на нашу думку, бесіда про моральні якості головного героя, які варто наслідувати. Прикладом початку такої бесіди можуть бути слова вчителя: «Ми знаємо, що літературні герої обов'язково повинні бути для нас прикладами для наслідування, тобто позитивними. А як же Федько? Ви скажете, що Федько має безліч вад і недоліків. Але читаючи оповідання далі, ми можемо з впевненістю сказати, що у нього є чому вчитися не лише дітям, а й дорослим. Наведіть, будь-ласка, приклади, які підтверджують це».

Варто зробити акцент на зіставленні двох героїв: Федька та Толі (обов'язково із зачитуванням уривків з оповідання). Аналізуючи фрагменти, обов'язково слід звертати увагу на контрастність в описі поведінки та внутрішніх стимулів героїв. Доцільними тут будуть запитання типу: «А що ж Толя? Як подякував він Федькові?», «Про що думав Толя?», «Чому пожертвував собою Федько?».

На етапі систематизації й узагальнення засвоєних знань, умінь і навичок можна здійснити поділ оповідання на частини і відповідно до цього поділу скласти план. Після цього можна перейти до переказування твору.

На підсумковому етапі уроку можна провести рефлексію, поставивши такі питання: «Мені б хотілося почути ваші думки щодо прочитаного. Які почуття виникли у вас під час читання? Що здивувало вас? Що сподобалось у творі? Які думки навіює вам прочитаний твір? Чому вчить нас оповідання? Який висновок ми можемо зробити?»

Як домашнє завдання можна запропонувати учням написати відповідь на питання у формі міні-твору (роздуму) на тему: «Чи хотів би я мати такого друга, як Федько?»

Для збільшення рівня зацікавлення учнів творчістю В. Винниченка можна проводити й позакласні заходи, присвячені його особі. Прикладом може бути позакласний захід «Творчий геній Володимира Винниченка».

Його проведенню передуює копітка робота щодо пошуків цікавих матеріалів про біографію, письменницьку діяльність та художній

хист В. Винниченка. Також необхідно заздалегідь підготувати учнів, які будуть на заході спів модераторами вчителя-словесника.

Мета позакласного заходу полягає в розкритті різнобічності творчого генія В. Винниченка, широти реалізації його духовного потенціалу в художній, публіцистичній творчості, малярській діяльності.

Заздалегідь слід зробити виставку творів письменника, а також наукових розвідок про нього.

Захід розпочинається з показу портрета письменника і вступного слова вчителя, який представляє план заняття:

Оповідання Винниченка – зразки соціально-психологічної прози в українській літературі початку XX століття

Винниченко – автор 14 цікавих романів.

Драматургічна творчість письменника

Винниченко – маляр.

Тоді виступають підготовлені учні з короткими цікавими відомостями, які чергуються з відступами вчителя.

Далі на занятті презентуються підготовлені заздалегідь реферативні повідомлення учнів:

1. «Сонячна машина» – новаторський твір в українській літературі.

2. «Поклади золота» – соціально-детективний роман.

3. Останній роман Винниченка «Слово за тобою, Сталіне!»

Можна також заздалегідь дати завдання інсценізувати уривки творів письменника.

Підсумовуючи, вчитель може зробити узагальнення: «Письменник важко працював, часто знав матеріальну скруту, жив далеко від рідної України, але творив для неї, для її майбутнього... Творив і свято вірив у відродження української нації.

Нині Винниченко широко і глибоко входить у культурне сьогодення незалежної України. Його твори пробуджують національну свідомість. Політик, письменник, художник, він ще має розкритися рідному народові різнобарвними гранями свого великого таланту».

Висновки. Отже, існують різні моделі ознайомлення та подальшої роботи учнів із текстами малої прози. Ми ознайомилися з окремими з них на прикладі творів В. Винниченка. Використання того чи іншого методу та прийому залежить від мети і структури заняття, його форми, місця в системі занять, класу, рівня активності учнів тощо. Тож окреслено лише основні аспекти можливих подальших методичних студій.

Список використаних джерел

1. Винниченко Р. Я. Як писав свої літературні твори Володимир Винниченко. *Україна*. 1992. № 10-11. С. 14-15.

УДК 82.0

Гіль Тарас, здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВИДИ ПАРЕНТАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Постановка проблеми. Родинні стосунки, проблеми виховання в сім'ї є об'єктом зображення в багатьох творах української прози. Автори по-різному представляли родинну тематику – від зображення ідеальної сім'ї до показу різних викривлень у житті та побуті. Своєрідною завжди була й проблема спілкування між батьками та дітьми, виховного характеру слова або ж навпаки, образ, адресованих через мовлення персонажів. Тому проблема парентального дискурсу, тобто лінгвістичного представлення спілкування батьків та дітей, є досить актуальним науковим питанням.

Мета дослідження полягає в узагальненні та систематизації про парентальний дискурс в лінгвістичних, перекладознавчих та літературознавчих працях та виокремленні видів парентального дискурсу.

Результати дослідження. Парентальний дискурс у художній літературі, у першу чергу, пов'язаний із виховним впливом батьків на дітей. Мовленнєвий вплив в парентальному дискурсі розглядаємо в контексті його цілеспрямованості задля реалізації виховної мети, спрямованої на дитину як об'єкт виховного впливу. Залежно від усвідомлення власних комунікативних дій батьками як суб'єктами впливу для досягнення позитивних змін у вихованні дітей як об'єктів впливу можна виокремити 3 типи парентальних діалогів:

- 1) із раціонально-інформативним впливом (мовленнєва поведінка батьків, спрямована на сферу пізнання дітей для розширення чи змістової корекції системи знань останніх;

2) із морально-волітивним впливом (мовленнєва поведінка батьків, спрямована на поведінкову сферу дітей для зміни їхніх поведінкових уподобань;

3) із морально-емоційним впливом (мовленнєві дії батьків, спрямовані на емоційну сферу дітей для корекції їхніх аксіологічних орієнтирів.

Дослідженням мовленнєвого впливу батьків на поведінкові реакції дітей (на прикладі англomовного художнього дискурсу) займалася В. Козлова [3]. Така класифікація, однак, виражає односторонній зв'язок – вплив батьків на дітей. Натомість партнерське парентальне спілкування (комунікація батьків та дітей в ситуаціях партнерства) потребує врахування основних конвенцій спілкування та відсутності використання батьками власного вищого статусу в сім'ї задля створення паритетності між учасниками комунікації (парентального діалогу).

Далі розглянемо суто партнерський парентальний дискурс та його складові, зокрема комунікативні стратегії і тактики батьків та можливості їх представлення в художніх текстах. Ф. Бацевич зазначає, що «стратегія мовленнєвої поведінки охоплює всю сферу побудови процесу комунікації, коли цілеустановкою є досягнення довготривалих результатів. У широкому розумінні мовленнєва стратегія охоплює планування процесу мовленнєвої комунікації залежно від умов спілкування і особистостей комунікантів, а також реалізацію цього плану» [1, с. 64]. Стратегія передбачає реалізацію діяльнісного підходу і співвідноситься з поняттям «інтенція». «Інтенція являє собою спрямованість людської свідомості на об'єкти й стани речей зовнішнього світу. Вона може проявлятися подвійно: як репрезентаційна інтенція – спрямованість свідомості на певний об'єкт – і комунікативна інтенція – намір адресанта донести до адресата свою репрезентаційну інтенцію і таким чином вплинути на нього» [2, с. 101]. Отже, стратегія мовленнєвого спілкування є оптимальною реалізацією інтенцій комуніканта щодо реалізації поставленої ним мети спілкування, тобто вона відображає контроль і вибір ефективних ходів спілкування та гнучкої їх зміни в конкретній комунікативній ситуації, набір комунікативних дій, орієнтованих на реалізацію мовленнєвої мети, цілісний перелік операцій, що виконуються учасником мовлення щодо вибору та реалізації комунікативних цілей у конкретній мовленнєвій ситуації. Тож вибір стратегії визначається наміром адресанта досягти конкретної мети у спілкуванні. Мовленнєві стратегії реалізуються через мовленнєві тактики. «Мовленнєва тактика – це однорідна за інтенцією і

реалізацією ліній поведінки комуніканта, одна або декілька дій, що забезпечують реалізацію стратегії, спосіб здійснення стратегії» [4].

Виділяють 3 стратегії здійснення мовленнєвого впливу в парентальному дискурсі:

«1) стратегію інформування, яка забезпечує реалізацію раціонально-інформативного впливу;

2) стратегію спонування, яка забезпечує реалізацію морально-волітивного впливу;

3) стратегію оцінювання, яка забезпечує реалізацію морально-емоційного впливу» [4, с. 66].

Особливості раціонально-інформативних, морально-волітивних та морально-емоційних комунікативних дій у партнерському парентальному дискурсі зумовлюють обрання тих чи інших тактик, що реалізуються словесними та несловесними засобами комунікації в межах стратегій мовленнєвого впливу.

Стратегія інформування в партнерському парентальному дискурсі здійснюється через тактики інформативного наповнення та переконування. Головний акцент мовленнєвої поведінки батьків при використанні цих тактик сконцентовано на представленні інформативного матеріалу. Тактика інформативного наповнення пов'язана із:

1) наданням нової для адресата інформації;

2) зміною тих його уявлень, що суперечать об'єктивній дійсності.

Розширення знань дитини про довкілля та суспільство забезпечується також через пояснення нового поняття через поняття відомі. Батьки застосовують тактику переконування, адже «необхідність застосування «переконуючих» тверджень настає тоді, коли існує різниця між «картиною світу» мовця і «картиною світу» слухача» [2, с. 58].

Стратегія спонування в партнерському парентальному дискурсі пов'язана з корегуванням, регулюванням та стимулюванням позитивної поведінкової діяльності дитини й реалізується через тактики коригування, інструктування, прохання, поради. Під час реалізації тактики коригування предметом коригування стають різні аспекти поведінки дитини та якості її особистості.

Тактика прохання іноді набуває форму запрошення до спільної діяльності.

Стратегія оцінювання в партнерському парентальному дискурсі передбачає вираженням позитивного емоційно-оцінного ставлення до об'єкта впливу, базованого на виявленні та визнанні його ціннісного характеру та реалізується через тактики похвали, заохочення, заспокоєння, співчуття. Тактики похвали та заохочення

пов'язані з використанням оцінних суджень позитивної спрямованості. Батьки як суб'єкти оцінки демонструють своє позитивне ставлення до зовнішності, рис характеру, розумових здібностей та поведінки дітей. Зауважимо, що вік дитини при цьому нівелюється. Такі оцінки використав, наприклад, Г. Квітка-Основ'яненко в повісті «Маруся». Вони майже тотожні при показі її дитиною та дорослою дівчиною. Щоправда, автор робив це, як правило, не через парентальний діалог, а через гетеродієгетичну нарацію, де письменник сам представляє батьківську оцінку.

При використанні тактики заспокоєння зростає роль невербальних засобів комунікації: у цій ситуації кінесичні та проксемічні компоненти залучаються одним із комунікантів для зняття напруження співбесідника. У нашому випадку йдеться про зняття напруги дітей через екстралінгвальну поведінку батьків. Це забезпечується завдяки зміні проксемічних характеристик – зменшення дистанції, коли учасник діалогу досягає не лише фізичної, але й емоційної близькості зі співрозмовником, демонструючи свою підтримку та захист.

При реалізації тактики співчуття важливим є встановлення емоційного контакту в процесі виявлення спільності емоційних реакцій на стресові ситуації. Важливим є створення довірливої атмосфери спілкування.

Висновки. Отже, ми виокремили як різні види парентального дискурсу, так і стратегії і тактики, які можуть у ньому використовуватися, однак зважаючи на певну розмитість та неоднозначність досліджуваного нами поняття в різних наукових працях, маємо констатувати, що вивчення цієї теми потребує подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія. Харків : [б. в.], 2007. 332 с.
3. Козлова В. В. Реалізація виховного впливу в англomовному парентальному дискурсі: структурносемантичний та прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02. Харків, 2012. 219 с.
4. Козлова В. Стратегії і тактики мовленнєвого впливу в партнерському парентальному дискурсі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. С. 164-169.

УДК 94 (477)

**Діхтярук Софія, здобувачка першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА БЖЕСЬКОГО

Перша третина буремного ХХ століття подарувала українській історії цілу плеяду яскравих громадських та культурних діячів, чимало імен яких залишаються маловідомими навіть до тепер. Причиною цьому можна назвати ті неспокійні часи у які цим людям доводилося жити, працювати, а інколи й виживати. ХХ століття – темна доба для українського народу одразу з низки причин: дві світові війни, втрата незалежності у ході національної революції 1917-1921 років, черговий поділ українських земель поміж сусідніми державами та тривала подекуди кривава боротьба проти деспотичної тоталітарної радянської системи, що десятиліттями придушувала будь-які іншодумства у суспільстві, часто стираючи з сторінок історії не лише небажані тези, але й живих людей, що виступали проти існуючої системи.

Одним із таких маловідомих діячів був Роман Бжеський – талановитий літератор, історик, публіцист та художник, справжній інтелектуал епохи, патріот незалежної Української держави.

Метою цієї роботи є аналіз громадсько-політичної діяльності Романа Бжеського та його публіцистичний вклад в українську науку та культуру.

Характеризуючи постать Романа Бжеського, варто розпочати з ранніх років життя, що мали вплив на формування його, як особистості. Майбутній громадський та культурницький діяч народився 4 квітня 1897 року в місті Ніжині, Чернігівського повіту у родині інженера та колезького секретаря польського походження Стефана Бжеського та Олени Грищенко, нащадка давнього козацького старшинського роду [4]. Ще з ранніх років Роман Бжеський ідентифікував себе виключно українцем та в часи

навчання у Чернігівській гімназії вступив до таємної молодіжної організації «Братство самостійників», членами якої були й інші у майбутньому відомі громадсько-політичні діячі – Павло Тичина, Василь Елланський, Євген Онацький, Валентин Отаманівський.

Закінчивши 1917 року Чернігівську гімназію з військовим нахилом, Роман Бжеський у званні унтер-офіцера поринув у вир розгортання Української національної революції. Перебуваючи у Чернігові молодий Бжеський стає співорганізатором другого в історії українізації військ російської армії підрозділу – пішого полку імені гетьмана Петра Дорошенка у складі якого керував культурно-просвітницькою частиною.

Протягом революційних років Роман Бжеський береться за будь-яку справу лиш би це дало свою користь розгортанню українського національного руху. Влітку 1917 року Бжеський стає помічником начальника міліції 1-го міського району міста Чернігів, а згодом приймає участь у Другому військовому з'їзді у місті Києві у ході якого активно обстоює ідеї незалежності України, що суперечило поширеним автономістським ідеям серед діячів Центральної Ради. Після цього за дорученням УЦР налагоджує функціонування владних органів на Полтавщині та Сумщині, а пізніше працює урядовцем у загальному департаменті Генерального секретаріату внутрішніх справ.

Після більшовицького перевороту та початку наступу «червоних» на українські землі, Роман Бжеський вступає до лав куреня Українських січових стрільців та захищає столицю від московитської навали. Після відступу з Києва, повертається на Чернігівщину де долучається до повстанських антибільшовицьких сил, в очікуванні на контрнаступ військ УНР та союзних німецько-австрійських сил. Після квітневого гетьманського перевороту П. Скоропадського, Роман Бжеський працював у Міністерстві внутрішніх справ та навіть їздив у складі дипломатичної місії до Москви. Також Бжеський вступає до лав партії хліборобів-демократів разом із М. Міхновським та Д. Донцовим [2, с. 123-129].

Після важких поразок українських сил, що опинилися звідусіль оточені ворогами, Роман Бжеський змушений тікати від більшовицьких переслідувань на Волинь де знаходить прихисток у місті Кременці. Тут він розпочинає важку, але плідну громадсько-політичну роботу. У 20-ті роки ХХ століття Роман Бжеський працює директором кременецької книгарні повітового відділу товариства «Просвіта», разом із цим він розгортає діяльність підпільних гуртків де намагається вишколити українську національну свідомість серед молоді краю. Роман Бжеський організовує спеціальний курс

«Українознавства», котрий включає у себе не лише історію, але й природничі та суспільствознавчі сегменти: географію, етнографію, антропологію, теорії нації та держави й націоналізм. Окрім цього «кременецький» відрізок життя Романа Бжеського характеризується налагодженням його власної творчої та видавничої діяльності.

У 1923 році друком виходять його перші літературні твори, присвячені першочергово національній та революційній боротьбі: поема «Срібносиня легенда», вірші «Легенда Крут», «22 січня», «Тим що полягли під Базаром». Разом з цим у 20-тих роках публікується низка публіцистичних статей де Бжеський намагається розмірковувати про майбутній державний устрій незалежної України. Так, наприклад, у статті «Національне та земельне питання», що вийшла у світ 1928 року він пише наступне: «... все одно, який соціальний чи політичний устрій матиме Україна, головне, щоб була самостійною – пише М. Сціборський – ні, не все одно! І думати про те, треба вже, бо потім буде запізно». Тим самим Бжеський підкреслює важливість національного питання для майбутнього нації та держави.

У міжвоєнні роки Роман Бжеський здійснив низку поїздок на Наддніпрянщину навіть попри більшовицьке переслідування. Сам діяч зізнавався, що був заарештований 17 разів за статтями, що легко могли призвести до смертної кари. Проте одним із найважчих випробувань було ув'язнення у польському концентраційному таборі «Бережа-Картузька» у якій він опинився після викриття його підпільної просвітницької діяльності на Кременеччині. Звільнення з ув'язнення Бжеський отримав лише після початку Другої світової війни. Восени 1939 року західноукраїнські землі опинилися під більшовицькою владою, тому сім'ї Бжевського доводилося тікати у Краків, а повернутися уже до рідного Кременця їм вдалося під час війни Третього Рейху проти СРСР у 1941 році [3].

У 1942 році Бжеський стає заступником директора рівненської газети «Волинь» під редакцією Уласа Самчука, у якій публікувалися твори різних українських письменників, політичних та культурних діячів. Проте яскрава українська національна політична позиція суперечила планам нацистської Німеччини, тому після арешту Самчука, Бжеський змушений емігрувати спочатку до Праги, потім до Мюнхена, а в 50-ті роки XX століття у США. Оселившись у Детроїті Роман Бжеський продовжував плідну публіцистичну діяльність, далі досліджуючи історію України та постатей, що творили її.

Так у емігрантський період життя Бжеського вийшли праці: «Правда про московську національну політику на Україні та за її

межами», «Нариси з історії Українських визвольних змагань 1917—1922 рр (Про що історія мовчить)», «Трагедія Хвильового — трагедія нашого покоління», «Голод на Україні і «Таємнича рука»» та інші.

Роман Бжеський помер у 1982 році у Детроїті не доживши дев'ять років до омріяної незалежності України, однак його вклад у творення історичної пам'яті залишається неосяжним та водночас якоюсь мірою недооціненим сучасниками. За своє довге, хоч і важке, сповнене поневірянь життя, йому вдалося написати щонайменше 128 наукових праць, статей, листів та художніх творів – серйозний вклад для вітчизняної української культури [1]. Постать Романа Бжеського – яскравий приклад патріотизму та готовності ризикувати власним життям заради майбутнього батьківщини та історичної пам'яті її народу і потребує детального дослідження та популяризації сучасними науковцями. На жаль, українці не мали своєї держави, тому Роману Бжеському доводилося вкрай важко реалізовувати свої плани.

Список використаних джерел

1. Бжеський Роман. Бібліографія друкованих праць. Уклала Н. Бжеська. Торонто, 1988. 44 с.
2. Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст: нариси життя та діяльності: Монографія. Тернопіль: Астон, 2012. С 123-129.
3. Скакальська І. Історія України в особах: волинська сторінка міжвоєнного періоду ХХ ст. Київ: КНТ, 2017. 94 с.
4. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В. А. Просалової. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. 516 с.

УДК 373.5.016:82.09 (477) Драчук Іванна, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ ПОСТАТІ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО У ПРОГРАМІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми. Постать Миколи Вінграновського, якого вважають одним із видатних українських письменників є цікавою темою для розгляду в шкільному курсі української літератури.

Це допомагає учням краще зрозуміти історію та культуру України, її героїчну боротьбу за волю і незалежність, як у минулому, так і сьогодні, а також розвинути свої літературні навички та критичне мислення.

Мета дослідження. Проаналізувати значення творчої постаті М. Вінграновського в програмі шкільного курсу української літератури.

Результати досліджень. Творчість Миколи Вінграновського є вагомим етапом в історії української літератури та культури, аналізується дослідниками та літературознавцями як частина національного надбання.

Вивчення творчості Миколи Вінграновського допоможе учням краще зрозуміти історію, культуру та літературну спадщину України, а також розвинути навички аналізу літератури та культурного контексту.

Чинна програма з української літератури пропонує вивчати творчість М. Вінграновського у 5 та 11 класах. У 5 класі вчителям доручається надати учням стислі біографічні відомості про письменника. Вважаємо, що варто розповісти школярам про любов митця до природи, про його дбайливе ставлення не лише до рідних, а й до інших людей, про вміння розповідати різні цікаві історії. Це передбачено «Державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів» [3].

Звичайне читання та переказ біографії автора – давно застарілий метод, тому необхідно використовувати новітні форми роботи.

Використання інтерактивних методів на уроках української літератури може значно покращити розуміння та інтерес учнів до літературних творів, а також сприяти їх активній участі в процесі уроку.

Ось кілька інтерактивних методів, які можна використовувати на уроках української літератури:

Дискусії. Розглядаючи текст чи конкретну літературну тему, вчителі можуть організувати дискусії, під час яких учні обговорюють та аналізують різні точки зору, аргументуючи свої позиції. Обговорення може стосуватися ключових моментів тексту, персонажів, тем, конфліктів тощо.

Рольова гра. Учні можуть грати ролі героїв літературного твору або створювати нові діалоги та сценарії, втілюючись у світ твору. Це допомагає краще зрозуміти героїв і відчувати емоції героїв.

Мозковий шторм. За допомогою цього методу учні можуть пропонувати ідеї, розвивати нові погляди на текст і створювати власні інтерпретації. Вчителі можуть задавати запитання, які стимулюють творчий підхід до літературного аналізу.

Групові проекти. Учні можуть працювати в групах над проектами, які стосуються певного автора, літературного жанру чи епохи. Це може включати створення презентацій, плакатів, мультимедійних презентацій та інших творчих завдань.

Інтерактивні ігри та вікторини: використання інтерактивних ігор та вікторин, пов'язаних з літературою, допомагає учням у цікавій формі поглибити свої знання про твори, авторів та літературні терміни.

Літературні збірки. Учні можуть створювати власні літературні збірки, які включають вибрані цитати, вірші, фрагменти тексту, малюнки тощо, які відображають їх сприйняття та розуміння літературних творів.

Використання інтерактивних методів допомагає зробити уроки української літератури більш захоплюючими, сприяє активному вивченню та розвитку аналітичних здібностей учнів.

Урок доцільно розпочати з демонстрації мультимедійного матеріалу. Коротка розповідь про біографію письменника підготує п'ятикласників до сприйняття віршів автора, які можуть перегукуватися з викладеними фактами.

Доречно продемонструвати учням фотографії самого художника слова, його родичів, а також краєвиди місць, про які йдеться в оповіданні.

Відповідно до програми на вивчення творчості М. Вінграновського в 11 класі відводиться дві години. Тут робота спрямована на пізнання митця як поета, прозаїка, учня О. Довженка, художника кіно.

Сучасного школяра, особливо старшокласника, важко здивувати і зацікавити. Завдання вчителя –заінтригувати учня, спрямувати його на визначення власних цінностей, а головне –викликати інтерес до уроку, бажання брати в ньому активну участь.

До загальноосвітніх компетентностей належать: уміння знаходити необхідну для вивчення особливостей творчості митця інформацію не лише з підручника, а й з інших електронних та друкованих джерел, виокремлювати з потоку інформації головне та другорядне, аналізувати, узагальнювати та систематизувати текстову інформацію, оформляти отриману інформацію у вигляді таблиці чи схем, постійно збагачувати свій словниковий запас. Не слід забувати, що М. Вінграновський писав і прозові твори.

Варто спонукати п'ятикласників доводити свою думку за допомогою фактів. Хтось може пригадати, що така назва пішла з народної творчості. Тоді доречно буде згадати казки, де є цей персонаж.

В учнів 5 класу особлива увага приділяється вивченню біографічних відомостей про М. Вінграновського, що дає можливість школярам по-новому сприйняти художню досконалість його творів, зробити перші кроки у вивченні особливостей творів художнього слова митця, розвивати вміння бачити незвичайне у звичайному.

Учитель-предметник може використовувати хрестоматії, в яких містяться короткі біографічні відомості, поетичні та прозові твори, які вивчаються в школі [1, С. 32-339 ; 2, С. 11-115].

У дитячу літературу Микола Вінграновський увійшов на початку шістдесятих років збірками «Мак», «Літній ранок», «Ластівка у вікні» тощо.

Активно працював М. Вінграновський і в прозі. Оповідання «Бідолашний», «У глибині дощу», «Літо на Десні», оповідання «Гусенятко», «Прикутий» та інші відзначаються тими ж рисами, що й поезія: високою духовністю, широким діапазоном емоцій. Багатогранність образів, елементи казки, фантастики, гумору дозволяють М. Вінграновському створити дивний, прекрасний світ, у якому живуть і взаємодіють людина й одухотворена природа.

Висновки. Книги М. Вінграновського – це чарівний світ, де легко і просто народжується казка. Вони як розкішне світле вікно, через яке навколишнє життя вливається в духовний світ дитини.

Таким чином, проаналізувавши шкільну програму 5-11 класів з української літератури, можна сказати, що учні повинні спрямовувати свою діяльність на самостійне вивчення життя і творчості письменника, вміти чітко формулювати свою думку, аналізувати особливості художнього твору як результат світоглядних і художніх пошуків автора.

Насамкінець хочу згадати слова Миколи Жулинського, що свідчать про величність Миколи Вінграновського: «Слову Миколи Вінграновського Час не зашкодить. Благословенне Слово поета і його народу безсмертне – перед ним простелилася дорога у Вічність» [4, с. 981].

Список використаних джерел

1. Ільницький М. В сучасному – минуле і майбутнє. *Срібний птах : хрестоматія з л. літ.* Київ, 2006. С. 333-340.
2. Микола Вінграновський. Література рідного краю. *Письменники Миколаївщини : посіб.-хрестоматія.* Миколаїв, 2003. С. 11-115.
3. Навчальні програми для 5-11 класів.
URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-5-9-klas> (дата звернення: 21.10.2023).
4. Українська література: творці і твори : учням, абітурієнтам, студентам, учителям / Микола Жулинський. Київ : Либідь, 2011. 1152 с., іл.

УДК 821:161.2

Дячук Олена, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ СУГЕСТИВНОЇ ЛІРИКИ

Постановка проблеми. Світ поезії завжди був місцем, де слова стають витворами мистецтва, спільно розповідаючи історії, викликаючи емоції та спонукаючи читачів до поглибленого роздуму. Однак серед цих слів і жестів поетичного мистецтва є особливий жанр – сугестивна лірика. Сугестивна лірика – це особлива форма поезії, яка намагається впливати на почуття, емоції та уявлення читача або слухача, надаючи їм певний настрій або стан. Вона оперує мовними прийомами, символами та образами, здатними проникнути в душу і підсвідомість, надаючи поезії виразності та інтимності.

Метою дослідження є розширення розуміння сугестивної лірики як важливого аспекту літературного спадку. Вивчення особливостей цього жанру допоможе краще розуміти сутність поетичного мистецтва та його вплив на почуття та сприйняття читачів і слухачів.

Результати дослідження. Місце сугестивної лірики у літературі важко переоцінити, оскільки цей жанр відіграє важливу роль у розвитку поетичного мистецтва та сприйнятті поезії аудиторією. Сугестивна лірика є важливим аспектом літературного канону та літературної традиції.

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати, що сугестія привертала до себе увагу дослідників різних галузей науки. Вивченню питань сугестії присвятили свої праці О. С. Волковинський [1], А. П. Гризун [2], Л. Л. Ільницька [3], Г. Яусс [8], W. Iser [9] та інші.

За «Літературознавчим словником-довідником» (за редакцією Р. Гром'яка) сугестивна (лат. *натяк, навіювання*) лірика – жанрова група ліричних творів, яка спирається не стільки на логічно оформлені зв'язки, скільки на асоціації та інтонаційні відтінки,

звернена до емоційної сфери читача і в цьому розумінні протилежна медитативній ліриці, раціоналістичній у своїй основі [7].

Німецький літературознавець Г. Р. Яусс розробив теорію «горизонту сподівань», яка співвідноситься із зміною емоційного стану читача під впливом лексико-стилістичних засобів тексту. Проте, сугестивна поезія у зв'язку із дією тексту на читача розглядається як синкретична цілість. При цьому «горизонт сподівань» часто змінюється через об'єктивну думку читача щодо прочитаного [8].

Таким чином, сугестивний вплив тексту на читача майже повністю ґрунтується на несвідомому, прихованих у ньому образах, спогадах про пережитий досвід, асоціативних ланцюжках. «Естетичний досвід», який, за німецьким літературознавцем В. Ізером, отримує читач, розширює його «горизонт сподівань», збагачує емоційно-психологічний досвід та залишається у підсвідомості [9].

Однією з ключових особливостей сугестивної лірики є використання мовних прийомів та образів, спрямованих на досягнення сугестивного ефекту. Сугестивна лірика часто використовує нестандартні мовні прийоми, такі як асоціативні або метафоричні зв'язки, щоб передати найбільш важливі моменти та почуття. Ці експерименти важливі для розвитку літературної мови [3]. Поети використовують ритм, риму, алегорію, метафору та інші мовні засоби, щоб створити текст, який здатний перенести читача в інший світ і викликати в нього глибокі почуття. Наприклад, поетична рима може підсилити музичний ритм тексту, створюючи гіпнотичний ефект, а метафори допомагають створити багатозначність і поглибити зміст поезії. Для сугестивної лірики характерні нечіткі, розмиті образи, опосередковані натяки, погляд на світ ніби «між іншим», розхитані мовно-інтонаційні конструкції, які справляють враження тільки після прочитання твору в цілому. Вважається, що із сугестії практично не можна взяти якийсь фрагмент – він буде незрозумілий [2].

Варто зазначити, що сугестивна лірика веде глибокий психологічний діалог із читачем. Вона вміє доторкнутися до найхованіших кутків людської душі, викликаючи емоційну реакцію. Часто ця лірика досліджує психологічні стани, фобії, амбівалентність і суперечність почуттів. Вона може відкривати читачеві таємниці і закутки його психіки, змушуючи його задуматися над власними почуттями і ставленням до світу [4].

Дослідження засвідчують, що сугестивна лірика виникла із найдавніших часів і пройшла складний історичний розвиток. Від

релігійних гімнів та молитв до поезії романтизму та символізму, сугестивна лірика завжди знаходила своє місце в історії літератури. Різні епохи та культурні періоди вплинули на її розвиток, призводячи до зміни стилів і засобів виразності. Сугестивна лірика впливає на естетичні уподобання суспільства і є важливою частиною загальної культурної спадщини [5].

На нашу думку, сугестивна лірика – це живе спілкування між поетом і читачем. Ця лірика сприяє обговоренню, роздумам та спільному переживанню емоційних моментів. Реакція аудиторії на сугестивну поезію може бути дуже різноманітною, залежно від індивідуальних особливостей кожного читача. Різниця в сприйнятті може бути викликана як особистими досвідами, так і культурними контекстами. Сугестивна лірика здатна передавати найглибші почуття та емоції автора. Вона дозволяє поетам висловлювати свої внутрішні переживання та роздуми, роблячи їх доступними для читачів [6].

Дослідили, що сугестивна лірика, завдяки своєму фокусу на мовній виразності та образності, є важливою складовою літературної архітектури. Вона додає літературним творам виразності та глибини [1].

Вважаємо, що вплив сугестивної лірики відзначається в тому, як вона стимулює інших поетів до експериментів і розвитку поетичних жанрів та технік.

Усі ці аспекти роблять сугестивну лірику важливим елементом літературного доробку та свідчать про її значення в мистецтві та культурному житті.

Висновки. Сугестивна лірика – це літературне мистецтво, яке спрямоване на виклик глибоких емоцій і реакцій. Вона використовує мовні прийоми, символи, образи та психологічний вплив на читача. Її вплив на читачів і слухачів може бути важливим, оскільки вона сприяє глибокому сприйняттю і роздумам. Сугестивна лірика також є важливою частиною літературної традиції та культурної спадщини. Вона допомагає нам розуміти глибини людських почуттів і емоцій, а також розвивати мову та виразність у поезії.

Усе це підкреслює важливість сугестивної лірики в світі літератури та наголошує на її відмінних особливостях і значенні для культурної спадщини. Сугестивна лірика залишається живою та актуальною, надаючи слів силу і виразність, і спонукаючи читачів до глибокого роздуму над природою поезії та людськими емоціями.

Список використаних джерел

1. Волковинський О. С. Сугестія поетичного тексту під літературознавчою оптикою (Рецензія на монографію: Гризун А. П. Поезія багатозначних підтекстів (українська сугестивна лірика XX століття) : монографія. Суми: Університетська книга, 2011. 358 с.). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 32 (1). С. 257-258. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2013_32%281%29_68
(дата останнього звернення: 18.10.2023)
2. Гризун А. П. Поезія багатозначних підтекстів (українська сугестивна лірика XX століття) : монографія. Суми : Університетська книга, 2011. 356 с.
3. Деякі аспекти літературної сугестії. *Літературознавчі студії*. 36. наук. пр. 2004. Вип. 9. С. 57-62.
4. До питання аналізу художнього тексту: психолінгвістичний аспект. *Літературознавчі студії*. 36. наук. пр. 2004. Вип. 11. С. 131-134.
5. Ільницька Л. Л. Мовленнєві засоби підвищення ефективності сугестивного впливу. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов НАН України, 2007. С. 127-134.
6. Літературна сугестія як засіб впливу на установки особистості. *Шевченківська весна : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених*. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2004. С. 357-359.
7. Літературознавчий словник-довідник. / за ред. Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
8. Яусс Г. Рецептивна естетика й літературна комунікація. *Слово і Час*. 2007. № 6. С. 37-46.
9. Iser W. What is Literary Anthropology? The Difference between Explanatory and Exploratory Fictions / Iser Wolfgang. *Revenge of the Aesthetic: The Place of Literature in Theory Today*, 2000. P. 157-177.

УДК 37.02:398

Курач Вікторія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ У ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ

Постановка проблеми. Питання формування іншомовної компетентності учнів 10-11 класів є актуальним та важливим завданням в системі освіти. В сучасному світі володіння іноземними мовами відкриває нові можливості для освіти, професійного росту та міжкультурного спілкування. Однак, незважаючи на важливість цієї навички, багато учнів стикаються з труднощами у процесі навчання іноземним мовам, особливо у старших класах.

У цьому контексті, використання автентичного пісенного матеріалу може бути одним із засобів покращення якості іншомовного навчання та підвищення мотивації учнів. Проте, існують деякі проблеми та питання, пов'язані з використанням пісень у навчанні, які вимагають уваги та дослідження, серед них:

- вибір відповідних пісень (як вибрати пісні, які відповідають рівню володіння мовою учнів і мають педагогічний потенціал для навчання?);
- методологічні підходи (які методи та стратегії найкраще підходять для використання пісенного матеріалу у формуванні іншомовної компетентності);
- оцінювання та оцінка (як ефективно оцінювати навички та знання, набуті через використання пісень, як створити об'єктивні критерії оцінювання?);
- мотивація та зацікавленість (як підтримувати мотивацію учнів та зацікавленість у вивченні іноземної мови за допомогою пісенного матеріалу?);
- культурний контекст: (як враховувати культурний контекст та особливості іншомовних пісень при їх використанні в освітньому процесі?)

Дослідження цих питань та розробка ефективних підходів до використання автентичного пісенного матеріалу у формуванні іншомовної компетентності учнів 10-11 класів є важливим завданням для освітньої галузі та має значний потенціал для покращення якості навчання та досягнень учнів у цій сфері [3].

Мета дослідження – вивчення та аналіз впливу використання автентичного пісенного матеріалу на формування іншомовної компетентності учнів 10-11 класів.

Дослідження спрямоване на визначення того, як використання пісень може покращити якість навчання іноземної мови та сприяти підвищенню мотивації учнів для вивчення мови.

Конкретні цілі дослідження включають:

- визначення впливу використання автентичного пісенного матеріалу на розвиток мовних навичок учнів 10-11 класів;
- аналіз методологічних підходів та стратегій для ефективного використання пісенного матеріалу в навчальному процесі;
- дослідження способів оцінювання та вимірювання навчальних досягнень, отриманих через використання пісень;
- вивчення впливу використання пісень на мотивацію та зацікавленість учнів у вивченні іноземної мови;
- розгляд важливості врахування культурного контексту при використанні автентичного пісенного матеріалу;
- розробка рекомендацій для вчителів щодо оптимального використання пісень у процесі формування іншомовної компетентності учнів 10-11 класів.

Дана дослідницька робота має на меті сприяти подальшому розвитку методів навчання іноземним мовам та сприяти покращенню результатів навчання учнів в цій сфері.

Результати дослідження. З метою дослідження впливу використання автентичного пісенного матеріалу на розвиток мовних навичок учнів 10-11 класів можна використовувати різні методи та критерії оцінювання. Оцінити рівень розуміння на слух, провести оцінку рівня говоріння, аналізувати рівень читання та оцінити рівень письма, це все можна зробити після вивчення пісень. Учні можуть брати участь у читанні текстів пісень, виражати свої думки та коментарі щодо пісень, а також писати рецензії на них, використовуючи нові мовні засоби. Результати цих оцінок можуть служити для порівняння досягнень учнів до та після роботи з піснями.

Для здійснення аналізу методологічних підходів та стратегій для ефективного використання пісенного матеріалу в навчальному процесі доцільно дотримуватися наступних кроків:

- *літературний огляд*: пошук та вивчення наукової літератури та педагогічних джерел, які розглядають різні методологічні підходи та стратегії використання пісень у навчанні іноземним мовам. Цей крок допоможе збагатити розуміння того, що вже відомо на цю тему та виявити пусті простори для подальших досліджень;

- *збір даних*: проведення анкетування вчителів, спеціалістів у галузі освіти, а також учнів, які брали участь в уроках, де використовувалися пісні. Збір даних може включати в себе опитування, інтерв'ю та спостереження;

- *аналіз даних*: обробка та аналіз зібраних даних для ідентифікації різних методологічних підходів та стратегій, які були використані в практиці. Важливо визначити, які з них були найбільш ефективними в досягненні певних цілей навчання.;

- *порівняльний аналіз*: порівняння різних методологічних підходів та стратегій щодо їх впливу на розвиток мовних навичок учнів. Це допоможе визначити, які підходи є більш ефективними та адаптованими до конкретних умов;

- *формулювання висновків*: після аналізу даних потрібно зробити висновки щодо того, які методологічні підходи та стратегії найбільш ефективні для використання пісень у навчанні. Рекомендації та висновки можуть стати основою для подальшого розвитку методів навчання іноземним мовам з використанням пісенного матеріалу.

Для проведення дослідження способів оцінювання та вимірювання навчальних досягнень, отриманих через використання пісень доцільно здійснити визначення мети оцінювання, розробити інструменти оцінювання, такі як тестові завдання, анкети, завдання на виразне говоріння або письмо, провести тестування або виконання інших завдань з учнями, які брали участь в уроках з використанням пісень, зібрати дані з оцінювання та визначити, які досягнення учнів відображаються у цих результатах, порівняти результати оцінювання з попередніми досягненнями учнів, що не брали участь у використанні пісень, та визначити, чи спостерігається поліпшення у групі, яка користувалася піснями.

Для вивчення впливу використання пісень на мотивацію та зацікавленість учнів у вивченні іноземної мови, слід розробити методи та інструменти, що дозволять оцінити мотивацію та зацікавленість учнів (анкети, опитування, спостереження тощо),

застосувати розроблену методику до групи учнів, які беруть участь в уроках, де використовуються пісні, і до групи контрольних учнів, які не мають такого досвіду, проаналізувати отримані дані та порівняти мотивацію і зацікавленість між обома групами учнів для того, щоб визначити ті аспекти використання пісень, які є найбільш мотивуючими та цікавими для учнів[2].

Важливим аспектом при використанні іншомовних пісень в освітньому процесі врахування їх культурного контексту та особливостей. Це може бути здійснено із забезпеченням наступних вимог:

- пісні повинні бути відповідними віковій групі та інтересам учнів, а також не суперечити моральним та культурним цінностям;
- під час роботи з піснею важливо надавати пояснення щодо культурних особливостей, історії та традицій, які пов'язані з піснею, що допоможе учням краще розуміти контекст та послугує поглибленню їхнього культурного розуміння;
- активне обговорення та аналіз культурних аспектів пісні під час уроку, зокрема обговорення тем, символів, образів та значущих подій, пов'язаних з піснею.
- робота з мовною компетентністю, надання учням знань та формування навичок, які допоможуть їм краще розуміти текст та виразно виражати свої думки щодо нього.
- поєднання з іншими аспектами культури, розгляд пісень як частини більшого контексту культури, які включають музику, танці, мистецтво, кухню тощо[1].

Загальною метою є створення учбового середовища, в якому учні мають можливість не лише вдосконалити свої мовні навички, а й розширити полікультурне розуміння та зацікавленість в інших культурах.

Висновки. Використання автентичних пісень в навчанні іноземних мов є ефективним засобом стимулювання іншомовної компетентності учнів 10-11 класів. Це допомагає розвивати навички розуміння мови на слух, говоріння, читання та письма. Використання пісень сприяє покращенню мотивації та зацікавленості учнів у вивченні іноземної мови. Пісні створюють змістовне та цікаве навчальне середовище, що веде до підвищення зацікавленості та активності учнів. Автентичний пісенний матеріал допомагає учням краще розуміти культурний контекст та особливості мови. Це сприяє більш повному інтегруванню навчання мови та культури. Результати дослідження підтверджують, що використання автентичних пісень сприяє поліпшенню мовних навичок учнів та збільшує їхню мотивацію до вивчення іноземної мови.

Отже, використання автентичних пісень є важливим елементом формування іншомовної компетентності учнів 10-11 класів, що сприяє покращенню мовних навичок, мотивації та культурного розуміння.

Список використаних джерел

1. Learn English Grammar Through Songs. URL : <https://medium.com/@linguatrip/learn-english-grammar-through-songs-cd1d6fbfd944> (дата звернення: 21.10.2023)
2. Гора Т. В., Нездроп Л. П. Застосування пісень на уроках англійської мови в початкових та середніх класах. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 1 (45). С. 195-202.
3. Давидова М. В. Підвищуємо якість навчання школярів іноземних мов. Харків: Основа, 2016. 111 с.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

**УДК 377.36:373.2.011.3 Ратушна Соломія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка**

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ ЖІНОЧІЙ УЧИТЕЛЬСЬКІЙ СЕМІНАРІЇ (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)

Комплексне вивчення дошкільної педагогіки неможливе без дослідження її історії становлення та розвитку, зокрема й у контексті професійної підготовки майбутніх вихователюк.

Мета – визначити загальні аспекти становлення й розвитку неперервної освіти дошкільних працівників на прикладі функціонування Чернівецької державної учительської семінарії.

Зародження й розвиток дошкільної освіти загалом та професійної підготовки працівників дошкільних закладів на Буковині обумовлюється впливом суспільно-політичних та культурно-освітніх процесів. В 1879 р. була заснована Чернівецька чоловіча державна семінарія на базі 4 класної народної школи по вулиці Шкільній. Жіноча учительська семінарія відкрита у тогочасній жіночій народній школі 14 жовтня 1872 р. по вулиці Ландгаусштрассе (нині вул. А. Шептицького). Мовою викладання була німецька, а українська й румунська вивчалися як предмети. Навчання тривало три роки, а з 1875 р. – чотири [5].

Зкладами для проходження практики ученицями були зразкові дівочі народні школи, так звані «школи вправ», і зразкові дитячі садки як складова частина держаних жіночих учительських семінарій. Це був практичний майданчик як для учениць, які одночасно здобували й кваліфікацію вчителя народної школи, й отримували право працювати вихователями, так і для учениць однорічних (фребелівських) курсів вихователів, екстернів.

Аналіз історичних джерел дозволяє стверджувати, що в Чернівецькій семінарії, були відсутні однорічні фребелівські курси, які організовувалися при інших семінаріях за дозволом австрійського Міністерства віросповідань і освіти. Наявність таких курсів обумовлюється, насамперед, розвитком суспільного дошкільного виховання. У Львові в 1840 р. був відкритий перший дошкільний заклад Галичини. У 1871 р. їх діяло 10, а в 1890 р. – близько 60 [3].

Протягом перших 25 років функціонування Чернівецької жіночої семінарії навчання вихователів відбувалася лише як складова підготовки вчителів народних шкіл. Учениці вивчали на 2 курсах дошкільну педагогіку, що відображала теоретико-практичні основи виховання, розроблені Ф. Фребелем. Змістом дошкільного виховання були пронизані й такі предмети, як релігія, мова, вільноручні роботи, спів, гімнастика. В 1976 р., як зазначено у звіті крайового шкільного інспектора Й. Марика, викладалися такі дисципліни як педагогіка (2, 4 курс) математика (4 курс); історія і географія (3 і 4 курси), німецька, українська, румунська мови, природознавство, гімнастика, малювання та каліграфія [3].

Важливою складовою професійної підготовки учениць семінарії була практика в зразковому дитячому садку, що проводилася на 3 і 4 курсах [5]. Вона починалася з «госпітацій» – відвідування занять з метою знайомства з вихователями і дітьми, формами й методами роботи під час спостереженнями на заняттях і допомоги під час прогулянок, організації різноманітних ігор. На наступному етапі відбувалася підготовка до самостійного проведення занять із

молодшими, а згодом і старшими дітьми. Завершувалася відкритими заняттями з подальшим їх обговоренням зразковими вихователями та викладачами методик. Увага під час оцінювання зверталася також й на якість планів-конспектів занять, надавалися необхідні методичні рекомендації. Дуже важливим було й опанування навичок щоденного й перспективного планування роботи, звітності дошкільних закладів.

Екстернатна форма навчання вихователюк у Чернівецькій жіночій учительській семінарії розпочалася наприкінці 90-х років XIX ст. Обумовлюється це розширенням на Буковині мережі закладів суспільного дитячого виховання. Здобуття кваліфікації екстерном було порівняно складним. Спочатку учениці мали отримати дозвіл на проходження тримісячної практики в зразковому дитячому садку при учительській семінарії. Він надавався на клопотання дирекції семінарії Крайовою шкільною радою. Після завершення практики екстерна складали іспити з предметів, які вивчали слухачі однорічних фребелівських курсів [3].

Чернівецька жіноча учительська семінарія була німецькомовною. Водночас учениці могли обирати мову, з якої складали іспити й кваліфікувалися для роботи відповідно в німецькомовному, українськомовному чи румунськомовному дитячому закладі.

Належними як у семінарії, так і зразковому дитячому садочку, були й умови для навчально-виховного процесу. У 1888 р. у Чернівцях по вул. Стефанії споруджено сучасне просторе приміщення, у якому розмістилися всі структурні підрозділи чоловічої й жіночої учительських семінарій, які сприймалися як справжній навчальний комплекс. Нині там функціонує педагогічний коледж Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича.

Отже, професійна підготовка дошкільних кадрів на Буковині розпочалася із заснуванням Чернівецької державної учительської семінарії в 1872 р. й відбувалася як у межах навчання учителів народних шкіл, так і у формі заочних фребелівських курсів (екстернату). Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні проблеми становлення й розвитку дошкільного виховання на територіях України з урахуванням її перебування в складі інших імперій.

Список використаних джерел

1. Пенішкевич Д. І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVII – поч. XX ст.) : монографія. Чернівці : Рута, 2002. 520 с.
2. Олійник М. Історія дошкілля Буковини : навч.-метод. посіб. Чернівці : Зелена Буковина, 2012. 76 с.
3. Квасецька Я. А. Екстернатна форма професійної підготовки вихователів дошкільних закладів на західноукраїнських землях у складі Австро-Угорщини (остання третина XIX – початок XX ст.) : *Педагогіка в системі гуманітарного знання*. Херсон : Гельветика, 2015. С. 28-31.
4. Федорак Н. Роль громадськості Галичини в соціальному захисті української молоді (20–30-ті роки XX століття). *Схід*. 2009. № 8 (99). С. 21-25.
5. Школа з підготовки вчителів (чоловіча) : Державний архів Чернівецької області. 1869–1944. Форм. 244. С. 60-61. URL : <http://www.archives.gov.ua/Publicat/Guidebooks/Chernivci.pdf> (дата звернення: 16.10.23.)

УДК 82.161.2.

Слюсарчук Оксана, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ДИСКУРС СІБЛІНГІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ ТА ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ ЯК РЕЦЕПЦІЯ АКСІОЛОГІЧНИХ МАРКЕРІВ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ

Постановка проблеми. Спілкування між братом і братом, сестрою і сестрою, братом і сестрою, відображені в художній літературі, дають цікаві моделі родинних відносин, що трансформуються зокрема через мовленнєві портрети персонажів, є важливою та актуальною науковою проблемою.

Мета дослідження полягає в дослідженні різних варіантів художньої рецепції дискурсу сіблінгів та аксіологічного навантаження цих фрагментів.

Результати дослідження. Джерела дискурсу сіблінгів в українській літературі слід шукати в усній народній творчості, зокрема пісенній. Саме в піснях часто зображуються брат та сестра, два чи три брати, дві чи три сестри. Іноді йдеться про гармонійні стосунки, іноді – про складні. Можемо навести такий приклад:

*Ой, три сестриці-жалібниці
У похід брата виряджали.
Ой, старшая сестра коня веде,
Середульша зброю несе.
Сама ж меньша з братом іде.
Ой, ти братику, братику наш,
Та коли ж приїдеш в гості до нас?
«Ой, наברי, сестро, піску жменю
Та посій його на каменю.
Ой, уставай, сестро, ранесенько,
Проривай пісок частесенько,
Ой, уставай, сестро, з зіроньками,
Поливай пісок слізеньками.
А коли той пісок ізійде,
То тоді твій брат в гості прийде».
Ой, пішов пісок за водою, –
Ой, пішов наш брат слободою.
Ой, пішов пісок за вітрами,
Та пішов наш брат городами.
Ой, нема з піску нема сходу, –
Нема братика із походу.
Ой, нема з піску нема цвіту,
Та пішов наш брат по всім світу.*

Як видно з наведених слів, у пісні передано різницю між словами та вчинками рідних сестер. Подібну сюжетну основу бачимо в баладі «Ой летіла стріла»:

*З-за синього моря.
Ой де ж вона впала?
– На вдовинім полі.
Кого ж вона вбила?
– Вдовиного сина.
Немає нікого
Плакати по ньому.
Летять три зозуленьки,
І всі три рябенькі:
Одна прилетіла,
В головоньках сіла;*

Друга прилетіла.
 Край серденька сіла;
 Третя прилетіла
 Та в ніженьках сіла.
 Що в головках сіла –
 То матінка рідна;
 Сіла край серденька –
 То його миленька;
 А в ніженьках сіла –
 То його сестриця.
 Де матінка плаче.
 Там Дунай розлився;
 Де плаче сестриця,
 Там слізок криниця;
 Де плаче миленька –
 Там земля сухенька.
 Ой матінка плаче.
 Поки жити буде;
 А сестриця плаче.
 Поки не забуде;
 А миленька плаче.
 Поки його бачить...

Тут, зокрема, показано стосунки між братом і сестрою. Сестринська любов зіставляється з любов'ю материнською та любов'ю коханої дівчини. Якщо в першому випадку вона суттєво програє («Ой матінка плаче. / Поки жити буде; / А сестриця плаче. / Поки не забуде»), то в другому усе ж є сильнішою («Де плаче сестриця, / Там слізок криниця; / Де плаче миленька – / Там земля сухенька»).

Загалом аналіз фольклору нашого народу дає підстави для твердження про те, що образи кровно споріднених людей та їх стосунків посідають чільне у творах різних жанрів. Це, наприклад, стосується родинно-побутових пісень, пісень жартівливих («Ой да понад Дунай»), весільних («А брат сестру за стол веде»), балад («Ой летіла стріла»), дум («Дума про брата та сестру») тощо. У багатьох творах йдеться про те, як сестра випроводжає брата на війну. Наведемо приклад із пісні «Под Каменцем под Подольським»:

Старша сестра брата мала,
 На війну його виправляла,
 На війну його виправляла,
 Сама коня осідлала...

Найчастіше в таких піснях йдеться про загибель брата.

Наприклад:

*...Ой твій братик не в неволі,
Він остався в чистім полі;
Турецька йому злоба дійшла,
Куля йому в серденько прийшла...*

Цікаво, що в багатьох піснях йдеться про тривалу розлуку брата і сестри. Причому в більшості з них з'являються образи птахів як символів рідного дому, рідної душі чи звістки з дому.

Наведемо приклад:

*Не пташина в лузі голосила –
То сестричка лист писала,
На чужину посилала
Та й до брата слізно промовляла:
«Брате мій, брате-соколоньку,
Ти покинув сестру-сиротоньку,
А я ходжу, покликаю,
Як зозуля в темнім гаю:
Ой вернися з далекого краю.*

Є не тільки пісні, овіяні журбою, смутком, жалем, але й веселі, запальні, що з іншого боку дають нам поглянути на родинні стосунки. Це якесь суперництво між сестрою та братом, або досить смішні сварки, які найчастіше завершувались миром, бо рідна людина не стане чужою, навіть якщо ти говориш, що її ненавидиш, а рідше сварка закінчувалась якимсь осадом у серці. Але такі різнобічні почуття один до одного проявляють і сучасні брати та сестри.

Існують також весільні пісні, де брат показаний порадником, людиною, котра береже народні сімейні традиції. Наприклад:

*А брат сестру за стол веде, рано-рано,
А брат сестру за стол веде, ранесенько.
Сестро моя, будь розумна, рано-рано,
Сестро моя, будь розумна ранесенько.
Май свекорка за батенька, рано-рано,
Май свекорка за батенька ранесенько.
А свекруху – за матінку рано-рано,
А свекруху за матінку ранесенько.*

Серед класичних прозових творів української літератури, де розгортається дискурс сіблінгів, можна виокремити повість «Кайдашева сім'я» І. Нечуя-Левицького, повість «Тіні забутих предків» М. Коцюбинського, роман у новелах «Вершники» Ю. Яновського, повість «Україна в огні» О. Довженка та інші твори.

Однак зосередимо увагу на творах новітньої української літератури, де ці проблеми постають особливо виразно. До таких книг належить повість «Дарую братика за підписку» Саші Кочубей [1]. У ній розповідається про дівчинку Зо (Зою), яка мріє стати блогеркою-мільйонницею, як її мама. Дівчинка дійсно могла б реалізуватися, бо має чимало ідей і маленького кумедного песика, що теж міг би збирати «лайки», проте дівчинці постійно заважає менший братик. Він псує світлина, заважає в усьому. Загалом книга має цікавий та дотепний легкий гумористичний сюжет.

Повість «Майка Паливода обирає професію» [2] Мії Марченко розповідає про стосунки дев'ятирічної Майки та її старшого брата Захара. Хлопець уже зустрічається з дівчиною, усе далі відходячи від дитячих пустощів. У них складні і водночас цікаві стосунки.

У повісті «Таємниці Схованого острова» [4] Наталії Ясіновської йдеться про двох сестер: старшу Мар'яну, якій дванадцять, та меншу Олю, якій майже три. Їхні відносини досить спокійні, часто навіть ідилічні. Олею переважно опікуються батьки, тож іноді Мар'яна визнає, що їй бракує уваги батьків, яку вона мала до появи сестрички: «Усе дістається молодшим. А старші отримують роздратування, і якщо хтось свариться, кричить чи падає – винна Мар'яна, бо провокувала, могла зупинити, Мар'яна ж старша, а Оля – мала дитина» [4, с. 34]. Та все ж це стосується лише її відносин із батьками, а сестричку вона любить. Повість досить легка у прочитанні.

«Северин-на-Купі» [3] Насті Мельниченко – це повість, частина трилогії про Хрулі, де детально показано особливості дискурсу сіблінгів. У повісті йдеться про двох братів – Святослава та Сашка та їхню подругу Ксеню, яку вдовчили. Підлітки товаришують, та ситуація змінилася після їхньої поїздки в мовний табір у Хорватію. Між братами з'являється суперництво. У розпал конфлікту підлітки опиняються самі в горах, а пізніше спускаються в незнайоме село Северин-на-Купі. Сашко жаліється на брата: «Ти розумієш, що я все життя з ним живу? Він все життя мене дістає... Кожного дня він намагається контролювати мій час і що я роблю. Хто дав йому право вирішувати, що він головний, хто?» [3, с. 45]

Ситуація, описана авторкою, показує сучасні події, де підлітки змушені кілька днів прожити самі в горах, порозумітися з чужими людьми, подолавши мовний бар'єр. А пізніше з'являється нова проблема, адже поки діти були в горах і не могли вийти на зв'язок, весь світ закритися на карантин через пандемію коронавірусу. Проте підлітки не скучають, а займаються захопливою справою і розслідують запутану родинну справу нового знайомого. Авторка

підводить читачів до думки про те, що надзвичайно важливим є вміння знаходити компроміс, а також триматися разом перед загрозами.

Висновки. Отже, проблема відносин між сіблінгами є досить поширеною як у фольклорі, так і в художній літературі, причому як класичній, так і найсучаснішій.

Список використаних джерел

1. Кочубей С. Дарую братика за підписку. Твій інстащоденник. Львів : Видавництво старого Лева, 2021. 240 с.
2. Марченко М. Майка Паливода обирає професію. Харків : Читаріум, 2021. 144 с.
3. Мельниченко Н. Северин-на-Купі. Київ : Теза. 192 с.
4. Ясіновська Н. Таємниці Схованого острова. Харків : Vivat, 2021, 224 с.

УДК 37.016:821.161.2

Швиднюк Андрій, здобувач другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

БЕСТІАРНЕ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ АНТРОПОМОРФНОГО: МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ

Постановка проблеми. Тварина часто стає віддзеркаленням того, наскільки гуманним є наше суспільство та кожна окрема людина. Тому і твори бестіарного характеру мають значний дидактично-виховний потенціал, який обов'язково повинен бути використаний учителем-словесником. Це важливе методичне питання, яке потребує наукового підходу.

Мета дослідження полягає у визначенні найбільш актуальних художніх творів та методів і прийомів роботи з ними в контексті морального виховання учнів.

Результати дослідження. У закладі загальної середньої освіти на уроках української літератури учні знайомляться із десятками байок, у яких дійовими особами є тварини. Як правило, ці твори

розглядаються в контексті алегоричного подання тих чи тих людських вад. Проте саме в жанрі байки тварини є дуже колоритними та з притаманними їхньому видові ознаками, характерними для тієї чи іншої людини. Тобто у творах цих жанрів тварина стає антропологічним дзеркалом.

Розглядаючи байки Леоніда Глібова, можна легко простежити ваді окремих людей та суспільства загалом. Причому їх носіями обов'язково є певні тварини. Наприклад, у байці «Лисиця-жалібниця» на прикладі вчинків Лисиці висміюються підступність та лицемірство, у «Щуці» у всій представлено панське прагнення до наживи та «справедливість» панського суду, у «Синиці» письменник показує читачам, яку відразу можуть викликати хвастуни, котрі годують усіх порожніми обіцянками. Важливо, що авторові вдалося точно підібрати тварину для оприявлення тієї чи іншої людської вади. Наприклад, у байці «Зозуля й Півень» письменник на прикладі двох птахів, котрі майже не вміють співати, розкриває огидність улесливості. Тож виховний потенціал бестіарних байок є насправді дуже високим. Це також стосується й анімалістичних казок. Вони становлять найпопулярнішу та найцікавішу для дітей групу. Через анімалістичні казки вони починають формувати уявлення про національне надбання народу, про стосунки між людьми тощо. Іван Франко, будучи професійним казкарем, часто зазначав, що вигадані події, які нібито сталися в житті тварин, містять «велику правду», а персонажі-звірі наділені людськими характерами. Тож «сприймаючи казкових героїв, сміючись над ними або співчуваючи їм, дитина внесе звідси перші і міцні основи замилювання до чесноти, правомочності, справедливості» [3, с. 118]. Герої-тварини сприяють розширенню словника школярів завдяки формуванню певних асоціацій за формулою, наприклад, «прикметник – іменник». Кристина Кузнєцова називає такі асоціації, створені дітьми: «ведмідь – кремезний, дебелий, незграбний, великий, ласун, бурий, косолапий; також діти знають, що ведмідь це дід Михайло, Михась; вовк – сірий, зубатий, кусючий, злий, страшний, великий, Володя (Вова); заєць – боягуз, швидкий, сірий/білий, зубатий, червоноокий, полохливий, малий, пухнастий; лисиця – рижа, руда, хитра, красива, закохана в себе; миша – маленька, сіра, добра, трудолюбива, охайна» [1, с. 119].

Бестіарний художній дискурс у сучасній українській літературі дає важливий сигнал суспільству та одночасно має значний виховний потенціал, який повинен використовувати сучасний вчитель закладу загальної середньої освіти. Твори такого типу

підкреслюють «необхідність з боку людей чинити по совісті щодо природи, щоб людина змогла побачити екосистему як відображення власної духовності та відновити втрачений зв'язок з природою» [2, с. 114], тобто «вчитися поводитися обережно, уважно, конструктивно та бережно з іншими особами, не обов'язково людьми, та серед них. Під особами розуміються творіння, а не об'єкти, з якими ми, люди, поділяємо життєвий простір» [4, с. 491].

Здійснюючи аналіз «бестіарних» художніх творів, варто зосередитися на таких аспектах:

«1. Наявність традиційного бачення зообразу (образ тварини у ролі іграшки, забавки чи речі).

1. Вплив соціуму та релігії на людино-тваринний зв'язок.
2. Наявність імені тварини, рівень її соціалізації у людському світі.

3. «Портрет» тварини у творі.
4. «Смерть людини» як «вінця творіння» та розуміння людиною необхідності турботи про навколишній світ.

5. Присутність/відсутність кордону у взаємодії людини з твариною.

6. Особливість «комунікації» людини з твариною.
7. Належність людини до категорії Іншого, яка бачить у тварині живу істоту.

8. «Пропозиції» автора щодо покращення «долі» тварини.
9. Розширення системи бестіарію до таких образів, як: тварина-партнер, тварина-кіборг, тварина-лідер, тварина як жертва традиційного гуманістичного світосприйняття, тварина-спостерігач» [2, с. 114].

Загалом робота з літературними текстами дає можливість розширити й поглибити природознавчі знання та уявлення учнів. Учителеві слід звертати посилену увагу школярів на твори про тварин. Зокрема, під час ознайомлення учнів із літературними казками необхідно наголошувати на тому, що в їхньому змісті є характерні особливості не лише зовнішнього вигляду тварин, але й їхньої життєдіяльності, тобто місця проживання, способу харчування, сезонні зміни в житті та поведінці тощо. Тому під час обговорення образів тварин-персонажів творів слід заохочувати учнів до зіставлення цих героїв з особливостями життя та діяльності звірів, птахів і комах у реальному житті. Окрім покращення знань, це сприятиме реалізації виховних завдань уроку літератури.

Можна використовувати ігрові вправи, лексико-граматичні завдання, а також вправи з предметними картинками. Тож необхідно розглядати з учнями сюжетні картини, переглядати та здійснювати обговорення пізнавальних документальних і художніх фільмів, презентацій про життя тварин. Можна дати завдання підготувати відео повідомлення зі спостереженням за свійськими тваринами, комахами та птахами.

Висновки. Отже, робота з текстами художніх творів про тварин повинна бути цілеспрямованою на розрахованою на завдання морального виховання учнів. Вона матиме ефективність тоді, коли цікавих матеріал, поданий у тексті твору, доповнюватиметься не менш цікавими для дітей формами роботи на уроці.

Список використаних джерел

1. Кузнєцова К. Чого нас вчать тварини (виховний аспект народних і сучасних авторських казок). *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2014. С. 118-122.
2. Полторацька А. Я. Дискурс бестіарності у художній літературі кінця XX – початку XXI століття : дис. ... кандидата філологічних наук: 10.01.06 – теорія літератури. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021. 201 с.
3. Хороб М. Б. Коли ще звірі говорили. У світі Франкової казки. Франкова криниця. *Вивчення творчості І. Я. Франка в школі : посібник для вчителя* / за ред. Л. М. Кіліченко. Київ : Радянська школа, 1991. С.117-122.
4. Шимчишин М. Парадигми та виміри постгуманізму. *Сучасні літературознавчі студії*. 2013. Вип. 10. С. 484-492.

УДК 821.161.2'06

Кононьчук Юлія, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка

ВАСИЛЬ СТУС: МІЖ ШІСТДЕСЯТНИЦТВОМ ТА ДИСИДЕНТСТВОМ

Василь Стус – видатний представник епохи «Шістдесятництва» – літературного руху, який вплинув на українську поезію у 60-х роках ХХ століття. Стус пройшов складну дорогу від митця, що втілював ідеали шістдесятництва, до непохитного дисидента, який віддав своє життя за право вільно виражати свою думку в умовах тоталітарного режиму. Його життєвий шлях та творчість відображають не лише боротьбу за свободу слова, але й важливі моменти в історії України другої половини ХХ століття [1].

В цій роботі ми подолаємо шлях Василя Стуса, розглядаючи його поезію та активну діяльність у контексті шістдесятництва та дисидентства, вивчаючи творчий спадок цього видатного українського поета та активіста.

Метою нашого дослідження є розкриття поета «між двома світами», втілюючи його ідеали гармонії та вільного виразу власного «я», навіть у тяжких умовах тоталітарного режиму.

Василь Стус народився у селі Рахнівка Вінницької області. Через два роки його батьки, Семен Дем'янович та Ілина Яківна, переїхали до Сталіна (тепер – Донецьк), там Василь закінчив школу й педагогічний інститут. Вчителював, служив в армії, був літературним редактором газети «Социалистический Донбасс». У 1963 році вступив до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Шевченка АН УРСР та переїхав до Києва.

Характеризуючи 60-70-ті рр. ХХ століття, період так званої хвилі літературної революції в Україні, варто зазначити, що рух «шістдесятництва» став своєрідним віддзеркаленням загострення суспільно-політичної обстановки того часу. Молоде покоління поетів, до якого належав і Василь Стус, відмовилося від традиційної «соцреалістичної» поезії, вибравши власний шлях висловлення

«митцівських» поглядів [1].

Стус був однією із центральних постатей цього руху. Його поезія була яскравим прикладом нового мовного стилю та виразності. Він використовував нестандартні метафори та образи, намагаючись донести до читача свої власні переживання та думки. У своїх творах він обличчям до обличчя ставив невизнання тоталітарного режиму, висміював умовності та виявляв безкомпромісну віру у власну правоту [2].

Під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків», у кінотеатрі «Україна» в Києві 4 вересня 1965 року, Василь Стус взяв участь в акції протесту. Він разом з Іваном Дзюбою, В'ячеславом Чорноволом, Юрієм Бадзьом закликав партійних керівників і населення столиці засудити арешти української інтелігенції, що стало першим громадським політичним протестом на масові політичні репресії в Радянському Союзі у післявоєнний час. За участь у цій акції його відраховано з аспірантури.

Період тимчасових робіт, з 1965 по 1972 роки, став найщасливішим моментом життя поета. Хоча з часу виступу в кінотеатрі за ним і стежили агенти КДБ, він часто їздив з друзями в подорожі, у ці роки він знайшов свою кохану.

Спроби публікувати свої віші Стус почав робити ще у 1964 році. Рукопис поет здав до видавництва «Молодь» у середині 1964 р. Обсяг – 137 сторінок. Збірка складалася з трьох розділів: «Рожеве півколо», «Біль — Білий день» та власне однойменна «Круговерть».

Її поставили у видавничий план видавництва на друге півріччя 1965 р. Проте після виступу поета у кінотеатрі «Україна» 4 вересня 1965 р. набір книги було розсипано, а рукопис повернуто авторові. Повністю реконструювати текст авторської збірки не вдалося. Річ у тому, що готуючи другу збірку віршів – «Зимові дерева» – Василь Стус не передруковував машинопис віршів, а просто підклав їх до нової книжки. Інші використав як чернетки, деякі з них пропали. На підставі негативної рецензії на збірку Миколи Нагнибиди та текстологічного дослідження збірку «Круговерть» вдалося частково відновити. Проте, варто зазначити, що попри ці труднощі, вірші Стуса стали справжніми шедеврами української літератури [3].

Зміна політичного «ландшафту» у Радянському Союзі в 60-70-х роках спричинила трансформацію ідеалів і поглядів Василя Стуса. Через зростаючий тиск та репресії проти інтелектуалів та правозахисників, Стус перетворився на символ супротиву. Він став активним учасником руху дисидентів, які боролися за права людини, свободу слова та політичний вибір в умовах авторитарного режиму. Його поетична енергія перетворилася на розслідування порушень

прав людини та захист політв'язнів [4].

Крім того, Стус публікував відкриті листи та звернення до органів влади, в яких публічно критикував порушення прав людини та політичні репресії. Він також писав статті та публікації, в яких висловлював свої громадські позиції. Стус встановив тісні контакти з іншими дисидентами та правозахисниками, включаючи Леоніда Плюща, Михайла Горького та інших. Вони підтримували один одного та об'єднували зусилля в боротьбі за права людини.

В наслідок цього, 12 січня 1972 року відбувся перший арешт Василя Стуса.

Після арешту він був підданий психіатричній експертизі та визнаний «антисоціальним елементом». Упродовж майже 9 місяців поет перебував у слідчому ізоляторі. Саме тоді було створено збірку «Час творчості». На початку вересня 1972 року київський обласний суд за звинуваченням у «антирадянській агітації та пропаганді» засудив Стуса до 5 років позбавлення волі та 3 років заслання.

Повернувшись восени 1979 року до Києва, приєднався до Гельсінської групи захисту прав людини. Попри те, що його здоров'я було підірване, Стус заробляв на життя, працюючи робітником на заводі.

У травні 1980 року був знову заарештований. На той час його стан здоров'я був критичним через дію поганих умов утримання в ув'язненні та психіатричній лікарні. Стуса визнали особливо небезпечним рецидивістом і у вересні засудили на 10 років примусових робіт і 5 років заслання. Він відмовився від призначеного йому адвоката Віктора Медведчука, намагаючись самостійно здійснити свій захист. За це Стуса вивели із зали суду і вирок зачитали без нього.

Двічі ув'язнений, не реабілітований, Василь Стус помер у в'язниці 1985 року, залишивши після себе велику спадщину в українській літературі та правозахисному русі. Його життя та діяльність відображають силу поезії як засобу виразу громадянської позиції та незламності.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що поетична спадщина та активна громадянська позиція Василя Стуса роблять його постать унікальною та впливовою в українській літературі та політичному житті. Стус відзначався своєю здатністю виражати глибокі філософські погляди та ідеали через поезію. Його творчість віддзеркалює конфлікт між бажанням до вільного викладу думок та намаганням режиму пригнічити це прагнення. Він був свідком і активним учасником революції в українській літературі, де поезія стала інструментом виразу проти влади та її обмежень [5].

Проте для Стуса ця боротьба не закінчилася в літературному середовищі. Його переконання важили важче за страх перед репресіями. Він став активним учасником правозахисного руху та борцем за права людини, що зробило його дисидентом і привело до довгострокового ув'язнення. Василь Стус продовжував відстоювати ідеали свободи та справедливості навіть у найважчих умовах, і його творчість служила важливим джерелом натхнення для багатьох.

Спадок Василя Стуса залишається актуальним і сьогодні. Його поезія надалі надихає інших на боротьбу за права та свободу, а його приклад свідчить про важливість гідності та принципів в житті кожної людини. Василь Стус, поет і дисидент, залишається символом сміливості і незламної віри у власні ідеали, які ніколи не втомлюються в боротьбі за гідність та права людини.

Список використаних джерел

1. Бердиховська Б. Шістдесятники - бунт покоління. *Українська мова та література. Шкільний світ*. 2006. № 14-15. С. 3-11.
2. Білоус Г. Він зважився боротися, щоб жити: роздуми про життя і творчість Василя Стуса. *Українська Гельсінкська група: 30 років героїзму (1976-2006): матеріали конф.* 2006. С. 184-193.
3. Гах О. Теоретичні аспекти визначення підтексту та причини його актуалізації у шістдесятників. Тернопіль : ТНПУ. 2015. Вип. 22. С. 49-51.
4. Дига Н., Сушко Л. Сузір'я яскравих зірок митців-шістдесятників. *Усний журнал: Українська література в загальноосвітній школі*. 2010. № 9. С. 43-46.
5. Задорожна А. Українське шістдесятництво як дискурс та його мультидисциплінарне вивчення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки (мовознавство)*. 2015. Вип. 138. С. 420-424/

<i>Litteris et Artibus:</i>	VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «LITTERIS ET ARTIBUS: НОВІ ГОРИЗОНТИ»	<i>нові горизонти</i>
-----------------------------	---	-----------------------

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Лазарук Андрій

ВЧИНКОВИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ 4

Долга Тетяна

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ОСОБИСТОСТІ 8

Терпелюк Володимир

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ ЯК
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА..... 12

Банько Світлана

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА СІМ'Ї 17

Боцюк Мирослава

ВПЛИВ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ
МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ
МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА..... 21

Буян Аліна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
ЗАСОБАМИ КОМУНІКАЦІЇ ДИТЯЧОГО СПІВТОВАРИСТВА 25

Волошина Віта

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЯВИ НЕГАТИВНИХ
ОСОБИСТИСНИХ УТВОРЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ 28

Головчак Людмила

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ
ФОРМ СПІВПРАЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї 32

Гончарук Валентина

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АКЦЕНТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ..... 36

Данилюк Ілона

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ОСОБИСТІСНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 40

Козогін Мар'яна

ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ЗДО 43

Кортаєва Анастасія

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ПРОЯВУ ЛІДЕРСЬКИХ
ЯКОСТЕЙ У ДОШКІЛЬНИКІВ 47

Ломакович Іванна

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ 51

Мартинюк Владислава, Приймач Наталія

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА С. Ф. РУСОВОЇ В КОНТЕКСТІ
РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ..... 55

Моніч Ольга

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
ПІД ЧАС ВІЙНИ 58

Олійник Надія

ЗНАЧЕННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН У ФОРМУВАННІ МОДЕЛІ
ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ 63

Петручок Наталія

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 67

Поліщук Вікторія

НАСТУПНІСТЬ У РОБОТІ ЗДО ТА ШКОЛИ ІЗ СОЦІАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ 70

Рудик Ангеліна

ОСОБИСТІСТЬ КЕРІВНИКА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОГО
УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ 74

<i>Собчук Юлія</i> СУЧАСНІ МЕТОДИ В РОБОТІ З ДІТЬМИ З АУТИЗМОМ	77
---	----

<i>Сичов Олександр</i> ПРОДУКТИВНІ ВИДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК СПОСІБ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ	82
---	----

<i>Сосна Ірина, Доманюк Оксана</i> ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	87
---	----

<i>Чорна Софія</i> ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	92
--	----

<i>Якимчук Юлія</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ У ПРЕДМЕТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	95
---	----

<i>Ясінська Мар'яна</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ В НАВЧАЛЬНУ ТА ІГРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ	99
---	----

СЕКЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

<i>Абаджян Єлизавета, Гулевський Вадим, Постол Юлія</i> УТИЛІЗАЦІЯ ТЕПЛА СТІЧНИХ ВОД	104
---	-----

<i>Мигуля Вікторія, Гулевський Вадим, Постол Юлія</i> ПЕРСПЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОЧИЩЕННЯ ПОВІТРЯ ВІД ПИЛУ ...	107
--	-----

<i>Дуванов Сергій</i> ВИКОРИСТАННЯ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ХІМІЇ	110
--	-----

<i>Холодова Дарина</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ ГРАМАТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....	113
--	-----

Гарматюк Ростислав, Мельничук Олена

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В ПРОЦЕСІ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ..... 116

Олексюк Марія, Козло Микола

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ 120

Омельчук Олександр, Гарматюк Іван

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ РОБІТ У 8 КЛАСІ 126

Омельчук Олександр, Проців Сергій

ЗНАЧЕННЯ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТЕХНОЛОГІЧНІЙ ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ 130

Шабага Степан, Остапчук Володимир, Панчук Назарій

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 132

Шабага Степан, Казмірук Наталія

ФОРМУВАННЯ ГРАФІЧНИХ УМІНЬ ЯК СКЛАДОВОЇ ЗМІСТУ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ..... 136

Колісецький Сергій

SMM ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ БРЕНДУ 140

Пасевич Марія

РОЛЬ ІСТОРІЇ ТОЧНИХ НАУК У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ..... 143

Постумент Сергій, Фещук Валерій

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ У ПРАКТИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ 146

Бойко Вадим

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ В 6 КЛАСІ 151

Будник Олег

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ЯК
ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ УЧНІВ..... 154

Зданевич Дмитро

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК КОМПОНЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ..... 157

Іванюк Роман

ЗМІСТ КОНСТРУКТОРСЬКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ 159

Козак Руслан

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ НА УРОКАХ
ТЕХНОЛОГІЙ..... 163

Нікітюк Роман

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ 167

СЕКЦІЯ БІОЛОГІЇ, ЕКОЛОГІЇ ТА ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Радчук Ольга, Тригуба Олена

ВПЛИВ МІКРОБІОЛОГІЧНИХ ПРЕПАРАТІВ НА ФОРМУВАННЯ
КОРЕНЕВОЇ СИСТЕМИ КОРМОВИХ БОБІВ СОРТУ ПІКАНТНІ 171

Гурська Оксана

РЕАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ
ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХІМІЇ У СТАРШІЙ ШКОЛІ 174

Шуль Олександр, Піхота Наталія, Романюк Діана,

Акопджанян Анастасія

ВПЛИВ РЕКУЛЬТИВАНТУ КОМПОЗИЦІЙНОГО ТРЕВІТАН® НА
НАКОПИЧЕННЯ ПІГМЕНТІВ У ЛИСТКАХ *CICER ARIETINUM* L..... 179

Банах Володимир

СКАНДИНАВСЬКА ХОДЬБА ЯК ЗАСІБ ФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ..... 182

Баран Анастасія

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО ДОЦІЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ» 187

Безушко Галина

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ПОЛІТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ ПІД
ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ В 11 КЛАСІ..... 190

Берлінець Діана

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ОЗДОРОВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ 193

Бєбнєва Єлизавета

ФІТОІНДИКАЦІЯ СТАНУ ДОВКІЛЛЯ В СИСТЕМІ МОНІТОРИНГУ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА 198

Галяс Роман

ЕКОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ..... 203

Гирикович Серафим

ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ
«СПАДКОВІСТЬ І МІНЛИВІСТЬ» НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ В
10 КЛАСІ 205

Гузвата Марія, Кочубей Валентина, Тригуба Олена

РОЛЬ БОБОВИХ КУЛЬТУР У СУЧАСНОМУ ЗЕМЛЕРОБСТВІ 209

Залущинська Ірина

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ В УЧНІВ
10-11 КЛАСІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ..... 212

Казмірук Людмила

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ
БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ В 11 КЛАСІ 216

Копитчак Ірина

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ЗАВДАНЬ НА
УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ
ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ 220

Кремпович Людмила

СТАН ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ..... 223

Луцук Оксана

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ 226

Наконечна Тетяна

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БІОЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ
СТАРШОКЛАСНИКІВ МЕТОДАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ 230

Мазур Анастасія

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ ЕКОЛОГІЧНОГО
ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ 233

Сохацький Іван, Солонинка Михайло

РОЗВИТОК МОРАЛЬНО ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У
СТАРШОКЛАСНИКІВ 239

Стасюк Петро, Бованко Сергій

РОЗВИТОК ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 244

Тихончук Катерина

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ ТА
ЕКОЛОГІЇ У 10-11 КЛАСАХ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ
КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ 249

Шмідт Семен

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ БІОЛОГІЧНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ
ПОНЯТЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «АДАПТАЦІЇ» В 11 КЛАСІ 254

Яцюк Лілія

ВИКОРИСТАННЯ СИТУАТИВНИХ ВПРАВ І ЗАДАЧ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ
КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ 256

СЕКЦІЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА, ІСТОРІЇ ТА МИСТЕЦТВА

Сеньківська Галина, Нестерук Валентин

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕЛІТИ В РОКИ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
ОЧИМА СУЧАСНИКІВ 261

Собчук Ольга

ДЕТЕКТИВ ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖАНР: ІСТОРІЯ ТА
ОСОБЛИВОСТІ 265

Повар Олександр

КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 1930-Х РР.
І НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1940-1950-Х РОКАХ.
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА 269

Білик Адріана

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ НА
УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА 273

Бурма Андрій

КРЕМЕНЕЦЬ У ФОЛЬКЛОРІ ТА ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 278

Гвоздяньська Світлана

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДИТЯЧИХ ОПОВІДАНЬ
В. ВИННИЧЕНКА В ЗЗСО 282

Гіль Тарас

ВИДИ ПАРЕНТАЛЬНОГО ДИСКУРСУ 286

Діхтярук Софія

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ТА ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
РОМАНА БЖЕСЬКОГО 290

Драчук Іванна

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОЇ ПОСТАТІ М. ВІНГРАНОВСЬКОГО У
ПРОГРАМІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ 294

Дячук Олена

ОСОБЛИВОСТІ СУГЕСТИВНОЇ ЛІРИКИ 298

Курач Вікторія

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНОГО ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ У
ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-11
КЛАСІВ 302

Ратушна Соломія

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У
ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ ЖІНОЧІЙ УЧИТЕЛЬСЬКІЙ СЕМІНАРІЇ
(КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.) 306

Слюсарчук Оксана

ДИСКУРС СІБЛІНГІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ ТА ХУДОЖНІЙ
ЛІТЕРАТУРІ ЯК РЕЦЕПЦІЯ АКСІОЛОГІЧНИХ МАРКЕРІВ
РОДИННОГО ВИХОВАННЯ 309

Швиднюк Андрій

БЕСТІАРНЕ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ АНТРОПОМОРФНОГО:
МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ 314

Кононьчук Юлія

ВАСИЛЬ СТУС: МІЖ ШІСТДЕСЯТНИЦТВОМ ТА
ДИСИДЕНТСТВОМ 318

**ФОТОЗВІТ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-
ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «LITTERIS ET ARTIBUS:
НОВІ ГОРИЗОНТИ»**

ФОТОЗВІТ VIII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ «LITTERIS ET ARTIBUS: NOBІ ГОРИЗОНТИ» 322

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

LITTERIS ET ARTIBUS: НОВІ ГОРИЗОНТИ

Випуск VIII

За загальною редакцією О. В. Тригуби

Дизайн: Киричок С. В.

Верстка: Горголь В. А., Старух П. В.

Підп. до друку 10.11.2023 р.

Формат 60х90/16.

Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 9.6.

Видано та виготовлено

Радою молодих науковців

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, вул. Ліцейна, 1. тел. (03546) 2-19-91